JURI DAŠKOV

Naapuri-sovun alku-askelet

KUSTANNUSLIIKE PROGRESS

JURI DAŠKOV

NAAPURISOVUN ALKUASKELET

VENÄJÄN JA SUOMEN
VALLANKUMOUKSELLISTEN
YHTEYKSIEN HISTORIAA

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE PROGRESS
1983

Ю. Дашков

У ИСТОКОВ ДОБРОСОСЕДСТВА

Из истории российско-финляндских революционных связей

На финском языке

Historiallisaiheisen kirjallisuuden toimitus
Venäjänkielisen tekstin toimittanut R. S. TARASENKO
Suomentanut ANTTI JUNTUNEN
Taiteilija S. Mihailov

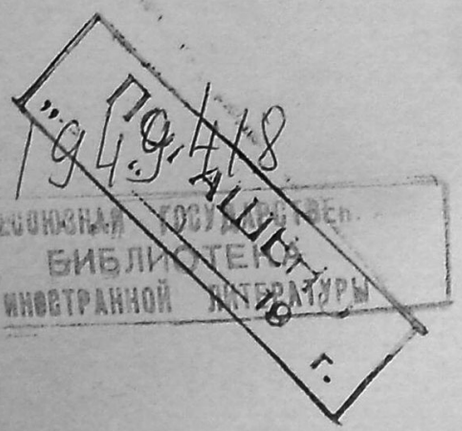

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA
© Издательство «Мысль», 1980
© Suomennos. Kustannusliike Progress 1983

Д 10103-058 / 014(01)-83 223-83

0103020000

ALKULAUSE

Suomen-matkat muodostavat tärkeän vaiheen Vladimir Iljitš Leninin elämässä ja toiminnassa. Matkojensa aikana hän jatkoi puolueen johtamista, toimitti sanomalehtiä, kirjoitti artikkeleita ja kirjoja, tapasi puolueystäviään, Suomen työväenliikkeen johtajia ja ohjasi vallankumouksellisten tapahtumien kehitystä Venäjällä.

Ensi kertaa Lenin saapui Suomeen marraskuussa 1905. Suomen kautta hän pakeni Venäjältä joulukuussa 1907 sekä palasi huhtikuussa 1917 kotimaahansa. Suomessa hän piileskeli syksyllä 1917 väliaikaisen hallituksen vainoilta.

Vladimir Lenin seurasi tarkkaavasti Suomen tapahtumia ja maan työväenliikkeen ensi askeleita. Paljastaen tsaarivallan suhteen tuohon »Venäjän maakuntaan» suurvaltapolitiikaksi Lenin puolusti johdonmukaisesti Suomen kansan kansallisia oikeuksia. Vuonna 1895 artikkelissaan »Friedrich Engels» hän totesi suuttumuksella tsaarivallan riistävän suomalaisia ja Venäjän muita pieniä kansoja.[1] Marraskuun 20. päivänä 1901 »Iskra»-sanomalehti julkaisi artikkelin »Suomen kansan vastalause», jossa Lenin leimasi tsaarin helmikuussa 1899 julkistaman manifestin »huutavaksi perustuslain loukkaamiseksi», »suoranaiseksi *valtiokaappaukseksi*».[2] Lenin tuomitsi jyrkästi tsaarihallituksen törkeän menettelyn Suomen perustuslakia kohtaan ja korosti Venäjän ja Suomen työläisten yhteisiä tehtäviä taistelussa tsaarivaltaa vastaan artikkeleissaan »Poliittinen taistelu ja politikointi» (1902), »Ratkaisu lähenee» (1905), »Tsaari Suomen kansaa vastaan» (1909), »Rynnistys Suomea vastaan» (1910), VSDTP:n 4. yleisvenäläisen (Prahan) konferenssin päätöslauselman luonnoksissa »Nykyisestä

ajankohdasta ja puolueemme tehtävistä», »Politiikasta, jota tsarismi harjoittaa Suomen suhteen» (1912) ym.[3]

Jo vuonna 1902 »Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen ohjelmanluonnoksessa» Lenin asetti kansallisuuskysymyksen ratkaisuehdoksi ennen kaikkea kansojen itsemääräämisoikeuden tunnustamisen.[4] Tämä teesi on ollut esillä myöhemmissäkin teoksissa.

Tarkastellessaan Suomen kysymystä periaatteelliselta luokkakannalta Lenin arvioi eri tavalla tsaarivaltaa vastustavan liikkeen erilaisia poliittisia ja yhteiskunnallisia voimia. Hän korosti Suomen työväenluokan roolia ja totesi paikallisen porvariston olevan taipuvainen hyväksymään vastavallankumouksen, kavaltamaan kansan edut ja solmimaan lehmäkaupan tsaarihallinnon kanssa.[5]

Kansojen itsemääräämisoikeutta aina eroamisvapauteen asti vaativaan marxilaiseen ohjelmaan nojaten bolševikkipuolue kannatti (toisin kuin Venäjän muut puolueet) valtiollisen itsenäistymisoikeuden myöntämistä Suomelle. Maaliskuussa 1917 »Kirjeissä kaukaa» Lenin julisti Venäjän proletariaatin turvaavan Suomen tasavallalle täydellisen vapauden itsemääräämiseen aina eroamiseen saakka. VSDTP:n 7. yleisvenäläisessä (huhtikuun) konferenssissa hän puolsi jälleen Suomen kansan oikeutta perustaa itsenäinen valtio.[6] Toukokuun 2. (15.) pnä 1917 »Pravda»-sanomalehti julkaisi artikkelin »Suomi ja Venäjä», jossa Lenin arvosteli väliaikaisen hallituksen Suomea kohtaan jatkamaa suurvaltapolitiikkaa. Lenin vaati itsemääräämisoikeuden ja eroamisvapauden myöntämistä Suomelle.[7]

Bolševikkipuolue oli uskollinen näille periaatteille Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen voitettuakin. Joulukuun 18. (31.) pnä 1917 nuori neuvostotasavalta tunnusti ensimmäisenä virallisesti Suomen itsenäisyyden. Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan kansankomissaarien neuvosto hyväksyi asetuksen Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustamisesta. Tämä Leninin allekirjoittama asetus laski varman perustan kahden valtion välisille ystävällisille naapuruussuhteille.

Leninin yhteyksiä Suomen työväenliikkeeseen koskevaa aineistoa tarjoaa runsaasti hänen kirjeenvaihtonsa Suomessa ja Skandinavian maissa asuneiden venäläisten sosiaalidemokraattien ja bolševikkien kanssa, joista mainittakoon Mihail Vetšeslov, Mihail Kobezky, Aleksandra Kollontai, Aleksandr Šljapnikov.[8] Lenin neuvoi kirjeissään, miten tuli laajentaa kosketuksia paikallisiin sosiaalidemokraatteihin, järjestää kuljetukset, ja selitti puolueen asenteita.

Vuosina 1969—1970 julkaistiin venäjän kielellä laaja »Leninin ja 'Iskra'-lehden toimituksen kirjeenvaihto Venäjän sosiaalidemokraattisten järjestöjen kanssa». Leninin, Nadežda Krupskajan sekä »Iskran» toimitsijoiden kirjeet näyttävät, miten mutkikasta oli lehden kuljetuksen järjestäminen Ruotsin—Suomen kautta Venäjälle.[9] Varsin mielenkiintoisia ovat Krupskajan kirjeet suomalaiselle työläiselle Oskar Engbergille[10], johon Lenin ja Krupskaja olivat tutustuneet Šušenskojen karkotuspaikalla.

Lehden kuljetusta koskevaa aineistoa on myös Lenin-kokoelmissa. Niinpä toisessa nidoksessa on julkaistu Kollontaille ja Šljapnikoville osoitetut Leninin ja Krupskajan kirjeet vuosilta 1914—1917. Niissä on mainittu kirjallisuuden kuljettamisessa auttaneiden skandinaavisten sosiaalidemokraattien nimiä ja annettu ohjeita kiellettyjen painatteiden lähettämisestä Venäjälle. Viidenteen nidokseen on otettu Keskuskomitean istuntojen pöytäkirjat vuodelta 1905. Niissä mainitaan yhteyksistä suomalaisiin vallankumouksellisiin. Kokoelman XXVI nidoksessa on Leninin sanomalehdistä poimimia otteita, jotka liittyvät vuoden 1905 Suomen kumouksellisiin tapahtumiin.[11] Arvokkaana lähteenä aiheen tutkimisessa ovat olleet Krupskajan muistelmat.[12]

Välttyäkseen tsaarivallan vainoilta monet Leninin työtoverit asuivat ja kävivät usein Suomessa. Suomen kautta bolševikit järjestivät kirjallisuuden ja aseiden kuljetukset, Suomessa he julkaisivat salaisia sanoma- ja lentolehtiä sekä pitivät konferensseja ja kokouksia. Suomalaiset auttoivat heitä suuresti tässä työssä. Bolševikkipuolueen yhteyksistä suomalaisiin maanalaisiin ovat kertoneet muistelmissaan Nikolai Burenin, Vladimir Smirnov, Helena Stasova, Martyn Ljadov, Aleksandra Kollontai ja Adolf Taimi.[13]

On julkaistu Aleksanteri Schottmannin, Hugo Jalavan, Kustaa Rovion, Eino Rahjan, Lyyli Parviaisen, Maria Uséniuksen, Emilia Blomqvistin, Juhani Latukan ym. muistelmia, jotka kuvaavat Leninin viimeistä maanpakoa.[14]

Lenin tunsi henkilökohtaisesti Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen johtomiehiä ja oli kirjeenvaihdossa joidenkin kanssa. Leninin aatteellisen vaikutuksen ansiosta SDP:n vasemmistosiipi omaksui vähitellen vallankumouksellisen marxismin. Vuonna 1918 syntyi Suomen kommunistinen puolue. Viisinidoksisissa muistelmissa V. I. Leninistä on julkaistu Otto Kuusisen ja Yrjö Sirolan kertomukset tapaamisista Leninin kanssa. On valmistunut Kuusisen valittujen teosten kokoelma, joka on omistettu Suomen työväenliikkeen historian kysymyksille.[15] Syksyllä 1979 poliittisen kirjallisuuden kustantamo julkaisi venäjän kielellä kirjan »Lenin suomalaisten muistelmissa». Osa muistelmista julkaistiin Neuvostoliitossa ensi kertaa.[16]

Lenin ja Suomi -aihe on nykyään varsin merkityksekäs. Vuoden 1945 jälkeen Neuvostoliiton ja Suomen välille ovat vakiintuneet ystävälliset naapuruussuhteet, joita pidetään yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten valtioiden rauhanomaisen rinnakkainolon leniniläisten periaatteiden esikuvallisena sovelluksena. Maittemme välisten suhteiden tutkimukseen ovat suuren panoksen antaneet monet neuvostotiedemiehet, sellaiset kuin Gennadi Borovkov, Maria Vlasova, Jakov Iljinski, Mihail Kiuru, Matti Koronen, William Pohljobkin, Vitali Startsev, Josef Sykiäinen sekä T. Bartenjev ja Juri Komissarov.[17]

Huomattavaa osaa neuvostoliittolais-suomalaisten suhteiden historian esityksessä on näytellyt »Skandinaavinen kokoelma», jota julkaisevat Tarton valtionyliopistossa ja muissa kaupungeissa työskentelevät Pohjoismaiden tutkijat.

Vuonna 1977 julkaistiin kaksi yleistävää tutkimusta: Pavel Moskovskin ja Vladimir Semjonovin »Lenin Suomessa» ja Matti Korosen »V. I. Lenin ja Suomi». Jälkimmäiseen, Leningradissa julkaistuun tutkimukseen Koronen on kerännyt käytännöllisesti katsoen kaikki nykypäiviin mennessä selvitetyt aiheeseen liittyvät aineistot. Hän on käyttänyt lähdekirjallisuutenaan suomalaisten muistelmia, joista osaa ei ole vielä julkaistu Neuvostoliitossa.

Neuvostotutkijat ovat valitettavasti käyttäneet työssään riittämättömästi Suomen ja Ruotsin arkistoaineistoja, jotka koskevat suoraan tai välillisesti Leninin käyntejä Ruotsissa ja Suomessa sekä hänen yhteyksiään paikallisiin vallankumouksellisiin.

Olen työskennellyt vuosina 1961—1968 erään neuvostolehden kirjeenvaihtajana Pohjoismaissa. Olen käynyt Leninin nimeen liittyvillä paikoilla, keskustellut Leniniä aikoinaan tavanneiden henkilöiden kanssa, tutkinut häntä tunteneiden poliitikkojen ja julkisuuden henkilöiden muistelmia, lukenut vuosisadan alun aikakausjulkaisuja ja etsinyt asiakirjoja Ruotsin, Tanskan, Norjan ja Suomen arkistoista. Löytämistäni asiakirjoista mainittakoon suomalaisen sosiaalidemokraatin Karl Wiikin päiväkirja, joka on auttanut täsmentämään Leninin viimeisen Suomen-matkan aikamäärät ja yksityiskohdat, Helena Stasovan kirjeet, joissa kosketellaan VSDTP:n Keskuskomitean Genèven arkiston ja kirjaston siirtämistä Venäjälle Ruotsin kautta vuoden 1906 alussa.

Olin vuosina 1973—1976 Tassin Suomen-toimiston johdossa. Vapaa-aikani vietin arkistoissa. Kolmessa vuodessa onnistuin löytämään lisää asiakirjoja, jotka luovat valoa Leninin käynteihin Suomessa ja Ruotsissa sekä bolševikkien yhteyksiin suomalaisiin »maanalaisiin». Löysin mm. ennemmin tuntemattoman Leninin kirjeen Helsingissä asuneelle bolševikille Smirnoville, Leninin sähkeet Suomen tsaarinvastaisen liikkeen toimihenkilöille sekä »Iskraa» ja puolueen muita painatteita Suomen kautta kuljettaneiden kirjeitä. Monet asiakirjat täsmentävät Leninin Tukholmassa käynnin aikamääriä (marraskuu 1905).

Tässä kirjassa kerron löytämieni asiakirjojen tarjoamasta uudesta aineistosta. En pyri selostamaan aihetta kaikin puolin tai täydellisesti, vaan ainoastaan valaisemaan Leninin Suomenmatkojen ja niiden ongelmien yksityiskohtia, joiden selvittelyyn tarjoutui uutta aineistoa. Aloitan enimmät luvut toteamalla, mitä otsikossa mainitusta aiheesta tiedetään. Sitten esitän arkistoaineistoja, joita ei ole aiemmin käytetty neuvostoliittolaisessa historiallisessa kirjallisuudessa.

Venäjällä oli tunnetusti ennen vallankumousta käytössä ajanlaskun vanha lukutapa, kun taas samaan aikaan monissa Länsi-Euroopan maissa ja Suomessa käytettiin uutta lukua. Suhteuttaakseni toisiinsa eri maihin liittyvät (muut kuin asiakirjoissa todetut) tapahtumat ajoitan ne kummankin lukutavan mukaan.

Panen mielihyvin merkille, että kohtasin ystävällistä vas-

taanottoa etsiessäni aineistoja kaikkialta Suomessa. Haluaisin ilmaista kiitollisuuteni Suomen valtionarkiston johtajalle professori Toivo Paloposkelle, tämän arkiston työntekijöille J. O. Kilbergille ja rouva Peltoselle, Tampereen Lenin-museon johtajalle Paavo Jokelalle, Suomi—Neuvostoliitto -Seuran Turun osaston puheenjohtajalle Pehr Kronbergille sekä hänen äidilleen Anna Kronbergille, joka tapasi Leniniä vuonna 1907. Katson olevani kiitollisuudenvelassa myös Helsingin yliopiston kirjaston venäläisen osaston työntekijöille, SKP:n ja SKDL:n arkiston, so. Kansanarkiston, toimihenkilöille, SKP:n jäsenille, puolisoille Georg ja Aili Backlundille, Tassin osaston kääntäjille Tatjana Karpinskajalle ja Timo Mäkiselle sekä muille Suomen kansalaisille, jotka auttoivat minua löytämään ja valmistelemaan aineistoja tähän kirjaan.

1. luku

»ISKRAN» POHJOISREITTI

Joulukuussa 1900 Saksassa ilmestyi yleisvenäläisen sosiaalidemokraattisen »Iskra»-sanomalehden ensimmäinen numero. Lenin kiinnitti suurta huomiota lehden kuljetukseen Venäjälle. »Ylipäänsä koko hankkeemme on nykyään kiinni yhdestä seikasta — kuljetuksesta, kuljetuksesta ja kuljetuksesta. Ken tahtoo auttaa meitä, ryhtyköön *kaikin voimin* tähän hommaan... Toistaiseksi olemme olleet miltei yksinomaan matkalaukkujen varassa», kirjoitti Lenin Pjotr Krasikoville ja Panteleimon Lepešinskille 1. kesäkuuta (uutta lukua) 1901.[1]

Suuri osa »Iskran» painosmäärästä tuotiin länsirajan yli. Lenin vaati kuitenkin julkaisutoiminnan alusta alkaen, että lehden kuljetukseen käytettäisiin myös pohjoista reittiä, so. Ruotsia ja Suomea. Hän kirjoitti 22. maaliskuuta (u. l.) 1901 Berliiniin Fjodor Danille: »Miten on suomalaisten teiden laita? Emme tiedä mitään emmekä ole saaneet Teiltä ainuttakaan kirjettä tästä asiasta.»[2]

»Iskran» ja bolševikkien muiden julkaisujen kuljettamisesta Ruotsin—Suomen kautta Lenin on maininnut useissa kirjeissä, jotka on julkaistu venäjänkielisten »Teosten» täydellisen kokoelman 46. osassa sekä NKP:n Keskuskomitean marxismi-leninismin instituutin julkaisemassa »Leninin ja 'Iskran' toimituksen kirjeenvaihdossa Venäjän sosiaalidemokraattisten järjestöjen kanssa».

Neuvostolaisten historioitsijoiden »Iskra»-aiheisissa tutkimuksissa on tavallisesti kajottu myös sanomalehden kuljetuskeinoihin.[3] Monografiassaan »Lenin ja Venäjän Iskra-järjestö» Vladlen Stepanov kertoo lehden toimituksen tärkeiden ongelmien ohella Ruotsin—Suomen kuljetusreitin järjestämisestä.[4]

»Iskran» pohjoisreitille omistettu erikoistutkimus ei ole vielä ilmestynyt. Neuvostotutkijat ovat vähän käyttäneet aiheeseen liittyviä Suomen ja Ruotsin arkistoissa säilytettäviä asiakirjoja.

Tärkeää osaa Iskra-järjestön julkaisujen kuljetuksessa Venäjälle esitti bolševikki Vladimir Smirnov*. Hänen äitinsä oli suomenruotsalainen, ja Smirnov vietti lapsuutensa Helsingissä. Kymnaasin jälkeen hän kirjoittautui Pietarin yliopiston filologiseen tiedekuntaan. Vuonna 1899 opiskelijalevottomuuksien osanottajana hänet erotettiin vuodeksi yliopistosta. Smirnov liittyi 1900 Venäjän sosiaalidemokraattiseen työväenpuolueeseen ja täytti Pietarin komitean toimeksiantoja. Koska hänellä oli paljon tuttavia Suomessa, niin keväällä 1901 Pietarin komitea lähetti hänet Helsinkiin järjestämään iskralaisten julkaisujen kuljetusta Ruotsin kautta Venäjälle. Smirnovin pyynnöstä sosiaalidemokraattisen »Arbetaren»-viikkolehden toimittaja Reino Drockila järjesti salakirjallisuudella täytettyjen laukkujen lähettämisen Tukholmasta näin.[5] Drockila löysi sopivia henkilöitä, tavallisesti sosiaalidemokraatteja ja pyysi näitä tuomaan paluumatkalla Tukholmasta kirjalaukun. Helsinkiläinen lähetti meni joko Tukholman kansantaloon, »Socialdemokraten»-lehden toimitukseen tai Björck och Börjesson -nimiseen kirjakauppaan (Karl Börjesson oli sosiaalidemokraatti). Saatuaan sieltä laukun hän toimitti sen Helsinkiin Drockilalle.

Börjesson asui viime vuosisadan lopulla Suomessa ja tunsi useita suomalaisia sosiaalidemokraatteja, mitä osoittavat hänen Helsingistä Ruotsin SDP:n vasemmistosiiven johtajalle Hinke Bergegrenille lähettämänsä kirjeet, jotka ovat Ruotsin työväenliikkeen arkiston hallussa.[6]

Lenin tapasi Karl Börjessonia myöhemmin. Saavuttuaan Suomesta Tukholmaan Lenin kirjoitti 28. (15.) joulukuuta 1907 yhdelle RSDP:n johtajista: »Olen sopinut herra Börjesmailta Venäjälle.[7]

---

* *Smirnov, Vladimir Martynovitš* (1876—1952), VSDTP:n jäsen vuodesta 1900, hoiti 1900—1903 iskralaisen kirjallisuuden ja myöhemmin bolševikkien julkaisujen kuljetusta Suomen kautta Venäjälle. Vuosina 1905—1907 hänen luonaan Helsingissä majaili usein Lenin. Vuodesta 1918 hän johti Venäjän tietotoimistoa Tukholmassa, myöhemmin toimi diplomatian alalla.

Ensi kertaa Tukholmaan lähti Smirnovin pyynnöstä itse Drockila. Hän toi onnellisesti kirjalaukun. Muutaman menestyksellisen käynnin jälkeen sattui palo. Toukokuun 6. (19.) pnä 1901 santarmit kiinnittivät huomiota Helsingin satamassa Tukholmasta Oihonna-laivalla saapuneeseen matkustajaan. Tämän laukusta löytyi »sisällöltään tuomittavia venäjänkielisiä painatteita».[8] Matkustaja sanoi olevansa kivenhakkaaja Paavo Leppänen ja tunnusti kuulustelussa saaneensa kirjallisuuden tukholmalaiselta kirjakaupanomistajalta Börjessonilta. Santarmit lähettivät tutkimuspyynnön Tukholmaan, ja poliisi kuulusteli Börjessonia, joka kielsi kuitenkin tuntevansa Leppästä.

Leppäsen laukusta santarmit löysivät vuosina 1900—1901 Genèvessä ilmestyneitä sosiaalidemokraattisia julkaisuja, mm. »Venäjän sosiaalidemokraattisen liikkeen selostuksen kansainväliselle sosialistiselle kongressille Pariisissa 1900», »Rabotšeje Delo» (n:ot 1—8) ja »Toukokuun 1. päivä 1901» -lehtisen. Aikakauslehdessä »Rabotšeje Delo» (n:ot 4—5) julkaistiin erillisenä liitteenä »Venäjän sosiaalidemokraattien vastalause», jonka Lenin oli kirjoittanut Siperian karkotuksessa ja jonka karkotustoverit olivat hyväksyneet elokuussa 1899 Jermakovskoje-kylässä pitämässään kokouksessa.[9]

»Iskran» toimitus sai tiedon Leppäsen palosta Ruotsin sosiaalidemokraattien johtajalta Brantingilta*. Nadežda Krupskaja ilmoitti 3. kesäkuuta (u. l.) 1901 Mihail Vetšesloville Berliiniin, että Branting oli kirjoittanut »erään heidän henkilönsä joutuneen hiljan kiikkiin kuljetuksessa».[10] Santarmien käsiin joutuneessa Leppäsen laukussa ei onneksi ollut »Iskraa». Tapahtuman jälkeen Drockilan asunnossa suoritettiin kotietsintä ja Suomen satamissa tiukennettiin Tukholmasta saapuvien matkustajien valvontaa. Kuljetustapaa täytyi muuttaa. »Iskran» pohjoinen kuljetusreitti katkesi joksikin aikaa. Leninillä oli syytä kirjoittaa 24. toukokuuta (u. l.) 1901 Moskovaan Nikolai Baumanille: »Suomessa ei ole järjestetty mitään, vaikka sekin olisi mahdollista, kuten eri tahoilta vakuutetaan.»[11]

Syyskuuhun 1901 mennessä Smirnov onnistui järjestämään

---

* *Branting, Karl Hjalmar* (1860—1925), Ruotsin SDP:n johtaja, II Internationaalin päämiehiä. Puolsi opportunistisia asenteita ja suhtautui vihamielisesti Lokakuun sosialistiseen vallankumoukseen.

»Iskran» ja puolueen muiden julkaisujen kuljetuksen entistä varmemmin. VSDTP:n Pietarin komitean nimissä hän solmi sopimuksen ruotsalaisen sosiaalidemokraatin Aksel Weidelin kanssa, joka 1800-luvun lopulta alkaen oli puolueensa toimeksiannosta levittänyt sosiaalidemokraattisia aatteita Suomen ruotsinkielisten työläisten keskuudessa. Weidelillä oli pysyvä yhteys Tukholmaan, mitä todistavat hänen Brantingille lähettämänsä kirjeet, jotka ovat nykyään Tukholmassa työväenliikkeen arkistossa. Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen johto lähetti hänelle säännöllisesti lehtiä ja kirjallisuutta. Smirnov päätti turvautua tuohon toimivaan kuljetusreittiin.

»Iskran» Berliinin tukiryhmän johtaja Mihail Vetšeslov tunsi henkilökohtaisesti Weidelin, Brantingin ja monia suomalaisia sosiaalidemokraatteja. Vetšeslov oli vuonna 1898 opiskellut Upsalan ja sittemmin Helsingin yliopistossa sekä hoitanut 1800-luvun lopussa Työn vapautus -ryhmän painatteiden kuljetusta Tukholmasta Suomeen.[12]

Vetšeslov lähetti iskralaista kirjallisuutta Tukholman kansantaloon, jossa toimi Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen johto. Sosiaalidemokraatit avasivat siellä Weidelin pyynnöstä Berliinistä tulevat lähetykset, paketoivat lehdet ja kirjat ja veivät ne Skeppsbronin satamaan, mistä laivat ovat nykypäiviin saakka lähteneet Helsinkiin. He luovuttivat paketit tutuille matruuseille tai matkustajille ja pyysivät näitä viemään ne Turkuun tai Hankoon erikoisille luottamushenkilöille, joiden tuli toimittaa paketit lähemmäksi Venäjän rajaa. Weidel muutti Ahvenanmaalle ohjatakseen sieltä käsin kuljetuksia. Toimintansa verhoamiseksi hän perusti Maarianhaminaan Pietarin komitean varoilla pienen viilaamon, vaikka olikin kaiken aikaa kiinni kuljetushommissa.

»Iskran» kuljetuksessa Suomen—Venäjän rajan yli vallankumouksellisia auttoivat suomalaiset rautatieläiset. He veivät laatikot ja paketit rajanläheisille asemille. Pietarin komitean lähettämät henkilöt tulivat noutamaan ne sieltä Pietariin.

Kun painatteiden virta laajeni, otettiin käyttöön Nikolai Bureninin* äidin tila Kirjasalossa lähellä rajaa. Sieltä lehdet,

---

* *Burenin, Nikolai Jevgenjevitš* (1874—1962), sosiaalidemokraatti, vallankumousliikkeen aktivistijäsen vuodesta 1901. Vuosina 1901—1905 osallistui

aikakausjulkaisut ja kirjat siirtyivät Bureninin tuntemien »maanalaisten» vallankumouksellisten ja ylioppilaiden mukana Pietariin.[13]

Suomalaiset sosiaalidemokraatit tutustivat Vladimir Smirnovin Pietarin Suomen asemalla työskennelleeseen rautatieläiseen Parikkaan. Tämä kantoi saapuvan ulkomaanpostin työkalulaatikossaan pois asemalta. Parikan asunnosta postin noutivat Smirnov ja hänen äitinsä sekä Burenin.

Weidelin kuljetusketjussa oli silti useita olennaisia puutteita. Kirjallisuus myöhästyi, tuli rajalle liian suurin erin, mikä herätti tullitarkastajien epäilyksiä ja vaikeutti kuljetusta. Sitä paitsi Weidel oli suostunut kuljettamaan samaa reittiä pitkin myös Venäjän muiden puolueiden kirjallisuutta. Eräissä suuria vaaroja uhmaten perille saaduissa laatikoissa oli julkaisuja, joilla ei ollut mitään tekemistä sosiaalidemokraattisen puolueen kanssa. Sen vuoksi syksyllä 1902 päätettiin luopua Weidelin palveluksista. Hän muutti kohta Uuteen Seelantiin.

Siihen mennessä iskralaisten käytössä oli kuljetusreitti, joka kuului Suomen passiiviselle vastarintapuolueelle. Tämä tsaarivaltaa vastustanut puolue syntyi Nikolai II:n vuoden 1899 helmikuun 3. (15.) päivän manifestin jälkeen. Suomen kansan oikeuksia rajoittanut ja perustuslakia loukannut manifesti ja sitä seuranneet tsaarivallan toimenpiteet herättivät Suomessa suuttumusta. Suomen porvarit käsittivät tsaarivallan toimien vahvistavan heidän kilpailijanaan olleen venäläisen pääoman asemaa. Enimmät porvariston edustajat olivat »passiivisen vastarinnan» kannalla ja korostivat lojaalisuuttaan tsaarivaltaa kohtaan. He pyysivät nöyrästi itsevaltiasta mitätöntämään vain viimeiset manifestit. Passivistien aatteellisena innoittajana oli Helsingin yliopiston professori, senaatin jäsen Leo Mechelin*.

Syyskuussa 1901 passiivisen vastarinnan johtoon asettui kagaaliksi nimitetty kollektiivinen elin. Tuon halveksivan nimen

---

toimekkaasti kirjallisuuden ja aseiden kuljetukseen Suomen kautta sekä VSDTP:n Keskuskomitean teknisen taisteluryhmän toimintaan. Lokakuun sosialistisen vallankumouksen voitettua työskenteli diplomatian alalla ja musikaalisen koulutuksen organisaattorina.

* *Mechelin, Leo* (1839—1915), Suomen porvarillinen poliitikko. Vuonna 1903 kenraalikuvernööri Bobrikov karkotti hänet Suomesta. Vuoden 1905 lopusta lähtien Mechelin toimi senaatin talousosaston puheenjohtajana.

antoivat Venäjän mustasotnialaiset sanomalehdet, ja passivistit kelpuuttivat sen kollektiivisen johtoelimensä nimeksi. Tosiasiallisena päämiehenä oli lääkäri Adolf Törngren*, joka auttoi suuresti Smirnovia ja Bureninia kirjallisuuden ja aseiden kuljettamisessa sekä »maanalaisten» saattamisessa rajan yli.

Myöhemmin, kun passiivisen vastarinnan monet ja etupäässä nuoret osanottajat tajusivat, ettei nöyrin anomuksin enempää kuin rauhanomaisin mielenosoituksin saavuteta mitään tuloksia taistelussa tsaarivaltaa vastaan, syntyi aktiivinen vastarintapuolue, jonka johtoon tuli sen ensi päivistä alkaen lehtimies ja kirjailija Konni Zilliacus**.

Aktivistit olivat enimmäkseen pikkuporvariston edustajia. He harjoittivat kiinteää yhteistyötä venäläisten sosialistivallankumouksellisten (eserrien) kanssa. Eserrien tapaan aktivistit panivat toiveensa lähinnä yksilölliseen terroriin. Vuosina 1904—1905 he järjestivät Suomessa muutaman attentaatin tsaarin kiihkeimpiä palvelijoita vastaan.

Vuosisatamme alussa passivistit ja aktivistit käsittivät Venäjän vallankumoukselliset puolueet liittolaisikseen taistelussa tsaarivaltaa vastaan ja koettivat auttaa niitä. Vladimir Smirnov on maininnut kirjassaan useita suomalaisia, jotka auttoivat venäläisiä vallankumouksellisia kuljettamaan ulkomailta kirjallisuutta ja aseita, löysivät heille »hiljaisia asuntoja» ja auttoivat opastuksella.[15]

Kagaalin toimesta Tukholmassa alettiin julkaista tsaarivallan Suomen-politiikkaa paljastavaa ruotsin- ja suomenkielistä sanomalehteä sekä muita kiellettyjä kirjasia. Näitä painatteita tuotiin suurin erin Suomeen. Kuljetuksen johtonuorat keskittyivät Tukholmassa Zilliacuksen ja Helsingissä Arvid

---

* *Törngren, Johan Adolf* (1860—1943), passiivisen vastarintapuolueen johtomiehiä. Vuosina 1906—1909 oli Suomen ministerivaltiosihteerin viraston toimenhaltijana. Vuodesta 1913 eduskunnan jäsen. Puolusti vakaasti 1915—1917 Suomen ja Saksan välistä liittoa. Otti vihamielisesti vastaan Lokakuun sosialistisen vallankumouksen.

** *Zilliacus, Konrad Victor* (Konni) (1855—1924), Suomen porvarillinen poliitikko. Vuosina 1900—1903 johti passiivisen vastarintapuolueen kirjallisuuden kuljetusta ulkomailta Suomeen. Vuonna 1904 osallistui aktivisen vastarintapuolueen perustamiseen. Otti vihamielisesti vastaan Lokakuun sosialistisen vallankumouksen.

Neoviuksen* käsiin. Vuoden 1903 syyskuun loppuun saakka Neovius toimi kagaalin yhteysmiehenä Helsingissä. Zilliacus ja Neovius tunsivat Smirnovin vuodesta 1900.

»Maanalaiset» antoivat Neoviukselle peitenimen Nahodka (Löytö). Hän oli tosiaankin löytö venäläisille vallankumouksellisille, joita hän auttoi monella tavalla. Burenin on muistellut: »Riittää kun sanotaan, että Neoviuksen kautta kulki puolueen Pietarin komitean Leninin ja Krupskajan kanssa käymä kirjeenvaihto.»[16]

Suomen valtionarkistossa Neoviuksen papereiden kesken on joitakin Smirnovin kirjeitä. Varhaisin niistä on päivätty tammikuussa 1902, ja siinä Smirnov tiedottaa saaneensa Pietarissa lähetyksen ja matkalaukun.[17] Varmaankin kyse oli salaista kirjallisuutta koskevista lähetyksistä.

Kagaalin Smirnoville tarjoamaa apua postin ja pienten kirjallisuuserien kuljettamisessa vuoden 1902 alusta alkaen todistavat Zilliacuksen Tukholmasta Neoviukselle lähettämät kirjeet. Helmikuun 3:ntena (u. l.) 1902 Zilliacus tiedotti Helsinkiin, että »kirje venäläiselle Berliiniin on lähetetty. Tältä on tullut 'Iskraa' sisältävä lähetys, joka on saatava eteenpäin niin pian kuin suinkin».[18]

Venäläinen Berliinissä oli todennäköisesti Mihail Grigorjevitš Vetšeslov, joka tunnettiin sekä Tukholmassa että Helsingissä.

Vastatessaan 11. helmikuuta (u. l.) Neoviuksen kysymykseen »venäläisten tavaroiden» viivästymisestä Zilliacus kirjoitti: »Lieneekö parempi selvittää asia Berliinissä olevan venäläisen ystävämme kautta, joka lähetti joitakin kappaleita 'Iskraa'?»[19] Venäläinen ystävä oli varmaan taaskin Vetšeslov, joka asui silloin Berliinissä ja hoiti »Iskran» kuljetusta.

Maaliskuun 8. päivänä (u. l.) 1902 Zilliacus kirjoitti, että Berliinistä oli tullut kolme »venäläistä pakettia». Maaliskuun 30. päivänä (u. l.) Zilliacus tiedotti Neoviukselle, että Tukholmaan oli äsken saapunut »Iskran» numero ja että

---

* *Neovius, Arvid Werner* (1861—1916), filosofian tohtori, lehtimies, yksi passiivisen vastarintapuolueen johtajista. Tsaarihallitus karkotti hänet syyskuussa 1903 Suomesta. Tukholmassa Neovius toimitti salaista sanomalehteä »Fria ord». Eduskunnan jäsen vuosina 1907—1916.

painoksen pääosa »lähetetään edelleen ohjeiden mukaisesti heti kun se saapuu».[20] Tämän lehtierän saapumisesta tiedotettiin Smirnoville Pietariin. Huhtikuun 7:ntenä (20:ntenä) Neoviukselle Helsinkiin postittamassaan kirjeessä Smirnov pyysi lähettämään lehdet sen »yhteisen tuttavan mukana», jonka piti tulla Suomesta viikon tai 10 päivän kuluttua.[21] Yhteisenä tuttavana oli nähtävästi Helsinki—Pietari -junassa työskennellyt suomalainen rautatieläinen, jonka kautta kagaalin toimihenkilöt lähettivät Helsingistä Pietariin pikapostia ja lähetyksiä.

Kyseisen kirjeenvaihdon perusteella vuoden 1902 alussa Neovius ja Zilliacus järjestivät Smirnovin pyynnöstä postin ja »Iskran» pienten erien kuljetuksen Tukholmasta Pietariin. Pietarissa ja Venäjän muissa kaupungeissa taas vallankumouksselliset tarvitsivat kipeästi lisää leniniläistä »Iskraa». Painatteiden kuljetusta täytyi laajentaa.

Maalis—huhtikuussa 1902 »Iskran» Pietarin asiamies Ivan Radtšenko kävi neuvotteluja Taisteluliiton edustajan kanssa Suomen-reitin käytöstä iskralaisen kirjallisuuden säännölliseen toimittamiseen. Huhtikuun lopulla (v. l.) neuvottelut johtivat tulokseen[22]. Radtšenko tiedotti tästä 30. huhtikuuta (13. toukokuuta) »Iskran» toimitukselle ja välitti Tukholmaan osoitteen, johon hän pyysi lähettämään viisi puutaa (noin 82 kg) kirjallisuutta.[23]

Kesäkuun 6. pnä (u. l.) Lenin ja Krupskaja kirjoittivat Radtšenkolle, että Tukholmaan oli lähetetty 80 kappaletta Leninin teosta »Mitä on tehtävä?», puolitoista tuhatta kappaletta »Iskran» 19. ja 20. numeroa kumpaakin sekä paljon kirjasia.[24]

Ruotsin—Suomen kuljetusreitti sai peitenimen Pivo (Olut). Heinäkuun 29. pnä (11. elokuuta) 1902 Radtšenko tiedotti »Iskran» toimitukselle: »Olutta on saatu laskun mukaan» (lähetys saapui siis perille Pietariin).[25]

Elokuussa 1902 Arvid Neovius matkusti ulkomaille ottamaan yhteyksiä venäläisiin maanpakolaisiin. Hän kävi Lontoossa, Pariisissa, Stuttgartissa, Berliinissä ja Genèvessä ja syyskuun alussa (u. l.) palasi Tukholman kautta Suomeen. Matkallaan Neovius teki merkintöjä muistikirjaansa, jolla on mustat öljykankaiset kannet. Muistikirja on säilössä Suomen valtionarkistossa. Olen löytänyt merkintöjen joukosta Leninin Lontoon osoitteen. Löytöni oli odottamaton siksi, että Lenin kehotti

usein kirjeissään tovereita ilmoittamaan hänen osoitteensa vain luotettaville henkilöille. Niinpä hän kirjoitti 23. (10.) huhtikuuta 1902 Pavel Axelrodille, ettei osoitetta pidä sanoa muille kuin kaikkein läheisimmille tovereille.[26]

Muistikirjan merkintöjen mukaan Neovius saapui Lontooseen 13. elokuuta (u. l.) 1902. Sitten seuraa hajanaisia merkintöjä Lontoossa oleskelusta. Kokeneena »maanalaisena» hän ei maininnut tapaamiensa henkilöiden oikeita nimiä, mutta muutaman kerran tulee vastaan viittauksia »Iskraan». Esimerkiksi muistikirjan 7. sivulla on merkintä: »K. Z. (Zilliacus — *J. D.*) saa kirjeen (tunnussana) Wilhelm Stahlilta (»Iskra») kysymyksineen, milloin häntä voisi tavata Tukholmassa. Hänen tulee ... (epäselvä) ja tiedottaa neutraali osoite.»

Alempana seuraa Dietzin kustantamon osoite Stuttgartissa ja huomautus »sisäkuoressa 'Iskra'» sekä Leninin osoite Lontoossa: »Holford square 30, Richter L. W. C.» Neovius toteaa, että tällä osoitteella voi kirjoittaa »Iskralle» Tukholmasta.

Keskusteltuaan Lontoossa jonkun kanssa Neovius on pannut muistikirjan 8. sivulle talteen tietoja, jotka koskevat ihmisten ja kirjallisuuden kuljettamista Suomen ja Venäjän välisen rajan yli:

»Passiyksityiskohdat
Raja-alueen kartta
1. Kirjallisuus
2. Henkilöiden ulospääsy
3. Viipuri. Hotelli.»[27]

Kuka saattoi ilmoittaa Neoviukselle Leninin Lontoon osoitteen? Tiedetään, että Lenin piti 2. (15.) elokuuta 1902 Lontoossa VSDTP:n Pietarin komitean, Venäjän Iskra-järjestön ja puolueen pohjoisen liiton edustajien neuvottelukokouksen, jossa perustettiin VSDTP:n toista edustajakokousta valmistelleen organisaatiokomitean iskralainen ydinjoukko. Tilaisuudessa olivat läsnä Vladimir Krasnuha Pietarin komiteasta ja Pjotr Krasikov Venäjän Iskra-järjestöstä.

Lenin kirjoitti heinäkuussa Pietariin Radtšenkolle: »Jouduttakaa Vanjan* (ja olisi hyvä, että myös Manjan!**) matkaa

---

* VSDTP:n Pietarin komitean edustaja.
** VSDTP:n Moskovan komitean edustaja.

ВСЕСОЮЗНАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ

tänne *kaikin mokomin ja hinnalla millä hyvänsä* (on matkustettava *suoraan* Lontooseen: heille on annettava *ehdottomasti Lontoon* osoite...)»[28]

Näin ollen Pietarin lähetti iskralainen Krasnuha* tiesi Leninin osoitteen Lontoossa. Lenin kirjoitti 8. elokuuta (26. heinäkuuta) Georgi Plehanoville: »Eilen saapui luoksemme toveri, jota olimme odottaneet.»[29] Kyseessä oli Krasnuha, joka saapui Lontooseen 7. elokuuta (u. l.) eli viikkoa aiemmin kuin Neovius. He olivat tavanneet toisensa jo Helsingissä, mistä on osoituksena Neoviuksen papereissa säilynyt Vasili Hižnjakovin** nimikortti, jossa sen haltija pyysi Neoviusta auttamaan lääkäriä Krasnuhaa. Mutta saattoiko Krasnuha antaa Neoviukselle Richterin osoitteen? Olisiko osoite kirjoitettu Lontoossa vai tapasiko Krasnuha siellä Neoviusta elokuussa? Näihin kysymyksiin ei voi vastata.

Todennäköisesti myös Leninin osoitteen tietänyt kokouksen osanottaja Pjotr Krasikov matkusti Lontooseen Neoviuksen välityksellä***. Radtšenko kirjoitti 20. heinäkuuta (2. elokuuta) Leninille antaneensa Muusikon välittämässä kirjeessä ohjeita siitä, miten päästäisiin käsiksi olueen eli iskralaisen kirjallisuuden kuljetusta Ruotsin—Suomen kautta hoitaviin henkilöihin.[30] Voidaan olettaa, että Smirnovin neuvon mukaan

---

* *Krasnuha, Vladimir Panteleimonovitš* (Vanja, Graždanin) (1868—1913), sosiaalidemokraatti vuodesta 1899, lääkäri, iskralainen. Marraskuussa 1902 osallistui sos.-dem. komiteoiden Pihkovan neuvottelukokoukseen, jossa muodostettiin VSDTP:n 2. edustajakokousta valmisteleva organisaatiokomitea. Oli tämän komitean jäsenenä. Joutui monesti pidätetyksi. Vuonna 1908 hänet tuomittiin elinkautiseen karkotukseen Siperiaan. Hän pakeni karkotuksesta ulkomaille.

** *Hižnjakov, Vasili Vasiljevitš* (1871—1949), lääkäri, lehtikirjailija, liberaalinen poliitikko. Hänet pidätettiin 18. huhtikuuta 1901 Pietarissa ja karkotettiin Tšernigoviin. Vuonna 1917 hän oli väliaikaisen hallituksen ministerinä. Lokakuun sosialistisen vallankumouksen voitettua työskenteli kulutusosuustoiminnan alalla.

*** *Krasikov, Pjotr Ananjevitš* (Ignat, Muusikko, Špilka) (1870—1939), vallankumousliikkeen osanottaja vuodesta 1892. Hänet pidätettiin 1893 ja karkotettiin Siperiaan, missä hän tutustui Leniniin. Palattuaan karkotuksesta työskenteli Pihkovan Iskra-järjestössä. Pihkovan neuvottelukokouksessa hänet valittiin organisaatiokomiteaan. Osallistui VSDTP:n 2. edustajakokoukseen. Otti aktiivisesti osaa vuosien 1905—1907 vallankumoukseen. Lokakuun sosialistisen vallankumouksen voitettua työskenteli Neuvostoliiton korkeimmassa oikeudessa.

Krasikoville ilmoitettiin yhteysmieheksi Neovius, ja he tapasivat toisensa ennen Krasikovin lähtöä Lontooseen.

Tämä on silti vain oletus. Epäselväksi jää, mistä on lähtöisin Leninin Lontoon osoite Neoviuksen muistikirjassa. Kiistatonta on vain se, että Neovius tapasi osoitteen tunteneita iskralaisia ja lupasi auttaa heitä »Iskran» kuljettamisessa.

Elokuun lopussa 1902 iskralaisen kirjallisuuden kuljetus Ruotsin—Suomen kautta vilkastui huomattavasti. Nadežda Krupskaja kirjoitti 22. (9.) elokuuta Radtšenkolle Pietariin: »Lähetämme 25:ntenä laskun olutpanimoon (täältä kovaa vauhtia), palkeet, alasimen ja muuta.»[31] Lähetyksessä oli siis »Iskraa», »Zarjaa» ja muuta kirjallisuutta. Radtšenko oli selvillä olutasian edistymisestä. Saamatta vielä olutlaskua koskevaa Krupskajan kirjettä hän tiedotti 11. (24.) elokuuta »Iskran» toimitukselle: »Oluesta. Kuukausittain toimitetaan 10 puutaa, jaettava näin: Vanjalle 4, Muorille 2, Terentille 1, Semjon Semjonovitšille 1, Sonjalle 1 ja Uralille 1 puuta.* Parantamalla Venäjän rajan ylityskeinoja voidaan saada kaksin verroin, so. 20 puutaa... Koetamme muokata nahkan**. Silloin olisi pohjoinen turvattu...[32]

Muistutan, että käytyään Lontoossa, Pariisissa ja Sveitsissä Neovius oli siihen mennessä paluumatkalla kotimaahan. Ehkä hän oli jo kirjoittanut Zilliacukselle kuljetuksen parantamisesta, joten asia oli edistynyt.

Elokuun 12. (25.) päivänä Radtšenko ilmoitti uudestaan »Iskran» toimitukselle: »Ei toistaiseksi tarvitse lähettää henkilöä olutpanimoon. Tänään oluenpanija lupasi, että alkaen 15:nnestä elokuuta (vanhaa lukua — *J. D.*) asia luistaa kuin rasvattu. Kiirehtikää lähettämään.»[33]

Oluenpanija tarkoitti varmaankin Konni Zilliacusta, sillä viiden päivän kuluttua Radtšenko ilmoitti seuraavassa kirjeessään Zilliacuksen avustajan Louise Norlingin osoitteen. Hän kirjoitti 17. (30.) elokuuta »Iskran» toimitukselle: »Sanomalehti on saatu... Aikakauslehti tulee viidessä päivässä ja

---

* Vanja tarkoitti VSDTP:n Pietarin, Muori Moskovan, Terenti Tverin komiteaa, Semjon Semjonovitš Pohjoista työväenliittoa ja Sonja Samaraa (nyk. Kuibyšev).

** Nahka tarkoitti Preussin rajan yli kulkevaa kuljetusreittiä.

saadaan ajoissa määräpaikkaan... Osoite kaikkien saatavissa olevien julkaisujen lähettämiseksi yksi kappale kutakin, jotta niihin voitaisiin tutustua Pietarissa, ja vielä kappale suomalaisen sanomalehden toimitukselle. Pyydämme kaikkia julkaisuja, tarvitsemme niitä.

Tukholma, Fröken Louise Norling, Brunnsgatan 10.»[34]

Suomalainen sanomalehti tarkoitti Tukholmassa ilmestyvää viikkolehteä »Fria ord», jonka toimittajana oli Arvid Neovius.

Syyskuun 26:ntena (u. l.) Astrakaniin Knipovitšille kirjoittamassaan kirjeessä Krupskaja totesi: »Kulkuvälineet näyttävät järjestyvän... olut pääsi käymään.»[35]

Helena Stasova ilmoitti 16. (29.) lokakuuta osoitteen »Iskran» lähettämiseksi: Konni Zilliacus, Grevgatan 36. »Samalla lähettäkää oheisena kirje, jossa kirjoittakaa lähettävänne sen hänen osoitteellaan vain tämän yhden kerran siksi, että meidän olisi saatava pikemmin. Allekirjoittakaa Gronhielm... Laskun mukaan olut on nyt saatu kaikki...»[36]

Pietarin komitean toimeksiannosta Smirnov oli sopinut Zilliacuksen ja Neoviuksen kanssa iskralaisen kirjallisuuden kuljettamisesta. Tämä oli tapahtunut Stasovan kirjeen lähetyspäivän mukaan lokakuun lopussa (u. l.). Smirnov on kirjassaan ajoittanut sopimuksen marraskuuhun.

Marraskuun 6. pnä (u. l.) Krupskaja tiedotti Stasovalle, että tuona päivänä viisi puutaa kirjallisuutta (»Iskran» n:ot 25 ja 26 sekä uutuuksia) on lähetetty hänen osoittamaansa paikkaan.[37]

Seuraavana päivänä Zilliacus ilmoitti Neoviukselle, että Paulsen (Smirnov — *J. D.*) voi lähettää kirjeensä osoitteella: Fröken Hildur Andersson, Tegnersgatan 11, Tukholma. Sisäkuoreen osoitettava »Morrisille». »Paketit saa lähettää suoraan minulle kunnes löydän sopivan osoitteen.»[38] Neoviuksen ja Smirnovin kautta tämä osoite siirtyi VSDTP:n Pietarin komitean sihteerille Helena Stasovalle, joka kahdentoista päivän kuluttua, 6. (19.) marraskuuta ilmoitti sen kirjeessään »Iskran» toimitukseen Nadežda Krupskajalle ja pyysi tätä lähettämään kirjeet ja rahat tähän osoitteeseen. »Itse palkeet (perusosa »Iskran», »Zarjan» ym. kirjallisuuden painosmäärästä — *J. D.*) lähetettävä samaan osoitteeseen, jonka olen antanut aiemmin», kirjoitti Helena Stasova. Näin ollen käytössä oli Zilliacuksen kolme

osoitetta Tukholmassa: Louise Norling (Brunnsgatan 10) kaikkien julkaisujen yksin kappalein ja postin lähettämiseksi, Grevgatan 36 kirjallisuuspakettien lähettämiseksi ja marraskuusta 1902 lähtien Hildur Anderssonin osoite kirjeenvaihtoa ja pikalähetyksiä varten.

Marraskuun 8. pnä (u. l.) Zilliacus kirjoitti Neoviukselle Helsinkiin: »Tavatessasi Paulsenia sano, että lähettäisi tarpeen tullen kaikki minulle, lähetämme sen edelleen. Tämä koskee myös ihmisiä: neuvomme, opastamme edemmäksi. Teen heidän hyväkseen kaiken voitavani.»[40] Marraskuun 17. päivänä hän tiedotti Neoviukselle: »Nyt on menossa paljon venäläistä kirjallisuutta.» Samalla hän pyysi auttamaan Smirnovia ulkomaisten kirjeiden vastaanotossa ja lähettämisessä edelleen itään. »Voisikohan henkilö Terijoella paneutua siihen kokonaan? Luulen, että säännöllisten ja luotettavien postiyhteyksien turvaaminen heidän kirjeenvaihdolleen olisi puolestamme suurin palvelus, jonka voisimme heille tehdä», kirjoitti Zilliacus.[41]

Tässä on paikallaan lainata Nikolai Bureninin muistelmia. »Varsin kätevän keinon lähettää ulkomailta kirjeitä ja käsikirjoituksia löysi toverimme Vladimir Martynovitš Smirnov (puolueen jäsenen peitenimi Paulsen). Hän käytti hyväkseen suomalaisen 'kagaalin' salaista postiyhteyttä.» Burenin on kertonut edelleen, että tuo postilinja toimi säännöllisesti Pietarin ja Helsingin välillä. Pietarista postia lähetti rautatieläisten virkakirjeiden mukana Suomen aseman virkailija Otto Malm. Helsingissä paketin sai avata niin ikään kagaalin luottamusta nauttiva virkailija. Juuri Otto Malmin kautta lähetettiin Venäjältä »Iskraan» kirjeitä.[42]

Vladimir Smirnov on muistellut, että hän oli yhteydessä Malmiin Neoviuksen kautta. »Malm (peitenimi Serebrjakov) tarjosi arvokkaita yhteyksiä Suomen korkeisiin rautatievirkailijoihin varsinkin Viipurin ja Valkeasaaren välillä.»[43]

Neoviuksen arkistossa on useita salakirjallisuuden kuljetusta Ruotsista käsin hoitaneiden kirjeitä, joiden joukossa on muutama Malmin kirje.

Vuosilta 1902—1903 ovat säilyneet M. Inkisen kirjeet Terijoelta. Niissä hän tiedotti 6 sekä 60 ja 70 kg painavien pakettien saapumisesta.[44] Todennäköisesti Inkinen olikin se »henkilö Terijoelta», josta Zilliacus kirjoitti 17. marraskuuta

(u. l.) Neoviukselle. Inkinen otti Terijoella vastaan hänen osoitteeseen Länsi- ja Pohjois-Suomesta tullutta kirjallisuutta ja lähetti sen Pietariin.

Postin ja kirjallisuuden lukuisten kuljettajien Neoviukselle osoittamista kirjeistä piirtyvät seuraavat kuljetusreitit. Ensimmäinen oli pikareitti, jota pitkin tuttavat laivamatkustajat tai erityiset kuriirit toivat lähes joka päivä Tukholmasta Helsinkiin postia ja lehtien erillisiä numeroita. Tämän reitin kautta kirjeet saapuivat Helsinkiin kahdessa ja Pietariin kolmessa päivässä. Toinen reitti oli tarkoitettu aikakausjulkaisujen ja kirjallisuuden suurten erien kuljettamiseen Tukholmasta Helsinkiin. Kesäisin Zilliacus itse kuljetti purjeveneellään kirjallisuutta sisältävät laatikot rannikkosaarille tai toisinaan aivan lähelle Helsinkiä. Koska hän tunsi mainiosti rannikkoväylät, hän välttyi rajavartijoiden moottoriveneiltä eikä joutunut kertaakaan kiinni.

Kolmas reitti kulki niin ikään meritse. Kirjallisuutta tuotiin Ruotsin ja Suomen pohjoissatamien välillä kulkevilla laivoilla.

Viimeinen reitti kulki Haaparannan ja Tornion raja-asemien kautta. Laatikot lähetettiin Tukholmasta määräosoitteeseen Haaparannassa, mistä paikalliset passivistit järjestivät niiden kuljetuksen Suomen puolelle. Talvisin kirjallisuutta vietiin rajan yli kelkalla tai kannettiin repuissa.

Helsingissä, Turussa sekä muissa kaupungeissa ja rautatieasemissa oli varustettu lastaus- ja purkamispaikat. Tässä kohtaa palautan mieleen Gunnar Landtmanin muistelmia, jotka julkaistiin 1940 ruotsin kielellä Helsingissä. Hän on kertonut, miten vuoden 1902 alussa hän järjesti yhdessä maisteri Georg Estlanderin kanssa Helsingin Malmön esikaupungissa välivaraston venäläisen salakirjallisuuden säilyttämiseksi. Se oli olemassa aina vuoden 1903 syyskuuhun saakka.[45]

Kuljetus sujui noita reittejä pitkin hyvin säännöllisesti. Lähes joka päivä Zilliacus lähetti Neoviukselle luotettavan henkilön mukana kirjeitä, joissa tilitti saapuneen kirjallisuuden laadun, määrän ja lähetysosoitteen. Sitä paitsi hän tiedotti sanomalehtien numerojen ilmestymisestä ja ulkomaisen lehdistön asennoitumisesta tsaarivallan Suomen-politiikkaan sekä Tukholman ja Länsi-Euroopan tapahtumista. Zilliacus kehotti moneen otteeseen auttamaan entistä tehokkaammin venäläisiä vallankumouksellisia taistelussa tsaarivaltaa vastaan. Marraskuun 19. pnä (u. l.) 1902 hän kirjoitti Neoviukselle, että edellisenä päivänä Tukholmaan oli tullut »pieniä iskralaisia tavaroita Saksasta minun osoitteeseeni». Samana päivänä oli kirjeen mukaan saapunut venäläistä sosiaalidemokraattista kirjallisuutta sisältävä lähetys, joka painoi 60 kiloa, ja kirje Smirnovilta. »Hänelle tarkoitettu kirje kulkee laivalla fröken Kureniuksen osoitteeseen», kirjoitti hän.[46]

Olga Kureniuksen osoitteen (Helsinki, Antinkatu 30) Smirnov ilmoitti kirjallisuuden lähettämiseksi S. Branderille 29. marraskuuta (12. joulukuuta) 1902 osoittamassaan kirjeessä.[47] Tätä osoitetta hän käytti monesti seuraavinakin vuosina.

Marraskuun 25. pnä (u. l.) Nadežda Krupskaja tiedotti Helena Stasovalle, että Tukholmaan oli jo lähetetty 20 puutaa kirjallisuutta.[48]

Tammikuussa 1903 Smirnov muutti asumaan vakituisesti Helsinkiin. Hänet hyväksyttiin venäjän kielen lehtoriksi ja myöhemmin yliopiston venäläisen kirjaston hoitajaksi. Hänelle avautui uusia mahdollisuuksia lujittaa VSDTP:n vallankumouksellisia yhteyksiä Suomessa.

Iskralaisten julkaisujen kuljetus jatkui myös vuonna 1903. Tammikuun 6. päivänä (u. l.) Zilliacus ilmoitti Neoviukselle lähettäneensä laatikon Paulsenin antamaan osoitteeseen.[49] Tammikuun 9. (22.) pnä Helena Stasova viestitti »Iskran» toimitukselle, että kirjallisuus saapuu Pietariin. »Saamme pian lisää ja luulen, että ainakin kevääseen saakka saamme säännöllisesti, sillä olemme onnistuneet järjestämään yhteistyön kunnon kansan, rautatiellä palvelevien suomalaisten kanssa. Ehkä seuraavassa kirjeessä voin kirjoittaa Teille, mitä me haluaisimme saada. Pystymme saamaan Zilliacuksen kautta...»[50] Tammikuun 16. (29.) päivänä hän kirjoitti, että »olut tulee käymään edelleenkin», ja pyysi lähettämään kirjallisuutta Zilliacuksen osoitteeseen aiemmin lähetetyn luettelon mukaan. »Lähettäkää kaikkien julkaisujenne yksi kappale osoitteeseen: Fröken Hildur Andersson, Tegnersgatan 11, Stockholm. Kuoren tai ristisiteen sisään kirjoitettava für Paulsen.»[51] Täten »Iskran» toimituksessa tuli tietoon Vladimir Smirnovin peitenimi. Iskralaiset julkaisut kulkivat Tukholman kautta niillä osoitteilla, jotka Smirnov oli ilmoittanut Zilliacukselle.

Kahden viikon kuluttua Lontoossa »Iskran» toimituksessa saatiin jälleen kirje Pietarista, joka oli päivätty 31. tammikuuta (13. helmikuuta) 1903. Stasova kirjoitti: »Pelkään kovasti, että joudumme järjestämään reitin uudelleen, sillä kuljettajamme (Bureninin — *J. D.*) äiti myy tilansa, joten näin helppo ja rauhallinen kuljetus estyy... Lähettäkää sittenkin ilmoitetut määrät, sillä Zilliacuksen kautta meillä on mahdollisuus saada viikossa yleensä niin paljon kuin on 200 kappaletta 'Iskraa'. Tämäkin toimii jo, ja saamme siitä, mikä on kauan odottanut vuoroaan. Olkaa niin hyviä, lähettäkää 'Zarja', kaikki n:ot, ne ovat tuiki tarpeen. Lähettäkää vähän kerrallaan kaikkea eikä vain 'Iskraa', tai ajamme karille.»[52]

Bureninan myytyä Kirjasalon tilansa kirjallisuuden kuljetus järjestettiin Ahijärven tilan kautta, joka oli myös lähellä rajaa. Tila kuului Aleksandr Ignatjevin isälle. Ignatjev oli VSDTP:n jäsen ja hänellä oli monitahoiset yhteydet Suomeen.

Iskralaista kirjallisuutta vietiin Tukholman kautta säännöllisesti. Maaliskuun 12. (u. l.) pnä Zilliacus tiedotti Neoviukselle, että »Paulsenin tavarat» tulevat seuraavassa lauantailähetyksessä. Maaliskuun 17. pnä hän ilmoitti: »Paulsenin painotuotteet tulevat oheisena.» Maaliskuun 28. päivänä: »Oheinen 'Iskran' sisältävä kirjekuori tuli äsken, se pyydetään lähettämään perille.» Huhtikuun 2. päivänä: »Tänään 'Iskra' lähetetään postitse.» Huhtikuun 6. pnä: »Paulsenin tavarat on lähetetty pohjoiseen merkityssä laatikossa.» Huhtikuun 7. pnä: »Tänäisen postin mukana (höyrylaivalla) matkassa on Paulsenin tavaroita sisältävä lähetys. Se on lehti- ja painatepaketti... Lähetä osoitteella: Fröken Olga Kurenius, Antinkatu 30.»[53]

Kuljetusreitti Tukholmasta Suomen kauta Pietariin toimi molempiin suuntiin. Venäjältä lähetettiin »Iskran» toimitukseen asiakirjoja, kokous- ja istuntopöytäkirjoja, lehtikirjoituksia, kirjeitä ja VSDTP:n paikallisten komiteoiden julkaisemia lentolehtisiä. Niinpä 7. (20.) joulukuuta 1902 Smirnov pyysi kirjeitse Neoviusta lähettämään Stuttgartiin sangen tärkeitä asiakirjoja.[54] Millaisia? »Iskran» toimitukseen tulevan postin luettelovihkossa n:o 1 (tammi—elokuu 1903) on 27. tammikuuta (u. l.) merkitty, että Tukholman kautta oli saatu Irkutskin komitean kolme lentolehtistä, Uralin liiton 3 lehtistä, lausunto organisaatiokomitealle, »Rabotšaja myslin» 3 lehtistä, kaksi

painamisen 200-vuotispäivälle omistettua lentolehtistä ja lentolehtinen »Tsaari Kurskissa».[55] Ehkä juuri nämä asiakirjat Smirnov oli pyytänyt Neoviusta lähettämään.

Toimitukseen tulevan postin luettelovihkoon on 12.—14. maaliskuuta (u. l.) kirjoitettu, että Tukholmasta saapui 8 pietarilaista ja 3 irkutskilaista lentolehtistä, lehtikirjoitus Irkutskista ja muita asiakirjoja.[56] Suomesta ja Tukholmasta saapuvan aineiston tuloa koskevia merkintöjä on tehty 6. sekä 9.—10. hihtikuuta (u. l.).[57] Stasova ilmoitti 30. maaliskuuta (12. huhtikuuta) »Iskran» toimitukselle, että Suomen kautta on lähetetty Tulan komitean toimintakertomus ja lentolehtisiä.[58] Samanlaisia mainintoja on myös myöhemmältä ajalta: (uuden luvun mukaan) 17.—18., 25. (kaksi lähetystä), 27. toukokuuta (kaksi lähetystä), 6.—10., 20.—21. ja 22. kesäkuuta, 15.—17. heinäkuuta ja 6. elokuuta. »Iskran» toimitukseen tuli Venäjältä kymmeniä asiakirjoja, joista osa julkaistiin lehdessä.

Passiivisen vastarintaliikkeen toimihenkilöt auttoivat VSDTP:tä kyseisinä vuosina muullakin tavoin. Niinpä Smirnov pyysi 11. (24.) joulukuuta 1902 kirjeessään Neoviusta auttamaan, »jos joku ystävistä aikoo lähteä tieteelliselle matkalle pohjoiseen».[59] Ilmeisestikin kyse oli henkilöistä, joiden piti siirtyä pohjoisen rajan yli Ruotsiin.

Tsaarivallan santarmit yrittivät kaikin tavoin hankaloittaa venäläisen vallankumouksellisen kirjallisuuden kuljettamista Suomen kautta. Suomen santarmihallituksen päällikkö kenraali Julio Freyberg tiedotti lähes joka päivä kenraalikuvernööri Bobrikoville »sisällöltään tuomittavan kirjallisuuden tunkeutumisesta maahan». Santarmit panivat merkille, että höyrylaivat toivat kirjallisuutta sisältäviä säkkejä Hankoon Karl Boströmin toimistoon, jonka isäntä oli aktiivisia passivisteja. Freyberg selosti 23. tammikuuta (5. helmikuuta) 1901 kenraalikuvernöörille, että 17. (30.) tammikuuta hänen avustajansa näki, miten höyrylaiva Wellamosta purettiin kirjallisuutta sisältäviä laatikoita. »Oli myös Leipzigissä painettuja julkaisuja sisältävä laatikko, johon ei ollut merkitty saajan osoitetta. Luultavasti laatikossa oli venäläistä kiellettyä kirjallisuutta ja se oli tarkoitettu vietäväksi Venäjälle.»[60] Raportissa n:o 1743 vuodelta 1902 todettiin, että laittomien lehtien nippu oli löydetty Bore II -höyrylaivan lämmittäjältä Sjöholmilta höyrykattilan vie-

reisestä tappuralaatikosta.[61] Helmikuun 18. pnä (3. maaliskuuta) Freyberg tiedotti kyttäreiden panneen merkille, että rautatien kirjanpitäjä Paul saapuu Hankoon joka kerta suuri matkalaukku kädessä ja vie sen raskaana pois ulkomaisen laivan käynnin jälkeen.[62] Santarmit osuivat nähtävästi kagaalin salapostin jäljille.

Keväällä 1903 Tukholmassa kävi poliisihallinnon palkkaama provokaattori Jevno Azef, joka oli silloin yksi eserräpuolueen johtajista. Hän tapasi Zilliacuksen, joka kertoi hänelle kirjallisuuden kuljetusreiteistä. Myöhemmin Zilliacus on kirjoittanut asiasta: »Hoidin pitkään venäläisen kirjallisuuden kuljetusta, mikä ei voinut pysyä salassa kauankaan vallanpitäjiltä. He saivat tietää pian, että venäläisiä julkaisuja kuljetetaan suurissa määrin Suomen kautta... Tukholmalaisten urkkijoiden avulla he saivat tietää, että monissa Euroopan kaupungeissa painettua venäläistä kirjallisuutta lähetettiin minulle Tukholmaan. Silloin jo näkyi johtopäätös pinnalla: painatteet kuljetettiin veneelläni.» Zilliacus on kertonut Azefista, joka saapui Tukholmaan muka sopimaan eserräläisen kirjallisuuden kuljetuksista. Hänen lähdettyään useat erät venäläistä kirjallisuutta joutuivat ohranan käsiin.[63]

Toukokuun 5. (18.) päivänä Freybergin sijainen santarmiratsumestari Tunzelman von Adlerflug tiedotti kenraalikuvernöörille, että 2. (15.) toukokuuta klo 7 illalla Raivolan aseman asemapäällikkö Wallman ja rautatiesantarmi Bronnikov avasivat kuukautta aiemmin saapuneen ja tavarasäiliössä olleen puulaatikon, jossa oli 60 pakettia »Iskraa» (vuoden 1902 n:ot 19, 21, 22, 23 ja 24), kaikkiaan 2102 kappaletta. Tämä 42 kiloa painanut laatikko oli annettu kuljetettavaksi Suomen radan Kämärän asemalla ja siihen oli kirjoitettu Lübeck.[64] Kenraalikuvernööri lienee itse alleviivannut raportin kaikki rivit punaisella kynällä.

Helena Stasova ilmoitti 11. (24.) toukokuuta »Iskran» toimitukselle: »Menetimme 3 puutaa 'Iskraa', vanhoja numeroita 20—26.»[65] Todennäköisesti kyse oli samasta laatikosta.

Kesäkuun 25. pnä (8. heinäkuuta) Viipurin santarmipäällikön sijainen sai sähkeen Terijoelta: »Mustamäellä kori tavaroissa.» Kohta tuli toinen sähke: »Kori Terijoella odotan.» Terijoelle lähti pikaisesti upseeri. Osoittautui, että Mustamäen

asemalle oli tullut Riihimäeltä lähetetty kori. Matkatavaratoimistolla kierrellyt santarmialiupseeri pani merkille »erään sivistyneen herran», joka antoi korinsa Terijoelle menevään tavaravaunuun. Noustuaan junaan santarmi avasi korin ja löysi siitä »kiellettyjä julkaisuja». Korin omistaja matkusti samassa junassa. Ei jäänyt muuta kuin pidättää hänet Terijoella, kun hän tulee noutamaan koriaan. Mutta »herra» oli havainnut kyttärit ja paennut junasta jo ennen Terijokea.[66]

Santarmin raportissaan esittämä tapaus muistuttaa samantapaista Nikolai Bureninin kertomaa ja Eduard Essenille sattunutta tapausta. Essen oli lähettänyt tavaransa Terijoelle ja matkustanut itse Pietariin. »Laatikko lojui kauan Terijoella, ja urkkijat odottelivat kärsivällisesti sen isäntiä.»[67]

Suomen kenraalikuvernöörin kanslian asiapapereissa on säilössä »Vuoden 1903 hallituksenvastaisen liikkeen muistilappu», jonka oli santarmien raporttien perusteella laatinut kanslian johtaja eversti Seyn. Hän on todennut, että suurin osa venäläistä vallankumouksellista kirjallisuutta kulki ulkomailta Suomeen »Konni Zilliacuksen toimiston» kautta. Eversti on tarkastellut kuljetuksen pääreittejä ja huomauttanut, että pikaaineistojen lähettämisessä Zilliacus turvautui matkustajien palveluksiin. Lappuun on merkitty neljä kirjallisuuserien pidätystapausta. Yksi erä oli osoitettu Gustav Estlanderille ja kaksi Arvid Neoviukselle. Pidätykset tapahtuivat huhtikuussa ja olivat nähtävästi provokaattori Azefin Tukholman matkan ansiota.

Kuten Seyn on todennut, vähemmän kiireelliset lähetykset toimitettiin Tornion kautta Haaparannassa asuvan kauppiaan Otto Nordbergin välityksellä. Neljässä tapauksessa pidätetyt kirjallisuuspaketit painoivat 60:stä 140 kiloon. Kaksi niistä oli osoitettu Estlanderille. Taaskin kaikki pidätykset tapahtuivat huhtikuussa.[68]

Palot olivat silti harvinaisia. Suurin osa lähetyksistä pääsi perille. Zilliacus ilmoitti 20. kesäkuuta (u. l.) 1903 Neoviukselle, että Aino A. R. tuo »jotain» Paulsenille. »Turussa ei voi ottaa, mutta Helsingissä he voisivat tavata toisensa ja siten hän lähettäisi sen edelleen.»[69] Smirnov on kertonut tästä seuraavaa: suomalainen laulaja Aino Ackté oli palatessaan konserttikiertueelta Pariisista pysähtynyt matkalla Tukholmaan

ja saanut pinkan »Iskran» uusia numeroita toimitettavaksi Helsinkiin. »Yksikään Pariisissa suurta menestystä saanutta laulajaa vastaanottaneista ei voinut epäillä, että hänen laukussaan oli vallankumouksellista kirjallisuutta.»[70]

Heinäkuun 21. pnä (u. l.) Zilliacus kirjoitti taas Neoviukselle, että kaikki hänen lähettämässään paketissa on tarkoitettu Paulsenille. Syyskuun 23. pnä hän tiedotti, että Paulsenin tavarat ovat matkalla ja että pikapaketit tulevat höyrylaivalla Helsinkiin osoitteella Yhdyspankki, Neoviukselle.[71]

Näin kuljetusreitit toimivat, joskin palojen ja tehostuneen poliisivalvonnan vuoksi postin ja kirjallisuuden kuljetus Tukholmasta vaikeutui tuntuvasti syksyyn 1903 mennessä.

Helena Stasova ilmoitti 14. (27.) elokuuta 1903 »Iskran» toimitukselle: »Oluesta olen kirjoittanut Teille, että pienin tynnyrillisin se käy ja pyysin jatkamaan.»[72]

Selostaessaan »kiellettyjen julkaisujen tunkeutumisesta» Suomeen Freyberg tunnusti 28. heinäkuuta (10. elokuuta): »Tätä nykyä on tosiasiallisesti selvitetty, että suurin osa ulkomailla painetusta venäläisestä laittomasta kirjallisuudesta tulee keisarikuntaan Suomen kautta ja että Suomi on paitsi sopiva tie sen kuljettamiseksi pääkaupunkiin myös kokonaisten varastojen paikka, mistä käsin sitä kuljetetaan sopivissa tapauksissa keisarikuntaan.»[73]

Vaikeuksista huolimatta kuljetusreitit toimivat hyvin syksyyn 1903 saakka.

2. luku

KIRJE SUOMEN KIRJEENVAIHTAJALLE

»Iskran» toimituksesta lähteneiden kirjeiden luettelovihkossa (syys—lokakuu 1903) on merkintä, että 1.—2. lokakuuta (u. l.) lähetettiin kirje osoitteella: Tukholma, Hildur Andersson, Paulsenille.[1]

Mitä asiaa tuo kirje koski? Kuka sen kirjoitti? Kenelle se oli lähetetty? Viime aikoihin asti nämä kysymykset olivat avoinna. Voitiin vain olettaa, kenelle kirje oli osoitettu. Ruotsissa ja Suomessa peitenimeä Paulsen (tarkemmin Paulsson) käytti Vladimir Smirnov. Juuri tuolla nimellä Zilliacus mainitsi häntä Neoviukselle lähettämissään kirjeissä. Zilliacuksen avustajan Hildur Anderssonin osoitetta Tukholmassa »Iskran» toimitus käytti postin ja pikalähetysten toimittamiseen Venäjälle. Tämän osoitteen Helena Stasova oli ilmoittanut »Iskran» toimitukselle. Smirnov oli lehden aktiivisena kirjeenvaihtajana ja kirjoitti usein Suomen tapahtumista. Tämän perusteella voidaan olettaa, että toimituksesta lähetetty kirje oli osoitettu nimenomaan Smirnoville.

Tämäkään ei ole silti varmaa. Olen etsinyt kirjettä. Vuonna 1965 keskustelin Tukholmassa Smirnovin lesken kanssa niistä papereista, joita jäi Smirnovin kuoleman jälkeen*. Hän vakuutti, ettei hänelle ole jäänyt mitään asiapapereita. Tarkastin tuloksettomasti Vladimir Smirnovin kirjeenvaihdon Tukholmassa asuvan tyttärensä kanssa. Perheeseen ei ole todellakaan jäänyt isän arkistoa.

Panin suuria toiveita Suomen valtionarkistossa säilytettä-

---

* Smirnov kuoli 1952 Tukholmassa. Hänen puolisonaan oli tunnetun ruotsalaisen kirjailijan Strindbergin tytär Karin Strindberg.

viin Neoviuksen asiakirjoihin. Juuri Neovius hoiti »Iskran» toimituksen kirjeyhteyttä Pietariin. Hänen papereistaan saattoi löytää mielenkiintoisia asiakirjoja.

Toiveeni eivät olleet turhia. Eräänä joulukuun päivänä 1975 selaillessani paperipinkkaa huomasin yhtäkkiä Leninin tutun käsialan. Kirje oli kirjoitettu musteella kirjepaperille ja se on säilynyt erinomaisesti. Kirjeessä on kaksi kahtia taitettua paperiarkkia eli kahdeksan sivua, joista Vladimir Lenin on kirjoittanut kuudelle sivulle. Viimeiselle, puhtaalle sivulle on saksaksi merkitty »Paulsenille». Alempana joku muu, ehkä valtionarkiston työntekijä on kirjoittanut: »Lehtori Smirnov? 1903.»

Tämä olikin etsimäni kirje. Siinä on päiväys 1. lokakuuta 1903 (u. l.) ja se on osoitettu »Iskran» Suomen kirjeenvaihtajalle. Tekstistä selviää, että Lenin osoitti kirjeen Smirnoville.

Tässä tämä kirje:

»1.X.1903

Hyvä toveri!

Saimme Teidän kirjeenne ja molemmat artikkelit (Suomen tapahtumia ja puolet sosiaalidemokraattisen puolueen kongressista). Koska tiedot Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen kongressista ovat muutenkin jo vähän myöhässä, niin sitä koskeva artikkeli sijoitetaan 'Iskran' n:oon 49, joka ilmestyy viimeistään 15. lokakuuta uutta lukua. Suomen tapahtumia -artikkelin ilmestymistä täytyy lykätä, ja palautan sen Teille, jotta ottaisitte siihen uutta aineistoa 'Iskran' n:oon 50 (viimeistään n:oon 51). Artikkelin jälkipuolisko, s. 3—4, sopisi mielestäni jättää pois ja alkua muunnella uutta loppua vastaavasti.

Mitä tulee kongressia koskevaan artikkeliin, niin olisi toivottavaa saada pikemmin myös sen jatko. Sitten pitäisi pysähtyä *yksityiskohtaisemmin* mainitsemiinne suomalaisten sosiaalidemokraattien 'varomattomiin lausuntoihin' kongressissaan Suomen seimistä. Tämä on tärkeimpiä periaatekysymyksiä, ja se tulee selittää juurta jaksain. Sikäli kuin ymmärrän, osa työläisistä on altista vetäytymään syrjään *porvarillisesta* suomalaistaistelusta Suomen porvarillisen perustuslain puolesta? Jos asia on näin, niin 'Iskran' täytyy selittää kysymys marxismin näkökannalta katsoen ja näyttää, että sosiaalidemokraattisen

puolueen on *välttämätöntä* kannattaa myös porvarillista vapaustaistelua, mutta se ei saa milloinkaan samastaa itseään porvaristoon eikä peitellä *sosialistisia* tarkoitusperiään. Joudumme lisäämään tämänaiheisen selityksen. Vai ehdittekö lähettää jatkon vaikkapa 6.X. mennessä? Olisi tarpeen saada artikkeliin myös Suomen työväenpuolueen sen päätöslauselman teksti, jossa puolue hyväksyy sosiaalidemokraattisen ohjelman *kokonaisuudessaan*, sillä Teidän venäjäntämänne ohjelman osa on vain minimum-ohjelma, joka sinänsä ei ole lainkaan sosiaalidemokraattinen. Jos asia on kiinni sensuurista, niin se täytyy vielä kerran selittää.

Olisimme *erittäin* kiitollisia artikkelista 'Zarjaan'. Aikamäärä *suunnilleen* 15.XI. 'Zarjan' 5. n:on ilmestymisaikaa ei vielä tiedetä. Joitakin artikkeleita ladotaan jo.

Kirjanen Suomen polkemisesta olisi *perin tarpeellinen*, etenkin *kansantajuinen kirjanen*, suppeahko mutta *koko* taistelun kulun perusteellisesti esittävä. Levittäisimme tuollaisen kirjasen laajalle joukkoihin. Kannattaa mielestäni kirjoittaa taistelun ensimmäisestä vaiheesta, viime kesään asti. Myöhemmästä kirjoitamme ajan mittaan erikseen.

Päätteeksi en voi olla ilmaisematta Teille, hyvä toveri, 'Iskran' toimituksen kiitollisuutta Teidän säännöllisestä yhteistyöstänne kanssamme. Meille on sangen tärkeää ja arvokasta antaa venäläiselle työväenluokalle oikeita tietoja Suomen tapahtumista ja valmistella siten hiljalleen ja järjestelmällisesti Venäjän ja Suomen sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen lähentymistä toisiinsa ja niiden yhteensulautumista.

Sosiaalidemokraattisin terveisin
'Iskran' toimituksen puolesta N. Lenin
(V. Uljanov)

P. S. Tässä osoite, jonka mukaan Te voisitte *ulkomailta käsin* kääntyä *suoraan* toimituksen puoleen ja lähettää artikkeleita:

Mr. Wladimir *Oulianoff*
10. Chemin privé du Foyer. 10.
Sécheron. *Genève*. Suisse.

Olen jo tiedottanut lähetystoimistoon 'Iskran' oikeasta lähettämisestä Teille.

Toivomme siis edelleenkin saavamme Teiltä kirjoituksia

'Iskran' jokaiseen numeroon, ts. suotavammin joka kuun 7. ja 21. päiväksi (uuden luvun mukaan) muttei myöhemmin. Olisi niin ikään suotavaa, että käsikirjoitus ei olisi niin tiivis (joka toiselle riville, leveät marginaalit, sitä paitsi että teksti arkin yhdelle puolelle), sillä aikaa puhtaaksi kirjoittamiseen meillä ei ole ja tyylin oikaisut ovat välttämättömiä.»[2]

Lenin oli aiemminkin esittänyt ajatuksen, että on tarpeellista tarjota Venäjän työväenluokalle oikeita tietoja Suomen tapahtumista. Niinpä hän kirjoitti 19. huhtikuuta (u. l.) 1901 Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen johtajalle Karl Hjalmar Brantingille: »Annamme erittäin suuren merkityksen sille, että saisimme tutustaa yleensä venäläisiä ja varsinkin Venäjän työläisiä Suomen poliittiseen tilanteeseen ja Suomen sorronalaisuuteen sekä suomalaisten sisukkaaseen taisteluun hirmuvaltaa vastaan.»[3]

Lenin pyysi Brantingia suosittelemaan henkilön vakituiseksi kirjeenvaihtajaksi, joka olisi kirjoittanut säännöllisesti Suomesta »Iskraan» ja »Zarjaan». Branting ei kuitenkaan pystynyt (tai ei halunnut) auttaa Suomen kirjeenvaihtajan valinnassa.

Leniniläinen »Iskra» kiinnitti perustamisestaan lähtien suurta huomiota Suomen tilanteeseen. Jo joulukuussa 1900 ilmestyneessä ensimmäisessä numerossa oli kirjoitus »Suomen asioita». Se koski vuoden 1899 manifestia, jonka avulla tsaari hankki oikeuden säätää Suomelle lait eduskunnan kantaa kysymättä. »Tsaarin rikottua avoimesti ja koko kansan nähden edeltäjiensä ja hänen itsensä antaman valan suojella Suomen perustuslakia on tämän rauhanomaisen ja sivistyneen kansan kaikkien oikeuksien ahdistelu muuttunut yhä enemmän hurjan vainon luonteiseksi.»[4]

Marraskuun 20. päivänä (u. l.) 1901 lehdessä julkaistiin Leninin artikkeli »Suomen kansan vastalause». Lenin kirjoitti siinä: »Suomen kansa tuo julki jyrkän vastalauseensa hallituksen politiikkaa vastaan sen loukattua ja loukatessa edelleen Suomen perustuslakia vastoin *valaa*, jonka kaikki tsaarit Aleksanteri I:sestä Nikolai II:seen asti ovat juhlallisesti vannoneet...

Niin vuoden 1899 helmikuun 3. päivän manifesti kuin myös vuoden 1901 kesäkuun 29. päivän laki ovat *laittomia*, ne ovat valapaton ja tsaarihallitukseksi nimitetyn baši-bozukkiroikan harjoittamaa väkivaltaa. Kahden ja puolen miljoonan suomalaisen ei tietenkään ole ajattelemistakaan kapinaa, mutta kaikkien meidän, venäläisten kansalaisten, on ajateltava sitä häpeää, mikä päällemme lankeaa.»[5]

Leninin artikkeli herätti vilkasta vastakaikua Suomessa. Smirnov luki sen varmasti. Se saattoikin kannustaa häntä yhteistoimintaan »Iskran» kanssa. Nimenomaan Leninin artikkelin julkaisemisen jälkeen Smirnov ilmoitti Radtšenkolle tavatessaan tämän Pietarissa halustaan kirjoittaa »Iskraan» Suomen asioista. Ivan Radtšenko tiedotti 30. huhtikuuta (13. toukokuuta) 1902 lehden toimitukselle: »On karttunut paljon aineistoa (Suomesta). Olkaa hyviä, vastatkaa seuraavassa kirjeessä, mikä Teistä olisi parempi: joko lähetän Teille aineistot Suomesta tai sitten itse ehdotuksen esittänyt laatii artikkelin. Hän myöntyy kumpaankin. Olisi tärkeää saada vastaus toukokuun 20. päivään mennessä.»[6] Muutaman päivän kuluttua, 6. (19.) toukokuuta Radtšenko lähetti kirjeensä mukana toimitukseen Suomen tilannetta koskevan kirjoituksen.[7]

Niinpä »Iskran» n:oon 22 painettiin heinäkuussa Smirnovin laaja artikkeli »Suomen viimeiset tapahtumat». Siitä lähtien Smirnov kirjoitti »Iskraan» vakituisesti. Hänen tiedotuksiaan julkaistiin numeroissa 26 ja 29. Numerossa 26 ilmestyi Leninin artikkeli »Poliittinen taistelu ja politikointi», jossa hän arvosteli murhaavasti tsaarivallan sisäpolitiikkaa. Hän totesi mm., että tsaarihallituksen viimeiset toimenpiteet muuttivat Suomen tosiasiallisesti yhdeksi »Venäjän monista oikeudettomista ja poljetuista maakunnista».[8] Leninin johtopäätöstä havainnollistavia tosioita oli »Iskran» Suomen kirjeenvaihtajan kirjoituksessa.

Joulukuun 1. päivänä (u. l.) 1902 numerossa 29 julkaistussa artikkelissa Smirnov kirjoitti: »Koko Suomen kansa, lukuun ottamatta yhä supistuvaa vanhoillista vanhasuomalaista puoluetta, vakuuttuu päivä päivältä yhä enemmän välttämättömyydestä kukistaa Venäjän itsevaltius ja ryhtyä taisteluun poliittisen vapauden puolesta yhdessä venäläisten vallankumouksellisten kanssa.»[9]

Joulukuun 7. (20.) päivänä Smirnov pyysi kirjeessään Neoviusta lähettämään paperinsa pikalähetin mukana Tukholmaan ja sieltä kirjattuna kirjeenä Saksaan (todennäköisesti Dietzin kustantamoon) »samoin kuin viime kerralla». Hän kirjoitti myös »lehteemme» lähettämästään artikkelista. Joulukuun 11.

(24.) päivän kirjeessä hän ilmoitti Neoviukselle lähettäneensä oheisena »osan työstään». Täytyy lähettää usein vähän kerrallaan, sillä kuten minulle sanottiin työ on kiireinen», Smirnov kirjoitti.[10]

Todennäköisesti molemmissa kirjeissä oli kyse kirjoituksista, jotka hän lähetti »Iskraan» Tukholman kautta. Lehden toimitukseen saapuvien aineistojen luettelovihkossa (tammi—elokuu 1903) on merkitty, että 30. tammikuuta (u. l.) Dietzin kustantamon kautta (Stuttgart) tuli artikkeli »Suomen tapahtumia», joka julkaistiin lehden numerossa 33. Smirnovin lähettämien aineistojen tulo toimitukseen on merkitty vihkoon myös 6. huhtikuuta sekä 25. ja 27. toukokuuta (u. l.).[11] Hänen kirjoituksiaan on julkaistu numeroissa 34, 35, 36, sitten jokaisessa numerossa alkaen 38:nnesta aina 43:nteen saakka.

»Iskran» numerossa 44 julkaistiin Leninin pääkirjoitus »Kansallisuuskysymys ohjelmassamme», jossa hän perusteli marxilaisen luokkakantaisen käsityksen kansallisuuskysymyksestä.[12]

Seuraavassa numerossa oli taas Smirnovin artikkeli »Suomen tapahtumia». Hänen kirjoituksensa julkaistiin myös numerossa 46 ja sen lisäksi viimeisellä sivulla »Postilaatikossa» oli ilmoitus: »...Vladimirille, Suomen kirjeenvaihtajalle, lähettäkää kirjeosoite.»[13] Toimitus halusi päästä yhteyteen Suomen kirjeenvaihtajaansa.

Syyskuun 1. päivänä (u. l.) 1903 »Iskran» numerossa 47 oli taas Smirnovin kirjoitus »Suomen tapahtumia». Hän kirjoitti: »Suomalaiset taistelijat voivat nopeuttaa kauniin kotimaansa pelastamista ainoastaan mitä toimekkaimmalla moraalisella ja aineellisella avunannolla venäläiselle sosiaalidemokraattiselle puolueelle. Vain kulkien käsi kädessä kanssamme kohti yhteistä suurta päämääräämme Suomen kansa saavuttaa poliittisen vapauden.»[14] Kahden viikon kuluttua numerossa 48 Smirnov kertoi Suomen viime tapahtumista ja mm. tsaarivaltaa vastustaneen vastarintaliikkeen 25 aktivistin karkottamisesta Suomesta.

»Iskra» ilmoitti myös, että 17.—21. elokuuta (u. l.) 1903 Forssassa pidettiin Suomen työväenpuolueen toinen edustajakokous, jossa päätettiin muuttaa puolueen nimi sosiaalidemokraattiseksi. Kokouksessa vahvistettiin myös puolueen ohjelmanluonnos. Lehti lupasi kertoa edustajakokouksesta yksityiskohtaisemmin seuraavassa numerossa.[15] Toimitus toivoi nähtävästi saavansa ajoissa sitä koskevan kirjoituksen Suomen kirjeenvaihtajaltaan.

»Iskran» toimitukseen tulevien aineistojen luettelovihkossa (syys—joulukuu 1903) on merkitty kaksi Smirnovin lähetystä: 8. sekä 26.—27. syyskuuta (u. l.). Jälkimmäisessä oli kaksi kirjoitusta: »Suomen tapahtumia» ja »Suomen sosialistisen puolueen sääntömääräinen kongressi».[16]

Löytämässäni kirjeessä Lenin totesi saaneensa Smirnovilta kaksi artikkelia ja kirjeen sekä ilmoitti, että kertomus edustajakokouksesta (tarkemmin sen alkuosa) julkaistaan »Iskran» seuraavassa numerossa 49. »Suomen tapahtumia» -artikkelin hän palautti kirjoittajalle, jotta tämä uusisi sitä ja viimeistelisi.

Kertomus edustajakokouksesta julkaistiin tosiaankin lehden numerossa 49 ja siinä sanottiin: »Polttavin oli kysymys äänioikeudesta. Sitä koskevan päätöslauselman laatijat arvostelivat jyrkästi Suomen valtiopäivien vanhentunutta keskiaikaista rakennetta, joka nojaten säätyerioikeuksiin ja rahavaltaiseen vaalijärjestelmään riistää työväeltä mahdollisuuden lähettää valtiopäiville omia edustajia. Täysin ymmärrettävä on käydyn arvostelun kiivaus. Porvariston ja maalaisylimystön uppiniskaisuuden vuoksi Suomen työväen 15-vuotinen kamppailu ei ole tähän mennessä tuottanut mitään kouraantuntuvia tuloksia... Päätöslauselman laatijat menivät arvostelussaan liian pitkälle ja lipsauttivat tosiaankin muutamia varomattomia lausuntoja. Arvostelun samoin kuin koko Suomen työväenpuolueen taktiikan yksipuolisuus johtuu puolueen epänormaalista asemasta. Vaikka puolue onkin laillinen, koko sen toimintaa ahdistavat aasialaisen sensuurin puitteet. Sen luvataan sivuta arvostelussaan vain 'paikallisia' epäkohtia, mutta on tiukasti kielletty kajoamasta Suomen kaikkien vastoinkäymisten pääsyylliseen, so. Venäjän itsevaltiuteen.»[17]

Alempana esitettiin Smirnovin venäjäntämä edustajakokouksen hyväksymän ohjelman osa, jossa muotoiltiin poliittiset lähitehtävät: yleinen, yhdenvertainen ja välitön äänioikeus kaikille 21 ikävuoden saavuttaneille kansalaisille, yksikamarinen eduskunta, kokoontumis-, yhdistymis-, sanan- ja painovapaus, miesten ja naisten tasa-arvoisuus yms. Työlainsäädännön alalla kokous ehdotti otettavaksi käyttöön 8-tuntisen työpäivän, vähim-

mäispalkkarajan, naisten ja lasten työn suojelun sekä esitti muita vaatimuksia työväen aseman parantamiseksi. Kertomus päättyi lupaukseen, että jatko seuraa »Iskran» ensi numerossa.

Forssan kokouksessa tulivat ilmi vakavat mielipide-erot. Osa edustajista vastusti yleensä kaikkea yhteistoimintaa porvarillisten puolueiden kanssa ja mm. käytäessä taistelua tsaarivaltaa vastaan. Smirnov ei maininnut kertomuksessaan erimielisyyksistä mitään. Lenin oli nähtävästi tutustunut kokouksen työhön ulkomaisten lehtiselostusten perusteella. Niinpä hän kirjoittikin Smirnoville, että hänen tietojensa mukaan osa työläisistä on altis vetäytymään syrjään taistelusta Suomen porvarillisen perustuslain puolesta, ja korosti, että kokousta koskevassa kertomuksessa sopisi marxismin kannalta selittää kysymys proletariaatin osanotosta yleiskansalliseen kamppailuun tsaarivaltaa vastaan ja sosiaalidemokratian sijasta tuossa kampailussa. Leninin mielestä sosiaalidemokraattisen puolueen piti välttämättä tukea porvarillista vapaustaistelua samastamatta silti itseään porvaristoon ja peittelemättä omia sosialistisia tarkoitusperiä.

Tämä johtopäätös merkitsi Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen tiivistettyä marxilaista ohjelmaa: pitää osallistua yleiskansalliseen itsenäisyystaisteluun, vastustaa tsaarivaltaa, muttei saa missään nimessä kulkea porvariston talutusnuorassa, vaan on esitettävä omia tunnuksia, ajettava läpi ohjelmavaatimuksiaan sosialistisen yhteiskunnan luomisesta.

Lenin neuvoi samalla kirjeenvaihtajaa tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin edustajien »varomattomia lausuntoja», sillä ne koskivat periaatteellista kysymystä, joka täytyi selittää. Smirnov tarkoitti noilla lausunnoilla porvarillisten puolueiden johtajiin kohdistettua jyrkkää arvostelua. Vaikka nämä johtajat verhoutuivatkin »vapauden esitaistelijoiden» ja »kansakunnan johtajien» kaapuun, he eivät halunneet maan keskiaikaisen hallintojärjestelmän vähäistäkään demokratisointia eivätkä säätypohjaisten valtiopäivien korvaamista yksikamarisella eduskunnalla, joka tuli sosiaalidemokraattien mielestä valita yleisen, yhdenvertaisen ja välittömän äänioikeuden pohjalta.

Kyseiset Leninin huomautukset olivat periaatteellisia ja merkitsivät olennaista apua Suomen työväenliikkeelle.

Suomen SDP hyväksyi Forssan edustajakokouksessa uuden

ohjelman, jossa se julisti: »Suomen sosiaalidemokraattinen puolue... tulee aina valvomaan köyhälistön luokkaetuja ja vastustamaan tarmokkaasti kaikkea luokkavastakohtien himmentämistä sekä työntekijäin käyttämistä porvarillisten puolueiden hyväksi, joiden kanssa sosiaalidemokratia voi ryhtyä yhteistyöhön ainoastaan silloin, kun se voi tapahtua puolueohjelmaa sivuuttamatta.»[18]

Vaikka proletariaatin diktatuurin vaatimus ja taistelukeinot oli muotoiltu epämääräisesti (puhe oli vain »työväenluokan valtakunnallisen vaikutusvallan valtaamisesta»)[19], ohjelma merkitsi Suomen työväenliikkeen edistysaskelta. Se suuntasi työväenluokan ponnistukset leppymättömään luokkataisteluun.

»Iskran» numerossa 50 julkaistiin Smirnovin seuraava kirjoitus »Suomen tapahtumia», jossa hän tiedotti mm. useiden passiivisen vastarintapuolueen toimihenkilöiden ja myös Neoviuksen karkottamisesta Suomesta. Puoluekokouksen työtä koskevan kertomuksen jatkoa lehdessä ei kuitenkaan ollut. Toimitus katsoi tarpeelliseksi ilmoittaa: »Toimituksesta riippumattomien seikkojen vuoksi viime numerossa luvattu Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelman jatko on myöhästynyt ja jäänyt siksi pois tästä numerosta.»[20]

»Iskran» viimeisessä 51. numerossa, jonka toimitti Lenin, ei ollut Smirnovin kirjoituksia.

Suomen tapahtumia koskevaa aineistoa julkaistiin lehden 21 numerossa, mikä on osoituksena Leninin kiinnostuksesta Suomen kansan tsaarinvastaiseen taisteluun ja maan työväenliikkeeseen. Yhdeksääntoista numeroon kirjoitukset oli laatinut Smirnov.

* * *

Miksi Leninin kirje Smirnoville löytyi Neoviuksen arkistosta? Ilmoittihan Smirnov, että Neovius karkotettiin Suomesta syyskuun lopussa 1903.

Santarmipäällikön, kenraalimajuri Freybergin raportissa (santarmit valvoivat karkotettujen lähtöä) on todettu, että Neovius lähti matkalle Tukholmaan 16. (29.) syyskuuta 1903.[21]

Näin ollen Tukholma—Helsinski-reitillä postiyhteys katke-

si joksikin aikaa. Se järjestyi uudelleen Neoviuksen saavuttua Tukholmaan. Postin vastaanoton ja lähetyksen otti Helsingissä hoitaakseen Neoviuksen sisar Dagmar, joka viipyi Suomessa muutaman kuukauden veljensä karkotuksen jälkeen. Lokakuun alussa 1903, kun Leninin kirje saapui Tukholmaan, yhteyslinja oli jo saatu kuntoon, joten kirjeen olisi pitänyt mennä perille Helsinkiin.

Lokakuun 20. päivänä (u. l.) Neovius kirjoitti sisarelleen: »Haluaisin tietää, saapuiko määränpäähän Annin mukana 10. lokakuuta lähetetty kirje.»[22] Anni oli luultavasti Anna Gripenberg, passivisti Lennart Gripenbergin puoliso. Neovius asui heidän luonaan ensimmäisinä päivinä Tukholmaan muuttonsa jälkeen.

Ehkä Neovius kysyi Leninin kirjeestä, että pääsikö se perille?

Helsingissä Smirnov piti yllä yhteyttään Neoviukseen Dagmarin välityksellä. Dagmar ilmoitti 5. lokakuuta (u. l.) veljelleen Tukholmaan, että hän oli saanut Paulsenilta kirjeen lähetettäväksi Ruotsiin.[23] Lokakuun 13:ntena (u. l.) hän kirjoitti jälleen, että Paulsen pyysi lähettämään Neoviukselle terveisiä. Dagmarin sanojen mukaan Smirnov varoi, että Neoviuksen karkottamisen jälkeen tsaarihallitus kohdistaa vainotoimenpiteet myös häneen.[24] Lokakuun 18. päivänä Dagmar tiedotti veljelleen: »Kirjeesi P:lle olen välittänyt.»[25]

Koska Forssan puoluekokouksen työtä koskevan kertomuksen jatko jäi kuitenkin lähettämättä »Iskran» toimitukselle, niin Leninin kirje ei nähtävästi tullut adressaatille. Smirnov ei ole maininnut koskaan saaneensa kirjettä Leniniltä, vaikka hän on kertonut kirjassaan yksityiskohtaisesti tapaamisistaan Leninin kanssa.

Leninin kirjeen sisältö osoittaa, miten myötätuntoisesti ja kiinnostuneesti Vladimir Iljitš suhtautui Suomen kansan kohtaloon ja Suomen työväenliikkeeseen. Tämä asiakirja on erinomaisena näytteenä Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen tilan ja maan tapahtumien marxilaisesta analyysista. Lenin näytti Suomen proletariaatin roolin ja aseman sekä proletaarisen puolueen sijan kansallisessa vapautusliikkeessä, varoitti vasta hahmottuvien äärivasemmistolaisten ja lahkokuntaisten ainesten vaarasta Suomen sosiaalidemokraattiselle puolueelle, vastusti työväenluokan syrjäytymistä yleiskansallisesta kamppailusta tsaarivaltaa vastaan. Samalla Lenin osoitti, että Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen on kannettava korkealla sosialismin lippua ja puolustettava johdonmukaisesti työväenluokan intressejä.

NKP:n Keskuskomitean marxismi-leninismin instituutti on julkaissut Leninin kirjeen Suomen kirjeenvaihtajalle Leninkokoelman XXXIX osassa.[26] Sen julkaisu herättää varmaankin huomiota niin Neuvostoliitossa kuin ystävällisessä Suomessakin.

3. luku

YHTEYSLINJA TOIMII

Brysselissä ja Lontoossa heinäkuun 30. ja elokuun 23. päivän (u. l.) välisenä aikana 1903 pidetty Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen 2. edustajakokous merkitsi taitekohtaa maailman työväenliikkeen historiassa. Tässä edustajakokouksessa perustettiin ensimmäinen uudentyyppinen vallankumouksellinen proletaarinen puolue. »Poliittisena ajatussuuntana ja poliittisena puolueena bolševismi on ollut olemassa vuodesta 1903», kirjoitti Lenin.[1]

Kokouksen jälkeen puolueen sisäisten aatevirtausten eripuraisuus jyrkistyi entisestään. Kärsittyään tappion puoluekokouksessa menševikit yrittivät rauentaa sen päätökset, hajottaa koko puoluetoiminnan ja ottaa vallanohjat käsiinsä. Vastoin kokouksen päätöksiä Georgi Plehanov alkoi kooptoida »Iskran» toimitukseen menševikkejä. Marraskuussa 1903 Lenin erosi lehden toimituskunnasta järjestääkseen opportunisminvastaisen toiminnan Keskuskomitean kautta. Marraskuun 8. päivänä (u. l.) hän ilmoitti Gleb Kržižanovskille: »Olen eronnut toimituksesta lopullisesti... Mutta taistelen Keskuskomiteasta, jonka Plehanovin pelkurimaisen petoksen jälkeen aivan julkeiksi käyneet martovilaiset aikovat niin ikään kaapata.»[2]

Numerosta 52 alkaen »Iskra» siirtyi menševikkien käsiin. He aloittivat vihamielisen kampanjan Leniniä ja bolševikkeja vastaan. Noissa vaikeissa oloissa Lenin jäi vaille sellaista voimakasta asetta, sellaista tärkeää yhdyssidettä puolueen jäsenjoukkoihin ja eri järjestöihin, jona on sanomalehti. Tuona aikana tehostui merkitykseltään hänen henkilökohtainen kirjeenvaihtonsa Venäjän puoluejärjestöjen kanssa. Tämä yhteys ei kattanut yhdeksikään päiväksi.

Myös yhteyslinja Tukholma—Suomi—Venäjä jatkoi toimintaansa. Saavuttuaan syyskuun lopussa 1903 Tukholmaan Neovius otti huolekseen Zilliacuksen siihen asti hoitamat »pääkuljettajan» tehtävät. Helena Stasova kirjoitti 5. (18.) lokakuuta Pietarista, että oli saapunut suuri määrä »Iskran» numeroa 41. Hän pyysi lähettämään lisää kirjasia ja lehden seuraavia numeroita. »Tiedottakaa, millä kulkuvälineellä lähetätte, ja me sanomme kuljettajalle, että meille välitettäisiin», kehotti hän kirjeessään.[3] Kuukauden kuluttua, 4. (17.) marraskuuta hän ilmoitti, että kuljetus oli viime aikoina hankaloitunut ja että Burenin oli lähtenyt järjestämään asiaa. Hän kirjoitti, että Pietariin saapui »Iskran» numeroita, viimeinen 47.[4]

Neoviuksen karkotuksen jälkeen Smirnov otti Helsingissä yhteyden passiivisen vastarintapuolueen toiseen etevään toimihenkilöön, Adolf Törngreniin. Burenin on kirjoittanut Törngrenistä: »Meitä auttoi kovasti yksi suomalaisen passiivisen vastarintapuolueen huomatuista toimihenkilöistä tohtori A. Törngren. Tilanomistajana ja Helsingin yliopiston dosenttina hän edusti porvaristoa. Samalla suomalaisena isänmaanystävänä hän katsoi mahdolliseksi tukea venäläistä vallankumousliikettä, joka tähtäsi Suomessa vihattua tsaarihallintoa vastaan.»[5] Törngrenin palveluksia oli mm. varman kuljetuksen järjestäminen.

Toukokuun 25. päivänä (u. l.) 1904 Törngren kirjoitti Helsingistä Neoviukselle, että Paulsen on pyytänyt toimittamaan »lähetyksen Euroopasta... hänen määräämäänsä paikkaan». Paulsen »pystyy tuosta paikasta itse lähettämään tavarat edelleen. Luulen sen käyvän päinsä, sillä hän saa niukanpuoleisesti.»[6]

Tämä kirje antaa aihetta olettaa, että Smirnov sai säännöllisesti postia ja kirjallisuutta Tukholmasta ja että toukokuun lopussa hän pyysi lisäämään lähetyksiä Euroopasta.

Venäläisten sosiaalidemokraattisten julkaisujen kuljetus Suomen kautta vaikeutui Suomen poliittisen tilanteen kärjistyttyä vuonna 1904. Kesäkuun 3. (16.) päivänä nuori virkamies Eugen Schauman murhasi kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin, jonka nimeen suomalaiset liittivät tsaarivallan vuonna 1899 heidän oikeuksiaan vastaan aloittaman hyökkäyksen. Sen jälkeen aktiivinen vastarintapuolue pani toimeen joitakin attentaatteja tsaarivaltaa Suomessa kiihkeimmin palvelleita virkai-

lijoita ja santarmeja vastaan. Passivistit puolestaan järjestivät taas vuoden 1904 lopussa alamaisen »suuren anomuksen» tsaarille.

Terroristien laukaukset enempää kuin alamaiset anelutkaan eivät tuottaneet tuloksia. Murhatun taantumuksellisen Bobrikovin sijalle tsaari nimitti kenraalikuvernööriksi obskurantin Ivan Obolenskin. Venäjän pääministeri Sergei Witte on kirjoittanut muistelmissaan Obolenskista: »Silloin Harkovin kuvernöörinä ollut ruhtinas Obolenski pani talonpoikaislevottomuuksien vuoksi toimeen talonpoikien tehostetun ruoskimisen ja kierteli mieskohtaisesti kylissä pieksättämässä talonpoikia.» Witte on huomauttanut ivallisesti, että pyöveliruhtinas »tällaisen rohkeuden ansiosta nimitettiin sitten Suomen kenraalikuvernööriksi ja ylennettiin kenraaliadjutantiksi.»[7]

Vastaukseksi aktivistien terroritoimiin tsaarihallitus tiukensi itsevaltiuden vastustajien vainoja. Pidätettiin joitakin passivisteja, aktivisteja ja suomalaisia sosiaalidemokraatteja, mm. Kotkan sosiaalidemokraattisen sanomalehden »Kotkan sanomat» toimittaja Reino Drockila, joka oli auttanut Smirnovia vuonna 1901 iskralaisen kirjallisuuden kuljettamisessa Tukholmasta matkalaukuittain.[8]

Suomen santarmihallituksen päällikkö kenraali Freyberg pani erikoista huomiota Suomeen saapuneiden venäläisten vallankumouksellisten silmälläpitoon. Suomen valtionarkistossa on säilynyt paksu mustakantinen kansliakirja »Poliisidepartementin asiain yhteydessä etsittävien henkilöiden luettelokirja», jota merkintöjen mukaan pidettiin vuosina 1901—1905. Kirjaan merkittiin ne venäläiset vallankumoukselliset, jotka mikäli he näyttäytyvät Suomessa tuli pidättää tai ottaa salaisen valvonnan alaisiksi. Luettelossa on satoja nimiä, joiden joukossa »Uljanov, Vladimir Iljin, etsintäohje n:o 2234 vuodelta 1901». Luettelossa ovat Dmitri Uljanov, Feliks Dzeržinski, Josef Džugašvili, Anna Jelizarova-Uljanova, Mark Jelizarov, Gleb Kržižanovski, Leonid Krasin, Viktor Kurnatovski, Solomon Lozovski, Viktor Nogin, Ivan Radtšenko, Helena Stasova ja muiden vallankumouksellisten nimet.[9]

Tsaarihallituksen painostuksesta Suomen senaatti hyväksyi 28. maaliskuuta (u. l.) 1904 päätöksen, joka velvoitti Suomen esivallan kaikki portaat tiedottamaan kiireellisesti santarmihallituksen päällikölle tai tämän sijaiselle »valtionrikoksista epäillyistä henkilöistä» eli suorastaan luovuttamaan santarmeille Suomessa pidätetyt venäläiset vallankumoukselliset.[10]

Santarmien valvonta Suomen rajoilla tiukkeni. Vuoden 1903 lopussa säädettiin »korkea asetus» Suomen erillisen santarmiosaston johtosäännön vahvistamisesta. Johtosäännön mukaan santarmien tuli »tarkastaa kaikkien ulkomaille lähtevien ja sieltä Suomen satamien ja raja-asemien kautta saapuvien henkilöiden passi. Jos osoitetuilla viranhaltijoilla on aihetta epäillä salakuljetusta, heidän on toimitettava epäiltävien henkilöiden ruumiintarkastus samoin kuin epäiltävien tavaroiden tarkastus.»[11]

Näin ollen passi- ja tullivalvonta siirtyi vuoden 1904 alkuun mennessä santarmien käsiin. He valvoivat tiukasti kirjallisuuden tuontia satamissa ja rautatieasemilla. Ruotsalainen sanomalehti »Stockholms tidningen» totesi 23. kesäkuuta (u. l.) 1904, että valvonta suomalaisilla laivoilla erikoisesti tiukkeni Bobrikovin murhan jälkeen. Kun aiemmin suomalaiset poliisit olivat tarkastaneet passit Turussa ja santarmit olivat vain olleet läsnä, niin nyt santarmit suorittivat tarkastuksen ja sitä paitsi kahdesti: Maarianhaminassa ja Turussa.[12]

Vuonna 1904 santarmit alkoivat pitää silmällä Torniossa Heikki Björniä, hänen veljeään ja sisartaan sekä Väinö Levanderia, joita epäiltiin kirjallisuuden kuljetukseen osallistuviksi.[13]

Ruotsissa julkaistu maanalainen sanomalehti »Vapaita lehtisiä» kertoi 20. (7.) huhtikuuta 1904 lukijoilleen tsaarihallituksen pohjoisrajalla suorittamista toimenpiteistä. Kun vuonna 1902 Tornion raja-asemalla oli ollut vain kaksi santarmia, niin lehden mukaan »hiljattain heidän avukseen on lähetetty vielä kymmenkunta santarmia päällikön johdolla... Syksyllä 1903 Ruotsin puolelle kulkeva tie aidattiin ja Haaparannan sillalle rakennettiin portti... Mitä tarkoitusta on näillä menoilla? Luultavasti niihin ryhdyttiin niin sanotun maanalaisen kirjallisuuden vuoksi, jonka varmoille kuljetusjäljille esivalta ei ole onnistunut pääsemään.»[14]

Santarmihallituksen papereissa vuosilta 1903—1904 on todettu vain yksi tapaus, kun suomalainen joutui kiinni venäläisen salakirjallisuuden takia. Marraskuun 27. päivänä (10. joulukuuta) 1903 ratsumestari Tunzelman von Adlerflug selosti kenraa-

li Freybergille, että Helsingissä Vuorikatu 22 sijaitsevan talon viereisestä piilopaikasta löytyi »aivan kuin lähetettäväksi tarkoitettu» kirjallisuuspaketti. Santarmit onnistuivat löytämään paketin isännän, jona oli ylioppilas Peter Frasetti. Kotitarkastuksessa löytyi kiellettyjen venäjänkielisten julkaisujen joukosta vuonna 1903 Genèvessä julkaistu Leninin teos »Maalaisköyhälistölle» sekä erinäisiä »Iskran» numeroita. Ylioppilas Frasetti kieltäytyi kuulustelussa vastaamasta kysymykseen, mistä hän oli saanut kiellettyä venäläistä kirjallisuutta.[15]

Vuosi 1905 alkoi työtätekevien vallankumouksellisista esiintymisistä. Heti kun tieto työväen mielenosoituksen ampumisesta 9. (22.) tammikuuta Talvipalatsin edustalla Pietarissa oli tullut Suomeen, kautta maan nousi lakkojen ja mielenosoitusten aalto. Tammikuun 18. (31.) päivänä Viaporin santarmikunnan päällikkö ratsumestari Kalin selosti kenraali Freybergille, että tammikuun 11. (24.) päivänä Helsingissä oli pidetty venäläisten ja suomalaisten työläisten laaja mielenosoitus, jonka osanottajat olivat kantaneet aukiolle punaisia lippuja. Mielenosoittajille oli jaettu lentolehtisiä. Yhdessä niistä luki:

»Venäjällä vallankumous!

Valtakunnan kaikilta puolilta kaikuu satatuhantinen ääni. Suomen kansa ja ennen kaikkea sen proletariaatti ilmaisevat täten yhtyvänsä venäläisten veljien aloittamaan titaaniseen taisteluun. Alas kansan pyöveli Nikolai II ja hänen kanssaan neuvottelevat katalat apurit! Alas orjuus! Vapaus kansalle! Eläköön vallankumous!»[16]

Vladimir Smirnov nimitti Suomea Venäjän ensimmäisen vallankumouksen »punaiseksi selustaksi». »Verisunnuntai» herätti suuttumusta Suomen kaikissa kansalaispiireissä. Suomalaiset auttoivat venäläisiä vallankumouksellisia kuka mitenkin pystyi: piilottelivat heitä asunnoissaan, opastivat rajan yli, keräilivät heidän hyväkseen varoja. Vuoden 1905 alussa VSDTP:n tarpeisiin välitettiin Suomessa kerätty suuri rahasumma.[17] Rahat tulivatkin oikeaan tarpeeseen kun kysymys aseellisen kapinan valmistelusta tuli ajankohtaiseksi ja täytyi ostaa aseita.

Neoviuksen papereissa on säilynyt bolševikkikirjallisuuden kuljetusta ulkomailta hoitaneiden henkilöiden lukuisia kirjeitä. Posti kulki entiseen tapaan: kuriirien mukana Tukholmasta

Turkuun ja sieltä suoralla junalla Pietariin rautatieläispostiljoonien mukana. Kirjallisuutta kuljetettiin muutamaa reittiä pitkin. Tukholman ja Suomen satamien välisillä laivalinjoilla tiukennetun poliisivalvonnan vuoksi päätettiin turvautua pohjoisempana kulkeviin pienempiin aluksiin, joita ei tullattu yhtä tarkasti kuin etelässä. Yksi kuljetuksen aktiivisista järjestäjistä Otto Nordberg asui Torniossa. Hänen kirjallisuuden kuljetusta pohjoisrajan yli koskevia kirjeitään on Neoviuksen arkistossa. Huhtikuun 16. päivänä (u. l.) 1904 hän kirjoitti Neoviukselle Tukholmaan, että Haaparantaan oli saapunut »venäläinen paketti». Toukokuun 11:ntenä hän ilmoitti saaneensa viime aikoina noin 500 kiloa »rahtia». Pian kuitenkin Nordberg karkotettiin Suomesta ja hän muutti Ruotsiin, Luulajaan, missä hän järjesti uudelleen kirjallisuuden kuljetuksen Suomeen solmimalla sopimuksen erään ruotsalaisella höyrylaivalla palvelleen matruusin kanssa. Laiva kävi Suomen pohjoissatamissa.[18]

Ruotsin toiseen pohjoiskaupunkiin Sundsvalliin oli asettunut asumaan Neoviuksen toinen asiamies John William Nylander, joka myös otti vastaan Tukholmasta lähetettyjä laatikoita ja paketteja ja toimitti ne laivoilla Suomeen. Dagmar Neovius kysyi veljensä pyynnöstä 1. heinäkuuta (18. kesäkuuta) 1904 Nylanderiltä: »Saisiko venäläisiä tavaroita tuoda taas?» Edelleen hän neuvoi, ettei pakettiin tarvitse panna mitään osoitetta, vaan se tulee toimittaa Helsinkiin osoitteella: Fröken E. V. Bonsdorf, Fredrikinkatu 37.[19]

Haaparannan ja Tornion välisen maarajan yli kirjallisuutta kuljettivat vuonna 1905 Arvid Neoviuksen toimeksiannosta W. Degerman ja A. Heikel. Sundsvallista paketit lähetti I. Gestrin. Kokkolassa laivojen Ruotsista tuoman rahdin otti vastaan Alfred Forss. Lyypekistä kirjallisuutta toi Turkuun Suomi-höyrylaivan kapteeni A. Björkbom ja sen otti vastaan Ebba Procopé.[20]

Tammikuun 4. päivänä 1905 (22. joulukuuta 1904) näki päivänvalon bolševikkien »Vperjod» (Eteenpäin) -sanomalehden ensimmäinen numero. Sanomalehti auttoi suuresti puolueen rivien eheyttämisessä ja uuden puoluekokouksen koollekutsumisessa. Ilmoittaessaan 10. tammikuuta (u. l.) Aleksandr Bogdanoville (Malinovskille) numeron ilmestymisestä Lenin kirjoitti, että lehteen olisi saatava mukaan Venäjällä asuvia kir-

joittajia, ja huomautti: »Kirjoittakaa Rahmetoville, että hän mobilisoisi tähän työhön *Finnin ja Kollontain* (erittäin tarpeellisia ovat *Suomea* koskevat kirjoitukset).»[21]

Melkoista palstatilaa »Vperjod» omisti Suomen vallankumouksellisille tapahtumille. Niinpä jo 7. helmikuuta (u. l.) numerossa 5 julkaistiin kirjoitus tammikuun 9. päivän Pietarin verilöylyn aiheuttamista mielenosoituksista Helsingissä ja muissa kaupungeissa. Suomen tapahtumia on tarkasteltu numeroissa 10 ja 16.[22] Tämä huomattiin varmasti Suomessa, missä seurattiin tarkasti venäläisten sanomalehtien kannanottoja Suomen kysymyksessä.

Huhtikuun 27. päivänä (u. l.) 1905 Törngren kirjoitti Helsingistä Neoviukselle Tukholmaan: »Tänään luonani kävi eräs sosiaalidemokraatti Pietarista. Hän halusi sopia kirjallisuuden kuljettamisesta... Ehdotin, että ulkomailta sitä lähetettäisiin nimellesi. Sinä taas, ole hyvä, lähetä tänne, nähtävästi paremmin pohjoista tietä. Se on varmempaa, joskin hitaampaa. Hän toivoi saavansa lehtiä ja kirjallisuutta kerran viikossa. Olisi hyvä, jos pystyisimme auttamaan heitä... Sanoin hänelle, että hänen lähettäjänsä kirjoittaa sinulle ja kysyy, mihin osoitteeseen, kuinka paljon ja kuinka usein hän voi lähettää...»[23] Toukokuun 12. päivänä Törngren ilmoitti taas: »Viime kirjeessäni mainitsemani sosiaalidemokraattien ryhmä edustaa 'Vperjod'-sanomalehteä. He polemisoivat 'Iskraa' vastaan... He sanoivat edustavansa puolueen enemmistöä... Vientiä hoitavien daamiemme kanssa olen keskustellut. He katsovat, että etelätietä voitaisiin tuoda 14 päivän väliajoin 10 kiloa, kun taas pohjoistietä pitkin 20.»[24]

Kuka saattoi käydä Törngrenin luona neuvottelemassa? Ehkä Smirnov, Burenin tai hyvinkin mahdollisesti Helena Stasova, joka tunsi myös Törngrenin henkilökohtaisesti ja vaihtoi kirjeitä tämän kanssa. Nähdäkseni juuri tuota tapausta on Burenin myöhemmin muistellut: »Vuoden 1905 helmikuussa Genèveen kirjoittamassaan kirjeessä Helena Stasova ilmoitti Nadežda Konstantinovnalle Neoviuksen osoitteen ja pyysi lähettämään tähän osoitteeseen sanomalehden 'Vperjod'.»[25]

Neoviuksen arkistosta löytyi vielä yksi asiakirjallinen vahvistus sille, että Neovius ja Törngren olivat sopineet bolševikkien kirjallisuuden kuljettämisesta: 13. kesäkuuta (u. l.) 1905 päivätty kirje, jonka on allekirjoittanut VSDTP:n Keskuskomitean sihteeri Sablina (Nadežda Krupskaja). Hän on kirjoittanut: »Pietarilaiset toverit ovat pyytäneet kääntymään puoleenne ja ottamaan Teihin kirjeyhteyttä sopiaksemme kirjallisuuden lähettämisestä ja lähetystyön maksamisesta Suomeen asti. Lähetämme Teille joka viikko 10 kiloa...»[26] Krupskaja pyysi Neoviusta tiedottamaan kirjallisuuden ja rahojen saannista sekä kirjallisuuden lähettämisestä Suomeen ja sen saapumisesta perille. Hän ilmoitti Neoviukselle osoitteen yhteyden ylläpitämiseksi puolueen keskuskomiteaan: »Mr. V. Oulianoff, 3, rue de la Colline, 3, Genève.»[27]

Kesäkuun 21. päivänä (u. l.) Törngren ilmoitti Neoviukselle, että ensi viikolla Tukholmaan saapuu Paulsen toverinsa kanssa. »He voisivat pyytää Eino Parmasta* palvelemaan vastaanottajana ja lähettäjänä, elleivät löydä tähän tarkoitukseen jotakuta sosialistia.»[28]

Näin ollen kesäkuun lopussa 1905 Tukholmaan lähteneiden Smirnovin ja Bureninin oli muiden toimeksiantojen ohella sovittava määrähenkilön kanssa ulkomailta Tukholmaan saapuvan kirjallisuuden vastaanotosta ja sen lähettämisestä luotettavien henkilöiden mukana Suomeen ja sieltä Pietariin.

Esittämäni aineistot osoittavat, että keväällä 1905 Nadežda Krupskaja, pietarilaiset bolševikit sekä Smirnov ja Burenin ryhtyivät toimiin Suomen kuljetusreitin kunnostamiseksi ja leninläisen »Vperjod»-lehden välittämiseksi Venäjälle. Valitettavasti en ole löytänyt asiakirjoja, jotka näyttäisivät miten tuloksellisia nuo yritykset olivat ja miten julkaisut kuljetettiin ulkomailta.

---

* Eino Parmanen auttoi Neoviusta kirjallisuuden kuljettamisessa Ruotsista Suomeen.

4. luku

ASEITA VALLANKUMOUSTA VARTEN

Vallankumousliikkeen leviäminen Venäjän valtakunnan eri kolkille nosti esiin kysymyksen aseellisesta kapinasta. Lontoossa huhtikuun 25. päivästä toukokuun 10:nteen (u. l.) 1905 pidetty VSDTP:n 3. edustajakokous vahvisti Leninin laatiman ja ehdottaman suunnitelman aseellisen kapinan valmistelemiseksi Venäjällä. Kesällä Lenin kirjoitti kirjassaan »Sosiaalidemokratian kaksi taktiikkaa demokraattisessa vallankumouksessa»: »Proletariaatin järjestäminen kapinaan on osoitettu päiväjärjestykseen yhtenä puolueen oleellisista, tärkeistä ja *välttämättömistä tehtävistä*.»[1]

Paikallisten puoluejärjestöjen perustamat taisteluosastot tarvitsivat kipeästi aseita. Bolševikkien sanomalehti »Vperjod» kirjoitti pietarilaisten vaativan sinnikkäästi aseita. »Kuinka monia syytteitä ja moitteita järjestö on saanut kuulla sen vuoksi, ettei tammikuun päivinä ollut aseita.»[2] Helena Stasova ilmoitti kesällä Leninille: »Työläisillä on taistelumieliala. He vaativat aseita.»[3]

Bolševikit ryhtyivät toimekkaasti hankkimaan aseita työväen taisteluosastoille. Aseiden ostamista ja kuljettamista oli järjestämässä myös Vladimir Lenin. Niinpä kesäkuussa hän tapasi Genèvessä VSDTP:n Keskuskomitean teknisen taisteluryhmän jäsenen Nikolai Bureninin.[4] Krupskaja on myöhemmin kirjoittanut vuoden 1905 tapahtumista: »Oli käynnissä valtava työ joukkojen aseistamiseksi ja aseellisen kapinan valmistelemiseksi. Tämä työ oli tietenkin salaista samoin kuin salaista oli Iljitšin suurenmoinen osanotto siihen. Olin silloin Keskuskomitean sihteerinä ja tiedän, miten suurta mieskohtaista osaa Iljitš otti koko tähän Keskuskomitean organisaatiotyöhön, miten hän perehtyi kaikkiin yksityiskohtiin.»[5]

Nikolai Burenin on myöhemmin kertonut syvistä vaikutelmistaan, jotka oli jättänyt häneen ensimmäinen tapaaminen Leninin kanssa. Hän oli Leninin toimeksiannosta lähtenyt Genèvestä Lontooseen »neuvottelemaan Venäjälle lähetettäväksi ostettujen aseiden kuljettamisesta»[6]. Valitettavasti hän on kirjoittanut niukasti sen asian olemuksesta, jonka takia hänet oli kutsuttu Genèveen Leninin luokse. Mistä aseista oli kyse? Kenen kanssa hän neuvotteli? Mihin neuvottelut päättyivät?

NKP:n Keskuskomitean Marxismi-leninismin instituutin keskusarkistossa säilyy Hermannin (Bureninin) 13. (26.) 1905 puolueen Keskuskomitealle lähettämän kirjeen käsin kirjoitettu kopio. Burenin kirjoitti, että passiivisen vastarintaliikkeen toimihenkilöt voivat auttaa suuresti tekniikalla ja kuljetuksessa. »Pankaa merkille, kuinka tärkeää se on nyt, kun kyse on aseiden kuljetuksesta», hän totesi.[7] Edelleen Burenin ilmoitti tohtori Törngrenin odottavan torstaina määräpaikassa. »Sähköttäkää I. V:lle ja sanokaa S. V:lle, että hekin tulisivat. Kysymys on äärimmäisen tärkeä. Ensinnäkin jos hankitte yhteisin ponnistuksin kirjan, niin tohtori tienaa sillä sievoisen rahasumman ja ottaa siitä 2000 itselleen ja ehkä antaa lisää rahoja.» Burenin pyysi lähettämään tohtorin mukana asiakirjan Afanasille, jotta vahvistettaisiin tämän valtuudet yhteydenpitoon tanskalaisiin. »Hänelle se on tärkeää nyt, sillä hän matkustaa tohtorin kanssa Kööpenhaminaan ja minä pääsen sinne vasta palattuani.» Hän kirjoitti ruotsalaisten sosiaalidemokraattien vaatineen tuollaista asiakirjaa kuten sopimuksen ehtoa. »Tätä tarvitsen siihen, jotta voisin mitä laajimmalti pyytää avunantoa kuljetuksessa ja siihen, että ottaisin tarpeen tullen suuren lainan kaikkia muodollisuuksia noudattaen...» Kirjeen lopussa Burenin ilmoitti: »Ukon kanssa tulen puhumaan, mutta vasta viikon kuluttua. Ja sitten päästyäni sieltä takaisin minun pitää järjestää suuri kasa asioita ja käydä mitä erilaisimmissa paikoissa.»[8]

Tämä Bureninin salainen kirje saattaa vihjata vastauksiin edellä asettamiini kysymyksiin. Puhe oli todennäköisesti aseista. Neuvottelukumppanina oli Törngren. Burenin kehotti Keskuskomitean edustajia tapaamaan Törngreniä, joka odotti torstaina määräpaikassa. Tuo paikka tunnettiin nähtävästi Keskuskomiteassa, ja Törngreniä joku oli jo tavannut tai Burenin oli ilmoittanut paikan aiemmin. Epäselvää on, ketkä

olivat I. V. ja S. V., joita Burenin pyysi Törngrenin tapaamiseen. Kesällä 1905 aseiden ostoa ulkomailta hoiti Pietarin komiteasta lähetetty V. Severtsev.[9] Ehkä hän olikin S. V.?

Burenin toivoi puhuvansa viikon kuluttua Ukon eli Leninin kanssa.

Bureninin salaisen kirjeen yhteyttä asekauppaneuvotteluihin vahvistavat Suomen valtionarkistosta löytämäni asiakirjat. Kesäkuun 21. päivänä (u. l.) 1905 Adolf Törngren kirjoitti Helsingistä Neoviukselle, että »Paulsen ja hänen toverinsa» lähtevät ensi viikolla Tukholmaan. Hän ilmoitti myös tulevansa Kööpenhaminaan 5. heinäkuuta (u. l.) ja pysähtyvänsä Bristol-hotelliin. Kirjeen lopussa Törngren varoitti Neoviusta, ettei tämä »riistäisi Paulsenilta ja hänen toveriltaan kaikkia toiveita».[10] Smirnovin toverina oli Nikolai Burenin. Matkastaan Ruotsiin ja Tanskaan Vladimir Smirnov on kertonut kirjassaan. Matkan tarkoituksena oli hankkia varoja puolueen tarpeisiin.[11] Samalla Bureninin puolueen Keskuskomitealle kirjoittamasta kirjeestä näkyy, että hänellä oli Tukholmassa ja Kööpenhaminassa muutakin asiaa: hänen tuli järjestää aseiden osto sillä aikaa kun Törngren ja Smirnov (Afanasi) odottivat hänen paluutaan Kööpenhaminassa.

Törngrenin arkistopapereissa on Smirnovin 6. heinäkuuta (u. l.) ruotsiksi kirjoittama kirje. Se oli lähetetty Tukholmasta ja siinä sanotaan: »Päätimme että odotan Viktorin (Bureninin — *J. D.*) kirjettä maanantaihin tai tiistaihin saakka (so. 10.—11. heinäkuuta — *J. D.*). Jos on tarpeen, tulen vielä kerran Kööpenhaminaan pariksi päiväksi...»

Törngren oli siis kirjeen mukaan 6. heinäkuuta Kööpenhaminassa ja tapasi Smirnovin (»tulen vielä kerran Kööpenhaminaan»). Burenin oli sillä aikaa matkoilla.

Smirnov kirjoitti edelleen, että »keskustelin toimittaja Brantingin kanssa talouskysymyksistä», mutta Branting kieltäytyi siksi, että »täällä on suuri teollisuuslama».[12] Branting ei toisin sanoen voinut tai ei tahtonut auttaa Smirnovia varojen hankinnassa.

Myöhemmin Smirnov on kirjoittanut muistelmissaan: »Toveri Burenin matkusti Ruotsista hoitamaan tärkeitä puolueen asioita (aseiden kuljetusta) Sveitsiin ja Englantiin, minä taas lähdin Kööpenhaminaan.»[13]

Törngren hoputti nähtävästi Smirnovia. Törngrenin papereissa on lappu, joka on kirjoitettu 8. heinäkuuta ja näyttää olevan Smirnovin käsialaa. »Viktorin on mitä kiireimmin ratkaistava asia matkansa aikana. Vakavampaa keskustelua varten lähden illalla Kööpenhaminaan.»[14]

Seuraavana päivänä, sunnuntaina 9. heinäkuuta Bristol-hotelliin tuli Törngrenin nimelle ranskankielinen sähke Genèvestä: »Uljanovin osoite: Genève, Rue David Dufour 3. Viktor.»[15]

Näin ollen 9. heinäkuuta (26. kesäkuuta) Burenin oli jo Genèvessä ja tapasi Leninin. Tämän jälkeen Törngren ei saanut yhdeksänä päivänä mitään viestejä Bureninilta, joka täytti nähtävästi aseiden ostamiseen liittyvää Leninin toimeksiantoa.

Todennäköisesti heinäkuun 9. ja 18. päivän välisenä aikana Törngren kirjoitti Kööpenhaminasta kirjeen Leninin Genèven osoitteeseen. Tällaiseen oletukseen antaa aihetta hänen varhain aamulla 19. heinäkuuta Bureninilta saamansa ranskankielinen sähke: »Saavuin äsken. Vastaan 3 tunnin sisällä. Viktor.»[16] Kello 10.30 tuli taas sähke Genèvestä, tällä kertaa saksankielinen Uljanovilta. Siinä ilmoitettiin kirjeen saannista ja pahoiteltiin, ettei tapaamista voida järjestää. Lähettäjä lupasi kirjoittaa yksityiskohtaisemmin asioista kirjeessä.[17] Tämän jälkeen tuli sähke Genèvestä Bureninilta ranskaksi: »Sähköttäkää milloin matkustatte, minun pitää lähettää Teille kirje. Viktor.»[18]

Sähkeistä päätellen Törngren oli toivonut tapaavansa Leniniä, joka kieltäytyi kuitenkin tapaamisesta ja kirjoitti hänelle kirjeen. Bureninin tehtäväksi tuli lähettää tuo kirje.

Samana iltana Törngrenille tuotiin vielä yksi sähke. Se oli Lontoosta Zilliacukselta, joka oli ostamassa suurta ase-erää suomalaisille ja venäläisille vallankumouksellisille. Zilliacus ilmoitti viipyvänsä Lontoossa vielä vähintään viisi päivää.[19] Törngren lähti heti matkalle Lontooseen. Hän on kirjoittanut myöhemmin muistelmissaan: »Saatuani Berendseniltä (suomalaisia passivisteja auttanut tanskalainen lehtimies — *J. D.*) Konni Zilliacuksen osoitteen, sähkötin hänelle tapaamispyyntöni. Zilliacus lähetti sähkeen allekirjoituksella 'Zimmerman' siitä, ettei hän viitenä lähipäivänä poistu Lontoosta. Silloin päätin matkustaa Lontooseen. Tapasin hänet jonkin englantilaisen upseerin luota tutkimasta merikarttaa. Sitten Zilliacus

pukeutui papiksi. Saatoin hänet junaan. Jäähyväisiksi hän työnsi minulle konekiväärien ja muiden samanlaisten uutuuksien myyntihinnastot.»[20]

Sillä aikaa Nikolai Burenin oli lähtenyt Lontooseen neuvottelemaan aseiden kuljetuksesta. Neoviuksen arkistossa on säilynyt lyhyt Viktor Germanovitšin (Bureninin — *J. D.*) Pariisista lähettämä kirje. Tässä 22. heinäkuuta (u. l.) päivätyssä kirjeessä hän ilmoitti lähtevänsä seuraavana päivänä Lontooseen ja aikovansa poiketa paluumatkalla Tukholmassa.[21]

Heinäkuun 9. (22.) päivänä Törngrenin osoitteeseen tuli Pietarista ranskankielinen kirje, jonka oli allekirjoittanut Selma (Helena Stasova). Hän mainitsi siinä kirjasesta, josta Törngren oli kysellyt häntä. »Kirjanen on uskottu kahdelle ulkomailla asuvalle kirjoittajalle, kaikki asiakirjat ja aineistot ovat heidän hallussaan ja heillä on enemmän mahdollisuuksia viedä työnsä menestyksellisesti päätökseen kuin kenelläkään muulla Venäjällä. Mitä valtuuskuntaan tulee, niin on jo löydetty sopivia ihmisiä...»[22]

Mistä kirjasesta oli puhe? Smirnov on muistellut »Suomen vallankumouksellisessa historiassa», että hän oli kehottanut Stasovaa kirjoittamaan kirjasen Venäjän työväenliikkeestä, jotta se julkaistaisiin Tanskassa ja myynnistä saadut rahat pantaisiin puolueen tarpeisiin. Hanke jäi silti vain paperille. Tuskin kirjeessä oli puhe tuosta kirjasesta. Sitä paitsi kirje oli osoitettu Törngrenille eikä Smirnoville. Olivatkohan kaksi ulkomailla asuvaa kirjoittajaa, joille oli kirjanen uskottu, Smirnov ja Burenin?

Heinäkuun 25. päivänä (u. l.) tiistaina Kööpenhaminaan tuli Törngrenin nimelle sähke Genèvestä, jossa oli allekirjoitus »Lenin». Siinä sanottiin että torstaina, so. päivän kuluttua, Viktor (Burenin — *J. D.*) haluaisi tavata Törngreniä.[23]

Näin ollen palattuaan Englannin-matkalta Burenin kiirehti Leninin toimeksiannosta tapaamaan Kööpenhaminassa Törngreniä. Muuten ei voida selittää sitä, että Törngrenin arkistossa on Leninin sähke.

Heinäkuun 26. päivänä Törngren lähetti Neoviukselle postikortin, jossa hän tiedotti tulevansa Tukholmaan 28:ntena (perjantaina) ja pysähtyvänsä Grand Hotelliin.[24] Koko torstain 27. heinäkuuta Törngren vietti Kööpenhaminassa ja hän

olisi voinut tavata Bureninia. Valitettavasti kummankaan muistelmissa ei ole mainintoja tuosta tapaamisesta.

Sunnuntaina 30. heinäkuuta Neoviuksen osoitteeseen tuli Tukholmasta saksankielinen sähke: »Viivyn Tukholmassa maanantai-iltaan. Viktor.»[25] Tämän mukaan Burenin oli jo seuraavana päivänä Tukholmassa, mistä hän lähti todennäköisesti Suomen kautta Pietariin.

Leo Mechelinin arkistossa on Törngrenin 1. elokuuta Helsingissä kirjoittama kirje. Mechelin oli siihen aikaan Saksassa. Kirjeen lähettäjä ilmoitti aikovansa matkustaa »itään», mutta »yksi niistä, joita minun piti tavata varmistaakseni saamani tiedot, saapuu Pietariin vasta huomenna, joten ilman sitä, mitä sanotaan Pietarissa, olisi tiedotukseni vailla merkitystä... Vaikuttaa siltä, että kärsivällisyys on lopsahtanut, ja ulkomailta käsin suoritetaan laajoja valmisteluja, jotka on jo osin viety päätökseen.»[26]

Muistutettakoon, että helmikuun 31. päivänä Burenin oli Tukholmassa ja seuraavana päivänä, 1. elokuuta hän saattoi olla Helsingissä ilmestyäkseen seuraavana päivänä Pietariin.

Smirnov on muistellut, että palattuaan ulkomailta Burenin kutsui hänet sovinnaisella sähkeellä Pietariin. He sopivat monien tovereiden Helsinkiin saapumisesta ja mm. Nikititšin eli Leonid Krasinin tapaamisesta Törngrenin kanssa.[27]

Elokuussa 1905 Helsingissä pidettiin neuvottelukokous, jossa olivat läsnä VSDTP:n Keskuskomitean teknisen taisteluryhmän johtaja Leonid Krasin ja suomalaisen vastarintaliikkeen johtoa edustanut Adolf Törngren.[28] Tämän jälkeen järjestyi aseiden säännöllinen toimitus Venäjälle bolševikkien perustamille työväen taisteluosastoille.

Sanotun perusteella voidaan tehdä joitakin johtopäätöksiä. Suomen valtionarkistosta löytämäni asiakirjat todistavat Leninin suoraa ja aktiivista osallistumista taisteluosastojen kaipaamien aseiden ostamiseen ja kuljettamiseen ulkomailta Venäjälle.

Törngrenin arkistosta lähtöisin olevat asiakirjat täsmentävät Leninin ja Bureninin tapaamisen päivämäärän. V. I. Leninin elämäkerrallisen kronikan toisessa osassa on todettu, että tapaaminen tapahtui ennen heinäkuun 12. (kesäkuun 29.) päivää 1905. Leninin ja Bureninin Törngrenille lähettämät säh-

keet osoittavat Bureninin saapuneen Genèveen sunnuntaina 9. heinäkuuta. Todennäköisesti samana päivänä hän tapasi Leniniä. Burenin lähettikin heti Törngrenille Kööpenhaminaan sähkeen, jossa ilmoitti Leninin osoitteen. Ilman Leninin antamaa lupaa hän ei varmaankaan olisi sitä tehnyt.

Sähkeet osoittavat myös sen, että Burenin tuli uudestaan Genèveen 19. heinäkuuta (u. l.) ja nähtävästi tapasi taas Leniniä. Hän selosti aseiden hankintaan liittyvän toimeksiannon täyttämisestä.

Pian Burenin ja Törngren lähtivät miltei samanaikaisesti Lontooseen. Heinäkuun 25. päivään mennessä Burenin tiedotti Leninille neuvottelujen kulusta ja tuona päivänä Lenin sähkötti Törngrenille Kööpenhaminaan siitä, että Burenin tulee sinne puheille torstaina 27. heinäkuuta (u. l.).

Tällaiset olivat noiden neuvottelujen ajalliset puitteet: neuvotteluja käytiin väliajoin heinäkuun 9:nnestä 27. päivään asti.

Valitettavasti ei ole löytynyt asiakirjoja, jotka olisivat luoneet valoa neuvottelujen konkreettiseen sisältöön. Koska kyse oli aseista, kaikki asiapaperit hävitettiin todennäköisesti heti. Kohta Bureninin lähdettyä Genèvestä Stasova sai Krupskajalta lyhyen tiedotuksen: »Boris Ivanovitš on käynyt ja asia näyttää luonnistuvan jokseenkin.»[29] Tämä oli ilmoitus siitä, että Bureninin neuvottelut johtivat tuloksiin.

Elokuun 7. (20.) päivänä 1905 Burenin selosti Leninille asehankintayrityksistään ulkomailla.[30]

Historiallisessa kirjallisuudessa on kerrottu aseita vieneen John Grafton -höyrylaivan huono-onnisesta karilleajosta Suomen rannikolla. Elokuun 26. päivänä (8. syyskuuta) miehistö räjäytti laivan lähellä Pietarsaaren kaupunkia. Laivan oli varustanut Konni Zilliacus, ja aseet tarkoitettu Suomen aktiiviselle vastarintapuolueelle sekä venäläisille vallankumouksellisille. Eserrien ja pappi Gaponin asiamiesten oli määrä ottaa laiva vastaan, mutta Zilliacuksen Lontoon neuvotteluihin osallistunut provokaattori Azef oli ilmoittanut John Graftonin rahdista ohranalle.

Tämä laivalle tapahtunut palo oli kuitenkin yksittäinen tapaus Venäjän proletariaatille osoitetun asekuljetuksen historiassa Venäjän ensimmäisen vallankumouksen vuosina. Suurin osa aseista ja ampumatarvikkeista pääsi kulkemaan suomalaisten avulla Pietariin saakka ja siirtyi VSDTP:n taisteluosastojen haltuun. Sitä paitsi John Graftonin karilleajon jälkeen paikallinen väestö kerkisi ennen santarmien tuloa pelastamaan osan aseista. Enimmät kiväärit koottiin Bureninin ponnistuksin ja lähetettiin Pietariin.

Bureninin neuvottelut Törngrenin kanssa Kööpenhaminassa eivät nähtävästi koskeneet yksistään John Graftonia, vaan kyseessä oli laajemman yhteistyön järjestäminen. Burenin on myöhemmin muistellut: »Erään Helsingissä käyntinsä aikana L. Krasin tapasi toimestani A. Törngrenin. Tuo tapaaminen tuotti hyviä tuloksia. Krasin valtasi Törngrenin myötätunnon puolelleen, ja Törngren auttoi meitä järjestämään aseiden kuljetuksen, kokeilemaan luodoissa pommeja, joita kemistimme valmistivat Helsingissä»[31].

Smirnovin Helsingin asuntoon tuotiin paketeissa brovninkeja. Toisinaan hänen luokseen pysähtyivät ulkomailta aseita ja räjähteitä kuljettaneet toverit. Smirnov ja Burenin olivat sopineet kirjeenvaihtoon soveliaasta termistöstä, joka kelpasi myös sähkeisiin. Dynamiittia sanottiin sedäksi, pommia tädiksi jne.

Pieniä ase-eriä kuljettivat Pietariin myös suomalaiset rautatieläiset, ennen muita Otto Malm (Serebrjakov) ja Widel (Hermansson). Helsingistä aseita noutivat säännöllisesti Fedosija Drabkina ja Maria Sulimova.[32] Suurta apua aseiden kuljetuksessa Suomen ja Venäjän rajan yli antoi Aleksandr Ignatjev, jonka isällä oli tila aivan rajan lähellä.[33] Aseiden kuljetukseen osallistuivat aktiivisesti Siestarjoen työläiset Nikolai Jemeljanov, T. Povaljajev, I. Anisimov ym.[34]

Suurta osaa tuon toiminnan järjestämisessä esitti VSDTP:n Keskuskomitean teknisen taisteluryhmän johtaja Leonid Krasin. Hän ohjasi aseiden ja dynamiitin ostoa ulkomailta, hänen aloitteestaan perustettiin pommeja valmistavat laboratoriot ja valmennettiin räjäyttäjiä.[35]

Suomen santarmihallituksen päällikkö Freyberg tiedotti säännöllisesti kenraalikuvernööri Obolenskille aseiden »tuonnista maakuntaan». Niinpä 18. helmikuuta (3. maaliskuuta) 1905 hän selosti, että purjehduskauden alusta helmikuun 15. päivään saakka maahan on todettu tuoduksi 3679 pyssyä, 4468 revolveria sekä 13 500 kiloa patruunoita.[36] Vuonna 1905 Frey-

berg selosti joka kuukausi kiväärien, revolverien ja ampumatarvikkeiden tuonnista. Asevirta ulkomailta kasvoi jatkuvasti. Tätä todistavat santarmien raportit viiden kuukauden ajalta.[37]

	Kivääreitä	Revolvereita	Patruunoja (kg)
Helmikuu	40	181	478
Maaliskuu	578	453	667
Huhtikuu	483	987	563
Toukokuu	709	969	125 000 (kappaletta)
Kesäkuu	1005	969	1532

Luultavasti monet Suomen kautta kuljetettavat aseet eivät joutuneet Freybergin raportteihin. Suuri määrä aseita pääsi perille santarmien loukkujen ohi eikä niitä merkitty heidän kirjoihinsa.

Syyskuun 13. (26.) päivänä Tornion piirin santarmipäällikkö aliratsumestari Kamenski ilmoitti Suomen pohjoissatamissa työskenteleville alaisilleen, että asiamiesten tietojen mukaan Englannista on odotettavissa Woolgerton-höyrylaiva aselastineen. Sen tulee purkaa lastinsa purjeveneisiin. Syyskuun 25. päivänä (8. lokakuuta) hän ilmoitti, että Tukholmasta oli lähtenyt kalastusalus Onni, jonka kannella on 600 kiloa dynamiittia. Laiva suuntasi matkansa Suomeen päin.[38]

Bolševikkien Pietarin komitean taisteluryhmä antoi vuonna 1905 Severtsevin toimeksi ostaa Bureninin välityksellä Ranskasta räjähdettä. Tehtävä tuli täytetyksi. Taisteluryhmän asiamiehet kuljettivat sytyttimiä ja räjähdyselohopeaa pienin erin Pariisista Suomeen.

Aseita VSDTP:lle ostettiin monista Länsi-Euroopan maista. Tähän työhön ottivat osaa Boris Stomonjakov, Aleksandr Šapovalov ja Maksim Litvinov.[39]

Pääministeri Witte selosti tsaarille 20. joulukuuta 1905 (2. tammikuuta 1906): »Suomi on viime vuosina palvellut pietarilaisten vallankumouksellisten suojapaikkana... Sieltä ovat tulleet melkein kaikki aseet, joita vallankumouksellisilla on.»[40] Liitteenä raporttiin oli Suomen kenraalikuvernöörin Nikolai Gerardin 19. joulukuuta 1905 (1. tammikuuta 1906) päiväämä kirje, jossa hän sanoi mm. että »venäläiset vallankumouksselliset ovat aivan esteettömästi valmistelleet asiaansa täällä, Suomessa». Siinä on mainittu myös aseiden laittomasta maahantuonnista.[41]

Aseiden ja ampumatarvikkeiden ostoa, kuljetusta ja jakoa bolševikkien taisteluosastoille johti VSDTP:n Keskuskomitean tekninen taisteluryhmä. Ollessaan suoraan puolueen ja Leninin johdon alaisena ryhmä tukeutui toiminnassaan paikallisten puoluejärjestöjen apuun. Taisteluryhmä lujitti yhteyksiään työväen taisteluosastoihin, joita perustettiin Pietarin eri osiin ja tuotantolaitoksiin sekä muihin kaupunkeihin. Suurella vaivalla ulkomailta ostetut ja vaaroja uhmaten Venäjälle tuodut aseet tulivat hyvään tarpeeseen Venäjän ensimmäisen vallankumouksen kohokaudella, so. aseellisen kapinan päivinä.

5. luku

ENSIMMÄINEN KÄYNTI TUKHOLMASSA

Leninin ensimmäisestä käynnistä Tukholmassa vuoden 1905 marraskuussa tiedetään hyvin vähän. Ei ole saatu selville, milloin hän saapui sinne, ketä tapasi, missä asui. Neuvostoliiton arkistoissa Leninin tätä elämänvaihetta koskevia muistelmia ja asiakirjoja on vain muutamia. Elämäkerrallisen kronikan toisessa osassa sanotaan, että Lenin lähti Genèvestä Tukholmaan aikaisintaan 2. (15.) ja viimeistään 5. (18.) marraskuuta 1905.[1] Sitä paitsi jo 5. (18.) marraskuuta hän oli Helsingissä, ts. hän oli viipynyt Tukholmassa kaikkiaan 2 päivää. Miksi sitten Nadežda Krupskaja on muistelmissaan todennut Leninin asuneen Tukholmassa kaksi viikkoa?[2]

Lenin oli jo lokakuussa saanut salaisen kohtauspaikan osoitteen Tukholmassa. Hän aikoi matkustaa Suomeen tavatakseen Venäjällä olleita VSDTP:n Keskuskomitean jäseniä. Lokakuun 3. päivänä (u. l.) hän ilmoitti kuitenkin Keskuskomitealle, ettei hän voi saapua määrättyyn aikaan, sillä ei ole kenelle jättää »Proletari»-lehteä toimituskunnan muiden jäsenten ollessa matkoilla.[3] Lokakuun 5. päivän (syyskuun 22:sen) kirjeessään VSDTP:n Keskuskomitealle Lenin palasi jälleen aiottuun Suomen-tapaamiseen ja katsoi suunnitelman »perin epäjärkeväksi». »Ulkomaiden lehdet ovat nykyisin tulvillaan tietoja, joiden mukaan Suomessa vallitsee tätä nykyä kauhea suuttumus. Tiedotetaan suoranaisesti useista valmisteilla olevista nousuista, kapinan valmistelusta. Sinne lähetetään nyt erittäin paljon sotaväkeä. Rannikko- ja meripoliisia on voimistettu nelinkertaiseksi. John Graftonin tapauksen jälkeen koko huomio on kohdistettu nyt erikoisesti rannikkoa lähestyviin aluksiin...

Yleisen kokouksen järjestäminen siellä tällaisissa oloissa tietäisi sitä, että riskeerattaisiin ilman mitään syytä. Se on suorastaan epätoivoinen yritys. Jokin mitätön sattuma (ja sellainen on Suomessa nyt varsin mahdollinen), ja seurauksena olisi täydellinen, niin koko KK:n kuin pää-äänenkannattajankin romahdus, sillä täällä raukeaisi silloin kaikki.»[4]

Lenin ehdotti turvallisemmaksi kokoontumispaikaksi Tukholman. Hän vetosi Genèvessä olleeseen Deltaan (Stasovaan) ja kehotti Keskuskomitean jäseniä matkustamaan Ruotsiin, sillä suomalaiset järjestävät helposti passittoman matkan Suomesta Tukholmaan.[5]

Laskettuaan ennalta kalenterin mukaan Keskuskomitean jäsenten Pietarista Tukholmaan tulon päivämäärät Lenin suunnitteli tapaamisen lokakuun 20.—22. tai 24.—26. päiväksi (u. l.).[6]

Puolueen toimeksiannosta Burenin ryhtyi järjestämään tuota tapaamista. Kuten yksi KK:n jäsenistä kirjoitti Leninille, »Hermanni ottaa koko toimeenpanon vastuulleen. Olisi vain tarpeen, että Frey peittäisi jäljet niin hyvin kuin suinkin, lähtisi ja tulisi Tukholmaan osoitteeseen... Tunnussana: terveisiä Viktor Petrovitšilta...»[7]

Syyskuun 29. päivänä (u. l.) Törngren ilmoitti Helsingistä Neoviukselle tavanneensa Pietarissa Viktoria. »Hän pyysi kysymään sinulta Sveitsistä saapuvasta ja käski tiedottamaan heti hänen tultuaan.»[8] Voidaan olettaa, että Viktor (Burenin) kyseli Törngreniltä Leninin aikomaa Tukholman-matkaa.

Venäjän tapahtumat kehittyivät niin nopeasti, että Lenin luopui tapaamasta Keskuskomitean jäseniä Tukholmassa, sillä hän toivoi kohta palaavan kotimaahan maanpaosta. Nadežda Krupskaja on muistellut: »Lokakuun alussa (vanhaa lukua — *J. D.*) nousi esiin kysymys Iljitšin matkasta Suomeen, missä suunniteltiin tapaamista KK:n kanssa, mutta tapahtumien kehitys asettikin kysymyksen toisin: Vladimir Iljitš ajatteli matkaa Venäjälle.»[9]

Kun tieto tsaarin 17. (30.) lokakuuta julkaisemasta manifestista tuli Genèveen, Lenin kirjoitti kaukonäköisesti artikkelissaan »Vallankumouksen ensimmäinen voitto»: »Te ette ole yksin, koko Venäjän työläiset ja talonpojat! Ja jos onnistutte suistamaan alas, lyömään loppuun saakka ja tuhoamaan maaor-

juus-, poliisi-, tilanherra- ja tsaari-Venäjän tyrannit, niin teidän voittonne on oleva merkkinä koko maailman taistelulle pääoman hirmuvaltaa vastaan, taistelulle työtätekevien täydellisen, ei ainoastaan poliittisen, vaan myös taloudellisen, vapautuksen puolesta, taistelulle ihmiskunnan pelastamiseksi kurjuudesta, taistelulle sosialismin toteuttamisen puolesta.»[10]

Helena Stasova on kertonut muistelmissaan, että saatuaan tiedon manifestista Lenin alkoi heti valmistautua matkaan Venäjälle yhtyäkseen välittömästi vallankumoukselliseen taisteluun. »Marraskuun alkupäivinä Lenin ja muut toverimme lähtivät Venäjälle.»[11]

Lenin oli Genèvessä vielä 21. lokakuuta (3. marraskuuta) ja kirjoitti tuona päivänä muistosanat Nikolai Baumanista, jonka mustasotnialaiset olivat murhanneet Moskovassa, sekä 22. lokakuuta (4. marraskuuta) artikkelin »Viimeiset uutiset».[12]

Kumouksellinen taistelu kiihtyi Venäjällä kiihtymistään. Lakkoliike levisi monille alueille. Lokakuun 17. (30.) päivänä Helsingissä pidettiin työväen monituhantinen mielenosoitus. Joukkokokouksen osanottajat hyväksyivät julistuksen, jossa mm. sanottiin: »Antaen sydämellisimmän kannatuksen Venäjän kansan nykyiselle taistelulle vapautensa ja inhimillisten oikeuksiensa puolesta kehoittaa kokous Suomen työväestöä yli maan lakkaamaan työstä ja asettaa valiokunnan valmistamaan suunnitelmaa kansan tulevaa toimintaa varten.»[13]

Seuraavana päivänä Suomen lakko levisi yleiseksi. Junat ja laivat pysähtyivät, postiliikenne katkesi, kaupat suljettiin. Keskuslakkokomitea laati vaatimusohjelman luonnoksen. Suomen työtätekevien keskeisimpiä vaatimuksia oli perustavan kokouksen koollekutsuminen yleisen, yhtäläisen ja välittömän äänioikeuden perusteella. Kokouksen tuli valmistella perustuslaki, jonka mukaan eduskunta voitaisiin muodostaa samalta pohjalta kuin perustava kokous. Parlamentin tuli korvata ruotsalaisajoilta säilyneet säätyvaltiopäivät, jossa ei ollut työväen edustajia. Tosiasiallisesti työläisiltä oli riistetty äänioikeus.[14] Ohjelman luonnos hyväksyttiin 18. (31.) lokakuuta Helsingin työväen joukkokokouksessa.

Suomen kenraalikuvernöörin kanslian papereissa on säilynyt »Hallituksen tiedonanto Suomessa 18.—24. lokakuuta (v. l.— *J. D.*) olleesta poliittisesta liikehdinnästä», jossa on

kerrottu yksityiskohtaisesti vuoden 1905 yleisestä poliittisesta lakosta.[15] Tiedonannon mukaan joukkokokouksen osanottajat (noin 15 000 henkeä) lähtivät 18. (31.) lokakuuta kokouksen päätyttyä kenraalikuvernöörin asunnolle ja vaativat tämän viraltapanoa, senaatin hajottamista ja perustavan kokouksen koollekutsumista. Senaatin jäsenet oli pakotettu luopumaan virastaan. Kansannousua pelästynyt Obolenski pyysi apua porvarillisten puolueiden edustajilta. Niin Suomen porvaristo lankesi lehmäkauppoihin tsaarivallan kanssa. Porvariston johdossa ollut Mechelin ryhtyi laatimaan ohjelmaa »kansan hillitsemiseksi».[16] Tämä ohjelma loi pohjaa tsaarin manifestille lokakuun 22:selta (marraskuun 4:nneltä) päivältä, jossa Nikolai II mitätönsi aiemmin vastoin Suomen perustuslakia hyväksymänsä lait.

Kenraalikuvernööri arvioi raportissaan porvarillisten perustuslaillisten johtajien asennetta seuraavasti: »Todellisuudessa taas mainitsemani henkilöt ovat olemukseltaan maakunnan vanhoillisimpia aineksia, ja syvän vakaumukseni mukaan heidän voimaansa ja arvovaltaansa tulee tätä nykyä turvautua tarkoituksella pidättää liian nopeasti kiitävät sosialistien ja demokraattien edistysvirtaukset.» Hänen mielestään työväen vaatiman perustavan kokouksen koollekutsumisen pystyivät estämään vain kaksi voimaa: »joko venäläiset pistimet... tai perustuslailliseksi senaatiksi yhdistyneet maakunnan arvovaltaiset vanhoilliset ainekset.»[17]

Lakon kohokohtana, 22. lokakuuta (4. marraskuuta), Törngrenin Helsingin osoitteeseen (Antinkatu 1) tuli Genèvestä ranskankielinen sähke, jossa sähkeensaajaa pyydettiin ottamaan yhteys Pietarin komiteaan ja auttamaan sähkeiden vaihdossa komitean kanssa. Selma-allekirjoitus osoittaa lähettäjäksi siihen aikaan Genèvessä asuneen Helena Stasovan. Sähkeen lopussa oli Leninin Genèven osoite (rue de la Colline 3).[18] Tahtoikohan Stasova tiedottaa Pietarin komitealle Leninin aikomasta Tukholman-matkasta?

Tuohon aikaan Törngren ei ollut kotona. Heti lokakuun 18. (31.) päivän mielenosoituksen ja senaatin eroamisen jälkeen perustuslailliset lähettivät hänet Pietariin ajamaan läpi Leo Mechelinin aateveljien nimittämistä uuteen senaattiin. Törngrenin muistiinpanojen mukaan hän neuvotteli Pietarissa pääminis-

teri Witten kanssa, ja tämä antoi suostumuksensa Mechelinin nimittämiseen ehdolla, etteivät perustuslailliset »sekaannu Venäjän asioihin eivätkä harjoita yhteistyötä venäläisten vallankumouksellisten kanssa».[19]

Nikolai II:lle tekemässään selostuksessa Witte korosti, että suomalaiset perustuslailliset »ponnistelivat kaikin voimin hillitäkseen yhä kasvavan sosialistipuolueen ja nuorison» eivätkä »he ole yhtään vaarallisia». Hän kirjoitti Mechelinin vakuutelleen hänelle, että »manifestin jälkeen... Suomi varmasti rauhoittuu täysin ja pysyy uskollisena alamaisena valtiaalleen ja lojaalina Venäjän suhteen».[20] Näin tsaarivalta ja suomalaiset perustuslailliset solmivat sopimuksen yhteisestä taistelusta Suomen työväenliikettä vastaan.

Suomen valtiojärjestystä koskeva tsaarin uusi manifesti ei syntynyt porvarillisten passivistien »alamaisimpien» anelujen enempää kuin aktivistien terroritekojenkaan painostuksesta. Sen sai aikaan Venäjän ja Suomen työväenliikkeen mahtava nousu.

»Proletari»-lehden numerossa 25 Lenin kirjoitti: »Suomi riemuitsee. Tsaari tekee myönnytyksiä, hän on valmis kutsumaan koolle valtiopäivät, hän kumoaa vuoden 1899 helmikuun 15. päivän laittoman manifestin, hyväksyy kansan karkottamien senaattorien 'eroanomuksen'.»[21] Todennäköisesti Lenin ei enää osallistunut tuon numeron toimittamiseen, hän ei ollut Genèvessä 7. marraskuuta (25. lokakuuta), kun lehden edellinen numero 24 oli ilmestynyt painosta.

Suomen valtionarkistossa, Neoviuksen ja Törngrenin papereissa, säilyneet kirjeet antavat aihetta olettaa, että tiistaina 7. marraskuuta 1905 Lenin oli jo Tukholmassa. Juuri tuona päivänä Neoviuksen Helsingin osoitteeseen (Yrjönkatu 11) tuli Tukholmasta saksankielinen sähke: »Sähköttäkää paluunne ajasta. Viktor.»[22]

Edellisenä iltana Neovius oli lähtenyt Tukholmasta Helsinkiin neuvottelemaan perustuslaillisen puolueen toimihenkilöiden kanssa. Kokoukseen oli kutsuttu myös Mechelin ja aamulla maanantaina Pietarista tullut Törngren. Neuvottelussa käsiteltiin ehdokkaita Suomen asiain valtiosihteerin virkaan ja senaattiin.[23]

Kuka sitten lähetti Tukholmasta Bureninin peitenimellä

allekirjoitetun sähkeen? Tuona henkilönä saattoi mielestäni olla vain Lenin. Burenin itse ei voinut sähköttää Tukholmasta, sillä hän oli Pietarissa tapaamassa Törngreniä, mitä todistavat Törngrenin arkiston asiapaperit. Otaksun tapahtumien kehittyneen seuraavasti. Saavuttuaan Tukholmaan Lenin meni asemalta Neoviuksen asuntoon (Norrtullsgatan 41) ja tapasi siellä vain Dagmar Neoviuksen. Saatuaan häneltä tietää Arvidin lähdöstä Helsinkiin Vladimir Iljitš kysyi Neoviukselta sähkeitse, milloin tämä palaisi. Ainoastaan Neoviuksen kautta Lenin saattoi hankkia passin ja muuttaa turvallisesti Suomeen.

Samana päivänä, 7. marraskuuta Tukholmasta Törngrenin Helsingin osoitteeseen tuli myös saksankielinen sähke: »Ilmoittakaa pikemmin: ystävä odottaa. Selma.»[24] Tunnetusti Stasova oli siihen aikaan Genèvessä, joten lähettäjänä oli mielestäni taaskin Lenin. Hän pyysi Törngreniä tiedottamaan Pietariin Bureninille saapumisestaan Tukholmaan.

Nuo Bureninin ja Stasovan peitenimillä allekirjoitetut sähkeet, jotka oli osoitettu 7. marraskuuta Neoviukselle ja Törngrenille, antavat aihetta olettaa Leninin saapuneen Tukholmaan marraskuun 7. päivänä.

Vladimir Smirnov on maininnut kirjassaan, että Lenin puhui hänelle tavanneensa Tukholmassa pankinjohtajan kreivi Mannerheimin*.[25] He tapasivat nähtävästi keskiviikkona 8. marraskuuta, jolloin Neoviukselle lähetettiin Tukholmasta ruotsinkielinen sähke: »Viktor sähkötti Pietarista pyynnön: onko turisti saapunut. Gray täällä. Odottaa viestejä. Mannerheim.»[26]

Saatuaan tietää Leninin lähteneen Genèvestä Burenin sähkötti todennäköisesti Neoviukselle Tukholmaan kyselyn, että onko saapunut turisti, so. Lenin. Sitä paitsi Leninin peitenimi Frey muuttui Mannerheimin sähkeessä Grayksi.

Marraskuun 9. päivänä Mannerheim lähetti Neoviukselle Helsinkiin sähkeen: »Liisa sähkötti Sveitsistä: Hermann pyytää sähkeellä Freytä odottamaan tohtorin luona. Gray täällä, hän lienee 'turisti'. Odotan ohjeita. Carl.»[27]

---

* *Mannerheim, Carl* (1865—1915), kreivi, Nordiska Föreningsbankenin johtaja. Vuonna 1903 hänet muiden tsaarivaltaa vastustaneiden aktivistien kanssa karkotettiin Suomesta, ja hän asui Tukholmassa. Hänen veljensä Gustaf oli tsaarin armeijan kenraali, joka johti 1918 Suomen työväenvallankumouksen tukahduttamista ja kohosi sitten Suomen presidentiksi.

Tämä sähke vahvistaa oletusta, että edelliset sähkeet koskivat Leniniä. Liisa (Helena Stasova) ilmoitti Sveitsistä saaneensa Hermannilta (Bureninilta) sähkeen, jossa tämä pyysi Freytä (Leniniä) odottamaan tohtorin (Neoviuksen) luona Tukholmassa. Mannerheim ei nähtävästi tietänyt, että Frey, Gray ja turisti tarkoittavat yhtä ja samaa henkilöä.

Marraskuun 10. päivänä kello 11 Tukholman aikaa Neoviuksen osoitteeseen tuotiin Genèvestä lähetetty saksankielinen sähke: »Hermann sähkötti: tilanne otollinen, pyytää odottamaan.»[28] Sähke oli varmasti tarkoitettu Leninille. Sähkelapussa on Mannerheimin käsialan näköinen kynäkirjoitus: »Sähkötettävä tai soitettava puhelimitse tohtorille: Gray tyytymätön (epäselvää)... matkustaa (epäselvää)... ellei joku tule.»[29]

Lenin oli ymmärrettävästi kärsimätön. Suomen yleislakko päättyi 6. marraskuuta (u. l.). Ruotsin ja Suomen satamien välinen laivaliikenne elpyi. Lenin joutui marraskuun 7:nnestä päivästä alkaen odottelemaan Tukholmassa. Päivät vierivät eikä hänen muuttonsa selvinnyt vähääkään. Törngren ja Neovius jatkoivat Helsingissä neuvotteluja paikkojen jaosta senaatissa ja eduskunnassa. Saamatta apua Leninin oli pakko odottaa.

Jäätyään erilleen Sveitsissä ja Venäjällä olleista tovereista Lenin työskenteli noina vaikeina päivinä ahkerasti ja seurasi tarkasti lehtien mukaan Venäjän tapahtumia. Mistä hän saattoi hankkia tuoreita sanomalehtiä? Vain Tukholman kuninkaallisesta kirjastosta. Venäjän vallankumouksellisia tapahtumia valaisevia artikkeleita Lenin luki itävaltalaisesta »Neue Freie Presse» -sanomalehdestä (marraskuun 4. ja 5. päivän numerot) sekä venäläisestä »Novoje Vremjasta» (marraskuun 5. päivän numero). Saamiaan tietoja hän käytti hyväkseen artikkelissa »Ratkaisu lähenee».[30]

Lenin kirjoitti saksaksi ja venäjäksi otteita sanomalehdestä »Berliner Tageblatt und Handelszeitung», joka kertoi 6. marraskuuta lokakuun poliittisesta lakosta Itämeren maakunnissa ja Suomessa.[31]

Noin 26. tai 27. lokakuuta (8. tai 9. marraskuuta) Lenin kirjoitti artikkelin »Ratkaisu lähenee»[32], aikaisintaan 29. lokakuuta (11. marraskuuta) hän alkoi muokkailla kirjoitusta »Arvokkaita tunnustuksia»[33]. Edellisessä artikkelissa Lenin tervehti Suomen yleislakkoa: »Tsaarin käskynhaltija on ajettu

pois. Kansa on pannut pois viralta lakeijasenaattorit. Venäläisiä santarmeja heitetään ulos.»[34]

Marraskuun 10. päivänä perustuslaillisten puoluejohdon neuvottelukokous lopetti työnsä Helsingissä. Törngren lähti illalla Pietariin. Seuraavana päivänä hän tapasi Krasinin, mistä kertoo muistiinpano päiväkirjassa. Merkintöjen mukaan Krasin ilmoitti Törngrenille, että »etevän puolueenjäsenen Leninin pitäisi lähipäivinä saapua ulkomailta Suomen kautta»[35]. Mahdollisesti Krasin pyysi Törngreniä auttamaan pikaisesti Leniniä matkanteossa Tukholmasta Venäjälle. Marraskuun 12. päivänä (u. l.) Törngren sähkötti Neoviukselle Helsinkiin: »Pyydä Arvidia ottamaan heti yhteys Viktorin ystäviin Tukholmassa. Ääritapauksessa lähetä sinne joku ymmärtäväisempi. Minulla on kymmenentenä päivätty Selman sähke Tukholmasta. Pyysin sähköttämään heidän osoitteensa ulkomailta Arvidille Tukholmaan. Törngren.»[36]

Valitettavasti 10. marraskuuta (u. l.) Selma-allekirjoituksella Tukholmasta lähetetty sähke ei ole säilynyt Törngrenin arkistossa. Siinä on kuitenkin Neoviuksen 12. marraskuuta Törngrenille kirjoittama kirje: »Viktorin ystävän Tukholman osoite minulla on, se on: Gray, hotelli Margit, Drottninggatan, Tukholma. Gray (ei L., vaan U.)* saapui jo 5 tai 6 päivää sitten. Hän sai Pietarista ja kymmenentenä Liisalta Genèvestä (sähkeellä) pyynnön odottaa Tukholmassa. Saman pyynnön hän sai Hermannilta. Hän puolestaan odottaa kärsimättömästi, milloin pääsee jatkamaan matkaa, sillä hänellä on paljon työtä. Pyydä Viktoria ottamaan yhteys häneen, vaikkapa minun kautta tai ehkä suoraan. Viikon lopussa saatan päästä Tukholmaan. Melkein samaan aikaan palaan minäkin, jotta (epäselvää)... ihmiset laivalta sanovat, ettei erityisiä passiluetteloita ole otettu käyttöön, mutta laivaan noustaessa voi olla passintarkastus, joten kaiken varalta on oltava passi.»[37]

Ryhdyttiin siis konkreettisiin toimenpiteisiin Leninin turvallisen matkan järjestämiseksi Tukholmasta Helsinkiin, ja viikon loppuun mennessä täytyi olla jo joitakin tuloksia. Odottelun päivinä Lenin työskenteli sinnikkäästi, harkitsi Venäjän vallankumouksellisten tapahtumien ensimmäisiä tuloksia.

---

* Ei Lenin, vaan Uljanov — *J. D.*

Marraskuun 10:nnen ja 15. päivän (u. l.) välisenä aikana hän kävi läpi ranskalaisen »Le Temps» -lehden numerot marraskuun 10., 11. ja 13. päivältä, tutustui »Novaja Žizn» -sanomalehden ensimmäisen viiden numeron sisältöön.[38] Marraskuun 15. päivänä Lenin kirjoitti artikkelin »Kahden ottelun lomassa»[39], jossa hän luonnehti liberaalisen porvariston asemaa seuraavasti: »Witten neuvotteluilla liberaalisen porvariston johtajien kanssa on epäilemättä mitä vakavin poliittinen merkitys, mutta vain siinä suhteessa, että ne vielä kerran vahvistavat liberalisoivan byrokratian ja pääoman etujen puolustajain sisäisen sukulaisuuden,— vain siinä suhteessa, että ne vielä kerran osoittavat, nimenomaan miten ja nimenomaan kuka hankkiutuu *hautaamaan* Venäjän vallankumouksen.»[40]

Tämä arvio pätee täsmälleen Witten ja Suomen porvariston johtajien välisten neuvottelujen suhteen.

Marraskuun 2.—4. (15.—17.) päivinä Lenin kirjoitti artikkelin »Tehtävämme ja työväen edustajien neuvosto (Kirje toimitukselle)».[41] Loka—marraskuussa 1905 moniin Venäjän kaupunkeihin työläiset perustivat edustajiensa neuvostoja. Tässä artikkelissa Lenin arvioi ensi kertaa neuvostot kapinan elimiksi ja uuden, vallankumouksellisen vallan iduiksi. Hän piti ajankohtaisena tehtävänä muuttaa neuvostot väliaikaiseksi vallankumoushallitukseksi. Lenin pahoitteli sitä, että joutuu yhä kirjoittamaan kirotusta etäisyydestä, tympäisevistä maanpakolaisoloista.[42]

Katson sopivaksi palauttaa tässä kohtaa mieleen Krupskajan sanat Leninin Tukholmassa oleskelusta: »Oli sovittu, että Tukholmaan saapuva henkilö tuo Vladimir Iljitšille henkilöperit vieraalle nimelle, jotta hän voisi niiden turvin ylittää rajan ja käydä asumaan Pietariin. Henkilöä ei kuitenkaan kuulunut eikä näkynyt ja Iljitšin täytyi istua ja odotella turhan päiten silloin, kun vallankumoukselliset tapahtumat Venäjällä laajenivat yhä mittavammiksi. Hän viipyi Tukholmassa kaksi viikkoa ja palasi Venäjälle marraskuun alussa.»[43]

Törngrenin ja Neoviuksen kirjeenvaihto osoittaa Krupskajan olleen oikeassa. Lenin juuttui Tukholmaan melko pitkäksi ajaksi. Vasta 12. marraskuuta (u. l.) Törngren sähkötti Neovikselle suoran ohjeen: lähettää Tukholmaan joku ymmärtäväisempi. Neovius valitsi nuoren aktivistin Ola Castrénin, joka

johti Helsingin yliopiston opiskelijoiden järjestöä. Hänet lähetettiin Tukholmaan vasiten Leninin matkalaiseksi. Kuten Smirnov on kirjoittanut, »tällaista 'palvelusta' pyysi aktivisteilta Nikolai Burenin».[44] Nähtävästi Ola Castrén toi Helsingistä Leninille »puhtaat» henkilöpaperit, joiden turvin Lenin saattoi vaarattomasti läpäistä passintarkastukset.

Lenin saapui Helsinkiin illalla 5. (18.) marraskuuta.[45] Se oli lauantai, mistä Neovius mainitsi 12. päivän kirjeessään Törngrenille. Joulukuun 5. päivänä 1905 (u. l.) sanomalehdessä »Hufvudstadsbladet» julkaistun aikataulun mukaan laivat kulkivat Tukholmasta klo 20.30 maanantaisin ja perjantaisin Turkuun ja tiistaisin ja lauantaisin Hankoon. Ne saapuivat perille seuraavan vuorokauden puolenpäivän aikaan. Lenin saapui Suomeen lauantaina. Hän oli siis lähtenyt perjantaina 17. marraskuuta laivalla Turkuun ja sieltä junalla Helsinkiin. Saman lehden 29. marraskuuta julkaiseman junaliikenteen aikataulun mukaan Turusta lähti joka päivä kaksi junaa: kello 8.10. ja 16.30. Matkalaiset eivät ehtineet aamujunaan, joten Lenin saapui Helsinkiin vain toisella, iltajunalla kello 22.25.

Matkanteon tällaista aikataulua vahvistavat Smirnovin sanat: »Kerran myöhäisenä marraskuun iltana v. 1905 poikkesin yhdessä N. E. Bureninin kanssa suomalaisen aktivistin, Suomen yliopiston nykyisen professorin Gunnar Castrénin luona. Joitakin minuutteja ennen sitä oli hänen asuntoonsa saapunut matkalla Tukholmasta V. I. Lenin, joka palasi ulkomailta Venäjälle... Puoli tuntia kesti ensimmäinen keskustelu Vladimir Iljitšin kanssa. Muistan, että ennen hänen saapumistaan olin jonkin verran levoton ajatellessani edessäolevaa kohtaustani 'Mitä on tehtävä' -kirjan kirjoittajan ja puolueemme johtajan kanssa. Sain kumminkin heti sellaisen vaikutuksen kuin puhuisin vanhan tuttavan kanssa. Hän jutteli meidän kanssamme yksinkertaisesti, toverillisesti. Pääasiallisesti matkastaan, mikä sillä hetkellä meitä eniten kiinnosti. Minua jo silloin hämmästytti hyväntuulinen, luonnollinen yksinkertaisuus hänen käyttäytymisessään, iloinen tarttuva nauru ja Iljitšille niin ominainen naurunsekainen hymy.»[46]

Smirnovin kysymykseen, ketä suomalaisia Lenin oli nähnyt Tukholmassa, hän kertoi käyneensä siellä suomalaisen kreivin, pankinjohtaja Mannerheimin luona. Kun Smirnov uteli, min-

kälaisen vaikutuksen Mannerheim teki Leniniin, Vladimir Iljitš vastasi: »Hän on samanlainen kadetti kuin meidänkin.»[47]

Seuraavana päivänä, 6. (19.) marraskuuta sunnuntaina Lenin kävi Smirnovin luona Liisankatu 19:ssä. »Monen monta kertaa tämän jälkeen Vladimir Iljitš, joskus Nadežda Konstantinovnan kanssa, pysähtyi luokseni vanhana tuttavana Helsingin-matkoillaan», muisteli Smirnov.[48]

Lenin saapui Pietariin 8. (21.) marraskuuta.[49] Hän viipyi siis Helsingissä lauantain 5. (18.) päivän illasta maanantain 7. (20.) päivän iltaan saakka. Pietariin lähti kaksi iltajunaa: kello 20.00 ja pikajuna kello 22.35. Kumpikin tuli Pietariin seuraavana aamuna kello yhdeksän jälkeen. Junaliikenteen aikataulu julkaistiin »Hufvudstadsbladet»-lehdessä 28. marraskuuta 1905 (u. l.).

Yksi Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmistosiiven johtajista Yrjö Sirola on kirjoittanut muistelmissaan, että marraskuussa 1905 Lenin tuli yhdessä Smirnovin kanssa helsinkiläiseen hotelliin, jossa maaseutukaupunkien työväenliikkeen edustajat käsittelivät yleislakon tuloksia. Sirola oli Suomen työväen yleislakon aikana laatimassa Punaista julistusta eli tamperelaistyöläisten esittämien radikaalisimpien poliittisten vaatimusten ohjelmaa.

Lenin saattoi tavata Suomen työväenliikkeen edustajia Helsingissä vain sunnuntaina 6. (19.) marraskuuta, sillä seuraavana päivänä Tampereella avattiin Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen ylimääräinen edustajakokous, jonka työhön Sirola osallistui. Hän on muistellut tapaamistaan Leninin kanssa näin: »Puhuttiin lakosta, sosiaalidemokraattisesta puolueesta ja työväenliikkeestä Suomessa yleensä. Keskustelun yksityiskohdat ovat muististani hävinneet, mutta hänen jättämänsä vaikutelma painui mieleeni ikuisesti. Tunsin, ettei tämän miehen kanssa keskustellessa selvinnyt yleisin fraasein. Hän asetti kysymyksensä niin ja katseli keskustelukumppaniaan niin, että pakkohan siinä oli kertoa kaikki niin kuin asiat olivat.»[50] Sirola muisteli Leninin keskustelleen muidenkin suomalaisten sosiaalidemokraattien kanssa.

Näin siis astuttuaan Suomen kamaralle Lenin tuli heti mukaan poliittiseen elämään ja tutustui maan työväenliikkeen johtajiin.

Mitä uutta kertovat Leninin Tukholman-matkasta edellä lainaamani asiakirjat?

Ensinnäkin ne osoittavat Leninin Tukholmaan tulon todennäköiseksi päiväksi vuoden 1905 marraskuun seitsemännen (u. l.), jona Tukholmasta lähtivät Neoviuksen ja Törngrenin osoitteeseen Bureninin ja Stasovan peitenimillä allekirjoitetut sähkeet.

Toiseksi ne auttavat selvittämään Leniniä Tukholmassa tavanneiden henkilöiden osoitteet ja nimet.

Saavuttuaan Tukholmaan aamulla (junat etelästä tulivat marraskuussa 1905 kello 6.45 ja 9.45, kuten kerrottiin Ruotsin rautatiemuseossa) Lenin lähti todennäköisesti suoraan Arvid ja Dagmar Neoviuksen asuntoon (Norrtulsgatan 41), joka oli varmaankin salaisena kohtauspaikkana Tukholmassa.

Seuraavana päivänä Lenin tapasi pankinjohtaja Mannerheimin nähtävästi tämän asunnossa (Karlaplan-aukio 10).[51] Voidaan olettaa Leninin käyneen Neoviuksen asunnossa useamman kerran, sillä Helsingistä ja Sveitsistä lähetetyt sähkeet tulivat tähän osoitteeseen, joten Leninin täytyi käydä tutustumassa niihin.

Neoviuksen 12. marraskuuta (u. l.) kirjoittamasta kirjeestä päättäen Lenin asui Margit-hotellissa (tai ehkä näin kutsuttiin Drottninggatanilla olleen täysihoitolan emäntää).

Oletettavasti Lenin kävi kuninkaallisessa kirjastossa lukemassa tuoreita sanomalehtiä ja ehkä kirjoittamassa artikkeleitaan. Tosin kirjastossa käyneiden luettelosta en ole löytänyt tuolta kaudelta Uljanovin, Freyn enkä Grayn allekirjoitusta. Lenin saattoi valita jonkin tuntemattomaksi jääneen peitenimen tai olla jättämättä merkintöjään kävijöiden kirjaan.

Lenin vietti Tukholmassa yksitoista päivää. Siellä hän teki ensimmäisiä johtopäätöksiä vallankumouksen kehityskulusta ja huomasi noina päivinä Venäjän eri kaupungeissa syntyneissä työläisedustajien neuvostoissa tulevan neuvostovallan idun.

Freyn Tukholman-matkaa koskevia merkintöjä on jäänyt muihinkin aineistoihin. Niinpä kreivitär Mannerheim pyysi 11. marraskuuta Neoviukselle Tukholmasta kirjoittamassaan kirjeessä anteeksi, että hän erehtyi avaamaan postin mukana saapuneen paketin, johon oli kirjoitettu »Für Frey».[52] Paketti

oli ilmeisesti tarkoitettu Leninille, joka oli silloin Tukholmassa. Ei ole tietoja, pääsikö paketti perille.

Marraskuun 24. päivänä (u. l.), kun Lenin oli jo Pietarissa, Dagmar Neovius lähetti Helsinkiin veljelleen erään matkustajan mukana lapun, jossa hän ilmoitti mm.: »Tässä oheisena 10 pakettia Viktorille... Kirjeen Freylle olen lähettänyt suoraan Paulsenin äidille.»[53]

Kymmenen pakettia oli tarkoitettu Nikolai Bureninille ja kirje Freylle kulki Vladimir Smirnovin osoitteeseen.

Suunnilleen marraskuun 5., 6. tai 7. (18.—20.) päivänä Lenin lähetti Nadežda Krupskajalle kirjeen Genèveen, jossa hän neuvoi matkustamaan Venäjälle samaa tietä ja ilmoitti tarpeelliset salaiset kohtauspaikat matkan varrella.[54] Marraskuun 12. (25.) päivänä Krupskajalle oli lähetetty Pietarista seuraava salainen kirje: »Šarkon matkan laita on näin. Lenin joutuu piileskelemään. Noudattakoon Šarko Freyn neuvoa, joka on lähetetty ulkomailta. Matkustakoon Freyn reittiä pitkin. Salaisia kohtauspaikkoja Šarkollahan on joka kaupungissa matkan varrella (kaikki Freyn lähettämät osoitteet kelpaavat ja pätevät, Helsingissä on parasta kääntyä Smirnovin puoleen, Liisankatu).»[55]

Krupskaja on kirjoittanut palanneensa Venäjälle kymmenen päivää Leninin jälkeen ja muistellut matkaa: »Häntääni takertui urkkija, joka nousi Tukholmassa samaan laivaan kuin minä ja sitten Hangosta Helsinkiin kulkevaan junaan. Suomessa vallankumous loimusi kirkkaimmillaan. Halusin panna Pietariin sähkeen, mutta iloisesti hymyilevä suomalaistyttö vastasi, ettei hän voi ottaa sähkettä vastaan: posti ja lennätin olivat lakossa.»[56]

Sillä aikaa Lenin johti Pietarissa puolueen Keskuskomitean ja Pietarin komitean työtä, esiintyi kokouksissa, kirjoitti artikkeleita bolševikkien sanomalehtiin. Leninin johdolla Venäjän bolševikit valmistelivat työväenluokkaa aseelliseen kapinaan tsaarivaltaa vastaan.

6. luku

TAMPEREEN KONFERENSSI

Vuosisatamme alussa Tampere oli Suomen suurimpia teollisuuskeskuksia. Kaupungin työväki edusti Suomen proletariaatin voimakasta ja hyvin järjestynyttä osastoa.

Hämeen läänin santarmihallitukseen apulaispäällikkö ratsumestari Malov esitti 9. (22.) lokakuuta 1905 kenraali Freybergille yksityiskohtaisen raportin työväenliikkeen tilasta hänen hoitoalueensa kaupungeissa ja mm. Tampereella. Hän kirjoitti: »Monilukuiset työläiset ja käsityöläiset niin kaupungeissa kuin kihlakunnissakin yhdistyvät laajoiksi työväenyhdistysnimisiksi liitoiksi. Niitä on läänissä lähes kaksikymmentä.» Malovin mielestä työväenjärjestöjen toiminta on saamassa »voimakkaan vallankumouksellisen sävyn». Vuonna 1903 Forssan puoluekokouksessa hyväksytty sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelma sisälsi Malovin mukaan »valtionvastaisia kohtia», joista tärkein oli taistelu poliittisten oikeuksien puolesta. »Kaikkialta läänistä saapuu tietoja, että perustetaan uusia työväenyhdistyksiä, pidetään suuria työväenkokouksia, joissa puheet päätetään sanoin: 'Alas valtias! Alas sensuuri, alas poliisi! Eläköön kansanedustus!'» Ratsumestari ilmoitti, että Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen johtoon kuulunut Yrjö Mäkelin esitti 1. toukokuuta 1905 Tampereella joukkokokouksessa »mahdolliseksi yhtyä venäläisiin aateystäviin vaatimuksessa: 'Alas itsevaltius'.»[1]

Lokakuun yleislakon aikana 1905 Tampereen työväki esiintyi jyrkästi tsaarivaltaa vastaan ja ilmaisi solidaarisuutensa Venäjän proletariaatin kanssa. Lokakuun 31. päivänä (u. l.) monituhantisessa kokouksessa perustettiin lakkokomitea, joka suoritti lakon päivinä Venäjän neuvostojen kaltaisia tehtäviä.

Poliisi oli laskettu hajalle ja kansalliskaarti perustettiin.[2] Seuraavanakin päivänä kaupungin suurimmalle aukiolle kokoontui monituhantinen väkijoukko, joka hyväksyi ns. Punaisen julistuksen. Bolševikkien legaalisessa »Novaja Žizn» -sanomalehdessä sitä nimitettiin »kumouksellisten toimien kaudella julkaistuista asiakirjoista tärkeimmäksi».[3]

Julistuksessa esitettiin Suomen kansan poliittisia vaatimuksia: sellaisen väliaikaisen hallituksen muodostamista, joka turvaisi työväenluokan edustuksen, perustavan kokouksen koollekutsumista, välittömiä, yhdenvertaisia ja salaisia vaaleja, yksikamarista kansallista eduskuntaa, liittoutumis-, paino- ja kokoontumisvapautta ym.

Tampereen työväki rakensi vuosisadan alussa omin varoin tilavan ja mukavan työväentalon, jossa oli luentosali, oppihuoneita ja muita tiloja. Työväentalossa pidettiin säännöllisesti ns. työväenopiston opintotilaisuuksia, kokouksia ja näytäntöjä. Sen aulassa oli jatkuvasti väkeä.

Marraskuun 20.—21. päivinä (u. l.) 1905 työväentalossa pidettiin Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen ylimääräinen edustajakokous, joka käsitteli yleislakon tuloksia ja kannanottoa tsaarin manifestin määräämiin eduskuntavaaleihin. Edustajakokouksessa valittiin puolueen uusi johto, sihteeriksi tuli Yrjö Sirola.[4] Viimeisessä istunnossa luettiin Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen Keskuskomitean tervehdys, jonka »Hufvudstadsbladetin» antaman kuvauksen mukaan kokouksen osanottajat ottivat vastaan hurraa-huudoilla venäläisten puolueystäviensä kunniaksi.[5]

Siksi kun venäläiset sosiaalidemokraatit pyysivät Sirolalta neuvoa, missä he voisivat pitää vaarattomasti VSDTP:n edustajakokouksen, tämä vastasi empimättä, että paras paikka olisi Tampereen työväentalo.[6]

Yleislakon aikana työväen vaatimuksesta Tampereen poliisi oli laskettu hajalle ja poliisimestari joutui eroamaan. Poliisin asemesta perustettiin kansalliskaarti, jonka johtajaksi valittiin työväen »Kansan Lehden» toimittaja Yrjö Mäkelin. Santarmit pakenivat läänin keskukseen, Hämeenlinnaan, tsaarivallan sotilasosastojen suojaan. Paikallinen porvarilehti »Tammerfors Nyheter» tunnusti 13. joulukuuta, että poliisin tehtäviä hoiti kaupungissa hyvin vapaaehtoisista työläisistä koostuva

kansalliskaarti. Joulukuun 20. päivänä (u. l.) tämä lehti ilmoitti poliisin sijalle perustetusta 500-henkisestä punakaartista.

Näin ollen aivan joulukuun loppuun asti kaupungista puuttui santarmeja, poliisia ja tsaarin sotilasosastoja. Tosiasiallisina isäntinä olivat Tampereella yleislakon alusta lähtien lakkokomitea ja kansalliskaarti, joka joulukuun 19. päivästä lähtien alkoi nimittää itseään punakaartiksi. Tällainen tilanne helpotti tuntuvasti venäläisten sosiaalidemokraattien puoluekokouksen järjestämistä Tampereella.

Kokouksen sopivimpana pitoaikana oli joulujuhla, jolloin suljettiin kaikki liikkeet ja laitokset. Monet kaupungin asukkaat matkustivat perinteisesti juhliksi maalle ja kaupunki jäi melkein tyhjäksi. Joulunpyhiksi keskeytettiin opinnot työväenopistossa, joten työväentalo oli noina päivinä vapaa. Kokous voitiin pitää pelkäämättä sivullisia silminnäkijöitä.

Edustajakokouksen koollekutsumista koskeva ilmoitus julkaistiin 10. (23.) marraskuuta lehdessä »Novaja Žizn». Edustajiksi valitut tulivat Pietariin puolueen Keskuskomitean salaisiin kohtauspaikkoihin, mistä heitä opastettiin Tampereelle. Tamperelainen työväen »Kansan Lehti» julkaisi 28. marraskuuta (u. l.) ilmoituksen, että VSDTP:n 4. edustajakokous avataan 4. helmikuuta 1906 Pietarissa. Tarkoituksena oli ilmeisesti esivallan harhauttaminen, sillä kokouspaikaksi oli jo valittu Tampere. Luultavasti suomalaiset sosiaalidemokraatit halusivat eksyttää ohranan asiamiehiä ja poliisia helpottaakseen edustajien saapumista Tampereelle.

Lenin ja Krupskaja lähtivät Suomeen 10. (23.) joulukuuta.[7] He tulivat Tampereelle seuraavana päivänä. Juna saapui sinne kello 9.08 Pietarista ja klo 13.00 Helsingistä (junassa oli suora vaunu Pietarista asti).[8] Lenin ja Krupskaja matkustivat jommallakummalla junalla.

Kokouksen osanottajia olivat asemalla vastassa suomalaiset sosiaalidemokraatit, jotka opastivat heidät ennalta tilattuihin hotellihuoneisiin. Suomalaiset ovat muistelleet, että edustajat käyttivät peitenimiä ja asuivat Rosendahlin hotellissa (Kauppakadulla), Bauerin (nyk. Emmaus) ja Pelleri-hotellissa (Rautatienkadulla). Lenin ja Krupskaja majoittuivat halpaan matkustajakotiin Pelleri, jonka laudoitettu yksikerroksinen

puurakennus on säilynyt nykypäiviin.[9] Talo sijaitsee Rautatienkadun ja Kyttälänkadun kulmassa, parinkymmenen minuutin kävelymatkan päässä työväentalosta.

Edustajat kokoontuivat työväentaloon 12. (25.) joulukuuta. Rautatieläisten lakon, Moskovan aseellisen kapinan ja muiden kaupunkien kumouksellisten tapahtumien vuoksi kaikki valitut edustajat eivät olleet päässeet kokoukseen. Siksi päätettiin pitää konferenssi. Konferenssin työhön osallistui 41 edustajaa, joista mainittakoon Vladimir Lenin, Leonid Krasin, Josef Stalin ja Jemeljan Jaroslavski. Lenin selosti nykytilanteesta ja agraarikysymyksestä. Hyväksyttiin hänen ehdottamansa agraarikysymystä koskeva päätöslauselma. VSDTP:n konferenssin osanottajat tekivät päätöksen puolueen yhtenäisyyden palauttamisesta ja I Valtakunnanduuman boikotoinnista. Konferenssi antoi yhdistetyn Keskuskomitean tehtäväksi kutsua koolle yhdistävä puoluekokous.[10]

Ensimmäisen konferenssin työ sujui Venäjän laajan vallankumouksellisen nousun herättämän innostuksen vallassa. Krupskaja on kirjoittanut muistelmissaan: »Joulukuun puolivälissä pidettiin Tampereen konferenssi. Kovin harmittaa, etteivät tämän konferenssin pöytäkirjat ole säilyneet. Mitä intoa siinä pulppusikaan! Se oli vallankumouspalon kirkkainta loimua. Jokainen toveri kuohui intoa, kaikki olivat valmiita taisteluun. Väliajoilla opeteltiin ampumaan... Tuskin kukaan konferenssiin osallistuneista edustajista olisi unohtanut sen.»[11]

Venäjän vallankumoukselliset joukot hyökkäsivät yhä tarmokkaammin. »Tammerfors Nyheter» ilmoitti 29. joulukuuta Moskovan barrikaditaisteluista ja Brestin aseman joutumisesta kapinallisten haltuun.[12] Joulukuun 30. päivänä 1905 »Kansan Lehti» kertoi otsikolla »Moskova liekeissä», että barrikadeilla ja katutaisteluissa kaupungissa on kaatunut ja haavoittunut tuhansia henkilöitä.

Leninin ehdotuksesta 17. (30.) joulukuuta konferenssi päätti istuntonsa. Edustajat kiirehtivät ottamaan henkilökohtaisesti osaa vallankumouksellisiin tapahtumiin.

Konferenssin istunnot pidettiin salaisesti. Yhdessäkään kaupungin sanomalehdistä ei ollut noina päivinä ilmoituksia, jotka olisivat saattaneet vihjata Tampereella pidettävään venäläisten sosiaalidemokraattien konferenssiin.

Krupskaja on kertonut muistelmissaan, että konferenssin osanottajat olivat eräänä päivänä mukana soihtujen valossa pidetyssä joukkokokouksessa.[13] Tuo tapahtui todennäköisesti 28. joulukuuta, sillä suomalaisten sosiaalidemokraattien edustajat kertoivat osallistuneensa Tampereen työväen joukkokokoukseen juuri tuona päivänä. Konferenssin viimeisenä työpäivänä, 17. (30.) joulukuuta, suomalaiset sosiaalidemokraatit tapasivat konferenssin osanottajia.[14] Sosiaalidemokraattien paikallisen »Kansan Lehden» toimittaja Yrjö Mäkelin piti puheen, jossa hän arvosti korkealle venäläisten vallankumouksellisten uhrautuvaa taistelua ja pyysi auttamaan Suomen kansaa palauttamaan autonomiset oikeutensa. Hän esitti toivomuksen, että venäläisten vallankumouksellisten noustua valtaan Suomi saa itsenäisyyden.[15]

Konferenssin osanottajien nimissä puhui Lenin. Kuten suomalaiset sosiaalidemokraatit ovat kertoneet, hän sanoi bolševikkien uskovan vallankumouksen pikaiseen voittoon Venäjällä ja kannattavan Venäjän kansallisuuksien itsemääräämisen periaatteen mukaisesti itsenäisyyden myöntämistä Suomelle, jos Suomen kansa niin tahtoo.[16]

Yksi konferenssin osanottajista K. N. Startsev on muistellut vielä yhtä viimeisen istuntopäivän tapahtumaa: »Lopetettuamme työn aloimme poistua istuntosalista, kun suomalaiset toverit pyysivät meitä laulamaan katsomoon kokoontuneille työläisille ja heidän perheenjäsenilleen vallankumouksellisia lauluja. Menimme väliseinälle, mistä näkyivät kokoontuneet toverit. Siellä pöytien ääressä istui rauhallisesti keskustelevia ryhmiä. Huomattuaan meidät ylhäällä he alkoivat taputtaa käsiä. Aloimme valmistautua esittämään Marseljeesin, joka onnistui tavallisesti hyvin yhdessä Varsovalaisen kanssa. Kuultuaan valmistelumme Lenin huudahti kuitenkin: 'Ei toverit, ei! Kansainvälinen!' Lauloimmekin sen hyvin. Esitimme myös muutamia muita lauluja.»[17]

Suomalaiset sosiaalidemokraatit ovat niin ikään muistelleet iltaa, jona työväenopistoon liittyvän työväenteatterin katsomossa suomalaiset työläiset ja VSDTP:n konferenssin osanottajat lauloivat yhdessä vallankumouksellisia lauluja.[18]

Milloin konferenssin osanottajat lähtivät Tampereelta? Joulukuun 27. päivänä »Tammerfors Nyheter» julkaisi junaliiken-

teen aikataulun. Pietarin junat lähtivät aamulla kello 6.12 suoraan Pietariin (saapui perille illalla klo 23.30) ja kello 16.55 Helsinkiin (perillä klo 22.00). Kello 17.57 lähtenyt postijuna saapui Helsinkiin 23.10 ja Pietariin seuraavana aamuna klo 9.40.

Suomalaisia sosiaalidemokraatteja tavanneet konferenssin osanottajat eivät varmaankaan ehtineet 30. joulukuuta (u. l.) iltajunaan. Todennäköisesti he lähtivät Tampereelta vasta 31. joulukuuta jollain mainitsemistani junista.

Ennen Suomen ja Venäjän rajaa venäläiset sosiaalidemokraatit jakautuivat tavan mukaan pieniksi ryhmiksi ja matkustivat edelleen toisistaan erillään, etteivät rajavartijat eivätkä santarmit kiinnittäisi heihin huomiota. Paikallisjunilla ajettiin perille Pietariin.

Poliisidepartementti sai tietää VSDTP:n suunnittelemasta edustajakokouksesta »Novaja Žiznin» ilmoituksesta. Edustajia alettiin pitää silmällä. Niinpä kyttärit saivat selville kokouspaikan. Kokouksen osanottajien silmälläpitoa Tampereella todistavat Suomen santarmihallituksen entisen toimihenkilön Mihail Koskentauksen (Krohinin) muistelmat. Niissä hän kertoo, että santarmihallitukseen tuli Tampereelta salaiselta asiamieheltä venäläisten sosiaalidemokraattien konferenssia koskeva raportti, jossa lueteltiin kokouksen osanottajat ja heitä auttaneet suomalaiset sekä kerrottiin konferenssissa hyväksytyistä päätöksistä.[19] Tämä raportti lähetettiin Pietariin, missä jo tiedettiin VSDTP:n konferenssista.

Vuoden 1905 joulukuun ajalta poliisidepartementin asiamiesten raporttien joukossa on sellainenkin, jossa sanotaan, että VSDTP:n 4. sääntömääräinen edustajakokous suunnitellaan joulukuun 10. (23.) päiväksi. »Todellakin tuohon päivään mennessä edustajat alkoivat kokoontua Pietariin ja 10. joulukuuta 41 henkeä lähti Suomeen kolmena ryhmänä. Heillä oli liput Raivolan asemalle, missä he yhdistyivät kaikki ja matkustivat Tampereen kaupunkiin. Joulukuun 12. päivänä edustajat kokoontuivat suomalaisten sosiaalidemokraattien työväentaloon ja avasivat istuntonsa.» Lueteltujen edustajien joukossa olivat mm. »Keskuskomiteasta Lenin-Uljanov vaimoineen (Sablina)», Tiflisistä Ivanovitš (Stalin — *J. D.*), kirjailija Pjotr Rumjantsev peitenimeltään Filippov, Zimin (Krasin — *J. D.*). »Oli myös yksi iäkäs nainen kutsunimeltään Djadenka (Lidija Knipovitš — *J. D.*)», kerrottiin raportissa.[20]

Näin ollen santarmit pitivät silmällä konferenssin työtä. Kuitenkaan sen osanottajia ei pidätetty heidän palattuaan Venäjälle. Suomalaiset toverit järjestivät lähdön Tampereelta salaisesti, joten santarmien asiamiehet eivät ehtineet ilmoittaa Pietariin ajoissa edustajien lähdöstä.

Melkein vuoden kuluttua, marraskuun toisesta (15.) 7:nteen (20.) päivään 1906 Lenin oli taas Tampereella. Hän osallistui VSDTP:n toisen konferenssin työhön.[21] Se pidettiin työväenopiston samassa luentosalissa, mistä ovat kertoneet suomalaiset sosiaalidemokraatit.

Tampereen työväentalo on säilynyt nykypäiviin asti. Sen seinään on kiinnitetty muistolaatta, jossa on Leninin kohokuva. Vuonna 1946 Suomi—Neuvostoliitto -Seuran aloitteesta työväentalon entisessä luentosalissa avattiin V. I. Leninin museo.

Kuluneina vuosina museossa on käynyt kymmeniä tuhansia suomalaisia ja paljon muiden maiden kansalaisia. Museoon on kerätty Leninin elämää ja toimintaa valaisevia asiakirjoja. Erikoinen jaosto on omistettu aiheelle Lenin ja Suomi. Näyteesineiden joukossa on ainoa suomalaisilla sosiaalidemokraateilla säilynyt konferenssia koskeva asiapaperi: 24. joulukuuta 1905 kirjoitettu ote Tampereen työväenyhdistyksen hallinnon istuntopöytäkirjasta. Sen mukaan Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen konferenssin edustajille luovutettiin maksutta työväenopiston sali.

Lenin-museon työntekijöiden ja Suomi—Neuvostoliitto -Seuran aloitteesta vuoden 1975 joulukuussa Tampereella pidettiin VSDTP:n ensimmäisen konferenssin 70-vuotispäivälle omistettu juhlakokous.

Lenin-museo on suosittu Suomessa. Sen työntekijät keräävät Leninin Suomen käyntejä koskevaa aineistoa. Museon ääniarkistossa on useita aikoinaan Leniniä tavanneiden suomalaisten muistelmien nauhoitteita.

7. luku

TOVERI WEBER VALMISTAUTUU EDUSTAJAKOKOUKSEEN

Todettuaan olevansa jatkuvan silmälläpidon alaisena Lenin joutui 4. (17.) joulukuuta 1905 siirtymään maanalaiseen asemaan. Tammikuun 7. (20.) päivänä 1906 poliisidepartementti ehdotti kirjelmässään Pietarin oikeuskamarin prokuraattorille, että Lenin pidätettäisiin ja suljettaisiin vankilaan. Suomessakaan oleskelu ei ollut enää vaaratonta. 9. (22.) helmikuuta Lenin merkittiin venäläisen ohranan asiamiesten Suomessa etsimien henkilöiden luetteloon.[1]

Noina Leninille vaarallisina päivinä ammattivallankumouksellisen yhteydet johtivat hänet monta kertaa Helsinkiin. Helmikuun alussa (u. l.) hän tapasi Smirnovin asunnossa (Liisankatu 19) kirjailija Maksim Gorkin. Smirnovin äiti Sofia Virginia Nygren suhtautui lämmintunteisesti »venäläiseen professoriin», joka työskenteli ahkerasti käyntiensä aikana. Lenin istui usein yömyöhään jonkin artikkelinsa parissa. Smirnov vei käsikirjoitukset Suomen keisarilliseen senaattiin, missä konekirjoittajat löivät ne puhtaaksi vapaana aikana hoksaamatta auttavansa siten »valtiollista rikollista». Leninille tarpeelliset kirjat Smirnov toi työpaikkanaan olleesta yliopiston kirjastosta.[2] Kirjaston venäjänkielinen osasto oli aika laaja: siihen tulivat kaikkien Venäjällä ilmestyvien kirjojen kirjastokappaleet sekä sanoma- ja aikakauslehdet.

Helmikuun lopusta maaliskuun alkuun (v. l.) 1906 Lenin asui Kuokkalassa. Siellä hän valmisteli VSDTP:n 4. (yhdistävän) edustajakokouksen päätöslauselmien luonnoksia.[3] Maaliskuussa tai huhtikuun alussa (v. l.) hän muutti Helsinkiin ja asui jonkin aikaa tohtori Weberin nimellä ylioppilaiden Severi Alanteen ja Väinö Hakkilan vuokraamassa huoneessa (Vuorimiehenkatu 35, ensimmäinen kerros).

Neuvostohistorioitsijat ovat osittain esittäneet Alanteen ja Hakkilan muistelmia. Pääasiassa on lainattu Hakkilan kertomusta, jonka radiohaastattelija Unto Miettinen nauhoitti vuonna 1956. Alanteesta sanotaan, että hän kertoi suunnilleen samaa.

Suomi—Neuvostoliitto -Seuran toimihenkilöt ovan pyynnöstäni löytäneet Severi Alanteen muistelmien täydellisen tekstin, jonka nauhoitti toisen maailmansodan jälkeen radiohaastattelija Antti Kovanen. Esitän sen tässä hieman lyhennettynä.

»Lähtemättömän vaikutuksen on minuun tehnyt ylioppilasvuosien tapahtuma, kun vuoden 1906 varhaiskeväänä asuin yhdessä huoneessa suuren venäläisen vallankumouksellisen Nikolai* Leninin kanssa. Olin siihen aikaan kemian apulaisopettajana Helsingin ammattikoulussa. Asuin silloin talossa 35 Vuorimiehenkadulla yhdessä Väinö Hakkilan kanssa, joka opiskeli tuolloin yliopiston lakitieteellisessä tiedekunnassa...

Hakkila ja minä kuuluimme kumpikin sosiaalidemokraattiseen ylioppilasyhdistykseen. Kerran venäjää tuntenut järjestömme jäsen esitteli minulle venäläisen toverin, joka oli saapunut Helsinkiin Pietarista löytääkseen täältä rauhallisen asunnon pariksi viikoksi yhdelle Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen huomatuimmista johtajista.

Tiesimme Hakkilan kanssa vallankumouksellisten tavat eikä mieleemme tullut edes kysyä tuon henkilön nimeä. Sovimme heti paikalla asiasta isäntäväen kanssa... ja samana iltana ilmoitimme Pietarista saapuneelle yhdysmiehelle, että olemme valmiita jakamaan huoneemme tuntemattoman venäläisen vallankumousjohtajan kanssa kahdeksi viikoksi, joina hän aikoi viipyä Helsingissä.

Jonkin ajan kuluttua venäjää puhunut toveri ylioppilasyhdistyksestä poikkesi luoksemme ja ilmoitti, että venäläinen vieras on saapunut. Hän pyysi meitä olemaan valmiina ottamaan hänet vastaan samana iltana.

Salaperäinen vieraamme saapui... Puristettuaan lujasti kättä ja hymyillen leveästi hän esittäytyi 'toveri Weberiksi'. Emme olleet koskaan kuulleet venäläisten sosialistien tunnetusta johtajasta toveri Weberistä, mutta tiesimme hyvin, että elleivät

---

* Näin on muistelmissa.

venäläiset vallankumoukselliset istuneet vankilassa eivätkä olleet karkotettuina Siperiassa, niin heitä vaanivat santarmit, joten heidän oli pakko käyttää keksittyjä sukunimiä.

Pian meille selvisi, että olimme jakaneet huoneemme epätavallisen ihmisen kanssa. Ei hän ollut tärkeä luonteeltaan, päinvastoin 'toveri Weber' oli hiljainen ja vaatimaton mies. Tutustuttuamme häneen lähemmin koimme suuren vaikutuksen hänen syvällisen ihmistuntemuksensa ja epätavallisen kykynsä vuoksi herättää luottamusta ja lämmintä ihailua. Meiltä kahdelta nuorelta sosialistilta ei mennyt pitkääkään aikaa, ennen kuin käsitimme, että tämä mies tiesi enemmän sosialismista kuin me molemmat yhteensä. Kuitenkin hän käyttäytyi kuin yksi meistä, eikä mitenkään koettanut osoittaa sitä, että hän kohosi paljon yläpuolellemme sekä henkisesti että älyllisesti.

Meillä Hakkilan kanssa oli tapana lähteä työpäivinä kotoa aamulla ja palata puolenyön aikaan. Noina vuosina opiskeleva nuoriso vietti iltansa enimmäkseen kahviloissa, joita oli kaupungissa paljon. Tulimmepa me kotiin kuinka myöhään tahansa tapasimme 'toveri Weberin' aina pöydän äärestä kirjanippujen ympäröimänä... Uteliaisuutemme pani meidät kysymään, miksi hän työskentelee niin sinnikkäästi ja minkä parissa. Toveri Weber kertoi, että Ruotsin pääkaupungissa Tukholmassa pidetään kohta VSDTP:n edustajakokous ja hän valmistelee edustajille esitettäviä aineistoja...

Meille vähän kokeneille nuorille sosialisteille ei juolahtanut milloinkaan mieleen, että jokin sosialisti saattoi valmistautua noin huolellisesti edustajakokoukseen ja harkita viikkokaupalla kysymyksiä, joita voisi syntyä väittelyn kulussa.

Juuri silloin tutustuimme toveri Weberin yhteen piirteeseen, hänen määrätietoisuuteensa. Hän oli kokonaan omistautunut vallankumoukselliseen sosialistiseen työhön... Vallankumous oli hänelle kaikki kaikessa, ja hän oli jo silloin kantanut sen niimiin raskaita uhreja. Hänet oli karkotettu Siperiaan... nyt hän toimi maanalaisena. Hänen vanhemman veljensä Aleksanterin tsaarihallitus teloitti vallankumouksellisen toiminnan takia.

Silloin, kun sattuma tarjosi kahdeksi viikoksi Nikolai Leninin huonetoverikseni, hän oli noin 40-vuotias, melko tanakka ja leveäharteinen mies avoimine miellyttävine kasvoineen. Hänellä oli kalju pää ja kaareva otsa.»[4]

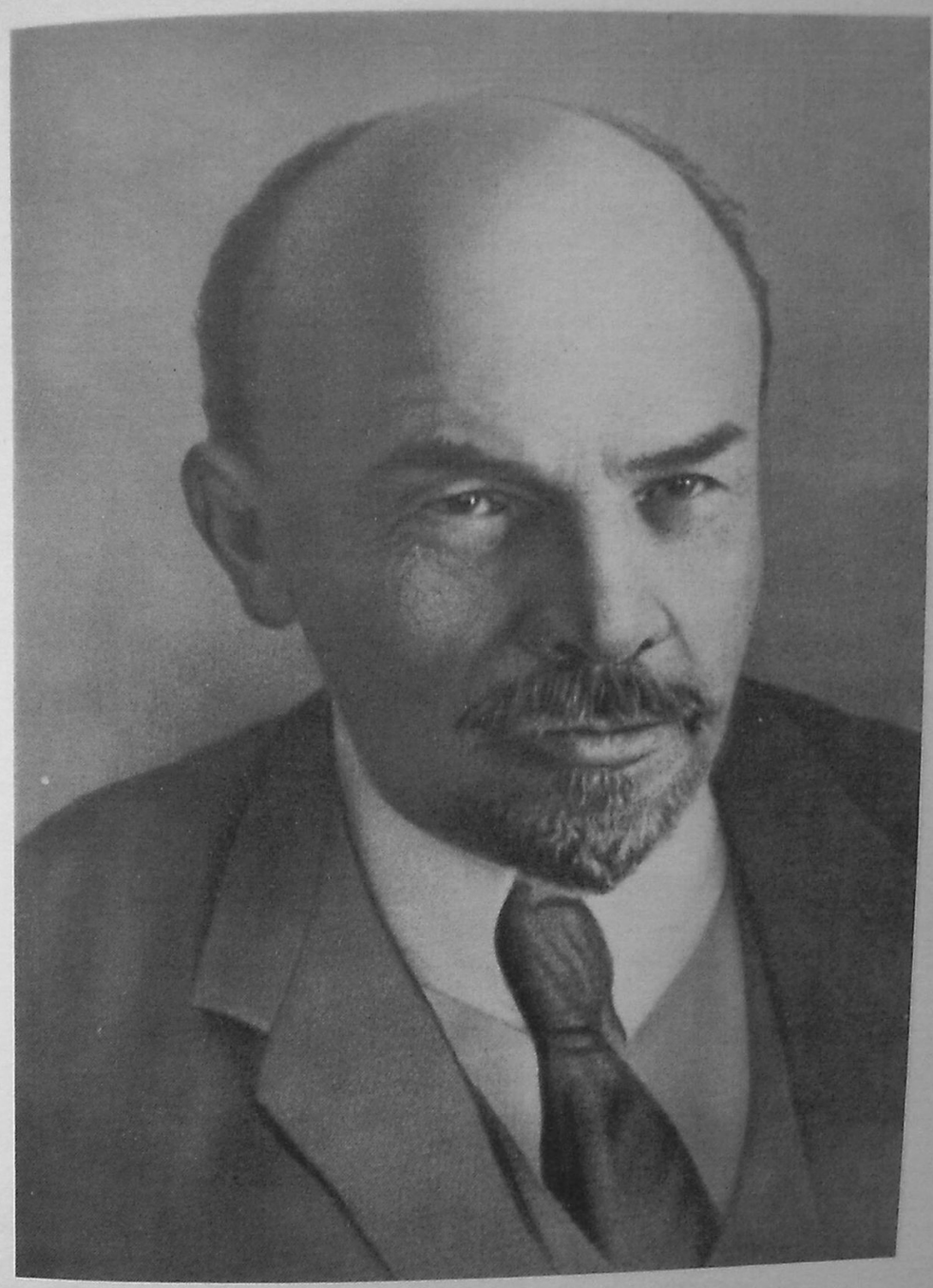

Vladimir Lenin

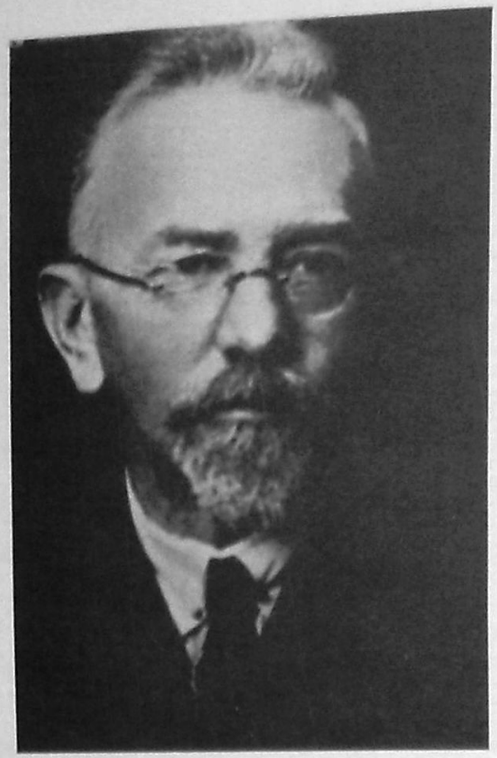

Ivan Radtšenko

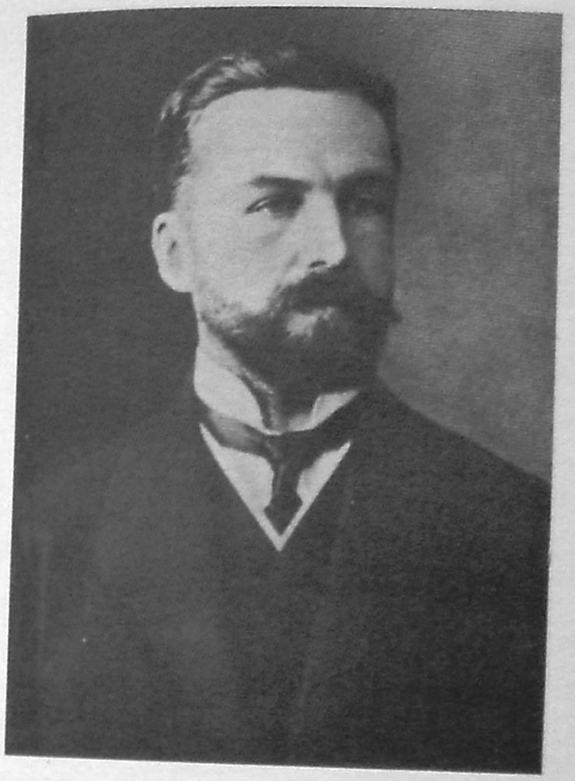

Nikolai Burenin

Helena Stasova

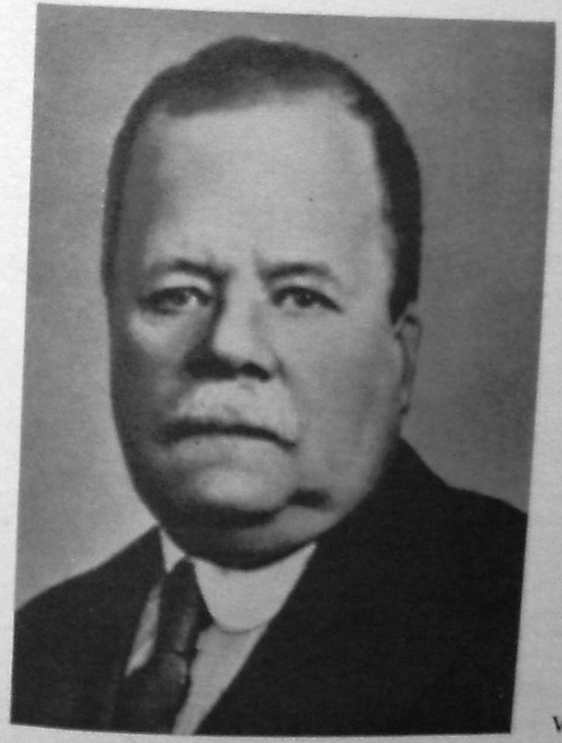

Vladimir Smirnov

Helsinki, Liisankatu 19. Täällä vuosina 1905—1907 Smirnovin asuntoon pysähtyi muutaman kerran Lenin

Tampereen työväentalo, jossa joulukuussa 1905 pidettiin VSDTP:n ensimmäinen konferenssi. Nykyään siinä on Lenin-museo

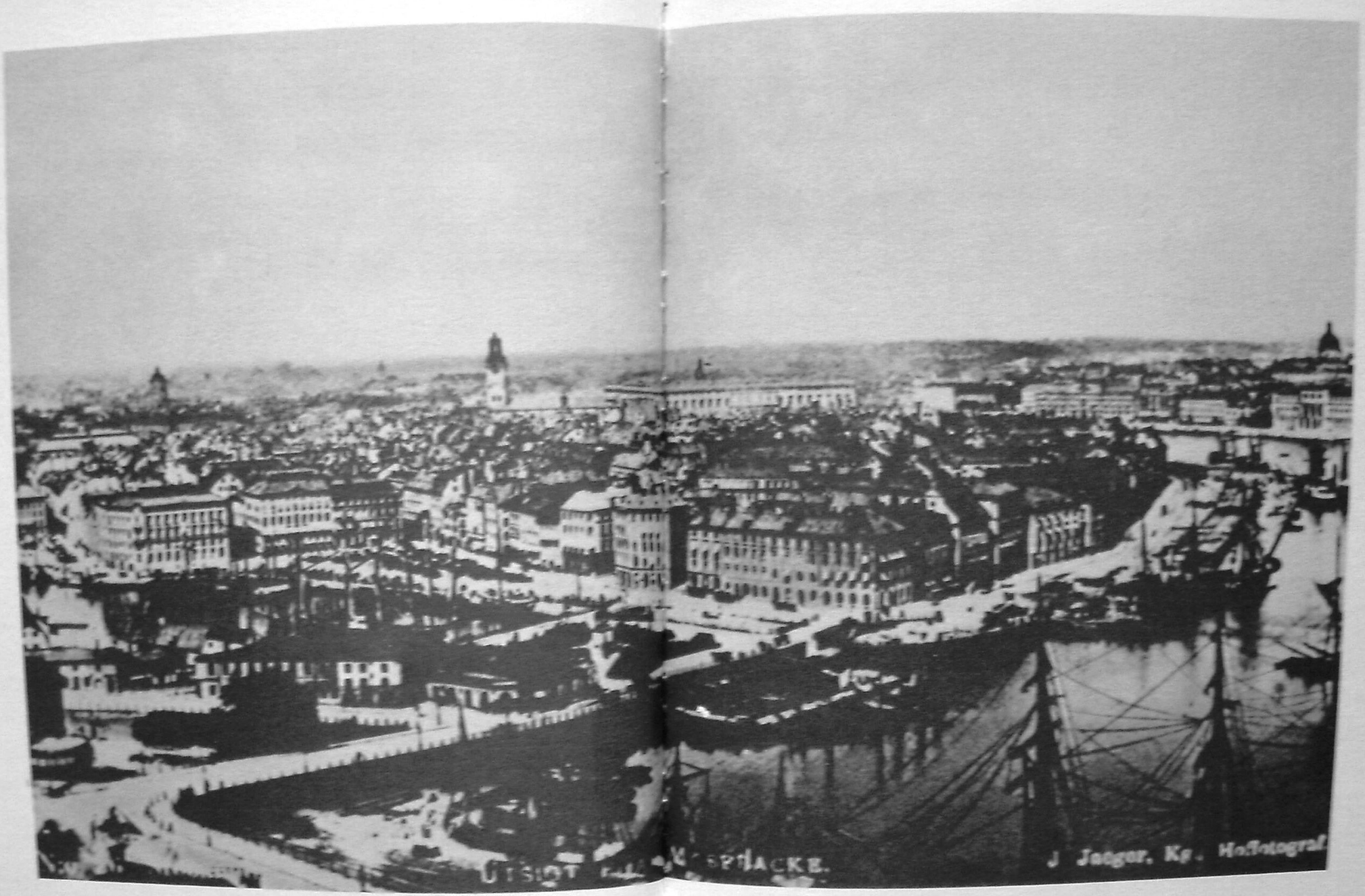

Tukholmaa 1900-luvun alussa

Tähän Tampereen Rautatienkadun varrella olevaan taloon Lenin pysähtyi joulukuussa 1905

Helsinki, Vuorimiehenkatu 35. Täällä Lenin asui maalis—huhtikuussa 1906

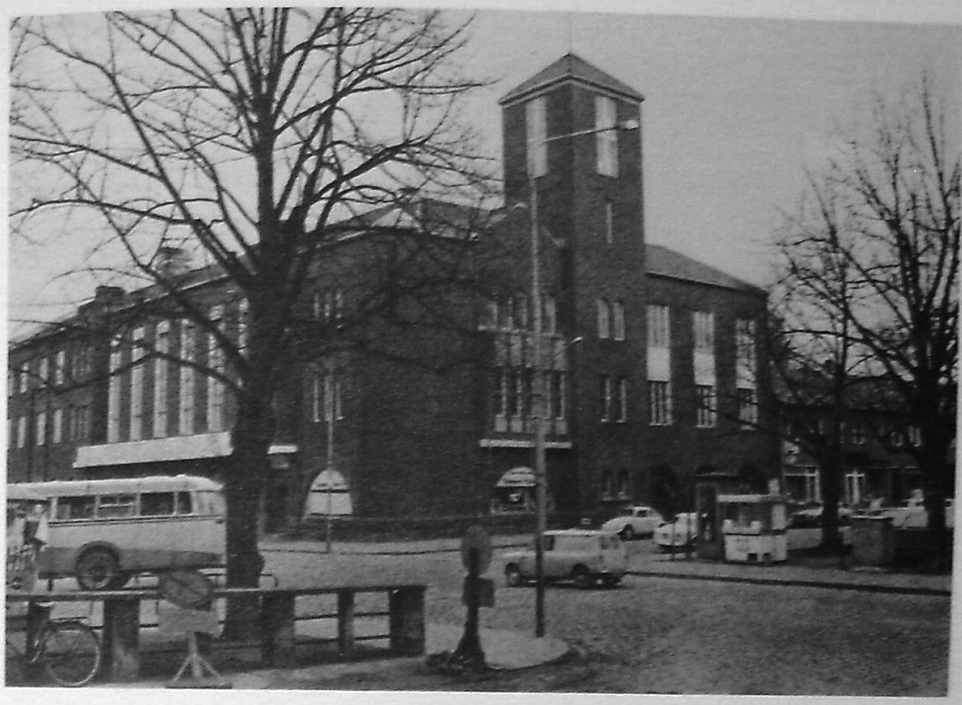

Kotkan työväentalossa pidettiin 21.—23. heinäkuuta (3.—5. elokuuta) 1907 VSDTP:n konferenssi

Oulunkylä. Tässä talossa Lenin asui joulukuussa 1907

Karl Wiik

Tornion vanha asemarakennus

Tornion tullivartioasema

Helsinki, Hakaniementori, Sörnäisten Rantatie 1.
Tässä talossa Kustaa
Rovion asunnossa Lenin piileskeli elo—syyskuussa 1917

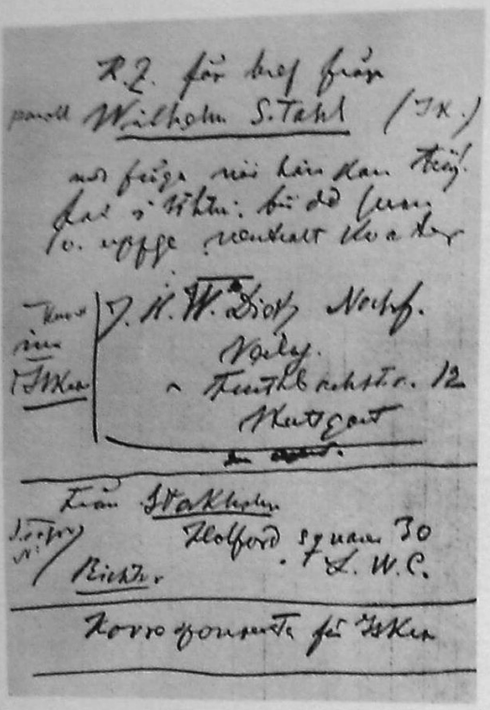

Neoviuksen muistion sivu, jolle on merkitty Leninin Lontoon-osoite

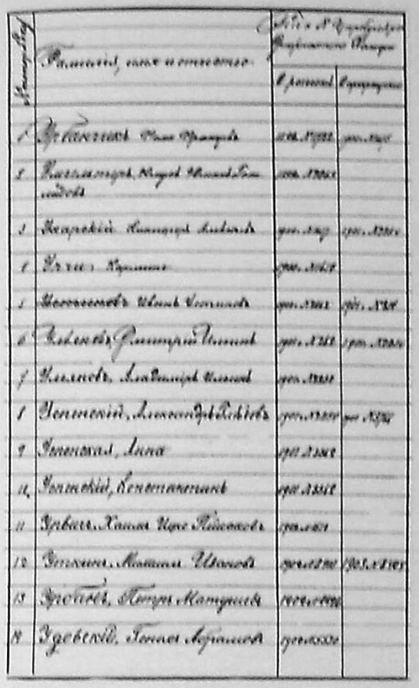

Suomen santarmihallituksen pitämän etsittävien henkilöiden luettelokirjan sivu. 1905

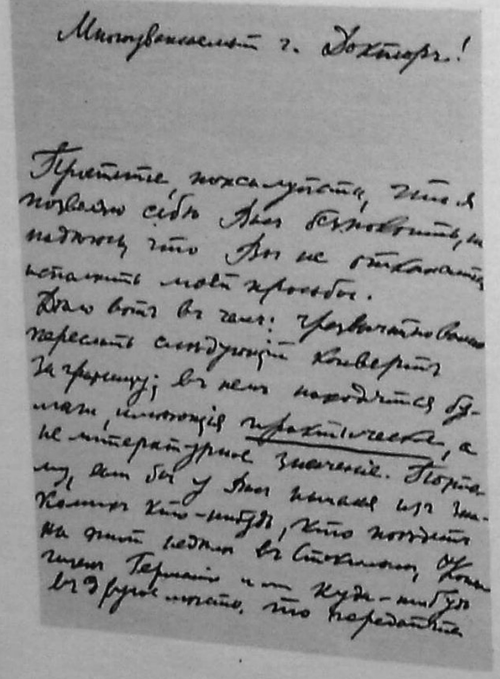

Smirnovin Neoviukselle 7.(20.) joulukuuta 1902 lähettämän kirjeen arkki

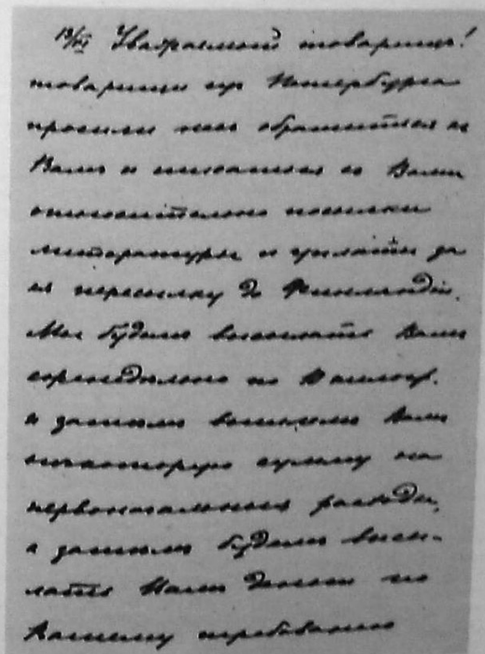

Krupskajan Neoviukselle 13. kesäkuuta (u. l.) 1905 lähettämän kirjeen arkki

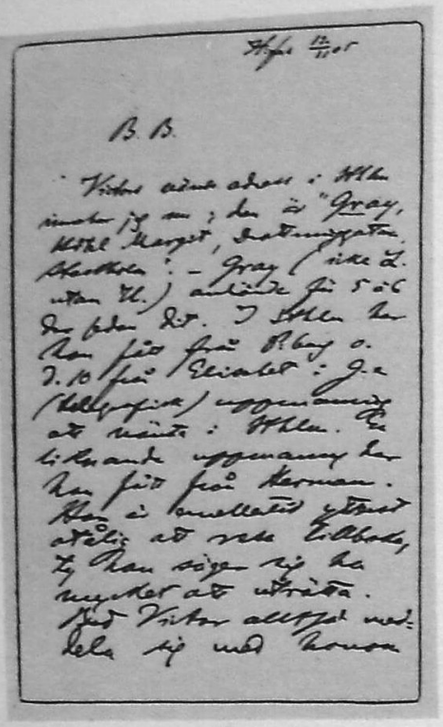

B. B.

Neoviuksen
12. marraskuuta (u. l.) 1905
kirjoittaman kirjeen arkki

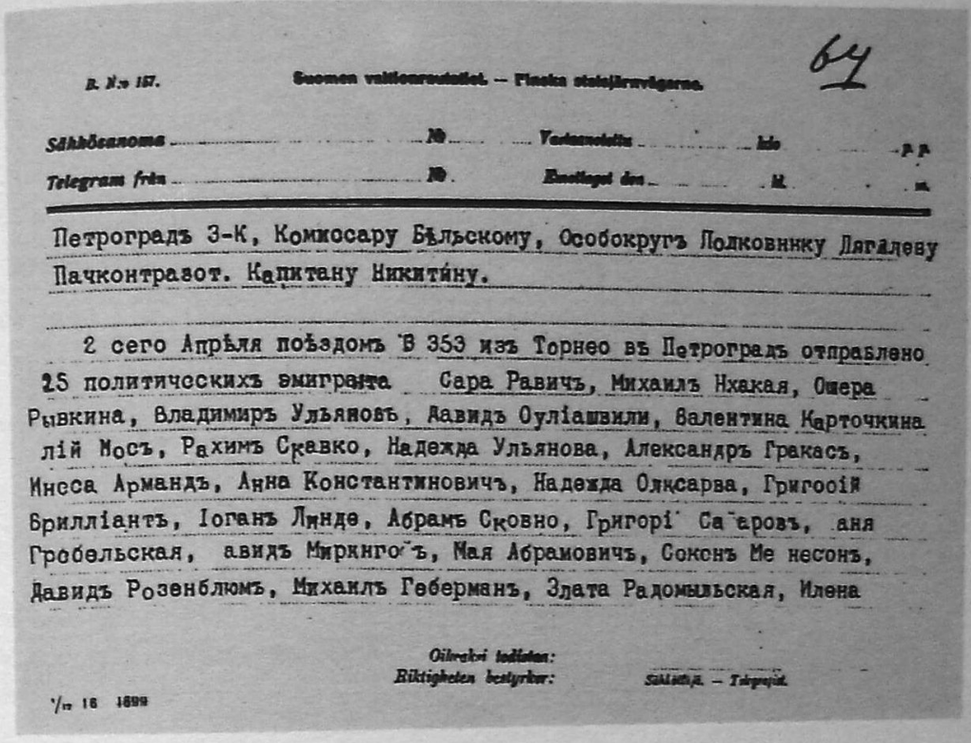

Петроградъ З-К, Комиссару Бѣльскому, Особокругъ Полковнику Лягалеву
Пачконтравот. Капитану Никитину.

2 сего Апрѣля поѣздомъ №353 изъ Торнео въ Петроградъ отправлено
25 политическихъ эмигранта Сара Равичъ, Михаилъ Нхакая, Омера
Рывкина, Владимиръ Ульяновъ, Давидъ Оуліашвили, Валентина Карточкина
лій Мосъ, Рахимъ Скавко, Надежда Ульянова, Александръ Гракасъ,
Инесса Арманд, Анна Константиновичъ, Надежда Олксарва, Григоій
Брилліантъ, Іоганъ Линдо, Абрамъ Сковно, Григорі Са ровъ, аня
Гробельская, авидъ Миркинг ъ, Мая Абрамовичъ, Соконъ Ме несонъ,
Давидъ Розенблюмъ, Михаилъ Геберманъ, Злата Радомыльская, Илена

Tornion asemapäällikön Pietariin lähettämä
maanpakolaisryhmän lähtöä koskeva tiedotus

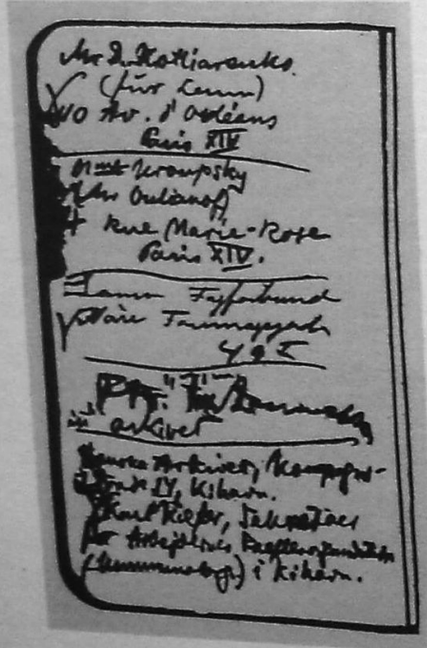

Wiikin muistikirjan sivu,
jolle on merkitty Leninin
Pariisin-osoite

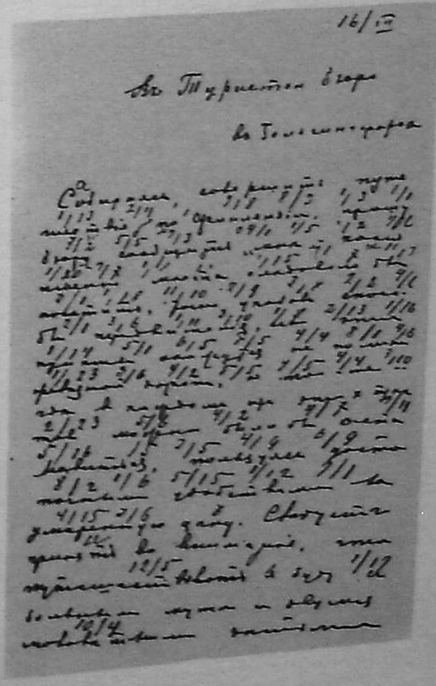

Yksi Suomen valtionarkistossa
olevista venäläisten
maanalaisten kirjoittamista
salakielisistä kirjeistä

Lenin Tukholmassa 13. huhtikuuta (uutta lukua) 1917

Severi Alanne totesi Leninin tajunneen hienosti huumorin ja olleen perin vaatimaton. »Tämä hänen ominaisuutensa seurasi varmaankin pitkällisestä kosketuksesta maansa tavalliseen kansaan, jonka etujen suurena ja järkähtämättömänä puoltajana hän oli... Kun toveri Weber lähti meiltä kahden viikon kuluttua, Hakkila ja minä ikävöimme häntä ja pahoittelimme, että hän asui luonamme näin vähän. Suunnilleen viikon perästä, venäläisten sosiaalidemokraattien palatessa Tukholmasta Helsingin kautta Venäjälle ylioppilasyhdistyksemme järjesti vaatimattoman vastaanoton edustajille. Olimme toivoneet näkevämme siinä toveri Weberin, mutta häntä ei ollut tuossa ryhmässä... Pian toveri Weberin lähdön jälkeen Hakkila ja minä saimme tietää, että luonamme kaksi viikkoa asunut henkilö ei ollut kukaan muu kuin Nikolai Lenin, josta olimme molemmat kuulleet paljon ja joka oli tietääksemme bolševikkien — Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmistosiiven — tunnustettu johtaja. Tiesimme niin ikään, että hänen oikea nimensä oli Vladimir Iljitš Uljanov, mutta hänet tunnettiin puolueessaan ja sosialistisessa liikkeessä enemmänkin peitenimeltä Nikolai Lenin.»[5]

Väinö Hakkila taas on kertonut haastattelussaan Unto Miettiselle: »Tuntematon toverimme oli noin 40-vuotias, tanakka, keskimittainen mies, joka vaikutti kovin rauhalliselta ja lukutöihin tottuneelta. Suuria mukavuuksia ei meillä ollut tarjota, mutta vieraamme ei tuntunut niitä kaipaavankaan...

Päivisin oli asunnossamme täysi rauha, kun toverini työskenteli ulkona ja minä istuin päivät pääksytysten yliopiston kirjastossa opiskellessani maisterin tutkintoani varten... Asukkimme oli itse vaatimattomuus. Hän nukkui pukkisängyssä, söi voileipää ja huoneeseen hankittua muonaa, oli aina hyvällä tuulella ja kirjoitteli ahkeraan...

Luonnollisesti rajoitimme kaikki vierailut vähimpään mahdollisuuteen, koska niistä olisi kertynyt vaaraa vieraamme oleskelulle. Kapteeni Johan Kock*, vuoden 1905 suurlakon johtava mies Helsingissä, oli hyvin usein käynneillä luonamme.

---

* Johan Kock valittiin suurlakon päivinä punakaartin komentajaksi, mutta hän ei kuulunut lakkokomitean johtoon.

Lehtori V. Smirnov*, yliopiston venäläisen kirjaston hoitaja, sekä valtioneuvos Stasovin tytär Helena Stasova, joka oli sihteerin hommissa puolueessa, kävi ilmeisesti antamassa raportteja saapuen usein ulkomaan matkoilta**, ja häntä minä pidin kerrassaan ihmeen energisenä ja viisaana naisena, oikein mallikappaleena toimeenpanevasta naisesta. Puoluenimenä oli hänellä 'Frau Selma'... Venäläisiä tovereita kävi asunnossamme tapaamassa Leniniä...

Luonnollisesti jouduin keskustelemaan Leninin kanssa paljon Suomen asioista ja havaitsin suureksi ihmeekseni ja mielihyväkseni, miten hyvin hän oli selvillä maamme asioista. Olin jo joutunut huomaamaan, että hän oli hyvin tietoinen Euroopan maiden poliittisista oloista oman kokemuksensa ja pitkäaikaisen ulkomailla oleskelunsa perusteella. Mutta sittenkin yllätti minut se, että hän tunsi niin hyvin Suomen olot. Selityksensä tämä sai sen kautta, että Lenin oli usein ollut joko maanpaossa tai turvapaikan tarpeessa ollessaan Kuokkalassa ja muualla Kaakkois-Suomessa sekä siten perehtynyt hyvin maahamme, joka ilmeisesti oli hänen suosiossaan. Hänen myöhempi osuutensa Suomen itsenäisyysasiassa tunnetaan...»[6]

* * *

Miten ja milloin Lenin lähti Tukholmaan? Tästä Leninin suomalaiset asuintoverit eivät ole valitettavasti kertoneet mitään.

Punaisessa arkistossa julkaistujen asiakirjojen mukaan tsaarivallan santarmit tiesivät VSDTP:n valmistelemasta edustajakokouksesta ja tehostivat matkustajien valvontaa Suomen rajan kaikissa ylityskohdissa, ennen muuta satamissa. Santarmit olivat saaneet suoran ohjeen »ryhtyä toimenpiteisiin edustajien tunnistamiseksi ja seurata heitä kokoontumispaikalle saakka yhden tai kahden kyttärin voimin».[7]

* Vladimir Smirnov toi nähtävästi Leninille tarpeellisia kirjoja ja kantoi käsikirjoitukset konekirjoittajille.

** Helena Stasova kävi Tukholmassa sopimassa ruotsalaisten sosiaalidemokraattien kanssa VSDTP:n 4. (yhdistävän) edustajakokouksen järjestämisestä sinne. Sen ohella hän hoiti VSDTP:n KK:n Genèven arkiston ja kirjaston siirtämistä Tukholman kautta, mitä osoittavat hänen Hinke Bergegrenille lähettämänsä kirjeet, jotka ovat säilössä Ruotsin työväenliikkeen arkistossa. (Дашков Ю. Ф. По ленинским местам Скандинавии, с. 72—76.)

Santarmit eivät silti onnistuneet pidättämään edustajia. Martyn Ljadov on kertonut muistelmissaan, että suuri ryhmä VSDTP:n 4. edustajakokoukseen valtuutettuja kerääntyi Hankoon, missä suomalaiset sosiaalidemokraatit ja aktivistit myönsivät heidän käyttöönsä joitakin parakkeja. Suomalaisten tovereiden avulla hankittiin liput Tukholmaan kulkevaan matkustajalaivaan. Laivalla ajoi Ljadovin mukaan »melkein koko kokousväki». Siinä olivat Anatoli Lunatšarski, Mihail Frunze, Klement Vorošilov, Andrei Bubnov ja monet muut. Yöllä laiva ajoi karille ja alkoi antaa hätämerkkejä. Edustajat olivat huolissaan. Jos apuun olisi tullut tsaarivallan sotalaiva, olisi voinut tulla ikävyyksiä. Laivan komentaja olisi alkanut epäillä venäläisten matkustajien paljoutta. Onneksi apuun tuli suomalainen laiva. Aamulla matkustajat tuotiin karille ajaneesta laivasta takaisin Hankoon. Samana päivänä he lähtivät toisella laivalla Tukholmaan.[8] Noista tapahtumista kerrottiin sanomalehdissä. Huhtikuun 22. päivänä (u. l.) 1906 »Hufvudstadsbladet» ilmoitti, että 20. huhtikuuta klo 22.30 Hangosta lähtenyt Oihonna-höyrylaiva ajoi sataman lähistössä karille. Vastaukseksi valomerkkeihin laivan luokse lähetettiin Solid-pelastusalus. Matkustajat eivät kuitenkaan tahtoneet siirtyä siihen, sillä Oihonnaa ei uhannut hukkuminen. Vasta seuraavana aamuna klo 8.40 matkustajat tuotiin Hangon satamaan Murtaja-höyrylaivalla. Samana päivänä klo 16.30 kaikki Oihonnan matkustajat lähtivät Wellamo-höyrylaivalla Tukholmaan.

Samanlaisen ilmoituksen julkaisi 22. huhtikuuta Hangossa ilmestynyt ruotsinkielinen »Hangö». Se ilmoitti Oihonnan kannella olleen 105 matkustajaa.

Näin ollen suuri osa puoluekokoukseen valtuutetuista matkusti Hangosta 21. huhtikuuta ja saapui Tukholmaan seuraavana päivänä. Oliko Lenin heidän joukossaan? Ei ollut. Kuten Ljadov on kirjoittanut, »Tukholmassa meidät ottivat vastaan aiemmin saapuneet toverit ja mm. Iljitš.»[9]

Todennäköisesti Lenin oli lähtenyt matkaan ennen huhtikuun 21. päivää ja vieläpä Turun kautta. Ruotsin poliisi alkoi tunnetusti keväällä 1906 kirjoittaa kaikkien Tukholmaan saapuvien Venäjän kansalaisten nimet erityisiin rekisterikortteihin, jotka ovat nykyisin säilössä Tukholman kaupunginarkistossa. Tällaisiin kortteihin merkittiin myös edustajakokouksen osan-

ottajat. Lenin oli niin varovainen, että onnistui välttämään poliisin kyselyt Tukholmassa. Jos Leniniä koskeva kortti olikin kirjoitettu, niin se ei ole tähän asti löytynyt.

* * *

Hakkila ja Alanne auttoivat venäläisiä vallankumouksellisia myöhemminkin. Niinpä Hakkila oli järjestämässä VSDTP:n 4. konferenssia Helsingissä vuoden 1907 marraskuun 5.—12. (18.—25.) päivinä. Hän muisteli: »Kokous sujui hyvin ja pysyi salaisena. Se kokoontui Lastenkodinkadun varrella talossa n:o 5 olevassa tehtaan yläkerrassa, jossa oli tilava kokoussali... Toinen kokouspäivä vietettiin Antinkadun (nykyisen Lönnrotinkadun) varrella olevan Polyteekkarien talon puisessa piharakennuksessa, jossa majaili Pelastusarmeija. Muistan hyvin, miten siellä pidettiin kiivaita ja kovin kauniita puheita, mutta äkkiä kuului käytävässä parlamenttien kuloaareissa tuttuun tapaan innokas tiedotus: Lenin puhuu (Lenin govorit), ja kaikki ryntäsivät kuulemaan häntä hiljaisuuden vallitessa. Kolmas ja viimeinen kokous pidettiin taas alkajaispaikassa...

Oliko Lenin jo silloin Suomessa yhtä tunnettu kuin myöhemminkin, on vaikeata sanoa, mutta ainakin kaikki valveutuneet sosiaalidemokraatit tunsivat hänen nimensä hyvin. Hänen pyynnöstään lähetin hänen kirjastonsa osaksi Sveitsiin osaksi Pariisiin Ekin huolintaliikkeen kautta... Muistelen puoluekonferenssin aikaan tavanneeni Leninin vain ohimennen, kun kokouskiireet olivat ylen suuret.»[10]

Severi Alanne harjoitti yhteistyötä VSDTP:n Suomen sotilasjärjestön kanssa. Tämän järjestön salainen sanomalehti »Vestnik Kazarmy» levitettiin sotamiesten ja matruusien keskuuteen. Sitä julkaistiin toukokuun 1. päivästä 1906 (kaikkiaan 9 numeroa) ensin suomalaisen työläisen Vilho Hjortin asunnossa (Yrjönkatu 25). Viaporin kapinan jälkeen Hjort joutui vankilaan ja salainen kirjapaino siirrettiin Alanteen vuokraamaan asuntoon (Tokankatu 1).

Joulukuun 20. päivänä (2.1.1907) Venäjän sisäasiain ministerille tiedotettiin, että suomalaiset poliisit löysivät salaisen venäläisen kirjapainon, jossa painettiin sanomalehteä »Vestnik Kazarmy». Kenraalikuvernööri Gerard ilmoitti: »On saatu suuri määrä laitonta venäläistä kirjallisuutta ja 'Vestnikin' kuvake. On pidätetty suomalainen insinööri Alanne ja yksi eestiläinen kirjapainotyöläinen.» Kertoman mukaan salaisesta kirjapainosta löytyi 179 kappaletta suomenkielisiä lentolehtisiä. Niissä tuotiin esiin varmuus itsevaltiuden väistämättömästä ja pikaisesta kaatumisesta, joka »meille suomalaisille ja etenkin Suomen oikeudettomille proletaareille tulee olemaan lähinnä vapautushetki.» Lentolehtisen laatijat kehottivat Suomen väestöä: »Venäläisiä vallankumouksellisia tulee auttaa kaikin keinoin, ja pääasiassa on hankittava heille aseita ja piilotettava heidät maassa niin venäläisen kuin paikallisenkin esivallan vainoilta.»[11]

»Vestnik Kazarmy» -lehden otsikkokuvakkeen lisäksi kirjapainosta löydettiin joidenkin artikkelien oikovedoksia sekä »Viipurin piirikomitean vaalilehti n:o 4», joka oli eräänlainen vastalausejulistus vallankumouksellisille langetettuja kuolemantuomioita vastaan. Sen lopussa oli allekirjoitus: »VSDTP:n sotilasjärjestön Suomen keskusryhmä.»

Kenraalikuvernöörin kirjelmään oli liitetty poliisimestarin raportti, jonka mukaan pidätetyn painajan nimi oli Vilhelm Yrjö Arman ja hän oli kotoisin Tallinnasta ja kuului sosiaalidemokraattiseen puolueeseen.

Severi Alanne poikkesi asuntoon tarkastuksen aikana ja hänet pidätettiin. Kuulustelun jälkeen suomalainen poliisi päästi hänet vapaaksi. Alanne lähti kiireesti ulkomaille, Yhdysvaltoihin. Raastuvanoikeus langetti Armanille vapauttavan tuomion, joten hänkin onnistui piiloutumaan. Helmikuun 7. päivänä (v. l.) 1907 Venäjän sisäasiain varaministeri Makarov lähetti Gerardille yrmeän kirjeen sen takia, että suomalainen esivalta sallii vallankumouksellisten toimia.[12] Kirje tuli myöhään, sillä molemmat »rikolliset» olivat jo tsaarin ohranan saavuttamattomissa.

Alanne asui Yhdysvalloissa vuoden 1923 loppuun saakka. Sielläkin hän osallistui työväenliikkeeseen. Syksyllä 1923 hän sai tilaisuuden palata Suomeen ja viettää kotimaassa koko talven. Hänen ollessaan Helsingissä tuli tammikuussa 1924 tieto Leninin kuolemasta. »Kuten miljoonat muut sosialistit ja sosialismille myötämieliset ihmiset kautta maailman, minäkin elävästi tunsin todella suuren miehen menetyksen — suuren järkkymättömässä antaumuksessaan työtätekevän kansan asialle,

suuren määrätietoisuudessaan ja suuren ennen kaikkea henkilökohtaisessa vaatimattomuudessaan ja avaran inhimillisessä katsomustavassaan...

Lenin oli niitä harvinaisia ihmisiä, joiden kädenpuristus saa meidät tuntemaan, että olemme tavanneet luotettavan ja uskollisen ystävän... Noina kahtena viikkona, joina asuin yhdessä Leninin kanssa, en tietenkään ajatellut, että osakseni on sattunut harvinainen, joskin lyhyt tilaisuus tutustua henkilöön, joka oli tuleva kuolemattomaksi, jonka nimi jää ihmiskunnan historiaan yhtenä sen todella suurista johtajista.»[13]

Ollessaan eduskunnan puheenjohtajana Väinö Hakkila sanoi vuonna 1956 Miettiselle: »Toivottavaa vain olisi, että kaikissa maissa olisi käytettävissä niin henkilökohtaisesti vaatimattomia, pyyteettömiä ja älykkäitä valtiomiehiä. Oman isänmaani kannalta valitan syvästi maamme hyvän ystävän mielestäni liian aikaista kuolemaa.»[14]

Suomi—Neuvostoliitto -Seuran aloitteesta vuonna 1967 Helsingissä Vuorimiehenkadulla olevan talon n:o 35 seinään on kiinnitetty muistolaatta, joka kertoo Leninin asuneen siinä vuonna 1906.

8. luku

»LÄHIMMÄSSÄ MAANPAOSSA»

Joulukuun aseellisen kapinan kärsittyä Moskovassa tappion tsaarivalta aloitti vastahyökkäyksen. Pääisku suuntautui bolševikkipuoluetta vastaan. Monet vallankumoukselliset teljettiin vankilaan ja karkotettiin pakkotöihin Siperiaan. Ohranan asiamiehet etsivät Leniniä kaikkialta sulkeakseen vallankumouksen johtajan vankilaan.

Tsaarihallitus oli perin tyytymätön siihen, että vallankumoukselliset saavat tukea ja apua Suomessa. Lokakuun 27. päivänä (9. marraskuuta) 1906 Venäjän sisäasiain varaministeri Makarov lähetti Suomen asiain ministerivaltiosihteerille C. F. A. Langhoffille kirjeen siitä, että »monet Suomen Suuriruhtinaskunnan seudut ovat tietystä ajasta lähtien muuttuneet paitsi laillisia vainoja pakenevien venäläisen vallankumousliikkeen edustajien suojapaikoiksi myös valtiojärjestelmän koskemattomuutta uhkaavien rikollisten järjestöjen vakituisiksi toimialueiksi.» Kirjeen mukaan Suomessa pidettiin venäläisten vallankumouksellisten neuvottelukokouksia, Suomen kautta Venäjälle tuli ulkomailta aseita työläisten osastoja varten. Makarov vaati, että venäläiset vallankumoukselliset pantaisiin Suomessa syytteeseen samoin kuin Venäjällä ja että kotietsinnät ja pidätykset annettaisiin Suomessa venäläisten santarmien huoleksi.[1]

Nämä vaatimukset eivät olleet liiallisen virkainnon osoituksia, vaan ne noudattivat tsaarin ohjeita. Salaisessa kirjeessään kenraalikuvernööri Nikolai Gerardille Langhoff ilmoitti: »Keisarivaltias suvaitsi käskeä aloittamaan viipymättä valtakunnallisen ja suomalaisen esivallan yhteistoiminnan järjestämisen tarkoituksella turvata niiden rikosten lainmukainen

ehkäiseminen ja estäminen, joihin keisarikunnan erinäiset asukkaat syyllistyvät keisarillista hallitusvaltaa vastaan tullessaan väliaikaisesti asumaan Suomeen välttyäkseen lailliselta tutkinnalta ja oikeuskäsittelyltä.»[2]

Hallituksen painostuksesta Suomen senaatti hyväksyi marraskuussa 1906 päätöksen, joka velvoitti paikalliset vallanelimet auttamaan venäläisten vallankumouksellisten pidättämisessä Suomen alueella. Marraskuun 4. (17.) päivänä senaatti lähetti kuvernööreille ohjekirjeen, joka velvoitti heidät panemaan viivyttelemättä toimeen venäläisten santarmien vaatimat venäläisten vallankumouksellisten pidätykset ja luovuttamiset. Kirjeessä oli kuitenkin varaus, että jos Suomen poliisille ei 30 päivän kuluessa tule Venäjän vastaavanlaisten elinten syytekirjelmää, jonka olisi allekirjoittanut prokuraattori, niin suomalaisten poliisien sähkeen perusteella pidättämä Venäjän kansalainen voitiin vapauttaa.[3]

Suomen esivallan myöntyväisyys sai osakseen mitä »korkeimman» arvostuksen. Langhoff ilmoitti 18. marraskuuta (1. joulukuuta) kenraalikuvernööri Gerardille, että Suomen senaatin päätöksestä oli kerrottu keisarille ja tämä »suvaitsi osoittaa tyytyväisyytensä senaatin ryhtymiin toimenpiteisiin».[4]

Senaatin päätös herätti suuttumusta suomalaisissa. »Sosiaalidemokraatti»-sanomalehti kirjoitti 9. (22.) marraskuuta: »Vierimme yhä alamäkeen. Olemme jo niin pitkällä, että suomalaisen virkailijan on autettava venäläistä virkailijaa tämän tahtoessa saada käsiinsä poliittisesta epäluotettavuudesta epäiltyjä henkilöitä.» Lehti totesi, että hallituspuolueena ruotsalainen kansanpuolue ajoi vielä hiljan läpi Suomen itsenäisyyttä oikeusasioissa ja hallinnossa, mutta tänään Mechelin ja hänen virkaveljensä puolueessa ovat alentuneet lehmäkauppoihin tsaarivallan kanssa.

»Framtid»-sanomalehdessä osoitettiin 23. marraskuuta, että tuolla päätöksellään senaatti »loukkasi Suomen kansalaisia». Senaatin ohjeen täyttämisessä kiihkeimmin kunnostautuvat virkailijat »ansaitsevat osakseen enimpien suomalaisten kansalaisten halveksinnan». »Koko myötätuntomme on Venäjän kansan oppositio-osan puolella, kannatamme sen taistelua itsevaltiutta ja virkavaltaa vastaan... Joka kerta, kun jotakuta venäläistä vallankumouksellista uhkaa pidätyksen vaara, kansalaisten

tulee osoittaa aloitetta, joka estää yhdenkään poliittisista rikoksista syytetyn joutumasta pidätykseen tai luovutetuksi. Täten puhdistamme itsemme siitä häpeästä, jolla senaatin päätös on ryvettänyt maineemme.»

Sunnuntaina 12. (25.) marraskuuta helsinkiläiset työläiset järjestivät monituhantisen mielenosoituksen. He toivat julki vastalauseensa senaatin päätökselle luovuttaa venäläiset vallankumoukselliset tsaarivallan käsiin.[5]

Vaikka tsaarivalta solmikin lehmäkaupan Suomen taantumuksellisen porvariston kanssa, Suomi pysyi myös vuonna 1906 venäläisen vallankumousliikkeen turvapaikkana. Suomen kansalaiset, etenkin työläiset auttoivat auliisti vallankumouksellisia millä vain pystyivät. Karjalan kannaksella pidettiin VSDTP:n järjestämiä neuvotteluja ja kokouksia, julkaistiin bolševikkien sanoma- ja lentolehtisiä. Suomesta ja kannakselta Venäjälle kuljetettiin salaa aseita. Siellä maanalaiset puolueen toimihenkilöt piileskelivat santarmien vainoja huviloissa ja asunnoissa.

Karjalan kannas oli sopiva vallankumouksellisille Pietarista muutaman tunnin matkan päässä olevana »ulkomaana». Maaliskuun puolivälissä (u. l.) 1906 Lenin saapui Kuokkalan (nyk. Repinon) asemalle. Siitä alkaen hänen toimintansa pitkähkö vaihe vuosina 1906—1907 liittyi kannaksella oleskeluun.

Nadežda Krupskaja on kertonut muistelmissaan: »Iljitšin oli pakko siirtyä 'lähimpään maanpakopaikkaan', Suomeen. Hän majoittui Leiteisenin* luokse, lähelle Kuokkalan asemaa. Suuri epäkodikas Vaasa-huvila oli jo pitkän aikaa ollut vallankumouksellisten suojapaikkana. Aiemmin siellä olivat asuneet pommeja valmistaneet eserrät, sitten sinne majoittui bolševikki Leiteisen (Lindov) perheineen. Iljitšille myönnettiin sivuhuone, missä hän kirjoitteli artikkeleitaan ja kirjasiaan ja missä hänen luonaan kävi Keskuskomitean ja Pietarin komitean jäseniä sekä reuna-alueiden lähettejä. Kuokkalasta käsin Iljitš johti tosiasiallisesti bolševikkien koko toimintaa.»[6]

---

* *Leiteisen, Gavriil Davidovitš*, sosiaalidemokraatti, bolševikki. Kirjoitti bolševikkien lehtiin »Vperjod», »Proletari» ym. Kaatui 1919 itärintamalla.

Huvilan isäntänä oli E. F. Engström*. Hän ja hänen vaimonsa Ruf Georgijevna piilottivat monesti huvilallaan venäläisiä vallankumouksellisia ja auttoivat heitä aseiden kuljettamisessa Suomesta Venäjälle. Engströmin kauppa Navo oli vuosina 1905—1906 Kuokkalaan Terijoelta tuotavien aseiden välivarastona.[7]

Kuokkalassa Lenin jatkoi puolueen vallankumouksellisen toiminnan johtamista. Hän järjesti sinne toimihenkilöiden neuvonpitoja, toimitti bolševikkien sanomalehtiä, kirjoitti artikkeleita, valmisteli VSDTP:n edustajakokouksia ja konferenssejа sekä ylläpiti jatkuvasti yhteyttä työläisiin. Hänen luonaan vallankumoukselliset »latasivat itsensä» hänen ehtymättömällä tarmokkuudellaan ja lujalla uskollaan vallankumouksen voittoon. Lenin matkusteli Suomen kautta ulkomaille hoitamaan puolueen asioita, kävi Pietarissa, Viipurissa, Terijoella, Helsingissä, Tampereella ja Kotkassa.

Elokuun 27. päivänä (v. l.) 1906 Lenin toimi puheenjohtajana VSDTP:n Pietarin komitean Terijoen teatteriin järjestämässä puoluekokouksessa. Hän arvosteli jyrkästi menševikkien »työväen edustajakokouksen» tunnusta ja vaati 5. puolue-kokouksen koollekutsumista.

Tammikuun 6. (19.) päivänä 1907 Lenin osallistui Pietarin puoluejärjestön Terijoella pitämään konferenssiin. Hänet valittiin puhemiehistöön ja hän alusti vaaliliitoista II Valtakunnanduuman tulevissa vaaleissa.

Kuokkalassa Leninin luona kävivät usein Pietarista käsin hänen aateveljensä. Mainittakoon Jan Berzins-Ziemelis, Semjon Ter-Petrosjan (Kamo), Martyn Ljadov, Leonid Krasin, Vatslav Vorovski, Helena Stasova, Vladimir Bontš-Brujevitš sekä pietarilaiset ja siestarjokilaiset työläiset, Venäjän muiden kaupunkien bolševikkijärjestöjen edustajat.

Tammikuun 16. (29.) päivänä 1907 poliisidepartementti ilmoitti Pietarin ohranalle, että Kuokkalassa asuvan Leninin luona pidetään usein väekkäitä kokouksia.[8]

Huomautettakoon, ettei Kannaksellakaan ollut helppo vält-

* Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen Engström toimi tulkkina eräässä neuvostolaitoksessa. Hän kuoli vuonna 1930. Hänen vaimonsa R. Engström oli myös tulkki (kuoli 1918).

tyä tsaarin ohranan silmälläpidosta. Viipurissa ja sen lähistössä suorastaan parveili santarmeja, ammattikyttäreitä ja -urkkijoita, jotka seurasivat venäläisiä vallankumouksellisia ja heidän yhteyksiään suomalaisiin. Viipurin läänissä toimi vahva santarmiosasto, jota komensi Suomen santarmihallituksen apulaispäällikkö. Sitä paitsi Viipurissa poliittista etsintää johti linnan santarmikunnan päällikkö, jonka komennettavana oli 25 aliupseeria. He tiedottivat päällystölle paitsi varuskunnan sotaväen mielialoista myös kumouksellisesti asennoituneiden sotilashenkilöiden yhteyksistä suomalaisiin.

Maaliskuun 20. päivänä (v. l.) Viipurin linnan santarmikunnan päällikkö ratsumestari Kunakov tiedotti Suomen santarmihallituksen päällikölle eversti Jakovleville »epäilyttävien» asuntojen ja huviloiden osoitteet kaupungin lähistössä.[9] Vaasahuvilaa ei ollut luettelossa, sillä se oli Kuokkalan aseman lähellä eikä Kunakovin valta ylittänyt Viipurin esikaupunkia etäämmälle.

Maaliskuun 22. päivänä eversti Jakovlev lähetti Pietariin vallankumouksellisten toimintaa Suomessa valaisevan salaisen raportin. Hän totesi suomalaisten auttavan toimekkaasti venäläisiä vallankumouksellisia, peittelevän heitä santarmien vainoilta. »Ulkoisen silmälläpidon ja sisäisten asiamiesten avulla on selvitetty, että Viipurissa, Helsingissä ja Tampereella pitävät istuntojaan venäläiset vallankumouskomiteat, jotka ovat mitä kiinteimmässä yhteydessä suomalaisiin ja ylläpitävät jatkuvaa yhteyttä keskenään ja samanlaisten vallankumouskomiteoiden kanssa Venäjällä.»[10] Santarmieversti tähdensi raportissaan venäläisten ja suomalaisten vallankumouksellisten liittoa sekä Suomen proletariaatin halua auttaa kaikin keinoin venäläisiä luokkaveljiään yhteisessä taistelussa tsaarivaltaa vastaan.

Maaliskuun 25. päivänä (v. l.) Terijoella Lenin johti VSDTP:n Pietarin kaupunkikonferenssin työtä. Hänet valittiin ylläpitämään Pietarin järjestön yhteyttä II Valtakunnanduuman sosiaalidemokraattiseen ryhmään.[11]

Pietarin ohranan osasto raportoi 11. huhtikuuta poliisihallitukselle, että 25. maaliskuuta (v. l.) Terijoella, Kirkkokadun varrella olevalla Ottenetin huvilalla pidettiin VSDTP:n kaupunkikonferenssi, johon osallistui 136 edustajaa, heistä 91 bolševikkia ja 45 menševikkiä.[12] Huvilan omistajan nimi esitettiin

väärin. Hänen nimensä oli Mikko Uotinen. Hän oli edistysmielinen suomalainen kirjailija, runoilija ja julkisuuden henkilö, joka tarjosi monesti huvilansa venäläisten vallankumouksellisten käyttöön. Ensimmäisessä kerroksessa oli istuntosali, toisessa huoneita, joissa konferenssiin saapuneet yöpyivät. Huvilan yksi sivu antoi Suomenlahdelle. Salaisten konferenssien ja kokousten aikana huvilaa vartioivat työläisosastojen jäsenet.[13]

Huhtikuun 18. päivänä (v. l.) 1907 Pietarin piirikuntaoikeus teki Pietarin 27. toimialueen tutkintatuomarin kirjelmän perusteella päätöksen Leninin etsimisestä.[14] Lenin asui siihen aikaan Kuokkalassa, kirjoitti artikkeleita »Kiukkuista neuvottomuutta (Kysymykseen työväen edustajakokouksesta)» ja »Fr. Mehring toisesta duumasta», valmisteli kirjasia »Selostus VSDTP:n 5. edustajakokoukselle Pietarissa tapahtuneesta kahtiajaosta ja siihen liittyvästä puolueoikeuden järjestämisestä» sekä »Pietarissa tapahtuneen kahtiajaon tosihistorian lyhyt konsepti».[15] Leninin luona kävivät noina päivinä Jan Berzins-Ziemelis ja Jacub Hanecki.

Sitä ennen 21. huhtikuuta (4. toukokuuta) Lenin oli osallistunut bolševikkien ja menševikkien Terijoella pitämään yhteiseen istuntoon, jossa oli pohdittu VSDTP:n tulevan 5. edustajakokouksen ongelmia. Sittemmin hän lähti Suomen ja Ruotsin kautta Kööpenhaminaan, missä oli määrä avata puoluekokous.[16]

Ohranalla oli tietoja venäläisten sosiaalidemokraattien aikomasta edustajakokouksesta. Huhtikuun 21. päivänä (4. toukokuuta) Suomen kenraalikuvernööri sai sisäasiain varaministeriltä seuraavanlaisen pikasähkeen: »Jo nyt Suomeen kokoontuvat sosiaalidemokraattisen puolueen edustajat käsittelemään puoluekokouksessaan Viipurissa tai Helsingissä aseellisen kapinan kysymyksiä. Suvaitkaa ryhtyä ehkäisytoimiin.» Sähkeessä oli Viipurin, Uudenmaan ja Hämeen läänin kuvernööreille tarkoitettu ohje: ilmoitettava pikaisesti edustajien silmälläpidosta ja muista »vastaavanlaisista toimenpiteistä».[17]

Kyttärit eivät kuitenkaan onnistuneet tälläkään kertaa tehtäviensä täyttämisessä. Kokoonnuttuaan Helsinkiin kokoukseen valtuutetut majoittuivat suomalaisten asuntoihin ja sitten lähtivät Hankoon. Siellä he nousivat laivaan kahtena ryhmänä: toinen suoraan Kööpenhaminaan kulkevaan ja toinen Tukholmaan kulkevaan laivaan. Tukholmasta aiottiin matkustaa

junalla. Smirnovin ja Bureninin suomalaiset ystävät järjestivät lähdön niin, että edustajat välttyivät laivaan noustessa passintarkastukselta. Venäläisille vallankumouksellisille myötämielinen helsinkiläinen kauppias Walter Sjöberg tilasi ja osti edustajille matkaliput.[18]

Santarmit eivät huomanneet sosiaalidemokraattien lähtöä Helsingistä enempää kuin Hangostakaan. He saivat tietää siitä myöhemmin sanomalehdistä, kun sosiaalidemokraatit olivat jo Kööpenhaminassa. »Hangö»-lehti ilmoitti 4. toukokuuta (u. l.) että toukokuun 2. päivänä klo 18.00 Hangon satamasta lähteneen Astrea-höyrylaivan kannella oli 105 hyttimatkustajaa ja 201 maanpakolaista kansimatkustajina. Samana päivänä kööpenhaminalainen porvarillinen sanomalehti »Berlingske Tidende» kertoi, että Astrealla saapuvat Tanskaan VSDTP:n edustajakokouksen osanottajat.

Vasta 7. toukokuuta (u. l.) Uudenmaan läänin kuvernööri Max Alfthan selosti kenraalikuvernöörille, että toukokuun 2. päivänä höyrylaivalla Astrea »lähti Hangosta ulkomaille hyttimatkustajina 90 venäläistä turistia, jotka olivat ostaneet liput Kööpenhaminaan Helsingin Suomen höyrylaivaosakeyhtiön konttorista, ja eilen (so. 23. huhtikuuta eli 6. toukokuuta — *J. D.*) höyrylaivalla F. Döbeln 75 venäläistä Hangosta Tukholmaan. Suurin osa näistä, miltei yksinomaan miespuolisista matkustajista oli saatujen tietojen mukaan sosiaalidemokraatteja, jotka hankkiutuivat järjestämään puolueen kongressin sopivassa paikassa ulkomailla.»[19]

Lenin ei matkustanut Astrealla eikä Döbelnillä. Hän lähti Martyn Ljadovin kanssa Turun kautta.[20]

Leninin lähdettyä jo matkalle puoluekokoukseen toukokuun 3. (16.) päivän vastaisena yönä poliisi pidätti kaiken kaikkiaan kuuden kilometrin päässä Kuokkalasta sijaitsevassa Haapalan kylässä VSDTP:n taisteluosastoja varten panostajia valmentaneen koulun yksitoista opettajaa ja opiskelijaa. Suomen valtionarkistossa säilyneet huoneentarkastuksen ja kuulustelujen pöytäkirjat osoittavat poliisien saaneen pommimiesten pidätyksessä käsiinsä myös todistuksia: valmiita pommeja, pyroksyliinia ja dynamiittia, revolvereita, kemikaaleja, kirjoja (joiden joukossa Leninin teos »Sosiaalidemokratian kaksi taktiikkaa demokraattisessa vallankumouk-

sessa») ja VSDTP:n sotilas- ja taistelujärjestöjen 1. konferenssin pöytäkirjat. Koulun johtoon kuuluneen Aleksandr Tšesskin muistikirjasta löytyi Pietarin taistelujärjestön teknisen avustusryhmän päätöslauselma aseellisen kapinan valmistelusta. Poliisien raportissa todettiin: »Asiakirjat paljastavat heidän kuuluvuutensa VSDTP:hen ja sen, että tämä oli panostajia valmentava laboratorio-koulu.»[21]

Pitkällisen kirjeenvaihdon jälkeen pidätetyt luovutettiin vuonna 1908 santarmien haltuun. Viipurin läänin kuvernööriä olivat painostaneet keisarikunnan korkeimpien virkojen haltijat ja mm. oikeusministeri Štšeglovitov. Hän ilmoitti joulukuun 6. päivänä 1907 kirjoittamassaan kirjeessä, että »Tšesski, Neumann ym. kuuluivat rikolliseen yhdistykseen, joka nimitti itseään Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen Pietarin komiteaksi ja tämän komitean taistelujärjestön jäseninä... järjestivät pääkaupungin lähistössä käytännöllisiä ampumaharjoituksia ja huhtikuussa perustivat Viipurin kuvernementin Kuokkalan kylään koulun, jossa Tšesski luennoi räjähteistä ja suoritti vastaavanlaisia kokeita.»[22]

Näin ollen Kuokkalassa Vaasa-huvilan lähellä nuuski poliiseja ja ohranan asiamiehiä. Lenin oli kuitenkin jo kaukana: Lontoossa, VSDTP:n 5. edustajakokouksessa.

Suomen kaikissa satamissa päivysti santarmiupseereita. He olivat saaneet tiukan käskyn pidättää Lenin ja muut edustajat paluumatkalla. Suomalaiset ystävät onnistuivat taaskin antamaan ohranan miehiä nenälle. Kokouksen osanottajat palasivat menestyksellisesti kotimaahansa. Yksi heistä, K. Gandurin, on kirjoittanut palanneensa Berliinin—Kööpenhaminan—Turun kautta. Turussa hän tuli salaiseen kohtauspaikkaan, mistä sai seuraavan osoitteen Viipurissa. Siellä hän pysähtyi joksikin aikaa ennen rajan ylitystä.[23]

Lenin palasi Kuokkalaan toukokuun 25:nnen ja kesäkuun 2. päivän välisenä aikana 1907 (v. 1.).

Smirnov vastasi puoluekokouksen osanottajien turvallisuudesta heidän matkustaessaan Suomen läpi. Hän sai Lontoosta salasähkeitä, joilla kukin edustajaryhmä ilmoitti lähdöstään, ja järjesti tuttaviensa välityksellä edustajien turvallisen saapumisen, vastaanoton, majoituksen yms. Myöhemmin hän on muistellut: »Toveriemme matkustaessa puoluekokoukseen ja

palatessa sieltä puhelimeni näytti olevan kaiken aikaa käytössä, aivan kuin minulla olisi ollut oma puhelinasema.»[24]

Venäjällä taantumus kiristi otettaan. Kesäkuun 3. (16.) päivänä 1907 tsaarihallitus laski hajalle II Valtakunnanduuman. Duuman sosiaalidemokraattinen ryhmä pidätettiin ja karkotettiin Siperiaan. Rangaistusretkikunnat ampuivat raa'asti työläisiä ja talonpoikia. Vankilat, karkotuspaikat ja pakkotyöleirit olivat täynnä vallankumouksellisia. Erityisen ankarasti tsaarivalta vainosi bolševikkeja.

Ennen duuman hajallelaskua illalla 2. (15.) kesäkuuta duuman bolševikkijäsenet tulivat Leninin luokse Kuokkalaan neuvottelemaan menettelystä muodostuneessa tilanteessa. Lenin kehotti heitä menemään Pietarin tehtaille ja kertomaan työläisille tapahtumien kulusta. Muutaman päivän kuluttua Lenin kävi Terijoella kertomassa Pietarista saapuneille työläisille Lontoossa pidetystä VSDTP:n 5. edustajakokouksesta.[25]

Ohrana toivoi katkaisevansa kaulan bolševikkipuolueelta pidättämällä sen johtajan. Kesäkuun 9. (22.) päivänä Venäjän ulkomaisen asiamiehistön johtaja Pariisissa raportoi poliisidepartementtiin, että Lenin asuu Suomessa passilla, joka on kirjoitettu Berliinissä Saksan alamaisen kirjapainotyöläisen Erwin Weikoffin nimelle.[26] Poliisidepartementti laati 16. (29.) kesäkuuta asiakirjan, jonka mukaan Lenin oli viime aikoina asunut Kuokkalassa Vaasa-huvilalla Leiteisenin asunnossa ja hänen luonaan ovat käyneet »sosiaalidemokratian keskushenkilöt».[27] Seuraavana päivänä poliisidepartementin erikoisosasto antoi Pietarin santarmihallituksen päällikölle käskyn esittää Suomen esivallalle pyyntö Leninin luovuttamisesta.[28]

Sillä välin Lenin ei ollutkaan Kuokkalassa, vaan vietti lyhyttä lomaa Nikolai Knipovitšin huvilalla, joka oli syrjäisessä paikassa lähellä Styrsuddenin majakkaa. Sieltä Lenin lähti 8. (21.) heinäkuuta Terijoelle osallistuakseen VSDTP:n Pietarin kaupunkijärjestön konferenssiin, jossa käsiteltiin asennoitumista III Valtakunnanduuman vaaleihin.[29]

Poliisidepartementissa saatiin tietää valmistellusta konferenssista. Suomen kenraalikuvernöörille tuotiin 8.(21.) heinäkuuta salasähke sisäasiain varaministeriltä Makarovilta, joka ilmoitti, että 8. tai 10. heinäkuuta (v. l.) Suomessa aiotaan pitää VSDTP:n Keskuskomitean neuvottelukokous ja 14:ntenä puo-

luekonferenssi. Kenraalikuvernööri velvoitettiin ryhtymään toimenpiteisiin »ilmoitettujen vallankumouksellisten kokousten» ehkäisemiseksi. Kenraalikuvernöörin virkaa hoitanut Böckmann lähetti heti kaikille kuvernööreille ohjeen: »on ehkäistävä».[30] Konferenssi kuitenkin pidettiin.

Heinäkuun 14. (27.) päivänä Lenin osallistui Pietarin kaupunkijärjestön konferenssin toiseen istuntoon ja piti, kuten poliisin asiamiesten kertomuksissa on todettu, »lahjakkaan puheen, jossa hän teki yhteenvedot konferenssissa esittämästään alustuksesta vaaleihin osallistumisen puolustamiseksi».[31] Äänestenemmistöllä konferenssi kannatti Leniniä.[32]

Santarmit onnistuivat saamaan käsiinsä joitakin kirjeitä, joissa kerrottiin konferenssin työstä. Yksi allekirjoittamaton kirje lähetettiin Pietarista 16. (29.) heinäkuuta Kieviin J. Semjonovskajalle. Tuntematon konferenssin osanottaja kertoi: »Olin Terijoella Pietarin konferenssissa, missä pohdittiin kysymystä suhtautumisesta Valtakunnanduumaan. Kuuntelin Leniniä ja riemastuin. Lenin puolsi osallistumista vaaleihin ja perusteli sen sillä, että elämme aivan toista aikaa kuin ensimmäisen duuman päivinä. Silloin oli kumouksellinen mieliala ja boikottitunnuslause saattoi nostattaa aseellisen kapinan...» Kirjoittaja ilmoitti, että istunnot pidettiin kahvilanpitäjän asunnossa.* Mutta »heti kun Lenin aloitti, tuli isäntä ja sanoi, että poliisi uhkasi sulkea kahvilan. Silloin menimme metsään. Kuljimme salaisuuden takia yksitellen, ja vettä satoi lotisi kuin saavista kaataen...»[33]

Sanomalehti »Östra Nyland» ilmoitti 30. heinäkuuta julkaisemassaan artikkelissa, että viime perjantaina Hannilan kylässä kihlakunnanoikeuden lautamiehen Paukurin talossa venäläiset sosiaalidemokraatit olivat pitäneet edustajakokouksensa, johon osallistui yli 150 henkeä. Lehti tiesi poliisin pitäneen edustajia silmällä. »Eilen sinne lähtivät kruunuvouti Hj. Eriksson ja nimismies Ö. Gadding poliisipartion seurassa, mutta he tulivat paikalle myöhään, sillä edustajakokous oli jo loppunut. Asema oli täynnä venäläisiä, jotka odottelivat junaa.»

Kenraalikuvernöörin virkaa hoitaneen Böckmannin kyse-

* Todennäköisesti kyseessä oli sosiaalidemokraatti Paavo Kakko, joka piti hotellia ja Toveri-kahvilaa.

lyyn Viipurin läänin kuvernööri Birger Gustaf Samuel von Troil ilmoitti kyseisen kokouksen todella tapahtuneen, mutta hänen saamiensa tietojen mukaan siihen ei osallistunut 150, vaan viitisenkymmentä henkeä. He olivat saapuneet eri asemien kautta, eikä heihin kiinnitetty huomiota, sillä tuohon aikaan saapui tavallisesti paljon huvilaväkeä. Von Troil pyysi lisäämään Terijoen nimismiehen komentamaa poliisikuntaa.[34] Heinäkuun 21.—23. päivänä (v. l.) Lenin osallistui VSDTP:n kolmannen konferenssin työhön. Konferenssi pidettiin Kotkassa, ja siinä hyväksyttiin Leninin ehdottama III Valtakunnanduuman vaalien boikotointia vastustava päätöslauselma.

Poliisidepartementti sai tiedon konferenssista myöhään. Vasta sen päättäjäispäivänä, 23. heinäkuuta, Suomen kenraalikuvernööriä pyydettiin sähkeellä ehkäisemään konferenssin pitäminen. Kaikkien kuvernöörien tehtäväksi oli annettu järjestää poliisin avulla sosiaalidemokraattien silmälläpito. Samana päivänä Uudenmaan läänin kuvernööri Max Alfthan tiedotti läänin kaikille poliisivirkailijoille: »Kenraalikuvernöörin virkaa hoitavan sisäasiain varaministerin saaman sähkeen mukaisesti Venäjän sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen Keskuskomitea on päättänyt pitää heinäkuun 27. päivänä Suomessa puoluekonferenssin. Tämän vuoksi ja yleisiä kokouksia koskevan lain perusteella on alaisen poliisivallan ryhdyttävä lainmukaisiin toimenpiteisiin ei-suomalaisten kansalaisten suunnitteleman kokouksen ehkäisemiseksi.»[35]

Sillä välin konferenssi Kotkassa lopetteli työtään.

Edes vuonna 1909 poliisit eivät tienneet pidetyn konferenssin tarkkaa aikaa eivätkä paikkaa. Poliisidepartementin laatimassa VSDTP:n toiminnan katsauksessa, joka lähetettiin myös santarmihallitukseen, sanottiin, että asennoitumista duuman vaaleihin käsitellyt VSDTP:n yleisvenäläinen konferenssi pidettiin Viipurissa 20. heinäkuuta (v. l.) 1907.[36]

Konferenssin osanottajat kokoontuivat istuntoihinsa Kotkan työväentaloon, jonka Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen paikallinen järjestö oli tarjonnut edustajien käyttöön.

Nykyään talon seinässä on muistolaatta, jossa on Leninin kohokuva ja kirjoitus venäjäksi ja suomeksi: »Tässä talossa esiintyi V. I. Lenin elokuussa 1907 Venäjän sosiaalidemokraattien konferenssissa.»

Sylvi-Kyllikki Kilpi on kirjassaan »Lenin ja suomalaiset» kertonut, että kokouspäivinä Lenin asui Vanttulan luona Rautatienkatu 9:ssä. Tästä on vuonna 1928 kertonut haastattelussa itse kivityömies Emil Vanttula.[37] Hänen talonsa ei ole säilynyt nykypäiviin saakka. Suomi—Neuvostoliitto -Seuran aktivistit ovat valokuvanneet talon muistoksi vuonna 1956.

Elokuussa 1907 Lenin matkusti Suomen kautta Stuttgartiin II Internationaalin kongressiin. Palattuaan sieltä viimeistään 11. (24.) elokuuta hän osallistui VSDTP:n Pietarin komitean istuntoon, joka pidettiin Terijoella.[38]

Elokuun 18. (31.) päivänä Suomen kenraalikuvernööriä moitittiin sisäasiain ministeriön taholta sen takia, että Suomen alueella on vuodesta 1905 lähtien pidetty Venäjän erilaisten puolueiden kokouksia, joissa on »avoimesti arvosteltu Venäjän olemassaolevaa hallintotapaa ja suunniteltu toimia nykyisen valtio- ja yhteiskuntajärjestelmän kukistamiseksi». Kirjeessä todettiin, että Suomen esivalta »ei ole ryhtynyt mihinkään rankaisutoimiin todettujen kokousten ehkäisemiseksi».[39] Kenraalikuvernööriä vaadittiin tehostamaan valvontaa, jotteivät venäläiset vallankumoukselliset voisi enää järjestää kokouksiaan Suomen alueella.

Suomen kansalaisten myötätunto oli kuitenkin venäläisten vallankumouksellisten puolella. Paikallinen esivalta ei liioin kiirehtinyt panemaan toimeen ohranan käskyjä.

Niinpä 22. syyskuuta (5. lokakuuta) kenraalikuvernöörin osoitteeseen tuotiin sisäasiain ministeriön lähettämä pikasähke, jossa ilmoitettiin, että samana iltana Terijoen Toveri-hotellissa pidetään komitean kokous ja VSDTP:n konferenssi. Varaministerin virkaa hoitanut Trusevitš kirjoitti: »Suvaitkaa ryhtyä toimiin tuon vallankumouksellisen järjestön kokouksen ehkäisemiseksi.» Viipurin läänin kuvernööri vastasi heti ohjeeseen sähkeellä: »Terijoella suunniteltu kokous on paikallisin poliisivoimin laskettu hajalle.» Syyskuun 24. päivänä (7. lokakuuta) kuvernööri ilmoitti yksityiskohtaisessa kirjelmässään, että 22. syyskuuta kello 8:lta illalla Terijoelle saapui huomattava määrä venäläisiä, joista enimmät olivat työläisiä. Kymmenen paikkeilla illalla saapuneet, yhteismäärältään 30 henkeä, kokoontuivat Paavo Kakon kahvilaan, joka sijaitsi kauppias I. Uotisen perillisten talossa kolmen kilometrin matkan päässä asemalta. Poliisi

pyysi kokoontuneita hajautumaan. Ne lähtivätkin iltajunalla. Osa saapuneista yöpyi kahvilan yhteydessä oleviin huoneisiin.[40]

Paikallinen poliisi oli nähtävästi harhauttanut kuvernööriä. Konferenssi pidettiin. Leningradilainen historiantutkija Grigori Usyskin on konferenssiin osallistuneiden N. Teterinin ja Ivan Šaurovin jättämien muistelmien perusteella olettanut, että konferenssissa oli läsnä ja puhui myös Lenin.[41]

Mitä tulee kahvilan (tai teetuvan, kestikievarin) isäntään, Paavo Kakkoon, niin hän auttoi bolševikkeja myöntämällä heidän käyttöönsä paitsi kahvilan, asunnon ja hotellin myös osoitteensa Leninin kirjeiden välittämiseksi ulkomaille. Syys- ja lokakuun vaihteessa 1907 Lenin kirjoitti Grigori Aleksinskille: »Tänne *ei voi* kirjoittaa osoitteella, jolla kirjoititte. Sitä paitsi matkustan pian pois täältä. Kirjoittakaa minulle toistaiseksi osoitteella: Herrn Kakko *Paavo*, Terijoki, sisäkuoreen (*v a i n* sisäkuoreen) L—lle.»[42]

Lokakuun 10. (23.) päivänä ulkomaisen asiamiehistön johtaja Pariisissa ilmoitti poliisidepartementtiin, että »tunnettu Lenin, samainen Uljanov, saa postin seuraavaan osoitteeseen: Finland, Terijoki, Herrn Paavo Kakko, sisäkuoressa: 'L—lle'.»[43]

Lokakuun 27. päivänä (v. l.) Lenin osallistui VSDTP:n Pietarin järjestön konferenssiin Terijoella, selosti asennoitumista III Valtakunnanduumaan, sosiaalidemokraattien osanottoa porvarilliseen lehdistöön, yleisvenäläisen konferenssin valmistelua ym. päiväjärjestyksen kysymyksiä. Konferenssi hyväksyi Leninin ehdottaman III Valtakunnanduumaa koskevan päätöslauselman.[44]

Konferenssiin osallistunut Tatjana Ludvinskaja on muistellut, että ensin kokoonnuttiin johonkin latoa muistuttavaan synkkään taloon, mutta poliisin saatua tietää konferenssista täytyi muuttaa paikkaa. »Melkein pilkkopimeässä hiivimme peräkanaa tuntemattoman metsän läpi ulkoapäin kauniille, mutta vielä keskeneräiselle, melkein katottomalle talolle. Kaikista raoista puhalsi kalsea tuuli. Käytettävissämme oli kaksi vierekkäin olevaa huonetta. Edustajat sijoittuivat toiseen, puhemiehistö ja puhujalava — korkea jalusta — toiseen... Vladimir Iljitšin esiintymiset jättivät unohtumattoman vaikutuksen. Ihmetytti hänen puheensa yksinkertaisuus, looginen järkähtämättömyys, johdonmukaisuus ja mitä syvin vakuuttavuus.»[45]

Ohranan asiamiehet olivat saaneet vihiä Suomeen suunnitellusta konferenssista. He eivät silti tienneet tarkkaa pitoaikaa eivätkä -paikkaa. Jo 6. (19.) lokakuuta sisäasiain varaministeri Makarov ilmoitti Suomen kenraalikuvernöörille sähkeessään: »Kuudentena Terijoella sosiaalidemokraattisen puolueen komitean kokous. Suvaitkaa antaa käsky vallankumouksellisen ryhmän kokouksen ehkäisemisestä.»[46] Lokakuun 18. (31.) Helsinkiin tuli toinen sähke, jossa ilmoitettiin VSDTP:n konferenssin pidettävän Terijoella 20:ntenä. Urkkijat ja poliisit vaanivat kuitenkin turhaan koko päivän ja illan Terijoella. Kukaan edustajista ei saapunut.[47]

Viimein 28. lokakuuta (v. l.) saapui Viipurin läänin kuvernöörin yksityiskohtainen kirjelmä siitä, että tuona päivänä Terijoen asemasta kilometrin päässä sijaitsevassa erillisessä talossa pidettiin kokous, jossa oli läsnä 75—80 muukalaista venäläistä. Joukossa oli sivistyneitä, työläisiä ja ylioppilaita. Poliisit poikkesivat taloon ja kysyivät kokouksen tarkoituksesta, mutta läsnäolleet alkoivat hajautua vaiteliaasti.[48] Näin ollen suomalaiset poliisit löysivät VSDTP:n Pietarin järjestön konferenssin osanottajat vasta toisena päivänä, kun konferenssi oli jo päättänyt työnsä.

* * *

»Lähimmässä maanpaossa» Lenin kirjoitti suuren määrän artikkeleita, kirjasia ja päätöslauselmien luonnoksia. Vuoden 1906 elokuusta lähtien bolševikit alkoivat julkaista salaista »Proletari»-sanomalehteä. Lehteä toimitti Vladimir Lenin. Suomalaisten sosiaalidemokraattien avulla ladonta ja matriisien valmistus järjestettiin Viipurissa. Bureninin henkilökohtaisessa arkistossa on säilynyt tällainen merkintä: »Kirjapaino oli Viipurissa, missä painettiin 'Proletaria' ja sanomalehteä 'Itä-Suomi', Salakkalahdenkatu lähellä Belvedereä, rantaa pitkin oikealla kaksikerroksinen puutalo. Painoivat Resasen Antti ja hänen poikansa Veikko.»[49]

Elokuussa 1906 Lenin asui parisen viikkoa Viipurissa. Hän johti »Proletarin» ensimmäisen numeron valmistelua. Lehti ilmestyi 21. elokuuta (3. syyskuuta) 1906.

Viipurista matriisit kuljetettiin Pietariin, missä järjestettiin

sanomalehden paino. »Proletarista» tuli bolševikkien tosiasiallinen pää-äänenkannattaja. Runsaan kolmen vuoden aikana siinä julkaistiin toistasataa Leninin artikkelia ja pikapiirtoa.

Suomalaiset sosiaalidemokraatit kehottivat järjestämään sanomalehden julkaisun muualla kuin heidän »Työ»-sanomalehtensä kirjapainossa. Ohrana piti tiukasti silmällä suomalaisten sosiaalidemokraattien toimitusta ja kirjapainoa, joten siellä »Proletari» olisi paljastunut ja joutunut ohranan käsiin pikemmin kuin esimerkiksi porvarillisen lehden kirjapainossa.

Lehden julkaisua valmistellut Aleksandr Schlichter on muistellut, että hän onnistui sopimaan ruotsinkielisen porvarillisen paikallislehden kirjapainossa »Proletarin» latojille myönnettävästä huoneesta.* Hankkeen teknistä puolta, so. ladontaa, matriisien valmistusta ja kuljetusta Pietariin, hoiti Semjon Jenukidze, joka muutti asumaan Viipuriin yhdessä latojan kanssa. »Kun valmistelutyöt oli viety päätökseen, Viipuriin saapuivat toveri Lenin ja Nadežda Konstantinovna tutustuakseen omakohtaisesti asiaintilaan... Ellei muistini petä, Lenin majoittui pieneen hiljaiseen Belvedere-nimiseen hotelliin, lähellä asemaa. Siellä hän asui pari viikkoa. Hän otti hoitaakseen sanomalehden toimitussihteerin työt ja saattoi päivänvaloon ensimmäisen numeron.»[50]

Sihteerin velvollisuuksista, oikovedoksista ja painoksesta vastasi Schlichterin puoliso Jevgenija Samoilovna. Kerran tai pari viikossa hän nouti aineistoja Leninin luota Kuokkalasta. Toisinaan Leninin artikkeleita ja muita aineistoja kuljettivat Viipuriin Aleksandr Schlichter ja muut toverit, joiden toimeksi Lenin oli antanut asian.[51]

Sanomalehti »Proletari» ilmestyi vuoden 1909 marraskuun 28. (joulukuun 11.) päivään saakka Leninin toimittamana. Kaikkiaan julkaistiin 50 numeroa, joista ensimmäiset kaksikymmentä ladottiin Viipurissa. Joulukuussa 1907 lehden julkaiseminen siirrettiin Genèveen.

Syyskuusta 1907 Lenin johti Viipurissa bolševikkien vielä yhden »Vperjod»-sanomalehden ensimmäisen numeron julkaisua. Lehti ilmestyi vuoden 1907 marraskuuhun saakka.[52]

---

* »Östra Finland» -sanomalehden kirjapaino sijaitsi Salakkalahdenkadun varrella (ks. viitteessä 49 mainittua kirjaa).

Bolševikkien maanalaisten sanomalehtien julkaisutoiminta pidettiin tiukasti salassa. Vain harvat bolševikit ja suomalaiset sosiaalidemokraatit tiesivät, että »Proletari» ja »Vperjod» ladotaan porvarillisen »Östra Finlandin» kirjapainossa. Santarmit eivät voineet pitkään löytää kirjapainoa. Urkkijoiden päähuomio keskittyi luonnollisesti suomalaisten sosiaalidemokraattien »Työ»-sanomalehden kirjapainoon, josta he olettivat venäläisten vallankumouksellisten etsivän apua. Tammikuun 16. (29.) päivänä 1907 Suomen kenraalikuvernööri sai sisäasiain ministeriöstä sähkeen, jossa ilmoitettiin, että »Työn» kirjapainoon toimitettiin 4. tammikuuta (v. l.) isossa laatikossa venäjänkielinen kirjakesarja ja tammikuun alussa painettiin venäjänkielisiä vallankumouksellisia lentolehtisiä. Niiden valmistelua hoiti »kaksi sivistynyttä» ja neljä venäläistä latojaa. Tiedot saatiin nähtävästi salaiselta ilmiantajalta.[53]

Tammikuun 17. (30.) päivänä Viipurin läänin kuvernööri sai määräyksen suorittaa tarkastus kirjapainossa ja ryhtyä toimiin tarkastuksen tulosten perusteella. Kuvernööri Rechenberg kieltäytyi kuitenkin suorittamasta tarkastusta perusteiden vähyyden vuoksi. Tiedot ohranan aikeista tarkastaa suomalaisten sosiaalidemokraattien sanomalehden kirjapaino pääsivät julkisuuteen. Ensin niistä kertoi ruotsinkielinen »Wiborgs Nyheter» ja sen jälkeen muut sanomalehdet. Pietarissa esivalta oli tyytymätön ja vaati panna syytteeseen salaisten tietojen julkistajat. Rechenberg joutui eroamaan virasta.[54]

Yksi santarmien salatiedottajista, peitenimeltään Heikki, ilmoitti 6. (19.) helmikuuta 1907 päällikölleen, että tuskin tarkastus olisi antanut lisää tietoja siitä, missä painetaan laitonta venäläistä sanomalehteä, sillä suunnitellusta tarkastuksesta tiesivät ennalta kaikki kirjapainotyöläiset.[55]

Helmikuun 23. päivänä (8. maaliskuuta) Suomen kenraalikuvernööri sai taas sisäministeriöstä kirjeen, jossa todettiin, että VSDTP:n sanomalehdet ja julistukset »sisältävät kehotuksen kukistaa Venäjällä pystyssä oleva valtiojärjestelmä ja nousta ase kädessä kapinaan». Siinä mainittiin kaksi kiellettyjä julkaisuja painattanutta kirjapainoa: Karjalankatu 10:ssä sijaitseva »Työ»-sanomalehden ja Salakkalahdenkatu 9:ssä sijaitseva kirjapaino. Tsaarihallinnon ohrana osoitti paikan, jossa todellakin ladottiin Leninin toimittama bolševikkien salainen sanomaleh-

ti. Viipurin poliisi kieltäytyi kuitenkin tarkastuksesta siksi, että katsoi sen lainvastaiseksi. Kenraalikuvernööri selitti, ettei hänellä »ollut mahdollisuutta» »suorittaa tarkastusta ilman lain ilmeistä rikkomista».[56]

Huhtikuun 17. (30.) päivänä Viipurin läänin uusi kuvernööri paroni B. G. S. von Troil sai kenraalikuvernöörin kansliasta kyselyn toimista, joihin oli ryhdytty venäläisten lainvastaisten julkaisujen painattamisen lopettamiseksi Viipurin kirjapainoissa. Melkein kahden kuukauden kuluttua, 14. (27.) kesäkuuta, hän vastasi, että tammikuussa 1907 »Työ»-sanomalehden kirjapainossa ei ollut painettu »venäläisiä julistuksia». Samassa kirjelmässä todettiin, että venäläisiä kirjakkeita ja venäjää taitavia latojia on kaikkien sanomalehtien ja mm. »Työn» kirjapainossa, sillä kaikki kirjapainot ottavat vastaan erilaisten venäläisten julkaisujen painatustilauksia.[57]

Kesäkuun 25. päivänä (v. l.) Pietarista tuli uusi ohje ryhtyä toimiin »Työ»-sanomalehden kirjapainon johtajia vastaan, jotka saatujen tietojen mukaan sallivat muka painattaa »keisarikunnan alueelle tuotavaksi tarkoitettuja venäjänkielisiä vallankumouksellisia julkaisuja».[58]

Paikallinen esivalta ilmoitti 25. heinäkuuta (7. elokuuta), että poliisi suoritti valmistavan tutkinnan »Työ»-sanomalehden kirjapainossa painettavista venäjänkielisistä vallankumouksellisista julkaisuista, mutta ei löytänyt mitään lainvastaista, joten kirjapainon johtoa vastaan ei ole ryhdytty minkäänlaisiin toimenpiteisiin.[59]

Näin ollen santarmit jäivät niine hyvineen. »Työ»-lehden kirjapainossa ei todellakaan ladottu bolševikkien sanomalehtiä. »Östra Finlandin» kirjapainon osoite (Salakkalahdenkatu 9) oli jostain syistä jäänyt pois kirjeenvaihdosta, vaikka »Proletari» ladottiin nimenomaan siellä.

Lokakuun 9. (22.) päivänä 1907 Viipurin linnan santarmikunnanpäällikkö ratsumestari Kunakov kirjoitti eversti Jakovleville: »Venäläiset sosialistivallankumoukselliset ja sosiaalidemokraatit voivat mihin päivä- ja yöaikaan tahansa painattaa vapaasti kirjasiaan ja julistuksiaan missä hyvänsä Viipurin kirjapainossa, mistä olen tiedottanut monesti hallitukseen.»[60] Marraskuun 10. päivänä aliupseeri Beljajev ilmoitti Kunakoville onnistuneensa selvittämään, että Zilliacuksen kirjapainossa

(Vahtitorninkadulla) painetaan venäjäksi »erilaisia hallituksenvastaisia julistuksia ja kehotuksia, jotka lähetetään keisarikuntaan sekä levitetään Suomessa».[61]

Porvarillinen sanomalehti »Karjala» kertoi 29. marraskuuta (u. l.) että »Östra Finlandin» kirjapainossa salaa ladotaan ja painetaan venäläistä lehteä. »Karjala» paljasti bolševikkien »Proletarin» ja »Vperjodin» kirjapainon osoitteet. Palo näytti kiertämättömältä. Kuvernöörin käskystä poliisi kuulusteli kirjapainon työntekijöitä. Raportissa sanottiin: »Osoittautui, että mainitussa kirjapainossa oli sen isännältä todellakin tilattu tuollaisia lehtiä ja ne painettiin, mutta niitä ei levitetty.»[62]

Joulukuun 20. päivänä 1907 (2. 1. 1908) tarkastaessaan Mikko Kouhion huvilalla (Terijoella) Weinsteinin asuntoa poliisi löysi kuitin, jolla Terijoen matkatavaravarastolta saatiin kaksi laatikollista bolševikkien »Vperjod»-sanomalehteä. Siinä oli lehden 19. numeron painos lähes kokonaan. Tutkinnossa selvisi, että lehti oli painettu »Östra Finlandin» kirjapainossa. Kirjapainon isäntä Ekholm tuomittiin helmikuussa 1908 viiden ja puolen kuukauden vankeuteen.[64]

Vuoden 1907 loppuun mennessä vallankumouksellisten oleskelu Karjalan kannaksella kävi yhä vaarallisemmaksi. Tsaarihallinnon ohrana lähetti edustajiaan Suomen kaikkiin lääneihin, missä he käytännöllisesti katsoen komensivat paikallista poliisia, osoittivat sille pidätettävien ja tarkastettavien henkilöiden oleskelupaikat. Viipurin läänissä toimi aktiivisesti »Pietarin kaupunginpäällikön virkamies erikoistehtäviä varten» santarmiupseeri N. S. Uranov. Hän tiesi monet vallankumouksellisten osoitteet ja salaiset kohtauspaikat, opasti suomalaisia poliiseja valitsemalleen talolle, vaati pidättämään asukkaat ja oli läsnä pidätyksissä ja kotitarkastuksissa.

Marras—joulukuussa 1907 Karjalan kannaksella pidätettiin monia vallankumouksellisia. Lenin joutui uhanalaiseksi. Marraskuun 14. (27.) päivästä lähtien häntä pidettiin silmällä.[65]

Suomen santarmihallituksen päällikkö eversti Jakovlev ilmoitti 29. syyskuuta (v. l.) ratsumestari Kunakoville, että yksi VSDTP:n Keskuskomitean osoitteista on Viipurissa Pikiruukki 5, Lidija Hristoforovna Tšerni, ja käski ottamaan selvää, mitä tässä osoitteessa on tekeillä.[66] Lidija Gobi (miehen mukaan

Tšerni) oli bolševikkien tunnettuja maanalaisia toimihenkilöitä. Hänen huvilansa Viipurin lähellä palveli monen vuoden ajan Suomen kautta tuotujen aseiden ja kirjallisuuden varastona. Siinä pidettiin bolševikkien monia salaisia tapaamistilaisuuksia. Usyskin on saanut selville, että Lenin kävi tällä huvilalla kahdesti: keväällä 1906 ja elokuussa 1907. Huvilan osoitetta Jakovlev ei saanut paikallisilta asiamiehiltään, vaan poliisidepartementista, mihin sen oli 15. syyskuuta ilmoittanut ulkomailla toimivien asiamiesten päällikkö A. Harting Pariisista.[67]

Marraskuun 15. päivänä (v. l.) poliisidepartementtiin tulleessa kirjelmässä sanottiin, että paikallinen nimismies ei kiinnittänyt lainkaan huomiota Gobin huvilaan, vaan päinvastoin varoitti huvilan asukkaita pienimmästäkin vaarasta. Santarmit eivät onnistuneet selvittämään mitään konkreettista bolševikkien toiminnasta Lidija Gobin huvilalla.[68]

Asunnontarkastukset ja pidätykset Karjalan kannaksella kuohuttivat Suomen kansalaisten mieltä. Viipurin läänin kuvernööri ilmoitti Helsinkiin, että 22. marraskuuta (5. joulukuuta) 1907 Terijoella suomalaiset sosiaalidemokraatit pitivät Toveri-hotellissa kokouksen, jossa he toivat julki suuttumuksensa venäläisten vallankumouksellisten tarkastusten ja pidätysten vuoksi.[69]

Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen äänenkannattaja »Sosialidemokraatti»-sanomalehti kirjoitti 10. tammikuuta (u. l.) 1908: »Tätä nykyä Karjalan kannaksella ajojahti on käynnissä lain nojalla ja lain voimin. Siellä ei ole susia eikä kuulemma ole milloinkaan ollut, mutta siellä häärää 24 metsästäjäkuntaa, pietarilaisia urkkijoita ja heidän apunaan poliiseja... He metsästävät ihmisiä, vainoavat Venäjän kansan parhaita poikia ja tyttäriä.»

Toinen sanomalehti, »Karjala», ilmoitti suomalaisten sosiaalidemokraattien valtuuskunnan käyneen Viipurin läänin kuvernöörin puheilla ja esittäneen tälle päättäväisen vastalauseensa venäläisten vallankumouksellisten pidätyksiä vastaan läänin alueella. Kuvernööri joutui lupaamaan, että ellei Venäjän tuomiovalta esitä pidätettyjä vastaan laillisia syytöksiä kolmenkymmenen päivän kuluessa, niin hän antaa käskyn vapauttaa heidät. Kuvernööri täytti lupauksensa: vapautettiin muuta-

mia venäläisiä vallankumouksellisia, heidän joukossaan Leonid Krasin.[70]

Antaakseen jonkin selityksen ja puolustuksen ohranan törkeälle puuttumiselle Suomen sisäisiin asioihin Venäjän ministerineuvoston puheenjohtaja Stolypin katsoi tarpeelliseksi kääntyä 5. joulukuuta (v. 1.) 1907 kirjeellä Suomen asiain ministerivaltiosihteeri Langhoffin puoleen. Stolypin luetteli pitkään niitä konferensseja ja istuntoja, joita venäläiset puolueet ja mm. VSDTP olivat pitäneet vuonna 1907 Suomen alueella. »Suomen Suuren ruhtinaskunnan alue, eritoten Viipurin ja Uudenmaan lääni, on tullut venäläisten vallankumouksellisten vakituiseksi suojapaikaksi», Stolypin totesi ja vaati mitä tarmokkaimpia toimenpiteitä venäläisiä vallankumouksellisia vastaan.[71]

Monet suomalaiset tukivat aineellisesti venäläisiä vallankumouksellisia. Marraskuussa 1906 Helsinkiin perustettiin puutteenalaisia venäläisiä poliittisia maanpakolaisia avustava komitea. Komiteaan tulivat mukaan useat Suomessa tunnetut julkisuuden henkilöt. Komitean sihteeriksi valittiin Vladimir Smirnov. Sisäasiain varaministeri Makarov totesi kirjeessään kenraalikuvernööri Gerardille, että komitean keräämät rahat käytetään »pääasiassa venäläisten vallankumouksellisten aseistukseen», ja vaati »asianmukaisia toimenpiteitä». Vastaus kuului, että komitean kieltäminen herättää Suomessa varmaankin paheksuntaa.[72] Tuon jälkeen liberaali Gerard otettiin pois viralta. Suurin osa komitean keräämistä varoista siirtyi bolševikkien käyttöön.[73]

Marraskuun 5.—12. (18.—25.) päivänä 1907 Lenin osallistui Helsingissä VSDTP:n neljännen konferenssin työhön. Hän alusti III Valtakunnanduuman sosiaalidemokraattisen ryhmän taktiikasta. Konferenssin pitopäivinä Lenin asui Smirnovin luona.

Palattuaan Kannakselle Lenin viipyi vähän aikaa Viipurin lähellä Schlichterin asukkina. Sitten tihenneet pidätykset ja tarkastukset Kuokkalassa ennen marraskuun 20. päivää (v. 1.) pakottivat hänet muuttamaan jälleen Helsinkiin, missä hän majoittui Oulunkylän esikaupunkiin. Nadežda Krupskaja on muistellut: »Iljitš joutui muuttamaan yhä syvemmälle Suomeen. Bogdanovit, Innokenti (Iosif Dubrovinski) ja minä jäimme vielä

Vaasa-huvilalle (Kuokkalaan). Kotitarkastukset ylettivät jo Terijoelle ja niitä odotettiin Kuokkalassa. Yhdessä Natalja Bogdanovan kanssa 'puhdistauduimme', pengoimme kaikenmoisia arkistoja, valitsimme arvokkaan ja annoimme tämän arvokkaan suomalaisille tovereille piilotettavaksi, loput poltimme.»[74]

Muutaman päivän kuluttua Leninin lähdöstä, 22. marraskuuta (5. joulukuuta) Pietarin 27. tuomiopiirin tutkintatuomari määräsi Viipurin läänin kuvernöörin ryhtymään pikaisesti toimiin Leninin etsimiseksi Viipurista ja koko läänistä.[75]

Lenin oli kuitenkin viipurilaisten santarmien tavoittamattomissa. Oulunkylästä hän matkusti junalla Turkuun lähteäkseen laivalla Tukholmaan. Koska Turussa passintarkastuksen hoitivat nyt santarmit, niin Smirnovin pyynnöstä Leniniä auttaneet paikalliset sosiaalidemokraatit päättivät olla riskeeraamatta ja järjestää nousu laivan kannelle joltain Turun lähisaaren laiturilta, johon pysähtyivät Tukholman reitillä kulkevat laivat. Lenin joutui varovaisuussyistä viettämään muutamia vuorokausia talonpoikaistiloilla lähellä Turkua päästäkseen saarelle jäätyneiden salmien yli. Vasta 12. (25.) joulukuuta 1907 Lenin nousi Tukholmaan menevän laivan kannelle.

Näin alkoi toinen, lähes kymmeneksi vuodeksi pitkittynyt maanpako.

9. luku

»ON TUIKI TÄRKEÄÄ SAADA KULJETUKSET... JÄRJESTYMÄÄN»

Ensimmäisen maailmansodan puhjettua maanpakolaisten yhteydenpito Venäjään vaikeutui kovasti. Valvonta rajalla tiukkeni, tullivirkailijat intoilivat santarmiupseerien alaisina etsiessään matkustajilta »hallituksenvastaisia» kirjoja ja kirjasia, penkoivat matkatavaroita. Rajalla avattiin ja tarkastettiin kaikki kumpaankin suuntaan kulkevat kirjeet.

Erityisen valppaasti ohrana valvoi Leninin yhteyksiä Venäjään. Silloin kun 2. Internationaalin enimmät sosiaalidemokraattiset johtajat kavalsivat työväenluokan asian ja luisuivat puolustuskannalle, bolševikkipuolue kantoi korkealla proletaarisen internationalismin lippua, johti Venäjän työtätekevien taistelua imperialistista sotaa vastaan. Elokuun 24.—26. päivänä (v. 1.) 1914 Lenin selosti bolševikkien Bernissä pitämässä neuvottelukokouksessa asennoitumista sotaan. Hänen teesinsä »Vallankumouksellisen sosiaalidemokratian tehtävät Euroopan sodassa» hyväksyttiin päätöslauselmaksi. Teesit lähetettiin puolueen ulkomaisiin järjestöihin ja Pietariin. IV Valtakunnanduuman bolševikkiryhmä sekä VSDTP:n Pietarin komitea hyväksyivät Leninin teesit sodasta.

Lenin muokkaili teesit manifestiksi, joka päätettiin julkaista. Manifesti arvioi puhjenneen sodan marxismin kannalta imperialistiseksi ja epäoikeudenmukaiseksi anastussodaksi. Tunnuslauseeksi Lenin esitti imperialistisen sodan muuttamisen kansalaissodaksi. Hänen mielestään Venäjän työtätekevät kärsivät vähiten itsevaltiudellisen monarkian tappiosta sodassa.

Puolueen Keskuskomitean ulkomaantoimisto päätti järjestää VSDTP:n pää-äänenkannattajan, »Sotsial-demokrat»-sanomalehden uudelleen julkaisemisen Genèvessä. Lokakuun 19.

päivänä (1. marraskuuta) 1914 ilmestyi lehden numero 33, jonka ensimmäisellä sivulla julkaistiin Leninin kirjoittama VSDTP:n Keskuskomitean manifesti »Sota ja Venäjän sosiaalidemokratia».

Keskuskomitean ulkomaantoimiston Venäjän-yhteyksien lujittamiseksi lokakuussa 1914 Tukholmaan muutti asumaan Keskuskomitean ja Pietarin komitean valtuuttama Aleksandr Šljapnikov. Lenin ylläpiti hänen avullaan säännöllistä yhteyttä Pietariin ja Venäjän muihin kaupunkeihin. Lokakuun 17. päivänä (u. 1.) päivätyssä kirjeessä Lenin pyysi Šljapnikovia kertomaan Pietarin työväenliikkeen voimasuhteista, työläisten mielialoista ja esittelemään Pietarin komitean julkaisemaa sotaa koskevaa lehtistä.[1]

Lokakuun 8. (21.) päivänä hän kehotti Šljapnikovia parantamaan kirjeyhteyttä Venäjään ja korosti tämän työn tärkeyttä puolueelle.[2] Jälleen 27. lokakuuta Lenin kirjoitti Tukholmaan: »Keskuskomitean pää-äänenkannattajan... numero ilmestyy näinä päivinä ja lähetämme sen Teille. Odottakaa. Odottakaa myös seuraavaa numeroa. Teidän täytyy olla Tukholmassa, kunnes sekä kirjeiden (1) että ihmisten (2) kuin myös kirjallisuuden (3) kuljetus Tukholman *kautta* saadaan *täysin* järjestymään.»[3] Lokakuun 31. päivänä (u. 1.) hän muistutti: »Pankaa kuntoon kaikki, mistä Teille kirjoitin, odottakaa kunnes pää-äänenkannattaja saadaan Venäjällä.»[4] Marraskuun 14:ntenä Lenin tiedotti: »Ilahdutti kovin Teiltä saamani tieto, että pää-äänenkannattaja on saatu ja lähetetään määräpaikkaan.»[5] Näin ollen »Sotsial-demokrat» tuli Tukholmaan, mistä sitä toimitettiin Venäjälle.

Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen johdon toimeksiannosta Ruotsin liikennetyöläisten ammattiyhdistyksen johtajiin kuulunut Charles Lindley auttoi ensimmäisen maailmansodan alussa bolševikkeja kirjallisuuden kuljettamisessa. Hän on kertonut siitä myöhemmin kirjassaan »Svenska transportarbetareförbundets historik», joka ilmestyi Tukholmassa 1943. Lindley oli yhteydessä Aleksandra Kollontaihin ja Šljapnikoviin. Hänen toimeksiannostaan Pohjois-Ruotsiin, Seskaröön ja Haaparantaan järjestettiin joitakin paikkoja venäläisen kielletyn kirjallisuuden toimittamiseksi Suomen puolelle.[6] Tätä tukee myös VSDTP:n Keskuskomitean vuosien 1915—1917 osoite-

kirjaan tehty merkintä: »Venäjän rajaa lähimmät osoitteet kirjeitä ja tilaisuuden sattuessa pikkulähetyksiä varten:

1. Hra Aksel Rönnmark, Haaparanta, Ruotsi (Norrland).
2. Hra O. Dahlgren, Seskarö, Ruotsi (Norrland).»[7]

Oletettavasti juuri nämä henkilöt saivat bolševikkien kirjallisuutta sisältäviä lähetyksiä Sveitsistä ja järjestivät niiden toimittamisen Suomeen.

Kuljetus ei sujunut aina kitkattomasti. Lindley on mm. kertonut, että kerran talvella kaksi liikennetyöläisten ammattiyhdistyksen jäsentä lähti Seskaröstä jäitse kuljettamaan Suomen rannikolle kirjallisuutta. He joutuivat silti kiinni lähellä rajaa. Suomalaiset sosiaalidemokraatit pystyivät yöllä vapauttamaan ruotsalaiset toverinsa, ja nämä palasivat muitta mutkitta Seskaröön. Valitettavasti rajalla pidätetty kirjallisuuserä menetettiin.[8]

Sodan aikana Pohjoismaissa asuneilta Aleksandra Kollontailta, Mihail Kobezkylta ja Aleksandr Šljapnikovilta VSDTP:n Keskuskomitea sai osoitteet, joihin Sveitsistä lähetettiin kirjeet, kirjaset ja sanomalehdet toimitettavaksi edelleen Venäjälle. Niinpä Keskuskomitean osoitekirjassa vuosilta 1912—1914, josta piti huolen Nadežda Krupskaja, on Rovion ja Hurskaisen osoitteet Suomessa, Smedin, Sörensenin ja Gerson Trierin osoitteet Kööpenhaminassa, Zeth Höglundin, Fredrik Strömin ja H. Sjöströmin osoitteet Tukholmassa.[9]

Aika ajoin kirjeet tai asiapaperit kuljetti Pietariin pikalähetti. Yhtenä läheteistä oli ruotsalainen sosiaalidemokraatti Gustav Meller. »Vi»-aikakauslehden numeroissa 1 ja 2 Meller julkaisi vuonna 1952 muistelmansa siitä, miten hän Šljapnikovin toimeksiannosta helmikuussa 1915 kuljetti Pietariin kengänpohjassaan jonkin tärkeän kirjeen. Hänen täytyi saavuttuaan Pietariin löytää Angliiskaja-kadulta talosta n:o 46 Isidor Zaks, sanoa tälle terveiset Aleksandrilta ja luovuttaa kengät. Sitten piti saada vastaus ja tuoda se Tukholmaan. Matka onnistui. Meller toi Pietarista kirjan, jonka rivien väliin oli kirjoitettu vastaus.[10]

Mellerin matkan tarkoitusta selventää hieman Nadežda Krupskajan ja Šljapnikovin välinen kirjeenvaihto vuosilta 1914—1915. Marraskuun 14. päivänä Krupskaja ilmoitti, ettei Kristianian pankki ole saanut rahaa eikä voi ottaa yhteyttä venäläiseen pankkiin. »Rahat pitää siis vaatia takaisin.» Krupskajan kirjeen julkaisseen Lenin-kokoelman 2. nidoksen toimittajat ovat selittäneet, että kyseessä olivat duuman jäsenen Grigori Petrovskin Pietarista ulkomaanosastolle (-toimistolle — *J. D.*) lähettämät rahat. Krupskaja lähetti 25. marraskuuta Tukholmaan šekin.[11] Vuoden 1915 tammikuun 7. päivänä hän kirjoitti, että jos on mahdollista lähettää ulkomaalainen, niin se on tehtävä ehdottomasti. »Ennen muuta on käännyttävä Samuil Markovitš Zaksin puoleen, Angliiskaja-katu 46, korsettitehdas. Zaks tietää, kuka on lähettänyt rahat.» Viimein 11. helmikuuta hän ilmoitti Šljapnikoville, että šekki on kirjoitettu Zaksille. »Ottakaa silti huomioon, että nyrkkipostin on oltava täysin luotettava», varoitti Krupskaja.[12]

Nämä tiedot vahvistavat, että Meller kävi todellakin helmikuussa 1915 bolševikkipuolueen toimeksiannosta Pietarissa hoitamassa puolueen raha-asioita.

Eniten huomiota kuljetuksissa pantiin »Sotsial-demokratin» ja muiden julkaisujen toimittamiseen Venäjälle. Lenin kirjoitti 11. helmikuuta Šljapnikoville: »On tuiki tärkeää saada kuljetukset edes hiukan järjestymään.»[13] Samana päivänä Tukholmasta lähti Leninin osoitteeseen kirjeitä, joissa Šljapnikov ilmoitti saaneensa mm. 200 kappaletta sanomalehteä »Sotsial-demokrat». Helmikuun 27. päivänä (v. 1.) hän ilmoitti, että sanomalehti ja muut aineistot on lähetetty Pietariin.[14]

Maaliskuussa Lenin vaihtoi Šljapnikovin välityksellä kirjeitä Kirkkoniemessä (Norja) asuneen Ellisif Wesselin kanssa. He pohtivat mahdollisuutta kuljettaa salaisesti Norjan pohjoisrajan yli Venäjälle postia ja kirjallisuutta.[15] Vuosien 1915—1917 VSDTP:n Keskuskomitean osoitekirjaan Krupskaja on merkinnyt: »Rva Ellisif Wessel, Kirkkoniemi, Sydvaranger, Norja. Myötämielinen norjalainen, puhuu venäjää, antoi rahaa.»[16]

Wesselin ohella osoitekirjaan on merkitty Jacub Hanecki eli Fürstenberg (Kööpenhamina), Danielsson (Kristiania), Norjan sosiaalidemokraattien sanomalehden toimittaja J. L. Vidnes, Aleksandersen (Kööpenhamina), Steinberg, Lundström (Tukholma) ym.[17]

Vuonna 1910 Kööpenhaminassa Lenin tutustui II Internationaalin kongressissa suomalaiseen sosiaalidemokraattiin Wii-

kiin*, jonka muistikirjassa vuodelta 1910 on säilynyt Leninin Pariisin-osoite.[18] Myöhemmin, 12. lokakuuta 1929 V. I. Leninin instituuttiin osoittamassaan kirjeessä Wiik on muistellut: »Siellä Kööpenhaminassa tutustuin Leniniin. Hän halusi järjestää venäläisten sanomalehtien salakuljetuksen Suomen kautta, mutta siitä ei tullut mitään. Myöhempinä vuosina hän kirjoitti minulle kerran puolueen asioista.»[19]

Touko—kesäkuussa 1915 Wiik oli Norjassa. Hän ja Kollontai osallistuivat Trondheimissa Norjan työväenpuolueen edustajakokoukseen, mistä on säilynyt todistuksia Suomen valtionarkistossa: Wiikin ulkomaanpassi, muistikirja sekä Kollontain kirjeet vuodelta 1915. Holmenkollenista 23. kesäkuuta (u. l.) lähettämässään postikortissa Kollontai muistutti Wiikille äskeisestä tapaamisesta Norjassa.[20]

Todennäköisesti Kollontailta Lenin sai tietää Wiikin oleskelevan Norjassa ja päätti kirjoittaa tälle. Kesäkuun 6. päivänä Krupskaja tiedotti Aleksandra Kollontaille Holmenkolleniin: »Oheisena V(ladimir) I(ljitšin) kirje Wiikille... Käyköön Wiik Pietarissa meikäläisten luona: Gretšeski-pr(ospekti), talo 17, asunto 18, kysyttävä Anna Iljinitšna Jelizarovaa... A(nna) I(ljinitšna) johdattaa hänet väkemme luo. Ehkä olisi silti varovaisempaa, jos hän poikkeaa Vas(iljevski) ostr(ovilla), 11. linja, talo 20, as. 29 Vera Jakovlevna Vjatkinan** luona ja kertoo hänelle terveiset Nad(ežda) Konst(antinovnalta), joka muistuttaa tälle Genèvestä ja Zefiristä***. Vera Jakovlevna johdattaa hänet Anna Iljinitšnan luo. Viimeksi mainitulle välittäköön Wiik ne kristianialaiset Deck adressit****, jotka Te olette minulle lähettänyt...» Lopussa Krupskaja pyysi, että Wiik välittäisi Anna Jelizarovalle kirjeeseen liitetyn esitteen ja keskustelisi tämän kanssa yhteyksien solmimisesta. Krupskaja lupasi Kollontain ilmoittaa Wiikille Leninin osoitteen.[21]

Leninin kirje Wiikille ei ole tähän mennessä sattunut tutkijoiden käsiin. Hiljattain on kuitenkin selvitetty, että yksi Marxismi-leninismin instituutin keskuspuoluearkistossa olevista kirjeistä on Wiikin kirjoittama.[22] Kristianiasta 29. kesäkuuta 1915 lähetetyssä W-kirjaimella allekirjoitetussa saksankielisessä kirjeessä sanotaan: »1. Osoite Ruotsissa, jota voitte käyttää: Kilbom, Redaktion Stormklockan*, Folkets hus, Sö, Stockholm.

Hän on sosialistisen nuorisoliiton sihteeri, varsin luotettava toveri. Puhun hänen kanssaan, jotta hän suostuisi välimieheksi noissa asioissa... Hän voi lähettää Teille sen, mitä postitetaan Venäjältä... Nähtävästi Tukholmasta paketit sopii lähettää suoraan Pietariin, minkä Kilbom pystyy tekemään, jos saa Teiltä tarvittavat osoitteet Pietarissa. Jos Te tarvitsette myös suomalaisia osoitteita, niin voisin ne hommata ja ilmoittaa Teille Kilbomin kautta... Tiedätte varmaankin, että kirjeet Suomessa sensuroidaan tiukasti. Siis noita asioita koskevat tiedot on lähetettävä Suomeen salaisesti, ja minä sovin Kilbomin kanssa niiden soveliaasta välityskeinosta...

2. Ihmisten siirtäminen. Huomionarvoisia saattavat olla eri tiet. Teidän vuonna 1907 käyttämänne kelpaavat eri syiden takia muita huonommin. Tarkastan tämän ja kirjoitan Teille...»[23]

Wiikin kirje luo valoa siihen, mistä Lenin oli kirjoittanut hänelle 6. kesäkuuta (u. l.) 1915. Todennäköisesti Vladimir Iljitš muiden asioiden ohella pyysi järjestämään yhteydet Venäjään Pohjoismaiden kautta sekä kuljetustiet ihmisten ja kirjallisuuden lähettämiseksi.

Wiik yritti täyttää Nadežda Krupskajan toimeksiannon käydessään Pietarissa, mutta hän ei tavannut ketään kirjeessä mainituista henkilöistä. Elokuun 17:ntenä Kollontaille lähettämässään ranskankielisessä kirjeessä Wiik ilmoitti Annan (Jelizarovan — *J. D.*) olleen matkalla eikä kukaan tiennyt, milloin hän palaisi.[24]

Kirjeeseen Kollontai on myöhemmin kirjoittanut: »Suomi.

* *Wiik, Karl Harald* (1883—1946), Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen etevimpiä toimihenkilöitä. Vuosina 1909—1940 kuului pienin väliajoin SDP:n puoluetoimikuntaan ja 1926—1936 toimi puolueen sihteerinä. Oli monesti kansanedustajana. Työväen vallankumouksen osanottajana hänet vangittiin 1919, mutta vapautettiin pian. Vuonna 1941 hänet jälleen vangittiin sodanvastaisen liikkeen osanottajana. Vapautettiin 1944. Oli Suomen kansan demokraattisen liiton ensimmäinen puheenjohtaja.

** *Vjatkina, Vera Jakovlevna* oli nähtävästi Maria Uljanovan (Leninin äidin) sisarentytär.

*** Zefir oli yksi ammattivallankumouksellisen, vuodesta 1902 VSDTP:hen kuuluneen, bolševikki Sergei Moisejevin (1879—1951) peitenimistä.

**** Postin ja kirjallisuuden lähettämiseen kelvolliset osoitteet Kristianiassa (Oslossa).

* »Stormklockan» oli ensimmäisen maailmansodan vuosina ilmestynyt Ruotsin vasemmistososiaalidemokraattien sanomalehti.

Karl Wiik. Zimmerwaldilainen, vasemmistolainen. Vuosina 1915—1917 toimi yhdessä bolševikkien kanssa kuljetustehtävässä, ystävämme nykyäänkin, vuonna 1945.»[25]

Luultavasti juuri tätä kirjettä Šljapnikov tarkoitti kirjoittaessaan 29. elokuuta (u. l.) 1915 Krupskajalle: »Täällä Tukholmassa sain tietää, ettei toveri W:n Pietarin-matka antanut mitään. Antamissanne osoitteissa ei ollut ketään paikalla, kaikki sattuivat olemaan matkoilla.»[26]

Karl Wiikin papereissa on Suomen valtionarkistossa »Maanalainen toiminta ensimmäisen maailmansodan vuosina» -artikkelin käsikirjoitus. Hän ei ole maininnut Leninin kirjeestä eikä toimeksiannosta. Käsikirjoituksessa ei ole päiväystä.

Artikkelissaan Wiik on kertonut tavanneensa sodan aikana Norjassa Aleksandra Kollontain, »jonka suomalaiset sosiaalidemokraatit ovat jo pitkän aikaa tunteneet hyvin maamme ja työväenliikkeemme läheisenä ystävänä». Kollontai antoi hänelle Kristianiassa monia tehtäviä välitettäväksi puolueystäville Pietariin. »Täytyi yhä uudestaan päntätä päähän nimiä, osoitteita, tunnussanoja, sillä ilman niitä ei saavuteta luottamusta, ja sitten lukuisat ja pitkät tiedotukset.»[27] Wiik on kertonut, että jotkut toimeksiannot oli osoitettu menševikeille. Hän on kuvaillut seuraavasti pettymystään menševikkien suhteen: »Saavuin Pietariin, tapasin menševikkien 'org. komitean' ja välitin toimeksiannon... Kun ehdotin, että järjestetään heidän sanomalehtiensä kuljetus ulkomailta Terijoelle saakka, minulle vastattiin: 'Entäs miten me toimitamme ne sieltä?' Silloin näin, ettei näistä ihmisistä ollut rakennusainetta uutta Venäjää varten. Siitä lähtien kosketukseni heihin olivat hajanaisia... Sitä vilkkaammaksi kävivät yhteykseni bolševikkeihin.»[28]

Kertoessaan bolševikkien kuljetusreittien järjestämisestä Suomessa Wiik totesi, että »salaiset postiyhteydet ulottuivat Haaparannasta Pietariin saakka ja sieltä koko Venäjälle. Niiden kautta kulki ulkomailta tuotu venäläinen kirjallisuus, jota painettiin Genèvessä, sekä Venäjällä toimivien tovereiden ulkomaille lähettämät tiedotukset kotimaan tapahtumista.

Koko tuo koneisto täytyi saada liikkeelle. Otettiin käyttöön postikortit sovinnaisine fraaseineen, sympateettiset musteet, patentit joiden sisältö ilmoitettiin väärin, määrähenkilöille osoitetut kirjeet yms.»[29]

Ruotsalainen sosiaalidemokraatti Karl Kilbom on niin ikään kertonut muistelmissaan yhteistoiminnastaan Wiikin kanssa kirjallisuuden kuljettamisessa ja ihmisten opastamisessa ensimmäisen maailmansodan vuosina. Toipuessaan raskaan taudin jälkeen heinäkuussa 1915 Österbyn läheisessä kylässä Kilbom näki vuodesta 1908 tutun Karl Wiikin saapuneen hänen luokseen. Wiik kertoi Leninin pyynnöstä järjestää uudestaan kuljetusreitit kirjallisuuden ja ihmisten toimittamiseksi Ruotsin ja Suomen kautta Venäjälle. Hän sanoi Ruotsin vasemmisto-sosiaalidemokraattien johtajiin kuuluneen Zeth Höglundin suosittaneen Kilbomia Ruotsin kuljetusreiteistä vastaavaksi. Wiik ja Kilbom sopivat salaisista yhteyskeinoista. Jokainen Venäjältä tai muualta saapunut oli velvollinen sanomaan tunnussanat »terveisiä Olgalta». Kuljetusta koskevaan kirjeenvaihtoon Kilbomin oli käytettävä erityistä salakieltä, jonka pohjana oli Bellamyn kirja »Vuonna 2000» (»Looking Backward»). Kirjeessä mainitut numerot osoittivat sivua, riviä ja kirjainten sijaa. Tällaisen kirjeen kirjoittaminen ja lukeminen kysyi melkoisesti aikaa. Kilbom ei silti nähnyt kirjeistä suurta vaivaa, sillä kuten hän muisteli, hän joutui kirjoittamaan niitä enintään neljä kertaa. Tällä salakielellä kirjoitettuja kirjeitä saapui niin ikään harvoin. Kilbom on korostanut, että ehdottomana sääntönä oli polttaa kaikki salaiseen kuljetukseen liittyvät kirjeet, osoitteet, puhelinnumerot yms.

Otettuaan vuonna 1915 vastuulleen kuljetusreitit Ruotsissa Kilbom sai turvautua jo muutamiin toimiviin yhteyslinjoihin, kuten Uumajasta Vaasaan ja Seskaröstä Suomen rannikolle. Jälkimmäisen reitin oli avannut Charles Lindley. Haaparannan—Tornion kautta kulkevan reitin järjesti Kilbom. »Lindleyn linja toimi tarkkaan kuin kello. Sen turvasi satamatyöläinen Lynberg Seskaröstä, kylmäverinen ja peloton mies», kertoi Kilbom.

Kilbomin luottamushenkilönä Haaparannassa oli ruotsalainen sosiaalidemokraatti Aksel Rönnmark, jonka kirjettä vuodelta 1954 Kilbom on lainannut kirjassaan. Rönnmark esitti joitakin yksityiskohtia bolševikkien kirjallisuuden kuljettamisesta Ruotsin—Suomen rajan yli. »Syksyllä 1915 Haaparantaan saavuit sinä ja toinen puolueystävä sopimaan kirjallisuuden kuljettamisesta rajan yli Suomeen ja kuriiripalvelun

järjestämisestä. Saajan osoitteena oli sosiaalidemokraattisen puolueen hallinto Helsingissä, missä kirjallisuus pakattiin uudestaan ja toimitettiin edelleen Venäjälle.

Tornion sosiaalidemokraattisen järjestön puheenjohtajan välityksellä käyttöömme määrättiin sopiva mies, joka otti huolekseen kirjallisuuspakettien vastaanoton ja kuljettamisen rajan yli. Paketit tulivat suoraan asuntooni ja niitä kuljetettiin jäitse Tornioon. Pysyäkseen näkymättömänä kuljettaja pukeutui valkoisiin ja kelkan peitti lakanalla.»[30]

Suomessa salaisen kuljetuksen johtolangat olivat Wiikin käsissä. Hän on kirjoittanut artikkelissaan: »Onnistuimme järjestämään postiverkostomme, mutta useiden väliasemien vuoksi se toimi hitaasti. Lähdettyään Pietarista naisen vaatteiden alla asiakirja ylitti rajan hiihtäjän repussa. Kului pitkästi aikaa ennen kuin Venäjällä niin kärsimättömästi odotetut ulkomaiset julkaisut pääsivät Pietariin. Ne saavuttivat sittenkin määränpäänsä.

Sain kerran postikortin Aleksanderilta (Šljapnikovilta — J. D.) Pietarista: 'Voin olemme saaneet, se on erinomaista laatua. Kiitämme sydämellisesti.'

Voin vienti oli silloin kiellettyä eikä onneksemme sensuuri huomannut tai ei kiinnittänyt huomiota postikortin sisältöön, joten vältyin syytteeseen joutumisesta voin keinottelijana.»[31]

Šljapnikov ilmoitti 5. syyskuuta (u. l.) 1915 Krupskajalle asioiden sujuvan hyvin: onnistuttiin lähettämään Venäjälle 1120 kappaletta »Sotsial-demokratia» (n:ot 33—43) ja muuta kirjallisuutta. Hän kirjoitti, että lähetykset järjestetään viikoittain 2000 kappaletta kerralla (mukana myös »Sotsial-demokrat»), ja pyysi lähettämään kaiken kirjallisuuden tukholmalaisen kustantamon osoitteeseen.[32]

Kilbom palveli Fram-kustantamossa. Tämä seikka helpotti bolševikkien kirjallisuuden lähettämistä Suomeen kustantamon julkaisuina. Wiikin arkistossa on muutamia Kilbomin kustantamon leimapaperille kirjoittamia kirjeitä sodan ajalta. Kirjeet koskevat Framin julkaisujen lähettämistä Wiikille. Saattaa olla että kirjeet olivat sovinnaisia tiedotuksia bolševikkien julkaisuista.

Heinä—elokuussa 1915 Lenin kirjoitti kirjasensa »Sosialismi ja sota», jossa hän perusteli teoreettisesti marxistien suhtautumista sotaan. Leninin uuden ohjelmaluonteisen teoksen ilmestyminen oli merkkitapahtuma puolueen elämässä ja maailman työväenliikkeessä. Kirjaa odotettiin kärsimättömästi Venäjällä. Jo syyskuussa Genèvessä ohuelle paperille painettu kirjanen alkoi saapua suurin erin Tukholmaan välitettäväksi Venäjälle. Nadežda Krupskaja kirjoitti 11. syyskuuta (u. l.) Sara Ravitšille: »Kohtako kirjanen ilmestyy? Olkaa hyvä, lähettäkää *200 kpl ohuita* pikareittiä osoitteeseen: Frams Förlag. Folkets hus. Stockholm Sö.»[33]

Vuoden 1915 syyskuun 5.—8. päivänä (u. l.) Zimmerwaldissa pidettiin kansainvälinen sosialistinen konferenssi, joka asettui vastustamaan imperialistista maailmansotaa ja sosiaališovinismia. Konferenssin tärkeimpänä tuloksena oli Leninin aloitteesta perustettu Zimmerwaldin vasemmisto, johon tulivat mukaan monien Euroopan maiden vasemmistososiaalidemokraattien edustajat ja mm. Ruotsin ja Norjan sosiaalidemokraattisia nuorisoliittoja edustaneet Zeth Höglund ja Ture Nerman.[34]

Vuosien kuluttua, 12. marraskuuta 1947 Zeth Höglund piti Tukholmassa Ruotsi—Neuvostoliitto -Seuran jäsenille selostuksen Lokakuun vallankumouksen 30-vuotispäivästä. Hän sanoi mm.: »Vuonna 1915 Zimmerwaldissa sosialistien-internationalistien ensimmäisessä konferenssissa Lenin teki minuun voimakkaan, unohtumattoman vaikutuksen, ja olen ylpeä kuuluvuudestani siihen pieneen ryhmään, joka noudatti silloin Leninin laatimaa sodanvastaisen taistelun suunnitelmaa... Hänen sanansa olivat mitä ymmärrettävimpiä, sillä hän puolsi kaikkein oikeinta kantaa, hän näki muita kauemmas ja oli kaikkein miehuullisin.»[35]

Vaikka konferenssin valmistaminen, pitäminen ja Zimmerwaldin vasemmiston perustaminen kysyivät Leniniltä valtavia ponnistuksia, hän ylläpiti samalla jatkuvasti yhteyttä Venäjään, huolehti bolševikkien julkaisujen kuljettamisesta. Syyskuun 19. päivänä (u. l.) Lenin kirjoitti Šljapnikoville: »Olemme saaneet kirjeenne, joissa tiedotatte kuljetusten sujuvan hyvin, ja iloitsemme siitä tavattomasti.» Samassa hän antoi ohjeita: »Suorastaan harmittaa, että sellainen verrattain yksinkertainen juttu kuin salainen kirjeenvaihto Venäjän kanssa (joka on *täysin* mahdollista sota-aikanakin) on osoittautunut niin perin huonosti järjestetyksi. Tämä on ajankohtaisimpia tehtäviä... Suunnit-

telemme julisteiden ja lentolehtisten julkaisemista ja toimittamista Venäjälle.»[36]

Lokakuun 10. päivänä Lenin ilmoitti Šljapnikoville, että Genèvessä ilmestyy painosta »Sotsial-demokratin» kaksi Zimmerwaldin konferenssille omistettua numeroa, 45 ja 46, sekä n:o 47, joka sisältää uutisia Venäjältä ja bolševikkipuolueen taktiikkaa koskevan artikkelin »Muutama teesi». Hän muistutti vielä kerran: »Meille on nyt tärkeintä järjestää yhteyksiä ja tehdä ne säännöllisiksi... Ilman sitä ei voida ajatellakaan järjestelmällisen kiinteää työtä.»[37]

Kirjeessään Kollontaille (10. tammikuuta 1916) Krupskaja on todennut, että salaista kirjallisuutta pääsee Venäjälle pienin erin, perillä ovat jo »Kommunist» sekä Leninin »Sosialismi ja sota».[38]

Karl Wiik on kertonut artikkelissaan »Maanalainen toiminta ensimmäisen maailmansodan vuosina»: »Järjestäessään kirjallisuuden kuljetusta Suomen kautta Lenin puhui kirjeessään minulle, että 'suomalaiset ovat erinomaisia konspiratöörejä'. Ymmärsin silloin nuo sanat kohteliaisuuden osoitukseksi, jonka tarkoituksena oli kannustaa työtämme. Jonkin ajan kuluttua syventyminen asioihin ja useiden apulaisten hankkiminen maan eri osissa pani minut tunnustamaan Leninin olleen oikeassa. Tuon tuostakin hämmästelin kekseliäisyyttä, rohkeutta ja kylmäverisyyttä, jolla tavalliset kansanihmiset suorittivat heille varmasti ennestään aivan oudot asiat.

Sopii mainita Erkki R., joka kuljetti pitkään kirjallisuutta Tornioon. Hänen ulkoasunsa oli tarkoitusta vastaava: hän kantoi Kalevalan sankareiden tapaan hartioille ulottuvaa pitkää tukkaa ja tahtoessaan onnistui helposti näyttelemään santarmeille olevansa mielipuoli. Siksi häneen ei kiinnitetty huomiota, kun hän kuljetti kirjallisuuspaketteja Ruotsista.

Kaikella on silti loppunsa, ja kerran kun Erkki vei 40-kiloista nippua, hänet pidätettiin... Hänet suljettiin poliisiosastolle ja poliisimestari Melart lupasi hänelle hirsipuun. Erkki synkkeni synkkenemistään ja kerran yöllä pyydettyään vartijoilta ulos pakeni alusvaatteisillaan. Kaksi vartijaa juoksi perään, mutta santarmit pysäyttivät heidät vahingossa. Erkki joudutti sillä välin juoksuaan ja saavutti onnellisesti vapaan alueen Torniojoen toisella rannalla. Hän jäikin sinne. Herra Melartin mieskohtaiset kehotukset Haaparannan virkaveljilleen eivät tuottaneet tuloksia.»[39]

Rönnmark on mainitussa kirjeessään Kilbomille myös kertonut tapauksesta, kun kirjallisuutta rajan yli Tornioon kuljettanut suomalainen L. joutui kiinni, mutta yöllä hän onnistui puolialastomana pakenemaan 35 asteen pakkasessa rajan yli Haaparantaan. »Sitten asunnossani annoimme hänelle vaatteita, jalkineet ja sukset, että hän voisi jatkaa matkaa kaivoksille, missä hänellä oli tuttavia. Kolmen vuoden kuluttua hän kävi taas luonani, tällä kertaa matkalla Suomeen», kirjoitti Rönnmark.[40]

Kuvaukset ovat ilmeisesti samanlaisia, mutta Rönnmark nimitti suomalaista kuljettajaa L:ksi eikä R:ksi niin kuin Wiik. Miksi näin? Selitys löytyi Suomen santarmihallituksen arkiston eräästä kansiosta. Tornion rajavartiopiirin apulaispäällikkö everstiluutnantti Netšogin ilmoitti 19. joulukuuta 1915 (1. 1. 1916) Helsinkiin päälliköilleen, että joulukuun 19. päivän vastaisena yönä rajalla pidätettiin venäläistä laitonta kirjallisuutta kuljettanut Tornion asukas Erik Yrjö Ruonala, toinen nimi Lahso. Näin ollen Wiik ja Rönnmark mainitsivat saman miehen. Ruonalan kelkassa oli neljä pakettia venäläistä salakirjallisuutta. Kuulustelussa Ruonala ei antanut ilmi ketään apulaisistaan, vaan väitti, että tuntemattomat venäläiset antoivat hänen toimekseen kuljettaa kirjallisuutta ja lupasivat maksaa. Pidätetty oli syntynyt vuonna 1883 Oulun läänissä, oli sekatyöläinen ja kuului Suomen sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Pidätyksessä laaditun pöytäkirjan perusteella Ruonala kuljetti seuraavanlaista kirjallisuutta: kirjanen »Sosialismi ja sota», julkaistu Genèvessä 1915, 93 kappaletta; aikakauslehti »Kommunist» n:ot 1 ja 2, 47 kappaletta; »Sotsial-demokrat» n:o 47, 278 kpl sekä n:o 48, 231 kappaletta.[41] Aikakaus- ja sanomalehti julkaistiin samassa paikassa vuonna 1915.

Sota-ajan lakien mukaisesti Ruonala olisi joutunut syytteeseen. Santarmihallituksen päällikön kenraalimajuri Jerjominin vaatimuksesta Netšogin lähetti pidätystä koskevat asiapaperit Helsinkiin välitettäväksi Pietarin tuomioistuimeen.

Kuten Netšoginin raportista näkyy, tammikuun 26. päivän (v. l.) vastaisena yönä pidätetty E. Y. Ruonala onnistui pakenemaan juuri niin, kuin sen ovat kuvailleet Wiik ja Rönnmark:

alusvaatteisillaan ja huopatossuissa. Samana päivänä Jerjomin sähkötti Netšoginille: »Ryhtykää toimiin rikostoverien löytämiseksi ja paljastamiseksi, selostakaa yksityiskohdat, esittäkää etsintäkuulutus.»[42]

Ruonala oli kuitenkin jo Ruotsissa.

Tämä bolševikkien kirjallisuutta maailmansodan vuosina kuljettaneiden suomalaisten »maanalaisten» toiminnan yksityiskohta näyttää, miten raskasta ja vaarallista oli heidän työnsä.

Helmi—maaliskuuhun mennessä 1916 Tukholman kautta Venäjälle kuljetettiin suuri määrä bolševikkien julkaisuja, tuhansia kappaleita »Sotsial-demokratia», yli kolmesataa kirjasta ja kymmeniä »Kommunistin» kappaleita.

Ruonalan epäonnistumisen jälkeen Torniossa Wiik ryhtyi järjestämään uudelleen kuljetusreittiä. Hän matkusti usein raja- ja rannikkoalueille, mihin sota-aikana oli tarpeen erikoinen lupa. Eduskunnan jäsenenä ja Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen johtoon kuuluvana Wiik hankki pääsyluvan käydäkseen muka paikallisten sosiaalidemokraattien järjestöissä. Suomen valtionarkistossa on papereiden joukossa myös Wiikin 17. elokuuta 1916 Uudenmaan läänin kuvernöörille kirjoittaman anomuksen kopio. Siinä hän pyysi lupaa matkustaa Tornion, Kemin, Uusikaarlepyyn, Pietarsaaren ja Munsalan seudulle »työväenjärjestöjen tarkastamiseksi». Myöhemmin Karl Wiikin puoliso Anna on kirjoittanut asiakirjaan: »Hänen päätehtävänään oli venäläisen salakirjallisuuden kuljetuksen järjestäminen, minkä hyväksi Karl Wiik puuhasi paljon sodan vuosina.»[43]

Arkistossa on säilynyt niin ikään kuvernöörin antama virallinen lupa lokakuun 6. (19.) päivältä käydä Turussa sekä 12. (25.) syyskuuta 1916 kirjoitettu todistus, jolla Wiik pääsi matkustamaan Suomen rannikkoalueille »tarkastamaan toimintaa suomenruotsalaisen työväenliiton nimissä». Jälkimmäiseen asiakirjaan Anna Wiik on kirjoittanut kynällä: »Tämä 'tarkastaminen' koski venäläisten vallankumouksellisten kirjasten tuontia.»[44]

Turussa ensimmäisen maailmansodan vuosina ilmestyi sosiaalidemokraattinen sanomalehti »Arbetet». Sen toimittajana oli Wiik ja aktiivisimpia avustajia Walter Borg, joka oli joulukuussa 1907 järjestänyt Leninin laivamatkan Tukholmaan.

Borgin yhteydet laivaliikenneyhtiöihin olivat varmasti tarpeen myös sodan vuosina ihmisten ja kirjallisuuden kuljetuksia järjestettäessä.

Wiik on kirjoittanut: »Tuskin kirjallisuuden tarve tyydytettiin täysin, vaikka kussakin erässä kymmenittäin saapuneet 'Sotsial-demokrat', 'Kommunist' ja kirjaset levitettiin kautta Venäjän. Ainakin työläisten tietoisin osa sai näistä kirjasista tietää sen, mitä ei voitu viestittää niiden salaisten kirjapainojen avulla, joita yksistään Pietarissa paljastettiin viisi tai kuusi. Samalla suuri määrä rahtia kuljetettiin Venäjältä ulkomaille. Siinä oli puoluejärjestöjen toimintaselostuksia ja tilannekertomuksia, salaisia virallisia asiakirjoja, jotka paljastivat esivallan rikoksia.»[45] Wiik totesi, että nämä asiakirjat antoivat melko täydellisen kuvan Venäjän tilanteesta ja maan työväenliikkeen tilasta. »Oli mielenkiintoista lukea julisteita, joista muutama kappale lähetettiin tavallisesti puolueystäville ulkomaille näytteeksi Venäjälle jääneiden toiminnasta. Mielenkiintoista ja liikuttavaa. Usein oli painettu alkeellisilla prässeillä... Mutta noissa rivissä sykki elävästi proletaarinen henki... Oli mieluista nähdä nuo tulevan Venäjän elpymisen merkit ja yhtä mieluista tavata silloin tällöin noiden painettujen sanojen edustamia ihmisiä. Meille välinpitämättömyyden, lojaalisuuden ja pelkuruuden ilmapiirissä eläneille, jotka jouduimme salaamaan paitsi vallanpitäjiltä myös puoluetovereiltamme sen, että autamme venäläisiä sosiaalidemokraatteja, meille nuo tapaamiset olivat kuin raikas tuuli.»[46]

Wiikin arkistossa on säilynyt hänen vuosina 1916—1917 Pietarista saamiensa ja Tukholmaan lähettämiensä joidenkin aineistojen luettelo. Sen hän on kirjoittanut ruotsiksi ja käyttänyt vaikeasti ymmärrettäviä lyhennyksiä ja salakieltä. Väliin sattuu venäläisiä nimiä ja fraaseja. Toistaiseksi luettelo on selvitetty vain osaksi.

Luettelossa mainitaan esimerkiksi, että 8. maaliskuuta (u. l.) (nähtävästi vuonna 1917) on V-nilta tullut muiden aineistojen ohella: VSDTP:n Pietarin komitean pöytäkirja, jonkin aloiteryhmän anomus (joulukuu 1916), 11 duumaan tehtyä kyselyä kalleuden ym. kysymysten johdosta, Kronstadtin sotilaiden ja matruusien taistelujärjestön perusjoukon istuntopöytäkirja sekä VSDTP:n Jekaterinburgin kaupunkijärjestön

komitean istuntopöytäkirjan konekirjoite, korkeakoulujen sosiaalidemokraattisten ryhmien yhdistetyn komitean istuntopöytäkirja, Al:n (nähtävästi Šljapnikovin) kirje helmikuun 11. (24.) päivältä 1917; leimattomassa kuoressa Lvovin 28. joulukuuta (v. l.) pitämä puhe, Makarovin, Šulginin ym. puheet duumassa 29. joulukuuta (v. l.) 1916; »S. L—n (Sveitsi. Leninille?— *J. D.*) Pietarista 5. (18.) helmikuuta 1917» -kirjoituksella merkityssä kirjekuoressa on: VSDTP:n Pietarin järjestön pöytäkirja, sotateollisen komitean isänmaan puolustamista koskeva päätöslauselma marraskuun 16. (29.) päivältä (1916 — *J. D.*), 30. lokakuuta 1916 (v. l.) päivätty sosiaalidemokraattisen konferenssin käsinkirjoitettu pöytäkirja ym.[47]

Tämäkin osa luetteloa näyttää, että Venäjältä lähetetyn aineiston määrä oli varsin huomattava ja aineistot olivat mitä erilaisimpia. Kuten Wiik kirjoitti, »kirjallisuuden kuljetus jatkui niin kauan kuin tsaarivalta oli hengissä, ja me toivoimme että panoksemme lähentää sen kaatumista».[48]

Luonnehtiessaan Karl Wiikiä Kilbom on pannut merkille: »Hän ei ollut ainoastaan sosialisti sanan parhaassa mielessä eikä vain ylevän siveellinen henkilö vaan myös erinomainen maanalainen. Harvapuheinen, varovainen, pedanttisen täsmällinen, hyvän kielikorvan omaava, säästeliäs, taitava organisaattori, tällaisena hän ansaitsi täysin Leninin arvostuksen, kun tapasimme häntä Wiikin kanssa kesällä 1917 neuvostojen edustajakokouksessa Pietarissa.* Pohdimme kysymystä bolševikkien kuljetuslinjan entistämisestä Ruotsin—Suomen kautta, jos Venäjällä voittaisi vastavallankumous. Lenin antoi Wiikin toimia täysin vapaasti, sillä kuten hän sanoi, hän ei ollut tavannut muita yhtä luotettavia maanalaisia.»[49]

Kilbom on kertonut tavanneensa Leninin edustajakokouksen istunnon jälkeen »Pravda»-sanomalehden toimituksessa: »Se oli lyhyt keskustelu. Lenin pyysi anteeksi, että hänellä on vähän aikaa. Kypsyi raskas poliittinen kriisi: pian edustajakokouksen jälkeen taantumukselliset koettivat provosoida työläisiä ja matruuseja nousuun voidakseen sitten tukahduttaa vallankumouksen... Lenin oli rauhallinen ja rohkea. Bolševikit asettuivat mielenosoituksen johtoon ja pelastivat joukot provosoinnilta. Leninin täytyi kuitenkin syksyllä siirtyä maanalaisuuteen...

Ennen kuin sanoimme Leninille hyvästit Wiik kertoi hänelle, mitä mahdollisuuksia on Suomesta käsin ottaa yhteyksiä rajan yli. Lenin oli tyytyväinen vastaukseen. Kun hän ojensi kätensä hyvästelläkseen, Wiik kysyi:

— Milloin avataan perustava kokous? Tuleeko siitä mitään tolkkua?

Lenin levitti kätensä:

— Älkää odottako mitään perustavalta kokoukselta enempää kuin tältäkään edustajakokoukselta. Kertokaa Länsi-Euroopan työläisille, että Kerenski ja kenraalit valmistelevat vastavallankumousta.»[50]

Myöhemmin, syksyllä 1917, kun Leninin täytyi taas paeta väliaikaisen hallituksen vainoja, Karl Wiik auttoi löytämään Helsingistä piiloasunnon bolševikkipuolueen johtajalle.

---

* Ehkä työläis- ja sotilasedustajien neuvostojen ensimmäisen yleisvenäläisen edustajakokouksen istunnoissa, joita pidettiin Pietarissa 3. (16.)—24. kesäkuuta (7. heinäkuuta) 1917. Päiväkirjan merkintöjen mukaan Wiik kävi Kilbomin kanssa Pietarissa kesäkuun 21.—25. päivänä (u. l.). Joinakin näistä päivistä he saattoivat tavata Leninin.

10. luku
VALLANKUMOUKSELLISEEN PIETARIIN

Maaliskuun 31. päivänä (13. huhtikuuta) 1917 kello 18.37 Tukholman keskusrautatieasemalta Haaparannan suuntaan lähteneen junan yhdessä vaunussa matkusti Leninin mukana ryhmä venäläisiä poliittisia maanpakolaisia. He olivat paluumatkalla Sveitsistä kotimaahan, vallankumoukselliselle Venäjälle.

Maanpakolaisten paluu törmäsi moneen esteeseen ja vaaraan. Kun Venäjällä helmikuussa porvarillis-demokraattinen vallankumous kukisti tsaarivallan, maahan alkoi virrata poliittisia pakolaisia. Englannin ja Ranskan hallitus oli kuitenkin sulkenut maansa rajat Venäjälle pyrkiviltä Leninin kannattajilta, bolševikeilta. Hallitukset käsittivät, että sotaa vastustanut bolševikkipuolue saa maanpaosta palanneista huomattavaa vahvistusta ja rupeaa taistelemaan entistä päättäväisemmin Venäjän irrottamiseksi sodasta vallankumouksen avulla.

Vakuututtuaan että kulkutie Englannin tai Ranskan kautta oli lujasti sulussa Venäjälle innokkaasti pyrkinyt Lenin joutui hyväksymään menševikki Juli Martovin ehdottaman matkareitin Saksan läpi. Poliittisten maanpakolaisten saattajana matkalla oli Sveitsin sosiaalidemokraattisen puolueen hallintosihteeri Fritz Platten*.

Vaikka bolševikeilla ei ollut muuta tietä Sveitsistä kuin Saksan kautta, ententemaiden porvarillinen lehdistö aloitti parjauskampanjan syyttääkseen Leniniä ja bolševikkeja sovinnonteosta saksalaisten kanssa.

---

* *Platten, Friedrich* (Fritz) (1883—1942), sveitsiläinen sosiaalidemokraatti, vuosina 1912—1918 puolueen hallintosihteeri. Huhtikuussa 1917 järjesti Leninin matkan Sveitsistä Venäjälle. Vuosina 1921—1923 toimi Sveitsin kommunistisen puolueen sihteerinä. Muutti 1923 Neuvostoliittoon, työskenteli taloudenhoidon alalla ja opettajana.

Mitä matkalaiset saattoivat odottaa saavuttuaan Tornioon? Päästääkö väliaikainen hallitus heidät Venäjälle vai pidättääkö rajalla? Sitä ei tiennyt kukaan. Matkalaiset varautuivat kaikkein pahimpaan. »Lenin otti huomioon, että 32 Saksan kautta matkustanutta vallankumouksellista voidaan helposti pidättää heidän astuttua Venäjän maalle ja että heidät pannaan mahdollisesti syytteeseen», Platten on kirjoittanut muistelmissaan.[1]

Sunnuntaina 2. (15.) huhtikuuta 1917 kello 7.05 poliittisten maanpakolaisten vaunu saapui Haaparannan raja-asemalle. Torniojoki oli jäässä. Joen yli pakolaiset tuotiin reessä venäläiselle tullivartioasemalle.

Lenin oli odottanut hankaluuksia rajalla ja siksi hän oli jo matkalla vaatinut, että aamulla 1. (14.) huhtikuuta pidettäisiin poliittisten maanpakolaisten kokous, jossa pohdittaisiin menettelyä Venäjän rajalla, Plattenin pääsyä Venäjälle ja käyttäytymistä siltä varalta, jos väliaikaisen hallituksen komissaarit järjestävät Pietarissa kuulustelun. Kokouksessa päätettiin, että kaikki neuvottelut hoitavat ryhmän nimissä Lenin ja Tshkaja ja että mikäli kuulustelu järjestetään Pietarissa todistajiksi tulee vain viisi lautakunnan jäsentä. Lautakuntaan valittiin myös Lenin.[2] Leninin ehdottamat varotoimet tulivat tarpeen. Tornion tullivartioasemalla, missä isännöivät väliaikaisen hallituksen taantumukselliset vastavakoilu-upseerit ja liittoutuneiden edustajat. Tästä kertovat Suomen valtionarkistossa säilyneet asiakirjat.

Helmikuun porvarillis-demokraattiseen vallankumoukseen saakka Tornion tullivartiointia olivat hoitaneet tsaarihallinnon santarmit. Alkaen 6:nnesta (19.) marraskuuta 1916 ja vuoden 1917 maaliskuuhun saakka tullivartioaseman päällikkönä oli ollut santarmiratsumestari Kljušnikov. Tammikuun 27. päivänä (v. l.) 1917 (so. vielä tsaarin aikana) Kljušnikovin määrätäväksi oli saapunut aliluutnantti M. N. Borisov.[3] Juuri tämän upseerin väliaikainen hallitus oli nimittänyt 13. (26.) maaliskuuta Tornion tullivartioaseman päälliköksi. Hänen alaisenaan oli vielä viisi upseeria, aliupseereita, sotamiehiä, tullitarkastajia, urkkijoita ja kirjureita, kaikkiaan 39 henkeä.[4] Asiakirjat osoit-

tavat Borisovin olleen vastavallankumouksellinen. Hän otti vihamielisesti vastaan tiedon Lokakuun sosialistisesta vallankumouksesta. Joulukuun 5. (18.) päivänä omat sotilaat pidättivät Borisovin tämän yrittäessä paeta ulkomaille. Pidätyksen syistä kertoo tullivartioaseman komitean istuntopöytäkirja: »Hänen katsomuksensa ovat täysin vastavallankumouksselliset. Hän on päättänyt komentaa kauemmas kaikki bolševismisuuntaiset tarkkailijat. Sitä paitsi hänen suhtautumisensa kotimaahan palaaviin poliittisiin maanpakolaisiin oli liian epäoikeudenmukaista: hän asetteli kaikenmoisia esteitä, riisti heiltä kirjallisuuden, sanomalehdet yms.»[5]

Venäjän ententeliittolaiset lähettivät Tornioon edustajiaan ottaakseen valvontaansa Venäjän länsirajan. Maaliskuussa 1917 Suomen rajavartiolaitoksen apulaispäällikkö kenraali Ignatjev sähkötti Borisoville, että tämän velvollisuuksiin asetetaan »toimia yhteisesti englantilaisen turvallisuuspalvelun luutnantin MacLarenin kanssa».[6]

Näin ollen 2. (15.) huhtikuuta 1917 Tornion tullivartioasemalla isännöivät vastavallankumouksellinen aliluutnantti Borisov ja englantilainen luutnantti MacLaren.

Vastavakoilutehtävissä Borisovia komensi 42. armeijakunnan esikunnan vastavakoiluosaston päällikkö everstiluutnantti Fjodorov. Esikunta sijaitsi Viipurissa. Borisovin paikallisena esimiehenä oli Tornion rautatie- ja vesiliikenneosuuden komendantti, puolustalainen ja monarkisti, alikapteeni Potulov. Kun marraskuussa 1917 Lokakuun sosialistisesta vallankumouksesta kertova viesti tuli kaukaiselle raja-asemalle, Potulov ampui epätoivossaan itsensä.[7] Tällaista väkeä palveli Tornion tullivartioasemalla.

Poliittisten maanpakolaisten matkustaminen Venäjän aluella oli säännöstelty erityisin ohjein. Maaliskuun 15. (28.) päivänä Tornioon tuli armeijakunnan komentajalta Gulevitšilta sähke, jossa luki, että poliittiset maanpakolaiset voivat matkustaa rajalta vain Pietariin saakka eivätkä saa pysähtyä mihinkään matkalla. Pakolaisten vaunua kuului vartioida samoin kuin vankien vaunua. Tornion aseman komendantin piti määrätä kuhunkin vaunuun kaksi vartijaa, joille annettiin maanpakolaisten nimiluettelo. Vartijoiden piti seurata pakolaisia ja estää heitä poistumasta millään väliasemalla. Pietarissa taas pakolaiset oli »saatettava» väliaikaisen hallituksen komissaarin hoivaan. Tällainen matkustamistapa oli kenraali Gulevitšin sanojen mukaan välttämätön, koska muka poliittisten maanpakolaisten nimellä Venäjälle tuli »rikollisia ja epäsuotavia aineksia».[8] Näitäkin toimenpiteitä näytti väliaikaisesta hallituksesta olevan vähän. »Epäilyttävän» matkustajan passiin painettiin erityinen »Tor»-merkki, joka neuvoi Valkeasaaren rajavartijoita suorittamaan passinomistajan huolellisen ruumiintarkastuksen.[9]

Tiedot maanpakolaisten rajanylityksestä lähetettiin Torniosta viiteen osoitteeseen: armeijakunnan esikunnan vastavakoiluosastoon, pääesikunnan samanlaiseen osastoon (Pietariin, meriesikunnan päähallintoon), Itämeren laivaston komentajan esikunnan operatiivisen kanslian päällikölle, Pietarin sotilaspiirin esikunnan vastavakoiluosaston päällikölle ja »kansanvapauden suojelun» erikoisosaston päällikölle.[10] Sitä paitsi saateasiakirjat saapuivat komendantille alikapteeni Potuloville, joka antoi luettelot maanpakolaisten matkavartijoille, jotta nämä toimittaisivat ne väliaikaisen hallituksen komissaarille Pietarissa.

Näin siis vallankumouksellisten saapumisesta Tornioon saivat tietää väliaikaisen hallituksen kaikkien instanssien vastavakoiluosastot. Niissä otettiin esille santarmien laatimat arkistotiedot ja tarkastettiin, oliko saapuneiden maanpakolaisten joukossa liittolaisten auliisti tarjoamiin »epäluotettavien» salaisiin luetteloihin merkittyjä.

Poliittisten maanpakolaisten rajanylitysohjeita noudatettiin Torniossa säntillisesti. Niinpä 30. maaliskuuta (12. huhtikuuta) Borisov sähkötti esimiehilleen, että Pietariin lähti maanpakolaisryhmä, jossa oli mukana Georgi Plehanov.[11] Ryhmää vartioi ensimmäisen pietarilaisen rajavartioratsupataljoonan ensimmäisen sotnian sotilas N. Romanov. Hän toi Borisoville kuitin, että hän oli luovuttanut Pietarissa Suomen asemalla luettelon mukaan kuusi poliittista maanpakolaista, luettelon, kaksi passia ja neljä todistusta.[12] Näin hän »luovutti» Plehanovin pietarilaiselle vastavakoiluosastolle. Ellei Borisov voinut antaa matkustaville pakolaisille vartijaa, hän määräsi kyttärin. Siten seurattiin 31. toukokuuta (13. kesäkuuta) ruotsalaista sosiaalidemokraattia Karl Kilbomia.[13]

Torniosta lähetetty kyttäri matkusti junalla Kilbomin mukana Helsinkiin saakka ja siellä uskoi silmälläpidon väliaikaisen hallituksen paikallisille urkkijoille. Borisov oli kyttärin mukaan lähettänyt paketin n:o 1542 Itämeren laivaston esikunnan erikoisosaston päällikölle. Paketissa oli Kilbomia koskevia asiapapereita.[14]

Tällaista oli väliaikaisen hallituksen asettama »demokraattinen rajavalvonta».

Pietarin neuvosto pyysi Tornioon lähettämässään ja tullivartioaseman papereissa säilyneessä sähkeessä päästämään Leninin esteettömästi rajan yli: »Työläis- ja sotilasedustajien neuvoston toimeenpaneva komitea pyytää päästämään Vladimir Iljitš Uljanovin sekä yhdessä hänen kanssaan matkustavat 30 poliittista maanpakolaista ja antamaan erillisen vaunun Pietariin saakka. Toim. pan. kom:n jäsen Aleksandr Šljapnikov.»[15]

Sähke oli lähetetty Pietarista 2. (15.) huhtikuuta klo 14.39, mutta se saapui Tornioon komendantin virastoon vasta seuraavana päivänä, mitä todistaa siinä oleva päiväys. Huhtikuun kolmantena taas Vladimir Lenin ja hänen matkatoverinsa olivat jo matkalla Pietariin. Ryhmään kuuluneet poliittiset maanpakolaiset päästettiin rajan yli täsmälleen valiaikaisen hallituksen antamien ohjeiden mukaisesti. Ryhmä otettiin 2. (15.) huhtikuuta vastaan tullivartioasemalla nyrpeästi ja jopa vihamielisesti. Otettuaan saapuneilta henkilöpaperit tarkastukseen ja rekisteröintiin aliupseeri jakoi kyselykaavakkeet. Lenin kirjoitti olevansa ammatiltaan lehtimies ja saapuneen Tukholmasta, missä hän asui Regina-hotellissa. Hän kirjoitti syntyneensä 10. huhtikuuta (v. l.) 1870 Simbirskissä, matkustaneen ulkomaille salaa ja olevansa poliittinen maanpakolainen, joka aikoo nyt Pietariin sisarensa Maria Iljinitšna Uljanovan luo osoitteeseen: Širokajakatu 48/9, as. 24.[16]

Kun kyselykaavakkeet täytettiin, matkustajat kutsuttiin yksitellen viereiseen huoneeseen, missä vartiossa ollut upseeri suoritti kuulustelun ja ruumiintarkastuksen.

Kirjurin tuona päivänä tekemien merkintöjen mukaan henkilökohtainen tarkastus suoritettiin upseerin mielivaltaisen valinnan mukaan eikä Venäjän konsulaatin Ruotsissa laatiman pakolaisryhmän nimiluettelon perusteella. Lenin tarkastettiin

neljäntenä. Kaikki matkustaneet tarkastettiin perin pohjin. Miha Tshakaja on muistellut myöhemmin: »Meidän yllättävän nopea ilmaantumisemme aivan vallankumouksen kynnykselle, Suomen rajalle, huoletti ententen asiamiehiä. Peittelemättä vihaansa, mutta rohkenematta pidättää meitä, englantilaiset santarmit kevensivät sydäntään alistamalla meidät loukkaavaan ruumiintarkastukseen eri huoneissa.

Iljitš malttoi hyvin itsensä. Huomattuaan santarmien pettymyksen, kun heidän täytyi päästää meidät vapaaksi, koska he eivät löytäneet mitään, Iljitš purskahti iloiseen nauruun. Syleillen minua hän sanoi:

— Koettelemuksemme, toveri Miha, ovat päättyneet. Olemme omalla maalla, ja me näytämme heille, hän heristi nyrkkiä,— että olemme tulevaisuuden ansiokkaita isäntiä.»[17]

Tornion tullivartioaseman rakennus on säilynyt nykypäiviin. Se on pieni puutalo. Nykyään tässä siistissä ja sievässä asuintaloksi uusitussa rakennuksessa mikään ei muistuta siitä ajasta, jolloin siinä isännöivät englantilaiset upseerit ja väliaikaisen hallituksen vastavakoilijat.

Maanpakolaisten selvittyä tarkastuksesta heidän täytyi kokea vielä yhtä loukkaava matkatavaroiden tarkastus.

Näiden koettelemusten jälkeen saatiin viimein lupa ottaa tavarat ja lähteä asemalle. Sillä välin tullivartioaseman päällikkö sähkötti Pietariin matkustaneiden maanpakolaisten nimet.[18]

Tullivartioasemalta asiapaperit siirtyivät komendantin virastoon, mistä käsin sähkötettiin, että 3. (16.) huhtikuuta Pietariin saapuu ryhmä poliittisia maanpakolaisia, joiden joukossa on V. I. Uljanov.[19] Komendantti Potulovin käskystä ryhmää seurasi neljä vastavakoilijaa.[20]

Montako henkeä kuului pakolaisryhmään? Kuka matkusti Leninin mukana?

Tehdessään lähtöä Zürichistä Saksan läpi matkustamista koskevan venäjän- ja saksankielisen pöytäkirjan allekirjoitti 29 henkeä (sekä kaksi lasta): Lenin, Lenina (N. K. Krupskaja), Grigori Safarov, Valentina Safarova-Martotškina, Inessa Armand, Faina Grebelskaja, Anna Konstantinovitš, Abram Skovno, Grigori Zinovjev, Zlata Radomyslskaja (Zinovjevin vaimo) ja heidän poikansa, D. Sljusarev, Grigori Brilliant (Sokolni-

kov), Moisei Haritonov, David Rosenblum, Aleksandr Abramovitš, Miha Tshakaja, Mihail Goberman, Bunja Pogovskaja (pojan kanssa), David Suliašvili, Olga Ravitš, Grigori Usievitš, Helena Kon, N. Boikov, David ja Maria Mirinhoff, B. Jeltšaninov (Z. Ryvkin), Iohan Linde, Meer Eisentuch ja Semjon Scheinesson.[21] Nadežda Krupskaja on muistelmissaan vahvistanut, että maanpakolaisia oli kolmekymmentä, ottamatta lukuun Pogovskajan poikaa Robertia.[22]

Suomen valtionarkistossa säilyneet asiakirjat osoittavat, kuka pakolaisista saapui Tornioon ja matkusti Pietariin. Maaliskuun 31. päivänä (13. huhtikuuta) 1917 Venäjän Tukholman pääkonsulaatti laati samana päivänä junalla pohjoiseen lähteneiden venäläisten poliittisten maanpakolaisten nimiluettelon. Sen kopio on säilynyt Tornion tullivartioaseman eräässä asiapaperikansiossa.[23] Ensimmäisenä luettelossa on David Suliašvili, sitten V. I. Uljanov, N. K. Uljanova (Krupskaja), Inessa Armand. Suliašvili on muistellut, että hän matkusti Haaparantaan saakka samassa vaununosastossa kuin Lenin, Krupskaja ja Armand.[24]

Sveitsissä laaditun, Saksan kauttakulkumatkaa koskevan pöytäkirjan vertaaminen Tukholmasta lähteneiden luetteloon osoittaa, ettei Tukholmasta jatkanut matkaa vain yksi N. Boikov (tällä sukunimellä matkusti nähtävästi Karl Radek, joka jäi Tukholmaan). Konsulaatin laatimaan luetteloon on D. Sljusarevin asemesta merkitty nainen N. M. Sljusareva. Maanpaossa Jeltšaninovin passilla asunut Z. Ryvkin ilmoitti Tukholmassa oikean nimensä. Jälkimmäisen luettelon mukaan Tornioon lähti 30 henkeä (28 aikuista ja kaksi lasta). Luettelon lopussa on mainittu, että maanpakolaisille on myönnetty Haaparantaan saakka 20 toisen luokan lippua makuupaikkoineen ja 9 toisen luokan lippua ilman makuusijaa eli 29 lippua yhteensä. Nelivuotiaalle lapselle ei tarvinnut ottaa lippua. Eräiden Sveitsistä lähteneiden sukunimet kirjoitettiin Tukholmassa eri syiden vuoksi toisin tai virheellisesti.

Tornion tullivartioasemalla kirjuri kirjoitti lyijykynällä nimiluettelon, johon vartiossa ollut upseeri teki merkintöjä henkilökohtaisen kuulustelun aikana. Luettelo on nähtävästi kirjoitettu kuulosta, sillä siinä on paljon virheitä. Niinpä kirjuri merkitsi Uljanovin iäksi 57 (Lenin oli silloin 47-vuotias).

Jotkut sukunimet on sotkettu ja koneella kirjoitettuun kappaleeseen tuli uusia virheitä. Luetteloon tuli jo 33 henkeä (lukuun ottamatta Pogovskajan nelivuotiasta poikaa). Uusia ryhmässä olivat: Raisa Skovno (A. Skovnon sisar, joka liittyi ryhmään Tukholmassa), Juri Kos (Koss), Aleksandr Granas (tai Grakas) sekä Maria Marsehoff.[25] Raisa Skovno on kertonut matkastaan muistelmissaan.[26] Mitä tulee Marsehoffiin, niin todennäköisesti kirjuri erehtyi kirjoittamaan Maria Mirinhoffin kahdesti. Erehdykseen viittaa sekin, että kummallekin Marialle on merkitty sama ikä: 31 vuotta. Oletusta tukee myös se, että Venäjän konsulaatissa Lenin oli saanut kirjelmän nimenomaan 32 kolmannen luokan lipun myöntämisestä Pietariin saakka.[27]

Ketä olivat Aleksandr Granas ja Juri Kos (Koss)? He matkustivat Tukholmasta ryhmästä erillään, mutta varmaankin samassa vaunussa (oli näet vain yksi suora vaunu Tukholmasta Haaparantaan). Tullivartioaseman asiainhoitajan täyttämässä saapuvien papereiden luettelossa on vuodelta 1917 merkintä, että 2. (15.) huhtikuuta Pietarista on saatu sähke, jonka perusteella sloveeni Juri Koss saa matkustaa Venäjälle.[28]

Myöhemmin, saavuttuaan Pietariin Lenin kirjoitti, että 19 hänen kanssaan matkustaneesta 32 maanpakolaisesta oli bolševikkeja.[29] Krupskaja, Tshakaja, Kon, Ravitš, Goberman, Abramovitš-Tšetujev, Ryvkin, Suliašvili, Grebelskaja ja R. Skovno ovat muistelleet paluumatkaa maanpaosta.

Olen maininnut poliittisten maanpakolaisten joukossa olleen myös Fritz Plattenin, joka oli neuvotellut saksalaisten viranomaisten kanssa venäläisten maanpakolaisten Saksan kauttakulkumatkan ehdoista ja seurannut pakolaisryhmää voidakseen Euroopan maissa tunnettuna sosialistina ja internationalistina todistaa ilkeäksi panetteluksi väitteet bolševikkien yhteyksistä Saksan pääesikuntaan.

Väliaikainen hallitus kieltäytyi jyrkästi päästämästä Plattenia Venäjälle.

Torniossa tiedettiin ennalta Leninin johtaman ja Plattenin saattaman pakolaisryhmän saapumisesta. Borisov ilmoitti Pietariin pääesikunnan vastavakoiluosastoon ryhmän saavutua: »Tänään poliittisten pakolaisten joukossa saapui Venäjälle aikova Sveitsin alamainen sosiaalidemokraatti Fritz Platten, jota en kuitenkaan päästänyt ilman teidän lupaanne. Kysymyk-

seeni Venäjän-matkan tarkoituksesta hän vastasi jotain sekavaa. Ruotsalaisessa sanomalehdessä 'Nya Dagligt Allehanda' ensimmäisenä huhtikuuta julkaistussa artikkelissa sanottiin Plattenin olevan saksalainen edustaja ja matkustavan yhdessä 30 venäläisen maanpakolaisen kanssa Sveitsistä Venäjälle hoitamaan erikoistehtäviä. Saksalaiset auttoivat häntä ja meikäläisiä maanpakolaisia kaikessa. Pakolaisten sukunimet on ilmoitettu sotilaspiirin esikunnan vastavakoiluosaston päällikölle. Katson hänen maahantulonsa sangen vahingolliseksi. Pyydän pikaisia ohjeita.»[30]

Saapuneiden ulkomaalaisten passiluetteloon on 2. (15.) huhtikuuta 1917 kirjoitettu: »Platten Friedrich. Sveitsi, passin kirjoittanut Zürichin poliisi 7/04.17. N:o 1077, leimattu Tukholmassa 31/03.17. N:o 396.»[31]

Samoin kuin venäläiset maanpakolaiset myös Platten tarkastettiin huolellisesti Tornion tullivartioasemalla. Hän on kirjoittanut siitä: »Kun tarkastus ei tuonut mitään tuloksia, minun ja englantilaisen rajaupseerin välille syntyi tällainen keskustelu:

— Missä tarkoituksessa aiotte matkustaa Pietariin ja Moskovaan?

— Matkustan kannustaakseni ministeriössä hakemustani vuonna 1908 Riian tuomioistuimen talletukseen antamani pantin palauttamisesta* ja käydäkseni Moskovassa vaimoni vanhempien luona henkilökohtaisella asialla.»[32]

Mitään perusteluja ei otettu kuuleviin korviin, ja Platten saatettiin vartioituna Haaparantaan.

Plattenin kanssa matkustaneet venäläiset maanpakolaiset olivat kuohuksissaan sen vuoksi, etteivät väliaikaisen hallituksen vastavakoilijat eivätkä englantilaiset upseerit päästäneet Tornion tullivartioaseman läpi tunnettua sosialisti-internationalistia. Lenin sähkötti Pietariin VSDTP:n Keskuskomitean toimistolle, että Haaparannassa pidätettiin sveitsiläinen sosialisti Platten, ja pyysi nopeuttamaan pääsyluvan hankkimista hänelle.[33]

Huhtikuun 6. (19.) päivänä Tornioon tulleella sähkeellä

* Platten osallistui vuosien 1905—1907 Venäjän vallankumoukseen ja joutui pidätetyksi 16. (29.) toukokuuta 1907 Riiassa. Vuonna 1908 hänet vapautettiin panttia vastaan.

pääesikunnan vastavakoiluosasto kielsi päästämästä Plattenia rajan yli.[34] Seuraavana päivänä tuli ulkoasiainministeriöstä pikaviesti: »Haaparannassa on sveitsiläinen sosialisti Platten, joka on saapunut Sveitsistä Saksan kautta yhdessä Leninin kanssa. Pyydän ryhtymään toimiin, jotta Plattenin pääsy Venäjän alueelle estyisi. Ulkoasiain ministeriön toisen departementin johtajan puolesta Dolivo-Dobrovolski.»[35] Samana päivänä tuli vielä jyrkempi sähke pääesikunnan vastavakoiluosastosta: »Väliaikaisen hallituksen päätöksen mukaisesti Fritz Plattenia ei tule päästää Venäjälle. Toistan: älkää päästäkö... Turkestanov.»[36]

»Miksi Miljukovin ja kumpp. hallitus ei päästänyt Venäjälle kanssamme matkustanutta sveitsiläistä sosialistia Fritz Plattenia, joka solmi Saksan hallituksen kanssa sopimuksen vaihtamisesta? Hallitus levittää valheellisia huhuja, että Platten on saksalaisten ystävä. Se on parjausta. Platten on työläisten ystävä ja *kaikkien* maiden kapitalistien vihollinen», kirjoitti Lenin.[37]

Torniosta Lenin lähetti 2. (15.) huhtikuuta Pietariin kaksi sähkettä. Kuten Leninin elämäkerrallisen kronikan 4. osassa on todettu, ensimmäinen, Plattenin pidätystä koskeva sähke, lähti klo 18.32, toinen taas, Maria Uljanovalle ja Anna Jelizarovalle matkalaisten saapumisesta maanantain iltana kertova sähke lähti klo 20.08.[38]

Tornion komendantti sähkötti Pietariin, että 2. (15.) huhtikuuta poliittisten maanpakolaisten ryhmä lähti junalla n:o 353.[39] Tuo oli Torniosta joka päivä kulkeva pikajuna.

Suomen rautatiemuseon työntekijöiden haltuuni myöntämän Tornio—Riihimäki—Pietari-pikajunan vuoden 1917 aikataulun mukaan juna lähti Torniosta klo 16.00 Suomen aikaa ja saapui Riihimäen solmuasemalle seuraavana päivänä klo 14.18. Riihimäellä Torniosta tulleet vaunut liitettiin Pietariin kulkevaan junaan n:o 12. Se lähti klo 14.44 eli 26 minuutin kuluttua. Matkalla juna pysähtyi Viipurissa (klo 19.13) kymmeneksi minuutiksi ja Valkeasaaren raja-asemalle (klo 21.29). Juna saapui Pietariin klo 23.04.

Pietariin lähettämässään sähkeessä Lenin ilmoitti junan saapuvan klo 23.00. Juna myöhästyi vähän: saapui 23.10.[40] Lenin matkusti siis junalla n:o 12 ja välipysäkkien aikataulua se noudatti melko tarkkaan.

Mutta miten sitten sopivat yhteen sähkeiden lähetysaika ja junan lähtöaika Torniosta? Luulen, että Leninin elämäkerrallisen kronikan 4. osassa esitetyn sähkeen kopiossa on osoitettu sähkeen vastaanottoaika Pietarissa eikä Torniossa. Sähkeen lomake on pietarilainen ja siihen on merkitty: »Saatu 2/4 klo 20.08.» Juuri tähän aikaan sähke otettiin Pietarissa vastaan.

Samoin on Plattenin pidätystä koskevan sähkeen laita. Se tuli Pietariin klo 18.32. Näin ollen molemmat sähkeet lähtivät Torniosta ennen kello kuuttatoista Suomen aikaa eli ennen junan lähtöä.

Työtätekevät ottivat lämpimästi vastaan bolševikkipuolueen johtajan. Suurilla asemilla junaa odottivat työväen valtuustot, jotka tulivat asemalle punaiset liput kädessä. Lenin oli hyvin tunnettu Suomessa. Suomen työtätekevät ymmärsivät Venäjän sosialistisen vallankumouksen voiton vaikuttavan maansa kohtaloon. Riihimäellä Leniniä tervehtivät Helsingin neuvoston ja paikallisen bolševikkijärjestön edustajat. Viipurissa Leninin paluuta tervehti suuri joukko suomalaisia ja venäläisiä työläisiä.

Erityisen väekästä oli vastaanotto Valkeasaaressa. Asemalle oli saapunut VSDTP:n Keskuskomitean ja Pietarin komitean jäseniä, pietarilaisia työläisvaltuustoja ja »Pravdan» toimituskunnan jäseniä.

Myöhään illalla 3. (16.) huhtikuuta matkalaiset näkivät Pietarin valot. Suomen aseman aukiolla Leniniä odotti tuhansia työläisiä, sotilaita ja matruuseja. Vallankumouksellinen Venäjä otti vastaan johtajansa.

11. luku

VIIMEISEN KERRAN MAANALAISENA

Löysin vuonna 1966 Tukholman työväenliikkeen arkistosta suomalaisen sosiaalidemokraatin Karl Harald Wiikin päiväkirjan vuosilta 1917—1918. Wiik oli kirjoittanut muistiinpanonsa lehtiöihin ja erillisille liuskoille käyttäen pikakirjoitusmerkkejä ja keksimiään lyhennyksiä. Ennen kuin valkoiset joukot olivat vallanneet Helsingin vuonna 1918, hän oli lähettänyt muistiinpanonsa Tukholmaan ja lähettänyt oikeaan aikaan, sillä pian Wiik pidätettiin työväen vallankumouksen osanottajana ja teljettiin vankilaan.

Toisen maailmansodan vuosina Wiik kuului niihin sosiaalidemokraatteihin, jotka vastustivat virallista Neuvostoliiton vastaista politiikkaa. Varoessaan syksyllä 1939 uutta pidätystä hän päätti kirjoittaa päiväkirjansa puhtaaksi. Tehtyään siihen joitakin lisäyksiä Wiik lyötti kolme kappaletta ja lähetti ne arkistoihin. Hitler-Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon vuonna 1941 Wiik joutui vankilaan ja istui Neuvostoliiton ja Suomen vuoden 1944 välirauhaan asti. Vankilassa hänen terveytensä oli murtunut ja hän kuoli vuonna 1946.

Löysin arkistosta Wiikin päiväkirjan yhden konekirjoitteen. Siitä tehty kopio on nykyään NKP:n Keskuskomitean yhteydessä toimivassa Marxismi-leninismin instituutin keskuspuoluearkistossa.

Tutkin vuosina 1973—1976 Suomen valtionarkistossa olevia Wiikin nimeen liittyviä aineistoja ja löysin Helsingistä päiväkirjan toisen kappaleen, jota säilyttää kotonaan vanha kommunisti, »Folktidningen ny tid» -sanomalehden päätoimittaja Georg Backlund. Backlund ja hänen puolisonsa Aili (myös SKP:n jäsen) olivat Wiikin perheen ystäviä. Anna Wiik tes-

tamenttasi heille joitakin asiakirjoja ja mm. miehensä päiväkirjan.

Päiväkirja auttaa täsmentämään Leninin oleskeluun Suomessa elo—lokakuussa 1917 liittyviä seikkoja.

Wiik tunsi Leninin vuodesta 1910 ja maailmansodan vuosina he olivat kirjeenvaihdossa keskenään. Wiik tapasi Leninin 17. (30.) huhtikuuta 1917 Pietarissa. Sinä päivänä hän kirjoitti päiväkirjaansa: »Keskustelin Leninin kanssa... Kyseli, ovatko opportunistit enemmistönä puolueessamme ja voitaisiinko järjestää posti Tornion kautta...»[1]

Kesäkuun 8.—12. päivinä (v. l.) Wiik oli jälleen Pietarissa. Kuten Karl Kilbom on kertonut muistelmissaan, jonakin näistä päivistä hän ja Wiik tapasivat Leninin »Pravdan» toimituksessa.[2]

Heinäkuun 3. ja 4. päivän (v. l.) mielenosoitusten jälkeen väliaikainen hallitus esitti Leniniä vastaan pöyristävän syytöksen »valtiopetoksesta». Porvarillinen ja sovittelukantainen lehdistö ryhtyi puolestaan panettelemaan bolševistista puoluetta. Heinäkuun 5. (18.) päivän vastaisena yönä junkkarien ja kasakoiden osasto murskasi »Pravdan» toimituksen. Ilmestyi käsky Leninin pidättämisestä. Hänen henkensä joutui vaaralle alttiiksi. Vladimir Iljitš oli pakotettu siirtymään maanalaisuuteen. Hän asui ensin Pietarissa salaisissa asunnoissa, sitten Razlivjärvellä liiterin ullakolla ja heinämajassa siestarjokelaisen työläisen Nikolai Jemeljanovin vuokraamalla niityllä. Heinäkuun puolivälissä (v. 1.) puolueen Keskuskomitea päätti piilottaa Leninin vastavallankumouksen vainoilta Suomeen. Wiik merkitsi 11. (24.) heinäkuuta päiväkirjaansa: »Maria Vygovaja on täällä viesteineen Leniniltä...»[3]

Wiik kirjoitti väärin yhdyshenkilön nimen. Suomessa kävi Maria Vygovskaja. Vahvistuksena hänen käynnistään Helsingissä on mainintoja Kustaa Rovion muistelmissa. Rovio on kertonut sanoneensa Helsinkiin saapuneelle Schottmannille, että asuntoa Leninille oli jo käynyt hommaamassa »eräs naistoveri».[4]

Leninin salaisesta matkasta rajan yli ovat kertoneet muistelmissaan Aleksanteri Schottmann, Eino Rahja, Hugo Jalava ja Lyyli Parviainen.[5] Muutaman päivän Lenin asui rajanläheisessä Jalkalan kylässä ja muutti sitten Lahteen.

Puolueen Keskuskomitea oli antanut Schottmannin vastuulle Leninin turvallisen muuton Suomeen. Schottmann tuli Helsinkiin ja pyysi Wiikiä ja Roviota järjestämään nopeasti asunnon Leninille. He sopivat, että Wiik saattaa Leninin Lahdesta Helsinkiin.[6]

Elokuun 21. päivänä (u. l.) Wiik kirjoitti päiväkirjaansa: »Puoli neljältä (päivällä — *J. D.*) olin Rovion luona, joka pyysi minua noutamaan venäläisen. Lähdin matkaan. (Tätä seuraa Wiikin vuonna 1939 tekemä lisäys: Nämä tahallisesti salaiset merkinnät koskevat Leniniä. Hän oli silloin jonkin aikaa jossain Kannaksella, sitten Lahdessa, missä hän asui lyhyesti 'Työmiehen' paikallisessa konttorissa. Matkustin sinne enkä ollut tuntea häntä heti: hän oli naamioitu. Lähdimme yhdessä junalle... Asetin hänet ikkunan viereen ja peitin pään verholla, aivan kuin hän nukkuisi, otin lipun ja annoin sen omani kanssa konduktöörille, jonka ei tarvinnut nähdä Leniniä... Saavuimme seikkailuitta Keravalle, missä muutimme paikallisjunaan. Sillä matkustimme Mosabackaan ja sieltä lähdimme jalkaisin Malmiin. Kun lähenimme asumusta, Lenin alkoi puhua ranskaa, sillä saksa, jota puhuimme, oli kielletty. Kuljimme talolleni Malmissa, missä Lenin viipyi vuorokauden. En edes äidilleni sanonut, kuka hän oli. Vasta sitten vihjasin hänelle, että se mies oli talossamme käyneistä tunnetuin, ja hän arvasi. Luonani Lenin katseli ranskankielisten kirjojen kokoelmaani, jossa oli etupäässä kaunokirjallisuutta. Hän valitsi yhden kirjan ja luki sitä. Se oli Michelet'n 'La terreur'.)

22. elokuuta, keskiviikko. Saavuin venäläisen kanssa...»[7]

Elokuun 23:ntena Wiik jatkoi muistiinpanoja: »Aamuyhdeksältä Helsinkiin Rovion luo viemään Leninin käsikirjoitusta, joka pitää lähettää edelleen Pietariin.»[8] Sitten hän luetteli moninaisia asioita, joita piti hoitaa kaupungissa SDP:n johdon ja eduskunnan jäsenenä. Vasta kello kuudelta illalla hän palasi kotiin, Malmiin. Sitten seuraa merkintä: »Klo 10.30 (illalla — *J. D.*) kaupunkiin yhdessä Leninin kanssa. (1939: Poistuimme junasta eläintarhan kohdalla, missä oli silloin asemasilta, ja lähdimme jalkaisin Rovion luo, joka asui Sörnäisten Rantatiellä, aivan Hakaniemen torin laidassa. Seuraavina päivinä Lenin asui Rovion luona, kirjoitti kaiken aikaa artikkeleita ja kirjeitä, joissa hän neuvoi ja kehotteli kirjeenvaihtajiaan Pietarissa ja Tukholmassa. Hän eli poikkeuksellisen

vaatimattomasti. Aika ajoin hänen luokseen tuli joku sotamies tuomaan leivänkannikan tai juustoa. Oli sovittu erityisestä ovenkoputusmerkistä niille, joiden piti päästä hänen luokseen. Lähetin usein hänen kirjeitään. Lyhyen ajan kuluttua hän muutti asumaan Töölöön Uséniuksen luo, mutta koska tämä ei voinut henkilökohtaisista syistä majoittaa häntä luokseen, niin hän muutti toisen sosiaalidemokraatin luo, myös Töölöön. Sieltä hän lähti viimein Viipuriin. Hän ulkoili harvoin. Toisinaan kuljimme yhdessä. Keskustelimme ranskaksi. Vain Rautatietorin keskellä, kun ketään ei ollut lähellä, hän puhui taas saksaksi. Lenin taitoi tämän kielen klassisesti. Ostin hänelle venäläisiä sanomalehtiä tavallisesti asemalta...»[9]

Lahdessa tai Malmissa Lenin kirjoitti muistiinpanonsa[10], joissa hän luetteli lähiaikoina hankittavat tavarat (mm. Helsingin asemakaavan). Tämä todistaa, että hän kirjoitti ne joko ennen Helsinkiin saapumista tai Helsingissä oleskelun ensimmäisinä päivinä. Muistiinpanojen lopussa on merkintä:

»1) viikoittain: osoite Haaparannassa
2) salakieli
3) sovinnaiset postikortit.»[11]

Todennäköisesti tämä merkintä ilmestyi Leninin keskusteltua Wiikin kanssa. Olihan Wiik ensimmäisen maailmansodan vuosina hoitanut bolševikkien kirjallisuuden kuljetusta ulkomailta Venäjälle. Tuolla kertaa kyseessä oli ruotsalaisen Haaparannan raja-aseman kautta kulkevan kuljetuslinjan entistäminen. Leninin ollessa Suomessa Wiik palautti ennalleen VSDTP:n Keskuskomitean ja sen Tukholmassa sijaitsevan ulkomaanlähetystön välisen yhteyslinjan. Nähtävästi Malmissa Lenin kirjoitti »VSDTP(b):n Keskuskomitean ulkomaantoimistolle osoitetun kirjeen hahmotelman»[12]. Hän aikoi lähettää kirjeen lähiaikoina Wiikin mukana Tukholmaan.

Tilanne Helsingissä oli elokuussa 1917, Leninin saapumisaikana, kireä. Suomen työväki osoitti tyytymättömyyttään väliaikaisen hallituksen politiikkaan. Helsingissä ja muissa kaupungeissa puhkesi yhtenään lakkoja, järjestettiin mielenosoituksia ja joukkokokouksia. Heinäkuun 1. (14.) pnä kaupungin poliisipäällikkö jäi pois viraltaan. Työväenmiliisi otti järjestyksenvalvonnan huolekseen. Miliisipäälliköksi valittiin Kustaa Rovio, jonka asunnossa Lenin eli Helsingissä alkuaikoina.

Väliaikainen hallitus laski 18. (31.) heinäkuuta hajalle Suomen eduskunnan ja määräsi uudet vaalit. Tämä päätös herätti vastalauseita kautta maan.

Ollessaan 9. (22.) elokuuta Wiikin luona Malmissa Vladimir Iljitš sai sanomalehdistä tietää, että sosiaalidemokraatit ovat kielloista huolimatta päättäneet kutsua 16. (29.) elokuuta koolle valtiopäivät ja että väliaikaisen hallituksen nimittämä kenraalikuvernööri Stahovitš uhkasi hajottaa ne voimakeinoin.

Elokuussa Helsingin porvarilliset sanomalehdet ilmoittivat moneen kertaan, että väliaikainen hallitus etsittää Leniniä. »Hufvudstadsbladet» julkaisi 4. (17.) elokuuta jostain pietarilaisesta lehdestä ottamansa Leninin lyhyen elämäkerran ja jopa hänen valokuvansakin. Tosin kasvonpiirteiden kuvaus ei ollut tarkka: Leninillä sanottiin mm. olevan siniset silmät.

Kustaa Rovio asui Hakaniementorin laidassa, viidennen kerroksen yksiössä. Talo on säilynyt nykypäiviin saakka. Suomi—Neuvostoliitto -Seuran aloitteesta asunnossa on avattu Leninin museo.

Rovio otti Leninin ja Wiikin vastaan Hakaniementorilla. Lenin pyysi Roviota tuomaan hänelle joka päivä pietarilaisia sanomalehtiä sekä järjestämään yhteyden Pietariin. Rovio lupasi tehdä sen luotettavan toverinsa, suositun työläisrunoilijan Kössi Ahmalan* avulla, joka työskenteli Helsingin—Pietarin postijunassa.[13]

Elokuun 11. (24.) päivänä perjantaina Wiik kirjoitti päiväkirjaansa: »Kävin rva U:n luona. (1939: Nähtävästi tarkoituksella järjestää Lenin Uséniuksen asuntoon.) Klo 10:ltä (illalla — *J. D.*) saatoin Leninin rva Uséniuksen luo.»[14]

Jotkut tutkijat olettavat, että tuona päivänä Lenin vain tarkasti Uséniuksen asunnon, mutta muutti siihen myöhemmin. Tämä on kiistanalaista. Maria Usénius ei näet mainitse mitään Leninin tutustumiskäynnistä. Asunnossa oli aamulla käytäessä nyt Wiik, joka saattoi illalla Leninin Uséniuksen luo. Wiik ei ole sanonut päiväkirjassaan mitään siitä, että Lenin olisi palannut heti Rovion luo. Säntillinen Wiik olisi varmaankin

---

* Ahmalasta kertoo yksityiskohtaisesti Gennadi Fiš artikkelissaan (»Nedelja» n:o 37, 1969) ja kirjassaan »Heinäkuun jälkeen vuonna 1917» (Moskova 1970, s. 85—89).

saattanut Leninin takaisinkin ja merkinnyt siitä päiväkirjaansa. Tämän perusteella katson voivani päätellä, että Lenin muutti asumaan Uséniuksen luo elokuun 11. (24.) päivänä.

Miksi täytyi niin nopeasti siirtyä pois Rovion asunnosta? Siinä viipyminen ei ollut turvallista. Ennen Leninin tuloa Helsinkiin Roviolla oli ikävyyksiä. Elokuun 4:ntenä (17.) työläisjoukko oli piirittänyt pörssin, ja miliisit, joiden joukossa oli useita entisiä poliiseja, olivat pieksäneet työläisiä pampuilla. Tapahtuneesta kantoi vastuun miliisipäällikkö, joka ei pystynyt ehkäisemään pieksämistä.[15] Rovio on muistellut myöhemmin, että tuon jälkeen häntä uhattiin rangaistuksella ja joutuessaan olemaan kaiket päivät työmaalla hän oli huolissaan majoittamansa Leninin turvallisuudesta.[16] Tämän vuoksi päätettiin piilottaa Lenin »hiljaisempaan» asuntoon.

Metallityöläinen (myöhemmin yksi ammattiyhdistyksen johtajista) Arthur Usénius oli elokuussa 1917 työmatkalla Ruotsissa. Hänen sisarensa oli niin ikään matkoilla. Heidän kaksiossaan Fredrikinkatu 64:ssä asui silloin Arthurin puoliso Maria. Wiik ja Rovio päättivät majoittaa Leninin sinne semmin kin siksi, että Maria puhui venäjää. Usénius otti Leninin ystävällisesti vastaan ja tarjosi hänelle Arthurin sisaren huoneen. Hän on muistellut myöhemmin, että Leninin asuessa hänen luonaan Helsingissä oli katulevottomuuksia sen takia, että väliaikainen hallitus aikoi hajottaa eduskunnan.[17]

Tuo tapahtui 16. (29.) elokuuta, jolloin sosiaalidemokraatit aikoivat pitää eduskunnan istunnon. Kenraalikuvernöörin käskystä sotilaat piirittivät eduskuntatalon. Kaduille oli kokoontunut paljon suomalaisia sekä venäläisiä sotilaita ja matruuseja, jotka toivat julki solidaarisuutensa suomalaisten sosiaalidemokraattien kanssa.[18] Tämä tapahtuma vahvistaa, että Lenin muutti Uséniuksen luo ennemmin kuin 16. (29.) elokuuta.

Samana tai seuraavana päivänä Lenin joutui silti palaamaan Rovion luokse, sillä odottamatta palasi Arthurin sisar, jonka huoneeseen Lenin oli majoittunut. Tästä ovat muistelleet Maria Usénius ja Kustaa Rovio.[19]

Miksi sitten Wiik ei ole maininnut päiväkirjassaan Leninin paluusta Rovion asuntoon? Siksi että Wiik kirjoitti muistiin vain ne tapahtumat, joihin hän itse osallistui. Leninin muutto

Uséniukselta Roviolle järjestettiin todennäköisesti ilman Wiikiä, joka noina kuohuisina päivinä (so. 15. ja 16. eli uuden luvun mukaan 28. ja 29. elokuuta) oli merkintöjensä mukaan sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän ja puoluejohdon useissa ja pitkittyneissä istunnoissa.

Elokuun 17. (30.) päivänä Lenin alkoi kirjoittaa kirjettä Tukholmaan puolueen Keskuskomitean ulkomaantoimistolle. Siinä hän totesi: »Monta pitkää viikkoa kestäneen pakollisen tauon jälkeen kirjeenvaihto saataneen suurella vaivalla jälleen uusiutumaan.»[20] Hän kirjoitti jatkoa kirjeeseen seuraavana päivänä ja ilmoitti saaneensa »Proletari»-sanomalehden n:ot 1, 2 ja 4. Oli nähtävästi tullut ensimmäinen posti Pietarista.

Sillä aikaa Wiik pyysi ruotsalaisesta työväenliitosta tukuksi tullutta sosiaalidemokraattia Arthur Blomqvistia myöntämään asunnon venäläiselle vallankumouksselliselle. Arthur ja Emilia Blomqvistilla ei ollut lapsia. He asuivat Töölön työväenkorttelissa, mikä oli myös tavallaan eduksi piilottelijoille. Arthur oli veturinkuljettaja ja viipyi usein matkoillaan. Hiljaisuus ja työrauha merkitsivät Leninille paljon.

Milloin Lenin muutti Blomqvistin luo? Pantakoon merkille, että kun Wiik mainitsi päiväkirjassaan, joskin lyhennyksin, Rovion ja Uséniuksen nimet, niin Blomqvistin nimeä ei ole maininnut Wiik eikä Rovio muistelmissaan (»En halua mainita toverin oikeaa nimeä.»[21]). Vuoden 1918 Suomen työväenvallankumouksen kärsittyä tappion Blomqvist tuomittiin ammuttavaksi (sittemmin kuolemantuomio vaihdettiin elinkautiseksi vankeudeksi). Wiik ei maininnut Blomqvistia kirjoittaessaan puhtaaksi päiväkirjaa vuonna 1939 (yhdestä poikkeuksesta kerron alempana).

Elokuun 19. päivänä (1. syyskuuta) Wiik kirjoitti päiväkirjaansa: »Saatoin Leninin asuntoon.»[22] Koska hän oli edellä luetellut työpäivänsä tapahtumia, niin hän tapasi Leninin vasta illalla. Mihin asuntoon saattoi Wiik Leninin? Rovionko vai Uséniuksen luo? Wiik olisi varmasti merkinnyt: »R:lle» tai »U:lle». Tässä kohtaa taas ei ole nimeä. Wiik ei tietenkään halunnut vaarantaa toveriaan myös vuonna 1939. Lenin taisi muuttaa Blomqvistin asuntoon. Emilia Blomqvist on muuten kirjoittanut, että nimenomaan Wiik oli pyytänyt ottamaan vastaan vieraan, joka saapui illalla. Arthur nouti vieraan vuok-

rahevosella Sirkuskadulta (nyk. Paasivuorenkatu), missä sijaitsi työväentalossa SDP:n johto ja Karl Wiikin hoitama puolueen arkisto.

Muuton jälkeisenä päivänä Wiik lähti aamulla Turkuun.

On mielenkiintoista, että kirjoitettuaan kirjettä puolueen Keskuskomitean ulkomaantoimistolle 17. ja 18. (30. ja 31.) elokuuta Lenin jatkoi sitä vasta 20. elokuuta. Olivatkohan 19. päivänä esteenä muuttohommat?

Sunnuntaina 20. elokuuta (2. syyskuuta) Lenin kirjoitti tuohon kirjeeseen seuraavaa: »Kirjettä ei ole vielä saatu lähetetyksi eikä nähtävästi saadakaan niin nopeasti.* Siksi minulla syntyy kirjeen asemesta jonkinlainen päiväkirja! Mutta minkäs teet. Teidän on varauduttava olemaan hyvin kärsivällisiä ja itsepintaisia, jos yleensä haluatte ylläpitää yhteyttä 'kaikkein vapaimman' imperialistisen tasavallan internationalisteihin.»[24] Näin ollen syy kirjeen viivästymiseen oli Leninin mielestä eräässä internationalistissa. Tuona päivänä Wiik oli Turussa. Elokuun 21. päivänä hän piti siellä sosiaalidemokraattisen »Arbeter»-sanomalehden toimituskunnan istunnon. Hän oli lehden aktiivisimpia avustajia ja käytännöllisesti katsoen sen päätoimittajana. Seuraavana päivänä Wiik lähti maalle yhdessä Walter Borgin (joka järjesti joulukuussa 1907 Leninin matkan Turusta Tukholmaan) kanssa. Maalla ollessaan Wiik vilustui ja lähti huonokuntoisena 23. elokuuta (5. syyskuuta) junalla Turusta Helsinkiin.[25] Seuraavana päivänä, torstaina Wiik kirjoitti: »Klo 8:lta (illalla — *J. D.*) kävin Leninin luona, joka tahtoi ottaa yhteyden Ruotsiin.»[26]

Elokuun 25. päivänä (7. syyskuuta) Lenin lisäsi kirjeeseen puolueen Keskuskomitean ulkomaantoimistolle: »Huomenna kirje saataneen matkaan. Tehkää *kaikkenne* järjestääksenne kuljetuksen sieltä käsin. Vastatkaa ehdottomasti heti vaikkapa lyhyesti osoitteella (*teidän* maassanne), jonka tämän kirjeen tuova toveri (tai hänen ystävänsä) teille ilmoittaa. Hän ilmoittaa teille myös salakirjoitusjärjestelmän; kirjoitan sillä kokeeksi muutamia sanoja ja pyydän vastaamaan niihin samalla salakirjoituksella.»[27]

Tuona päivänä Wiik merkitsi päiväkirjaansa: »Kirjoitin

* Lenin tiesi nähtävästi Wiikin lähdöstä Turkuun.

kirjeen Tukholmaan Leninin pyynnöstä. Klo 7.30 (illalla — *J. D.*) kävin Leninin luona, sain häneltä kirjeen Tukholmaan.»[28] Wiik oli osoittanut kirjeensä nähtävästi sosiaalidemokraatille Yrjö Sirolalle, joka oli puolueen johdon toimeksiannosta Tukholmassa vuoden 1917 toukokuusta alkaen. Wiik piti hänen kanssaan vakituista yhteyttä, jossa häntä auttoi Karl Kilbom.

Syyskuun 17. (30.) päivänä Wiik merkitsi päiväkirjaansa, että Kilbom tiedotti saaneensa 26. elokuuta lähetetyn kirjeen. Muistiinpanojen mukaan tuon kirjeen Wiik oli kirjoittanut Leninin pyynnöstä 25. elokuuta (7. syyskuuta). Näin ollen Tukholmaan kulki menestyksellisesti myös Leninin puolueen Keskuskomitean ulkomaantoimistolle kirjoittama kirje.

Ollessaan Helsingissä Lenin jatkoi tavan mukaan keskittynyttä työskentelyä. Hän seurasi tarkkaavaisesti Venäjän ja Suomen tapahtumia, johti puoluetta, kirjoitti kirjeitä puolueen Keskuskomitealle sekä Pietarin ja Moskovan komitealle, kirjoitti artikkeleita bolševikkien sanomalehtiin ja muokkaili kirjaansa »Valtio ja vallankumous».

Eräisiin kirjoituksiinsa Lenin pani tarkat päiväykset. Muiden kirjeiden ja artikkeleiden kirjoitusaika voidaan selvittää Leninin niissä käyttämien lähteiden ja sanomalehtiaineistojen perusteella. Vaikeampaa on ajoittaa vain ne artikkelit, joissa ei ole viittauksia aikakausjulkaisuihin.

Leningradilainen tiedemies Vitali Startsev analysoi huolellisesti vuoden 1917 pietarilaisen lehdistön. Hän onnistuikin ajoittamaan monet Leninin Suomessa kirjoittamat teokset.[29] Tässä yhteydessä täsmennettäköön vain joitakin aikamääriä.

Artikkelinsa »Bonapartismin alkua» Lenin kirjoitti 27. tai 28. heinäkuuta (9. tai 10. elokuuta) 1917.[30] Tuon jälkeen hän ei kirjoittanut 9—10 päivään lehtiaineistoon pohjautuvia artikkeleita. Artikkeli »Vallankumouksen opetuksia» (heinäkuun lopulta) ei sisällä lähdeviittauksia. Viittauksia ilmestyy vasta kirjoituksessa »Ei nähdä metsää puilta». Siinä Lenin arvosteli Martovin 4. (17.) elokuuta pitämää puhetta, jota selostettiin »Novaja Žizn» -lehdessä 5. (18.) elokuuta. Missä Lenin saattoi tutustua sanomalehteen? Ehkä Lahdessa mutta todennäköisemmin 9. (22.) elokuuta Wiikin asunnossa. Backlundin puolisoiden säilyttämissä Wiikin papereissa on hänen

heinäkuun 1. päivästä lähtien tilaamansa »Novaja Žiznin» kuitti. Wiik oli kai tilannut sanomalehden, johon Lenin tutustui saavuttuaan 9. (22.) elokuuta. Voi olla, että juuri »Ei nähdä metsää puilta» -artikkelin Wiik vei aamulla 10. (23.) elokuuta Helsinkiin Roviolle, jotta tämä lähettäisi sen Pietariin.

On tärkeää todeta, että heinäkuun 28.—29:nnen ja elokuun 9.—10. (v. l.) päivien välisenä aikana Lenin ei käyttänyt hyväkseen aikakausjulkaisujen aineistoa. Miksi näin? Todennäköisesti hänellä ei ollut mahdollisuutta tutustua lehdistöön. Muistettakoon, että kummassakin Leninille rajanylitystä varten K. P. Ivanovin nimeen kirjoitetussa henkilökortissa on sama päiväys 29. heinäkuuta (11. elokuuta). Juuri noina päivinä (alkaen heinäkuun 29:nnestä ja elokuun 7.—8:nteen saakka) Lenin muutti Razlivista Jalkalaan ja edelleen Lahteen.

Minkä parissa Lenin työskenteli Jalkalassa? Kylän etäisyys Terijoen asemalta esti häntä seuraamasta säännöllisesti pietarilaisia sanomalehtiä. Ehkä Jalkalassa Lenin vei päätökseen artikkelinsa »Vallankumouksen opetuksia»[31], jossa ei ole viittauksia lehdistön tarjoamiin aineistoihin. Jos artikkeli olisi valmistunut Razlivissa, Lenin olisi lähettänyt sen Pietariin jo ennen lähtöään Suomeen.

Luultavasti Jalkalassa Lenin aloitti kirjansa »Valtio ja vallankumous». Sen alkulauseessa hän kirjoitti: »Lopuksi esitämme tärkeimmät johtopäätökset Venäjän vallankumousten, vuoden 1905 ja varsinkin vuoden 1917 vallankumouksen antamista kokemuksista. Viimeksi mainittu vallankumous on nyt (elokuun alussa 1917) nähtävästi tulossa ensimmäisen kehitysvaiheensa päätekohtaan.»[32] Alkulause syntyi siis elokuun alussa (v. l.) Jalkalassa, mihin saapui harvoin tuoreita sanomalehtiä ja missä Lenin sai paneutua kirjansa kirjoittamiseen.

Lahdessa Lenin viipyi päivän tai pari. Kosken puolisot asuivat pienessä talossa. Olen vuosina 1966—1976 tavannut ja vaihtanut kirjeitä Akseli Kosken sisarenpojan Niilo Märskyn kanssa. Lapsuudessaan Niilo eli lapsettoman pariskunnan Akseli ja Amalia Kosken luona. Märskyn kertoman mukaan talossa oli vain yksi asuinhuone. Tuskin Koski pystyi turvaamaan Leninille kunnolliset työolot. Lahdessa Lenin viipyi vain vähän aikaa ja jatkoi matkaa Helsinkiin.

Kannatan niitä tutkijoita, joiden mielestä Lenin kirjoitti kirjansa »Valtio ja vallankumous» loppuun Helsingissä. Tätä vahvistavat sekä tekstin analyysi että eräät Suomen valtionarkistossa olevat paperit.

Saavuttuaan Helsinkiin Lenin ryhtyi toimekkaasti kirjoittelemaan artikkeleita käyttäen hyväkseen pietarilaisia sanomalehtiä elokuun 5. (18.)—10. (23.) päiviltä. Artikkelien kirjoittaminen keskeytyi 13.—18. (26.—31.) elokuuta. Ehkä näinä päivinä Lenin muokkaili kirjaansa.

Elokuun 19. päivästä lähtien Lenin kirjoitti taas useita artikkeleita, joissa hän käytti pohja-aineistona 17. (30.) — 22. elokuuta (4. syyskuuta) ilmestyneitä pietarilaisia sanomalehtiä. Sitten työ keskeytyi taas elokuun 24. tai 25. päivästä 30:nteen. Oletettavasti noina päivinä Lenin palasi taas kirjansa pariin. Nähtävästi juuri noina päivinä hän kirjoitti sisarelleen Maria Iljinitšnalle: »Minä voin hyvin ja ryhdyin kirjoittamaan valtiosta, mikä minua on jo kauan kiinnostanut.»[33]

»Valtio ja vallankumous» -kirjassa on myös suora viittaus kirjoitusaikaan. Toisen luvun toisessa pykälässä Lenin on kirjoittanut: »Katsokaapa, mitä tapahtui Venäjällä puolen vuoden aikana sitten helmikuun 27. päivän 1917... Tulos, objektiivinen tulos puolen vuoden ajalta, helmikuun 27. päivästä elokuun 27. päivään 1917, on kiistämätön: reformit on lykätty, virkapaikat jaettu ja jaossa tapahtuneet 'virheet' korjattu useilla uudelleenjaoilla.»[34] Tämä on tullut paperille joko 27. elokuuta tai hieman myöhemmin. Oltuaan siis kaksi viikkoa Helsingissä Lenin kirjoitti kirjansa toista lukua.

Kirjan kuudennessa luvussa on maininta: »Bernstein syyttää herostraattisen kuuluisissa 'Sosialismin edellytyksissään' marxilaisuutta '*blanquismista*'...»[35]

Syyskuun 13.—14. (26.—27.) päivinä artikkelissaan »Marxilaisuus ja kapina» Lenin totesi: »Opportunismin johtaja Bernstein on jo hankkinut itselleen surullisen kuuluisuuden syyttämällä marxilaista liikettä blanquilaisuudesta, eivätkä nykyiset opportunistit kirkuessaan blanquilaisuudesta oikeastaan paranna eivätkä 'rikastuta' edes hivenen vertaa Bernsteinin niukkoja 'aatteita'.»[36]

Luulen ettei kirjassa ja artikkelissa mainitun ajatuksen samuus ole satunnaista. Lenin oli jo syyskuun 13.—14. (26.—

27.) päivään mennessä ilmaissut suhteensa asiaan »Valtio ja vallankumous» -kirjan kuudennessa luvussa, ts. syyskuun puolivälissä hän lopetti Helsingissä kirjan kuudennen luvun. Lenin ei ehtinyt kirjoittaa seitsemättä lukua äärimmilleen kiristyneen poliittisen kriisin oloissa Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen aattona.

»Valtion ja vallankumouksen» käsikirjoituksen 10. sivulla on merkintä: »Löydettävä 'Anti-Dühringistä' ja venäjännettävä se kohta (muistaakseni erään 'väkivaltateorialle' omistetun luvun lopussa), missä hän sanoo, että Dühring vain oihkien ja voihkien tunnustaa ajatuksen väkivaltaisesta vallankumouksesta, kun taas jokainen väkivaltainen vallankumous näyttelee suurenmoista roolia joukkojen kasvattajana ja opettajana, joka kohottaa tavattomasti niiden itsetajuntaa, omanarvontuntoa yms.» Saatuaan sitten »Anti-Dühringin» käsiinsä Lenin kirjoitti lainauksen paikalleen. Tätä lainausta ei ole teoksessa »Marxilaisuus valtiosta». Näin ollen Lenin kirjoitti sen käsikirjoitukseensa myöhemmin. Milloin sitten? Muistutettakoon hänen maanalaisuudessa kirjoittamistaan muistiinpanoista. Muiden tarvitsemiensa esineiden joukossa hän on maininnut »Anti-Dühringin» ja Helsingin asemakaavan, joka todistaa hänen aikomustaan saapua lähiaikoina kaupunkiin. Olen jo todennut, että muistiinpanonsa Lenin kirjoitti Lahdessa tai Malmissa tai ehkä jo Helsingissä oleskelun ensimmäisinä päivinä. Hän ei onnistunut hankkimaan käsiinsä »Anti-Dühringiä» Jalkalassa eikä Lahdessa, vaan sai sen vasta Malmissa, Wiikin luona 9. tai 10. (22. tai 23.) elokuuta tai myöhemmin Helsingissä.

Vuonna 1977 otettu »Valtio ja vallankumous» -kirjan faksimilepainos vahvistaa oletustani. Käsikirjoituksensa 56. sivuun saakka Lenin käytti viivallista paperia ja siitä edelleen ruudullista. Lainauksen »Anti-Dühringistä» hän kirjoitti viivalliselle liuskalle, ts. aiemmin kuin ryhtyi kirjoittamaan 57. sivua eli Helsingissä oleskelun alku- muttei loppuaikana.

»Valtion ja vallankumouksen» kuudennen luvun toisessa pykälässä on lainauksia Kautskyn kirjasesta »Yhteiskunnallinen vallankumous». Näitä lainauksia ei kuitenkaan ole sinisessä vihkossa[37]. Mistä Lenin sai ne? Varmaankin suoraan kirjasta, jonka hän sai käsiinsä Helsingistä.

Karl Wiik oli lukenut maisteriksi, ja hänellä oli laaja kirjasto, jossa oli myös marxismin klassikoiden teoksia. Oletettavasti Lenin tutustui perinpohjin vierailunsa aikana Wiikin kirjastoon (9. ja 10. elokuuta v. l.) ja kirjoitti muistiin kaikki tarvitsemansa lainaukset.

Sitä paitsi Wiik saattoi hankkia Leninin pyytämän kirjan muutaman vuoden ajan hoitamastaan SDP:n arkiston kirjastosta. Suomen valtionarkistossa olevissa Wiikin papereissa on arkiston kirjastosta lainattujen kirjojen luettelovihko. Merkintöjen mukaan vuonna 1917 kirjoja lainasivat Otto Kuusinen, Yrjö Sirola, Edvard Gylling ja monet muut tunnetut sosiaalidemokraatit sekä Helsingissä asunut bolševikki Smirnov.

Elokuun 17. (30.) päivänä Wiik on kirjoittanut vihkoon: »30.08. Venäläiselle. 325.»[38]

Venäläiseksi Wiik nimitti turvallisuuden vuoksi päiväkirjassaan Leniniä, jota nähtävästi tarkoitti tuokin merkintä. Wiik antoi 17. (30.) elokuuta Leninille kirjan, jonka inventaarinumero oli 325. Vihkon lopussa on selitetty jotkut numerot. Luettelon mukaan kirjastossa oli Marxin, Engelsin, Plehanovin, Leninin ja muiden kirjoja saksan ja venäjän kielellä. Numerolla 325 merkittyä kirjaa ei valitettavasti luettelossa ole. Voidaan olettaa sen olleen »Anti-Dühring», josta Lenin mainitsi muistiinpanoissaan, tai edellä mainittu Kautskyn kirjanen.

»Valtion ja vallankumouksen» toisessa luvussa Lenin on lainannut »Kommunistisen puolueen manifestia» ja Marxin »Filosofian kurjuutta». Nämä teokset Lenin on maininnut tuntemattomaksi jääneelle osoittamassaan lapussa[39], jossa hän pyytää apua näiden teosten pikaisessa löytämisessä kiireistä työtä varten. Kenelle hän saattoi tarkoittaa tuollaisen lapun Jalkalassa tai Lahdessa? Hän pystyi näet hankkimaan nämä kirjat vasta Helsingissä. Lappuun joku on kirjoittanut, ettei »Kommunistista manifestia» ole saksaksi eikä venäjäksi, kun taas »Filosofian kurjuus» on vain saksaksi. Oletettavasti lappu välitettiin Wiikille, joka teki siihen merkinnät tarkastettuaan arkiston kirjaston varat. Hän toi Leninille Marxin kirjan »Filosofian kurjuus».

Kirjansa kolmannessa luvussa Lenin on lainannut monesti Marxin teosta »Kansalaissota Ranskassa». Huomautettakoon, että Suomen sosiaalidemokraattien johtajiin kuulunut eduskun-

nan silloinen puheenjohtaja Kullervo Manner on muistelmissaan kertonut tapaamisestaan Leninin kanssa Helsingissä syksyllä 1917 seuraavaa: »Lenin näkyi olevan utelias ottamaan selvää, mitä minä luin. Hän tarkasteli aika huolellisesti huoneessa olevan kirjastoni. Ei se kirjasto niin häävi ollut, olipa vain tavallisen suomalaisen sosiaalidemokratian mukainen. Mutta oli siellä toki sentään Marxiakin niin paljon, että Lenin katsoi voivansa esittää minulle erään pyynnön. Hän kysyi: 'Onko teillä 'Kansalaissota Ranskassa'? Tarvitsen sitä työtäni varten.' Minulla ei ollut — valitettavasti... Osoitin hänelle kuitenkin paikan, mistä sen Helsingistä voisi saada.»[40] Nähtävästi tuona paikkana oli sosiaalidemokraattien puoluearkiston kirjasto, jota hoiti Karl Wiik.

Samalla todettakoon, että vihkossa »Marxilaisuus valtiosta» on otteita »Kansalaissota Ranskassa» -kirjan kahdesta painoksesta: vuoden 1876 ja 1891.[41] Paikoin mustalla musteella kirjoitettuun konseptiin on myöhemmin punaisella kynällä osoitettu vuoden 1891 painoksen sivunumerot, jotka näkyvät selvästi Teosten 33. osan sivujen 226 ja 227 välisestä kuvasta. Tämä vahvistaa nähdäkseni Mannerin sanat siitä, että Lenin etsi kirjaa »Kansalaissota Ranskassa». Kirja löytyikin Mannerin luona käynnin jälkeen, ja Lenin merkitsi siniseen vihkoon lainausten sivunumerot myöhemmän painoksen mukaan.

Asiakirjat osoittavat Leninin kirjoittaneen siniseen vihkoon myös Suomessa. Niinpä voidaan väittää, että viimeiset rivit Lenin kirjoitti Helsingissä. Kyseessä on seuraava lainaus Engelsin »Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa» -kirjan saksankielisestä painoksesta: »Kapina on taituruutta samoin kuin sodankäynti tai jokin muu taitotyö... Ensinnäkään ei saa koskaan leikitellä kapinalla, ellei riitä päättäväisyyttä mennä loppuun saakka... Toiseksi kun kerran kapina on aloitettu, on toimittava äärimmäisen päättävästi ja siirryttävä hyökkäykseen. Puolustus on jokaisen aseellisen kapinan kuolema...»[42]

Tämän kirjan Lenin sai 13. (26.) syyskuuta Wiikiltä, joka merkitsi arkiston kirjaston luettelovihkoon saksan kielellä »26.09. Venäläiselle. Marx. Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa»[43] ja päiväkirjaansa ruotsinkielisin lyhennyksin »Välitin B:n kautta kirjan Leninille»[44].

Nämä merkinnät todistavat, että 13. (26.) syyskuuta Wiik

välitti kirjan »Vallankumous ja vastavallankumous Saksassa» arkiston kirjastosta Blomqvistin kautta Leninille.

Pantakoon merkille, että VSDTP:n Keskuskomitealle sekä Pietarin ja Moskovan komiteoille 12.—14. (25.—27.) syyskuuta kirjoittamassaan kirjeessä »Bolševikkien on otettava valta» Lenin kirjoitti Wiikiltä saaman kirjan perusteella: »On pidettävä mielessä ja harkittava Marxin sanoja kapinasta: '*kapina on taitoa*' jne.»[45]

VSDTP:n Keskuskomitealle 13.—14. (26.—27.) syyskuuta kirjoittamassaan kirjeessä »Marxilaisuus ja kapina» Lenin korosti jälleen saamansa kirjan perusteella, että Marx nimitti kapinaa taituruudeksi ja »että kapina on otettava taidon kannalta, että on taistellen *saavutettava* ensimmäinen menestys ja mentävä sitten voitosta voittoon keskeyttämättä *hyökkäystä* vihollista vastaan, käyttäen hyväksi vihollisen hämmennystä jne.»[46]

Myöhemmin Lenin toisti saman lainauksen jälkisanoissa kirjaseen »Kykenevätkö bolševikit pitämään valtiovallan?» ja kirjoituksessa »Syrjäisen neuvoja»[47]. Ratkaisutaistelujen aattona 8. (21.) lokakuuta hän esitti jälleen ne tärkeimmät säännöt, joita tulee noudattaa aseellisen kapinan valmistelussa ja suorittamisessa. Mainittuaan jälleen Marxin sanat, että kapina on taitoa, hän kehitteli luovasti edelleen marxilaista kapinateoriaa sitoen sen vuoden 1917 lokakuussa Venäjällä vallinneisiin oloihin. Teorian soveltamisesta seurasi ensisijaisena tehtävänä »samanaikainen mahdollisimman yllättävä ja nopea hyökkäys Pietariin; välttämättä sekä ulkoa että sisältä käsin, sekä työläiskortteleista että Suomesta, Räävelistä ja Kronstadtista, *koko* laivaston hyökkäys...»[48]

Wiikin päiväkirja luo valoa myös siihen, miten Lenin kirjoitti artikkelia »Puolueemme tehtävät Internationaalissa».

Leninin elämäkerrallisen kronikan 4. osassa sanotaan, että syyskuun 20:nnen (lokakuun 3.) ja 28. päivän (lokakuun 11.) välisenä aikana Lenin tutustui Nikolai Semaškon selostukseen Zimmerwaldin 3. kansainvälisestä sosialistisesta konferenssista. Hän teki siihen joitakin huomautuksia ja alleviivasi ne kohdat, joista ilmeni Saksan sosiaalidemokratian johtajan Hugo Haasen suhtautuminen Tukholman konferenssiin ja Pavel Akselrodin käyttäytyminen konferenssissa (hän panetteli Leniniä ja bol-

ševikkeja, mikä suututti jopa keskustalaista Georg Ledebouria, joka pakotti Akselrodin pyytämään anteeksi).[49]

Lainattakoon tässä kohtaa Wiikin muistiinpanoja lokakuun neljänneltä päivältä: »Konrad Lehtimäki saapui Tukholmasta mukanaan sikäläisten venäläisten kirje Leninille; hyviä uutisia: Ledebour joukkotoimien kannalla ja yleensä vasemmistoliikkeen voimakas kehitys Saksassa.»[50]

Ledebour kuului Saksan riippumattoman sosiaalidemokraattisen puolueen valtuuskuntaan, joka osallistui Tukholmassa elokuun 23.—30. päivinä pidettyyn 3. zimmerwaldilaiseen konferenssiin ja kävi neuvotteluja VSDTP:n Keskuskomitean ulkomaantoimiston kanssa.[51] Artikkelissaan »Puolueemme tehtävät Internationaalissa», jonka Lenin kirjoitti Viipurissa, hän mainitsee yhdeksi kirjallisista lähteistä tiedotukset »eräiltä konferenssiin osallistuneilta tovereilta, puolalaiselta ja venäläiseltä». Kyse oli nähdäkseni Jakub Haneckin ja Nikolai Semaškon tiedotuksista. Lokakuun 4. päivä (u. l.) on toistaiseksi Leninin Tukholmasta heti konferenssin jälkeen saaman postin ainoa tunnettu saapumispäivä. Tämän ja Wiikin merkintöjen mukaan voidaan olettaa, että Lenin sai käsiinsä Semaškon selostuksen ja Haneckin tiedotukset syyskuun 21. päivänä (4. lokakuuta), mutta onnistui käyttämään niitä lähdeaineistona vasta Viipurissa.

Lenin saapui Viipuriin 23. tai 24. syyskuuta (6. tai 7. lokakuuta) »Työ»-sanomalehden päätoimittajan Evert Huttusen asuntoon. Illalla hän muutti suomalaisen lehtimiehen, saman lehden avustajan Jukka Latukan asuntoon.

Leninin Viipurissa oleskelun kausi on melko hyvin tutkittu. Siltä ajalta tunnetaan Jukka Latukan, hänen vaimonsa Lyylin ja tämän sisaren Hildur Haaralan muistelmat.[53]

Syyskuun 27. päivänä (10. lokakuuta) Lenin lähetti nyrkkipostitse kirjeen armeijan, laivaston ja työläisten Suomen-aluekomitean puheenjohtajalle Ivar Smilgalle. Aseellisen kapinan tultua päiväjärjestykseen hän ohjasi sen valmistelua ja katsoi tärkeäksi käyttää kapinassa Suomessa olevia sotilasosastoja ja Itämeren laivastoa. Lenin antoi Smilgan toimeksi järjestää kirjallisuuden kuljetus Ruotsista erään henkilön avulla, jonka luona hän asui päivän ennen saapumistaan Helsinkiin.[54] Kyse oli Wiikistä.

Leninin yhdysmies toi kirjeen Helsinkiin ja antoi sen Roviolle, jotta tämä välittäisi sen suoraan Smilgalle. Oheisessa lapussa Lenin kysyi Roviolta: »Oletteko lähettänyt sen, minkä Teille annoin, pohjoiseen ruotsalaisille ystäville luovutettavaksi?»[55]

On mielenkiintoista todeta, että samana päivänä 10. lokakuuta Wiik merkitsi päiväkirjaansa: »Rovio antoi minulle venäläisiä papereita välitettäväksi Ruotsiin.»

Todennäköisesti tuona iltana Wiik sai ne venäläiset paperit, jotka Lenin pyysi Roviota lähettämään ruotsalaisille ystäville.

Wiikin merkintöjen perusteella voidaan olettaa, että Helsinkiin Leninin kirjeen toi Eino Rahja. Seuraavana päivänä Wiik totesi päiväkirjassa: »Rahja täällä.»

Lokakuun 15. päivänä (u. l.) Wiik kirjoitti: »Luin Leninin kirjeen ja panin sen kuoreen, jonka Sundbergin piti seuraavana päivänä lähettää Svl:lle.»

Kuka oli Svl? Lyhennyksen jälkeen Wiik pani sulkeisiin kysymysmerkin ja toisessa kohtaa selitti unohtaneensa tuon henkilön nimen. Hänhän kävi käsiksi päiväkirjaansa niin monen vuoden kuluttua. Voidaan olettaa, että selvitellessään vanhoja merkintöjään Wiik erehtyi kirjoittamaan Svl Srl:n asemesta. Sirola oli näet tuohon aikaan Tukholmassa ja vaihtoi Wiikin kanssa kirjeitä ja lähetyksiä. Ehkä Wiik tarkoitti Sirolaa? Lokakuun 19. päivänä Wiik kirjoitti päiväkirjaansa: »Ad. (Adam Laakonen Kemissä) ilmoitti paketin lähettämisestä Svl:lle.»[56] Kyseessä oli nähtävästi Leninin kirjeen sisältävän paketin lähettäminen Tukholmaan.

Ollessaan Viipurissa Lenin kirjoitti useita artikkeleita, jotka suuntasivat puoluetta ja Venäjän työväenluokkaa voitokkaaseen aseelliseen kapinaan kapitalistien ja tilanomistajien väliaikaista hallitusta vastaan.

Tähän mennessä ei valitettavasti ole saatu selville Leninin Viipurista lähdön tarkkaa päivämäärää. On esitetty erilaisia oletuksia[57]. Leninin Pietariin paluusta voidaan silti sanoa seuraavaa.

Viipurista Pietariin on kaikkiaan 129 kilometrin pituinen rataosuus. Matka kesti siis kolme neljä tuntia. Tunnetusti Leninin ei voinut matkustaa tavallisella junalla, sillä väliaikaisen hallituksen asiamiehet olisivat voineet tunnistaa hänet ja pidät-

tää rajalla. Täytyi valita hitaampi mutta turvallisempi matkustamistapa. Ensin oli ylitettävä raja Hugo Jalavan veturilla.

Juhani Latukan muistelmien mukaan Lenin lähti Viipurista klo 14.35 ja ajoi Raivolan asemalle, missä hän siirtyi Jalavan veturiin. Nähtävästi näin se tapahtuikin. Entä miten tämä käy ajallisesti? Jos Lenin ja Rahja lähtivät klo 14.35 Viipurista, niin runsaan tunnin kuluttua heidän piti olla jo Raivolassa. Latukka kirjoitti heidän lähteneen sieltä Hugo Jalavan kanssa »kahden tunnin kuluttua»[58] eli noin klo 19 tai 20. Margarita Fofanova on niin ikään muistellut, että Lenin saapui hänen luokseen illalla.[59]

Olen saanut Suomen rautatiemuseosta käyttööni Helsingin—Pietarin ja Raivolan—Pietarin välisen junaliikenteen vuoden 1917 aikataulujen kopiot. Aikataulut oli julkaistu »Turisti»-hakemistossa suomen kielellä vuonna 1917. Viipurin kautta Pietariin joka päivä kulki Helsingistä kuusi junaa ja Riihimäeltä yksi. Yksistään Riihimäen juna (n:o 10) tuli Viipuriin päivällä ja lähti Pietariin klo 16.15 Suomen aikaa. Se saapui Raivolaan klo 18.17 eli kahden tunnin ja kahden minuutin kuluttua.

Raivolasta Pietariin kulki kolme junaa: n:ot 72, 74 ja 76. Kaksi ensimmäistä lähtivät Pietariin varhain aamulla: 7.45 ja 5.12. Vain juna n:o 76 lähti illalla klo 17.59 Suomen aikaa. Se saapui Pietariin klo 20.12 Pietarin aikaa eli oli matkalla tunnin ja kolmetoista minuuttia (59 km). Pietarin edustalla juna pysähtyi kaikille asemille. Oletettavasti tällä junalla Lenin saapuikin Pietariin.

Pietarissa Lenin pysähtyi Fofanovan asuntoon Viipurin puolella ja ryhtyi heti ohjaamaan aseellisen kapinan valmistelua.

Lokakuun 24. päivänä (6. marraskuuta) Lenin saapui Rahjan saattamana Smolnaan, mistä käsin hän johti vallankumouksellisten voimien hyökkäystä väliaikaista hallitusta vastaan. Tämä hyökkäys päättyi historialliseen voittoon. Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous lähti leviämään kautta maan.

12. luku

SUOMEN ITSENÄISTYMINEN

Leninin johtama neuvostohallitus myönsi Suomelle itsenäisyyden 18. (31.) joulukuuta 1917, jolloin Helsingissä oli vielä vallassa porvaristo. Lähes kuukauden kuluttua »valkoinen armeija» aloitti saksalaisten maahanhyökkääjien tuella kansalaissodan Suomen työväenhallitusta vastaan.

Suomen itsenäistyminen on erottamattomasti yhteydessä Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen voittoon Venäjällä. Tunnetusti Lenin pani paljon huomiota Venäjän ja Suomen välisiin suhteisiin ja puolusti monissa teoksissaan Suomen kansan oikeuksia.[1]

Suomen itsenäistymiseen liittyviä kysymyksiä ovat tarkastelleet asiakirjoissaan NKP, Suomen kommunistinen ja sosiaalidemokraattinen puolue. Niitä ovat käsitelleet puheissaan ja kirjoituksissaan monet neuvostoliittolaiset ja suomalaiset valtiomiehet ja poliitikot. Itsenäistymisen aiheelle ovat omistaneet tutkielmansa mm. Otto Wille Kuusinen, T. Bartenjev, Jakov Iljinski, Juri Komissarov, Matti Koronen, Villiam Pohljobkin, Ivan Razdorožnyi, Vladimir Smirnov, Josef Sykiäinen, Vladimir Fjodorov, Viktor Holodkovski, Yrjö Sirola ja Ville Pessi. On julkaistu K. G. Idmanin ja C. Enckellin muistelmat.

Suomen valtionarkistosta löytämäni asiakirjat luovat lisää valoa Suomen itsenäistymisen yksityisseikkoihin.

Helmikuun porvarillis-demokraattisen vallankumouksen jälkeen Suomen porvaristo läheni väliaikaista hallitusta siinä toivossa, että tsaarin kukistamisen jälkeen sen on helpompaa päästä Venäjän porvariston kanssa sovintoon vaikutusalueista Venäjän laajoilla sisämarkkinoilla. Suomen porvarillisten puolueiden edustajat eivät pyytäneet väliaikaiselta hallitukselta Suomen itsenäistämistä.

Vuoden 1917 alussa suuren vaikutusvallan saavutti Suomessa sosiaalidemokraattinen puolue. Sillä oli 103 paikkaa eduskunnassa 200:sta. Tällaista enemmistöä puolueella ei ollut koskaan aiemmin ollut. Senaatin kahdestatoista jäsenestä kuusi oli sosiaalidemokraatteja.

Maaliskuun 7. (20.) päivänä väliaikainen hallitus julkaisi manifestin Suomen suuriruhtinaskunnan perustuslain palauttamisesta voimaan ja sen soveltamisesta täydessä määrin. Manifestissa ei kuitenkaan ollut sanaakaan Suomen itsenäistämisestä.

Huhtikuussa Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen johto lähetti Pietariin valtuuskunnan selvittämään väliaikaisen hallituksen ja venäläisten puolueiden johtajien kantaa Suomen ja Venäjän välisistä suhteista. Valtuuskunnassa olivat mukana Evert Huttunen, Edvard Gylling ja Matti Turkia. Kuten Wiik kirjoitti päiväkirjaansa, sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmistosiiven johtoon kuulunut Yrjö Mäkelin sanoi 15. (28.) huhtikuuta 1917 valtuuskunnan lähettämistä käsitelleessä puoluejohdon istunnossa, että maan koko poliittinen ja historiallinen kehitys todistaa Suomen Venäjästä erottumisen puolesta.[2]

Illalla 16. (29.) huhtikuuta Gylling, Turkia, Huttunen ja Wiik lähtivät Pietariin. Seuraavana päivänä kolme heistä (ilman Wiikiä) osallistui menševikkien keskuskomitean (organisaatiokomitean) istuntoon. Menševikit julistivat, että kysymyksen Suomen ja Venäjän valtion keskinäisistä suhteista voi kokonaisuudessaan ratkaista ainoastaan Suomen eduskunnan ja Venäjän perustavan kokouksen välinen sopimus. Huhtikuun 22. päivänä (v. l.) Turkia kertoi Helsingissä sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän istunnossa Pietarin-matkastaan: »Menševikkien puheenjohtaja (nähtävästi Nikolai Tšheidze — *J. D.*) osoitti täydellistä asian (Suomen kysymyksen) ymmärtämättömyyttä. Halusi tietää, miksi suomalaiset eivät tahdo osallistua perustavaan kokoukseen... He eivät uskaltaneet ilmoittaa venäläiselle yleisölle, että Suomessa on pyrkimys itsenäisyyteen.»[3] Huttusen mukaan yksi menševikkien johtajista Lieber sanoi: »Niin kauan kuin säilyy uhkaava tilanne, meidän on koottava kaikki voimamme venäläisen vastavallankumouksen murskaamiseksi ja lykättävä Suomen kysymystä.» Niinpä Huttunen päätteli: »Yleensäkin on vähän toiveita menševikkeihin, sillä he ovat perin tietämättömiä Suomen kysymyksestä ja perin kiinni asioissaan.»[4]

Sosiaalidemokraattisen puolueen valtuuskunta kävi Georgi Plehanovin ryhmän luona ja »Jedinstvo»-sanomalehden toimituksessa. Turkia on kertonut: »Plehanov kävi ripeästi käsiksi asiaamme, hän halusi soittaa heti hallitukselle: 'Te saatte itsenäisyyden.' Kahden päivän kuluttua: 'Saatte siis itsenäisyyden, mutta ette missään tapauksessa nyt, sillä se voi vahingoittaa vallankumousta. Puola? Nyt se ei kuulu meille, yhtä hyvin voisimme luvata itsenäisyyden Kuulle. Odottakaa perustavaan kokoukseen saakka.'»[5] Suomalaiset sosiaalidemokraatit eivät saaneet tukea eserriltäkään.

Vain bolševikkipuolue osoittautui puolustavan tsaarin Venäjän pienten kansojen oikeuksia johdonmukaisesti.

Huhtikuun 17. (30.) päivänä Wiik kävi Pietarissa Leninin luona. Tuona päivänä hän kirjoitti päiväkirjaansa: »Puhelin Leninin kanssa, hän katsoo että itsenäistymisliike on voimistunut (väliaikaisen — *J. D.*) hallituksen vastustuksen takia. Kyseli, ovatko opportunistit enemmistönä puolueessa ja voidaanko järjestää postin kuljetus Tornion kautta, pyysi minua saapumaan Pietariin ennen Ruotsin-matkaani* (1939: Muistan, että hän sinkoili kysymyksiä toisen toisensa perään kuin kuulustelussa, ja että hän oli tyytyväinen vastauksiin. Hän kysyi mm., miten suhtaudumme hallitukseen).»[6]

Kahden päivän kuluttua 19. huhtikuuta (2. toukokuuta) VSDTP(b):n Keskuskomitean istunnossa oli läsnä Suomen SDP:n valtuuskunta. Matti Turkia sanoi puheessaan, että suomalaisten tsaarivallan kukistumiseen panemat toiveet osoittautuivat turhiksi. Väliaikaisen hallituksen vaatimaa Suomen eduskunnan säätämien lakien vahvistamisoikeutta sosiaalidemokraatit pitävät lainvastaisena ja kelvottomana. Turkia sanoi: »Asetamme tämän kysymyksen teidän ratkaistavaksenne, ja jos katsotte mahdolliseksi kamppailla tässä kohtaa väliaikaista hallitusta vastaan, niin lähdemme tätä tietä teidän tukenne nojalla.»[7]

Suomen kysymystä käsitelleessä Keskuskomitean istunnossa puhui Lenin. Hän kannatti täydellisen autonomian ja jopa

---

* Suomen SDP:n hallinto komensi Wiikin Ruotsiin, missä hän oli huhtikuun 25:nnestä kesäkuun 1. päivään saakka 1917 (v. l.).

Venäjästä eroamisen oikeuden myöntämistä Suomelle, mutta kehotti asettamaan sellaiset ehdot, etteivät suomalaiset tahtoisi erota.[8]

Saavuttuaan Helsinkiin Turkia selosti puolueen johdolle, että bolševikit ja mm. Lenin neuvoivat suomalaisia sosiaalidemokraatteja »nousemaan avoimeen taisteluun, julkaisemaan manifestin väliaikaista hallitusta vastaan». »Olemme kanssanne, sanoivat he (bolševikit — *J. D.*)... Kirjoittakaa manifesti älkääkä selostusta. Paljastakaa se, mitä Kerenski sanoi.»[9]

Selostaessaan 29. huhtikuuta (v. l.) VSDTP(b):n 7. yleisvenäläisessä (huhtikuun) konferenssissa kansallisuuskysymystä Lenin sanoi: »Suomalaiset tahtovat nyt vain autonomiaa. Me kannatamme sitä, että Suomelle on annettava täysi vapaus... luoksemme saapuu suomalaisia tovereita, jotka sanovat: me tarvitsemme autonomiaa. Mutta heitä aletaan tulittaa kaikista tykeistä ja sanotaan: 'odottakaa perustavaa kokousta'. Me taas sanomme: 'venäläinen sosialisti, joka kieltää Suomelta vapauden, on šovinisti'.»[10]

Kolmen päivän kuluttua 2. (15.) toukokuuta »Pravdassa» julkaistiin Leninin artikkeli »Suomi ja Venäjä», jossa on tällaiset sanat: »Jos me todella vastustamme aluevaltauksia, niin meidän on sanottava: *eroamisvapaus Suomelle*! Kun olemme sanoneet ja tehneet sen, niin *silloin* — ja vasta silloin!—'sopimus' Suomen kanssa tulee olemaan todella vapaaehtoinen, vapaasopimus, todellista sopimuksen tekoa eikä petosta.»[11]

Kesäkuun 2.—5. päivänä (v. l.) Suomen sosiaalidemokraatit pitivät ylimääräisen puoluekokouksen. VSDTP(b):n Keskuskomitea valtuutti Aleksandra Kollontain puoluekokoukseen edustajakseen. Hän keskusteli ennen Helsinkiin lähtöään Leninin kanssa.

Suomen ja Venäjän välisistä suhteista kertoi edustajakokouksessa Kuusinen: »Venäjän hallituksella ei ole oikeutta olla missään suhteessa Suomen kansan korkeimpana hallitusvaltana, vaan Suomella tulee olla kuten oma eduskunta, niin myös oma hallitusvalta, kansasta ja kansan eduskunnasta riippuvainen... Suomen sosiaalidemokratia siis asettaa Venäjän porvariston holhousvallan vaatimusta vastaan Suomen kansan valtiollisen itsenäisyyden vaatimuksen.»[12]

Menševikkien keskuskomiteaa edustanut Juli Martov (Zederbaum) kehotti odottelemaan perustavaa kokousta, lupasi tukea, mutta vältti selviä ja kategorisia sanamuotoja.

Kollontain puhe herätti myötämieltä kokouksen osanottajissa. Kollontai kertoi bolševikkien kansallisuusohjelmasta ja korosti puolueensa kannattavan Suomen itsenäistämistä. Hän lausui: »Tunnustamme että Suomen kansalla on oikeus ratkaista täysin itsenäisesti kysymys valtiollisesta olemassaolostaan.»[13]

Melkein kaikki Venäjän sanomalehdet ilmoittivat suomalaisten sosiaalidemokraattien puoluekokouksen antamasta Suomen itsenäisyyttä koskevasta lausunnosta. Menševikkien »Den»-sanomalehti arvioi sen »puukoniskuksi Venäjän vallankumouksen selkään». Samaan sävyyn kommentoivat lausuntoa »Birževyje Vedomosti» ja muut porvarilliset sanomalehdet.

Ainoastaan bolševikit asettuivat suomalaisten sosiaalidemokraattien kannalle. He ehdottivat työläis- ja sotilasedustajien neuvostojen 1. yleisvenäläisen edustajakokouksen käsiteltäväksi päätöslauselman, johon sisältyi vaatimus itsemääräämisoikeuden ja eroamisvapauden myöntämisestä Suomelle. Päätöslauselman hyväksymisen estivät kuitenkin edustajakokouksessa enemmistönä olleet menševikit ja eserrät.

Heinäkuun 5. (18.) päivänä Suomen eduskunta hyväksyi sosiaalidemokraattien aloitteesta ja vastoin porvaripuolueiden edustajien tahtoa niin sanotun valtalain. Eduskunta vaati itselleen ratkaisuvaltaa maan sisäasioissa sekä ulkopolitiikkaa ja maan puolustusta koskevien asioiden jättämistä väliaikaisen hallituksen määräysvaltaan.

Tämä Suomen eduskunnan aloite suututti kovasti väliaikaista hallitusta. Suomen asiain entisen ministerivaltiosihteeri Carl Enckellin muistelmien mukaan Kerenski uhkasi Suomea »sotilaallisin toimenpitein».[14] Venäjän porvarilliset lehdet vaativat väliaikaista hallitusta käyttämään voimaa ja »rankaisemaan suomalaiset». Suuttumusta uhoivat myös menševikkien ja eserrien sanomalehdet. Tutustuttuaan valtalain luonnokseen yksi menševikkien johtajista Fjodor Dan varoitti sosiaalidemokraatteja hyväksymästä sitä. Hän sanoi Wiikille, että silloin »koko Venäjän demokratia asettuu teitä vastaan».[15]

Väliaikainen hallitus käytti tuota tilaisuutta hajottaakseen Suomen eduskunnan, jossa oli sekä Venäjän että Suomen

porvaristolle epäsuotava sosiaalidemokraattinen enemmistö. Illalla 15. (28.) heinäkuuta väliaikaisen hallituksen käskystä tuhottiin bolševikkien »Volna»-sanomalehden toimitus Helsingissä, pidätettiin siinä työskennelleet ja mm. bolševikit Vladimir Antonov-Ovsejenko ja Mihail Rošal.[16]

Elokuun 10. (23.) päivänä Helsinkiin saapui salaa Lenin. Hän tapasi Suomessa työskennelleitä bolševikkeja ja keskusteli Suomen sosiaalidemokratian vasemmistosiiven johtajien kanssa. Lenin ilmaisi myötätuntonsa sosiaalidemokraattien toimille väliaikaista hallitusta vastaan ja vahvisti jälleen, että bolševikit puoltavat Suomen itsenäisyyden tunnustamista. Niinpä hän sanoi Kuusiselle: »Bolševikkipuolueemme on Suomen itsenäisyyden tunnustamisen kannalla ja siitä olisi helppo sopia, kun Venäjällä valta siirtyy vallankumouksellisen työväenluokan käsiin.»[17]

Huhtikuusta 1917 VSDTP(b):n Helsingin kaupunkikomiteassa työskennellyt Adolf Taimi kantoi vastuuta yhteyksistä suomalaisiin sosiaalidemokraatteihin. Hän on kirjoittanut muistelmissaan: »Me helsinkiläiset bolševikit noudatimme tässä kysymyksessä puolueen johtajan, suuren Leninin ohjeita. Järjestömme tuki suomalaisten luonnollista pyrkimystä. Me olimme Helsingissä ainoa venäläinen puoluejärjestö, joka oli Suomen itsenäisyyden kannalla. Bolševistiset sanomalehdet, ensin 'Volna' ja sen lakkauttamisen jälkeen 'Priboi', julkaisivat säännöllisesti artikkeleita, joissa paljastettiin väliaikaisen hallituksen kansallisuuspolitiikan imperialistista luonnetta sekä menševikkien ja eserrien opportunismia.»[18]

Välittämättä väliaikaisen hallituksen asevoimalla uhkailuista Suomen sosiaalidemokraatit päättivät kutsua koolle valtiopäivät 16. (29.) elokuuta.

Tuossa tilanteessa Suomen porvarilliset puolueet liittoutuivat väliaikaisen hallituksen kanssa. Ne kannattivat sosiaalidemokraatteja vastaan suunnattuja taantumuksellisia toimenpiteitä. Niinpä »Helsingin Sanomat» kirjoitti 8. (21.) elokuuta, että päättämällä vastoin väliaikaisen hallituksen tahtoa kutsua koolle valtiopäivät sosiaalidemokraatit »asettavat taktiikkansa kortin varaan maan arvokkaimmat oikeudet». »Uusi Suometar» nimitti tuota päätöstä »tempuksi» ja ennusti »sosiaalidemokraattien hullun päähänpiston täyttä vararikkoa».

Taaskin vain bolševikit kannattivat vaikealla hetkellä suomalaisia sosiaalidemokraatteja. Illalla 12. (25.) elokuuta armeijan, laivaston ja työläisten Suomen-aluekomitea käsitteli valtiopäivien koollekutsumista. Selosteessaan aluekomitea varoitti Yleisvenäläistä toimeenpanevaa komiteaa siitä, että valtiopäivien hajottaminen loukkasi monien suomalaisten kansallista omanarvontuntoa. »Vain ryhtymällä demokraattisten paikallisjärjestöjen välittömällä osanotolla tyydyttämään perin pohjin suomalaisten oikeudenmukaisia kansallisia vaatimuksia voidaan kerta kaikkiaan ratkaista suomalainen kysymys», sanottiin selosteessa.[19]

Elokuun 14. (27.) päivänä valtiopäivien koollekutsumista käsiteltiin pitkään sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän istunnossa. Tuona päivänä Wiik merkitsi päiväkirjaansa, että yhtenä Viaporin kapinan ennenaikaisen nousun provosoijista tunnettu entinen kapteeni ja eserrä Sergei Cion vaati, että sosiaalidemokraatit luopuisivat aikeistaan, ja pelotteli verenvuodatuksella, joka tapahtuu jos suomalaisia sosiaalidemokraatteja kannattavat venäläiset sotilaat nousevat kapinaan väliaikaisen hallituksen lojaalisia sotilasosastoja vastaan. Hänen sanojensa mukaan syy siitä lankeaisi sosiaalidemokraateille.

Wiik oli ehdottanut, että menettelystä neuvoteltaisiin bolševikkien kanssa. Kuusinen kannatti ehdotusta lausuen, että suomalaiset vasemmistososiaalidemokraatit kaipaavat bolševikkien tukea. »Jos bolševikit murskataan, tulemme aivan suojattomiksi», hän sanoi.

Eduskuntaryhmä päätti komentaa Wiikin ja Huttusen neuvotteluihin bolševikkien kanssa.[20]

Aamulla 15. (28.) elokuuta, valtiopäivien aattona Wiik ja Huttunen tulivat Helsingissä bolševikkien »Priboi»-sanomalehden toimitukseen. Venäläiset toverit yrittivät kohottaa heidän mielialaansa näyttämällä päätöslauselman, jossa Haminassa olleet venäläiset sotilaat ilmaisivat suomalaisille sosiaalidemokraateille myötätuntonsa ja sanoivat venäläisten sotilaiden ja matruusien huomattavan osan kannattavan valtiopäivien kutsumista.

Puolenpäivän aikaan puolueen lähetit selostivat ryhmänsä istunnossa bolševikkien kanssa käymiensä neuvottelujen tuloksista. Istunnossa läsnä ollut Cion alkoi jälleen pelotella suoma-

laisia sosiaalidemokraatteja näiden toimien seurauksilla ja kehotella solidaarisuuteen »venäläisen demokratian» kanssa. Cionin puheesta Wiik pani päiväkirjaansa yhden ainoan lausunnon, joka tuo osuvasti ilmi puheen ulkokultaisuuden: »Paljon fraaseja veljeydestä ja vallankumouksellisesta demokratiasta.» Wiik puolestaan sanoi istunnossa, että jos taantumus voittaa Venäjällä, Suomen käy pahasti. Tämä totuus pitää selittää suomalaisille. »Nyt on samanlainen vaara kuin heinäkuun 3. päivän tapahtumissa Pietarissa, joita seurasi taantumuksen suurenmoinen voimistuminen.»[21]

Illalla kello kuudelta Wiik ja Manner kävivät Suomen alueen armeijan, laivaston ja työläisten edustajien Helsingin neuvoston toimeenpanevan komitean puheenjohtajan Aron Scheinmannin luona, joka arvioi yhteenoton ja verenvuodatuksen vaaran paisutelluksi. Hän sanoi mm.: »Jos eduskuntaa kohtaan käytetään väkivaltaa, niin vaara uhkaa silloin koko Helsinkiä, sillä sotilaiden keskuudessa on voimakasta suuttumusta.» Scheinmann kannatti suomalaisia sosiaalidemokraatteja, neuvoi heitä pitämään mielialansa korkealla.[22]

Elokuun 16. (29.) päivänä hiljan Suomeen saapuneet husaarit saartoivat kenraalikuvernöörin käskystä eduskuntatalon (paikallisiin sotilasosastoihin ei ollut luottamista). Eduskunnan puheenjohtajan Kullervo Mannerin ehdotuksesta oville kerääntyneet noin 140 valtiopäivämiestä (kahdestasadasta) astuivat säätytalon sisään, sillä eduskuntataloon heitä ei päästetty. Äänestyksellä ratkaistiin, jatketaanko valtiopäivien työtä. Porvarilliset valtiopäivämiehet vastustivat sitä jyrkästi. Sosiaalidemokraatitkaan eivät olleet yhtenäisiä. Oikeistososiaalidemokraatit kannattivat »laillisuuden noudattamista» ja kehottivat hajautumaan. 44 äänellä 37 vastaan he pakottivat eduskuntaryhmän tunnustamaan valtiopäivien toiminnan mahdottomaksi.[23]

Porvarilliset puolueet riemuitsivat. »Hufvudstadsbladet» kirjoitti 17. (30.) elokuuta pääartikkelissaan, että yritys kutsua eduskunta koolle »ei tuottanut sosiaalidemokraateille kunniaa eikä antanut heille marttyyrien orjantappurakruunua». Lehti kehotti valitsijoita äänestämään uuden eduskunnan vaaleissa »vastuullisempia ja selväjärkisempiä henkilöitä», so. porvarillisten puolueiden edustajia. Myös muut porvarilliset lehdet

hyökkäsivät raivokkaasti sosiaalidemokraattien kimppuun ja yrittivät halventaa heidät valitsijoiden silmissä.

Syyskuussa Kornilovin kapinan tukahduttamisen jälkeen bolševikit saivat huomattavasti enemmän arvovaltaa neuvostoissa. Syyskuun 12. (25.) päivänä Helsingissä lopetti työnsä Suomen alueen armeijan, laivaston ja työläisten edustajien neuvostojen kolmas edustajakokous. Monet siihen valtuutetuista olivat bolševikkeja. Edustajakokouksessa hyväksyttiin Suomen kysymyksestä päätöslauselma, jossa tunnustettiin kansakuntien itsemääräämisoikeus ja tuomittiin väliaikaisen hallituksen Suomen-politiikka. Päätöslauselmassa tuomittiin vastavallankumouksellisiksi kaikki yritykset hankaloittaa sosiaalidemokraattien suunnittelemaa valtiopäivien koollekutsumista. Päätöslauselma hyväksyttiin 116 äänellä 10 pidättyessä.[24]

Manner ilmoitti valtiopäivien koollekutsumisesta syyskuun 15. (28.) päiväksi. Väliaikainen hallitus varoitti estävänsä sen asevoimin. Uuden kenraalikuvernöörin Nekrasovin käskystä eduskuntatalon ovet sinetöitiin. Sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmän kokoonnuttua ovelle eduskunnan puhemies rikkoi sinetin ja avasi oven. Sosiaalidemokraatit pitivät istuntonsa.

Noina päivinä Suomen porvariston äänenkannattajat yhtyivät sosiaalidemokraatteja parjaavien mustasotnialaisten sanomalehtien kuoroon. »Helsingin Sanomat» kirjoitti 16. (29.) syyskuuta, että hajotetun eduskunnan koollekutsuminen on lainvastainen, joten istunnossa hyväksytyt päätökset ovat niin ikään lainvastaisia. »Uusi Suometar» nimitti sosiaalidemokraatteja »punaiseksi taantumukseksi» ja »laillisuuden vihollisiksi».

Suomen porvarillisten ja Venäjän enimpien sanomalehtien toimeen panema sosiaalidemokraattien hillitön ajojahti jätti tietenkin jälkensä suomalaisten valitsijoiden kannanottoihin. Syyskuun 18. ja 19. (v. l.) päivänä pidetyissä eduskuntavaaleissa aiemmin enemmistönä olleet sosiaalidemokraatit saivat vain 92 paikkaa. Eduskunnan ensimmäisessä istunnossa 20. lokakuuta (2. marraskuuta) puheenjohtajaksi ja hänen sijaisikseen valittiin porvarillisten puolueiden edustajat.

Tällaista oli Suomen porvariston itsenäisyystaistelu ennen Lokakuun suurta sosialistista vallankumousta. Tämä »taistelu» merkitsi kiinteää sovintoa venäläisen porvariston kanssa suomalaisten sosiaalidemokraattien eli niiden voimien etujen kus-

tannuksella, jotka puolustivat muita johdonmukaisemmin Suomen kansan oikeuksia ja Suomen etuja.

Eduskunta, senaatti ja Suomen poliittiset puolueet tunsivat hyvin bolševikkien asenteen Suomen kysymykseen. Lenin ja VSDTP(b):n Keskuskomitea olivat moneen otteeseen tuoneet sen ilmi vuosina 1907—1917. Tässä asenteessa ei ollut tapahtunut mitään muutoksia: bolševikit tunnustivat Suomen oikeuden valtiolliseen itsenäisyyteen.

Saavutettuaan enemmistön eduskunnassa Suomen porvaristo suhtautui neuvostovaltaan sen ensi päivistä alkaen epäluuloisesti ja vihamielisesti. Kun väliaikaisen hallituksen aikana porvarilliset puolueet puolustivat »lainmukaista» menettelyä ja nöyrää alistumista niitä työväenliikkeeltä suojaavaan väliaikaiseen hallitukseen, niin Lokakuun sosialistisen vallankumouksen jälkeen porvariston kanta muuttui jyrkästi. Jo 26. lokakuuta (8. marraskuuta), heti kun tieto väliaikaisen hallituksen kaatumisesta tuli Helsinkiin, porvariston eduskuntamiehet ehdottivat kolmihenkisen valtionhoitajakunnan asettamista ja Suomen korkeimman vallan uskomista sille. Direktorion perustamisella porvaristo yritti pystyttää maahan diktatuurinsa voidakseen tukahduttaa työväenliikkeen.

Tuona päivänä Suomen SDP:n vasemmistosiiven johto kävi neuvotteluja bolševikkien edustajien kanssa. Kuten Wiik on kirjoittanut päiväkirjaansa, neuvonpidossa olivat mukana Otto Kuusinen, Matti Turkia, Kullervo Manner, Edvard Gylling, Karl Wiik ja hyvin venäjää taitanut Edvard Torniainen sekä bolševikkien puolelta Ivar Smilga (puolueen Keskuskomitean jäsen sekä armeijan, laivaston ja työläisten Suomen-aluekomitean puheenjohtaja), Aron Scheinmann (Suomen alueen armeijan, laivaston ja työläisten edustajien Helsingin neuvoston toimeenpanevan komitean puheenjohtaja), Pavel Dybenko (Tsentrobaltin puheenjohtaja), Eino Rahja ym. (kaikkiaan 11 henkeä). Scheinmann kertoi suomalaisille aseellisen kapinan voitosta Pietarissa. Siihen mennessä Talvipalatsi oli jo vallattu ja väliaikainen hallitus pidätetty. Työläis- ja sotilasedustajien neuvoston toinen yleisvenäläinen edustajakokous julisti maan työkansan nimissä koko vallan siirtymisestä neuvostojen käsiin. Scheinmann totesi, ettei taistelu sosialistisen vallankumouksen voiton puolesta pääty vielä kohtakaan.

Suomalaisten sosiaalidemokraattien nimissä Kuusinen onnitteli venäläisiä tovereita voiton johdosta. Hän sanoi voiton olevan Euroopan kaikkien työtätekevien vallankumouksellisen saavutus. Kuusinen ilmoitti, että SDP:n aloitteesta on perustettu Suomen vallankumouksellinen pääkomitea, johon tulivat mukaan puolueen ja ammattiyhdistysten edustajat. Komitean tuli keskittää käsiinsä kautta maan tapahtuvien vallankumouksellisten esiintymisten johto. Komitean oli määrä aloittaa työnsä 27. lokakuuta (9. marraskuuta).[25]

Sosiaalidemokraatit esittivät 26. lokakuuta (v. l.) valtiopäivillä »Me vaadimme» -julistuksen, joka sisälsi laajan ohjelman maan työtätekevien aseman parantamiseksi. Siinä oli myös kohta Suomen ja Venäjän välisistä suhteista: »Kunnes kysymys Suomen itsenäisestä valtiollisesta asemasta tulee koko laajuudessaan ratkaistavaksi ja sosiaalidemokraattisen puolueen viime valtiopäivillä esitetty kanta toteutettavaksi, on väliaikaisena lähempänä toimenpiteenä vaadittava Suomen sisäisen vapauden turvaamista Suomen ja Venäjän välisellä sopimuksella.» Tämän sopimuksen tuli pohjautua sosiaalidemokraattisen puolueen johdon aiemmin bolševikeille esittämiin ehdotuksiin. Julistuksessa tervehdittiin venäläisiä luokkataistelutovereita, jotka edistivät sankarillisesti Venäjän vallankumousta ja sen kautta kaikkien maiden sorrettujen kansojen ja proletaarien vapauttamista.[26] Sosiaalidemokraatit vaativat maan perustuslain säätävän kansalliskokouksen koollekutsumista.

Marraskuun 9. päivänä (u. l.) Wiik kirjoitti päiväkirjaansa, että Turun ja Tampereen työläiset vaativat tuona päivänä puolueen johtoa lakkaamaan »tinkimästä» ja esittämään kutsu vallankumoukselliseen nousuun. Päiväkirjassa on sanat: »Vasten (nähtävästi Adolf Taimi — *J. D.*). saapui Pietarista ja teki ilmoituksen. Hän aloitti ennen kaikkea siitä, että on tuonut kirjeen* Leniniltä.., jossa on sanottu selvästi, että nyt on aika nousta.»[27]

Vallankumouksellinen pääkomitea kokoontui klo 10.30 istuntoonsa. Kuusinen ja Wiik kertoivat keskustelustaan Scheinmannin, Smilgan, Dybenkon, Rahjan ja muiden venäläisten tovereiden kanssa. Virisi keskustelu vastaisista toimen-

* Ei ole saatu selville, mistä Leninin kirjeestä on puhe.

piteistä. Kun paikkakunnilla työväki huokui taisteluintoa ja vaati sosiaalidemokraattien johdolta tehokkaita toimia, niin oikeistososiaalidemokraatti Oskari Tokoi onnistui tyrkyttämään komitealle odottelutaktiikkaan tähtäävän päätöksen. Tuona päivänä sosiaalidemokraatit jatkoivat taktiikkansa käsittelyä eduskuntaryhmän istunnossa. Oikeistososiaalidemokraatit vastustivat taas aktiivisia toimia ja kehottivat yhteistoimintaan porvarillisten puolueiden kanssa.[28] Näiden tapahtumien osanottaja Adolf Taimi on kirjoittanut muistelmissaan: »Marraskuun 13. päivänä julistettiin Suomessa yleislakko. Lakkoa johtivat ammattijärjestö ja niin sanottu Vallankumouksellinen pääneuvosto, joka oli muodostettu sosiaalidemokraattisen puolueen, sen eduskuntaryhmän ja ammattiliittojen edustajista. Tämä Vallankumouksellinen pääneuvosto heijasti täydellisesti Suomen sosiaalidemokratian silloisen johdon epäröivää, horjuvaa ja itse asiassa sovittelevaa asennetta. Maassa oli vallankumouksellinen tilanne, mutta puuttui selvää marxilaista vallankumouksellista teoriaa ja puoluetta, joka olisi asettunut taistelun johtoon.»[29]

Suomen valtionarkistossa olevista Wiikin papereista löysin »Miten Suomi itsenäistyi» -artikkelin käsikirjoituksen. Siinä Wiik kirjoitti, että vastoin historian tavanomaista käytäntöä bolševikit ovat noustuaan valtaan pysyneet uskollisina entiselle ohjelmalleen ja mm. asenteelleen »Suomen kysymykseen». »Kun syntyivät viimein mahdollisuudet ratkaista kysymys Suomen itsenäisyydestä, minusta ja puoluetovereistani näytti, ettei pidä heti paikalla käyttää hyväksi näitä mahdollisuuksia. Onnistuneen valtiokaappauksen jälkeen bolševikit kamppailivat ennen näkemättömiä vaikeuksia vastaan, ja nämä vaikeudet olisivat nähdäkseni lisääntyneet vielä enemmän, jos Suomen eroaminen Venäjästä olisi antanut aseet uutta valtaa vastustaneiden Venäjän taantumuksellisten ja kansalliskiihkoisten ainesten käsiin. Uuden vallan kukistuminen ei olisi ainoastaan Venäjän proletariaatin tappio, vaan myös turhentaisi Suomen itsenäisyyden tunnustamisen bolševikkihallituksen taholta. Katsoimme paremmaksi odottaa ja antaa Venäjän uuden järjestelmän vakiintua.

Kun tämä mielipide oli esitetty Aleksandr Schottmannille ja muille Venäjän vallankumoukseen osallistuneille ja sen

ihanteita palvoville bolševikeille, he nauroivat meille. Leninin asema uuden hallituksen päämiehenä oli kaikkein voimakkaimpana haasteena Venäjän taantumuksellisille ja imperialistisille voimille. Bolševikit pysyivät järkähtämättömästi kannallaan eikä itsenäisyyden myöntäminen Suomelle olisi herättänyt vastustusta heidän taholtaan.»[30]

Schottmann esiintyi Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen johdon edessä 28. lokakuuta (v. l.). Tuona päivänä Wiik kirjoitti muistiin: »Saapuivat Daškevitš (Pietarin komitean sotilasjärjestön jäsen — *J. D.*), Schottmann ja Rahja. Schottmann ilmoitti: taistelu oli ankara, tilanne pysyy yhä vakavana. Kerenski saattaa yhdistyä Kornilovin kanssa. Mutta toivomme tukahduttavamme hänet... Viisi armeijaa on jo ilmoittanut tukevansa meitä. Uusi hallitus lausui juhlallisesti, että Suomen aseman ratkaisee Suomen eduskunnan sosiaalidemokraattinen ryhmä eikä hallitus ryhdy Suomen suhteen mihinkään ilman meitä... Jos pidämme vallan, niin Suomen kysymys ratkaistaan suomalaisen sosiaalidemokratian tahdon mukaisesti.»[31]

Kello 11.30 vallankumouksellinen pääkomitea aloitti istuntonsa. Sirola selosti työläisjärjestöjen eduskunnan eilisestä kokouksesta. Wiik esitteli päiväkirjassaan Sirolan puhetta: »Monilta paikkakunnilta saatujen tietojen mukaan työläiset kannattavat vallanottoa... Vallanoton puolesta puhuu myös sisäinen tilanne. Paikoin tyytymättömyys purkautuu paikallisiksi nousuiksi, jotka ovat spontaanisia ja vahingollisia. Emme voi ottaa vastuullemme noita epäjärjestyneitä toimia. Kehotettakoon työläisiä muodostamaan pitäjien ja kuntien neuvostoja, kun taas keskusneuvoston on otettava käsiinsä valta Suomessa.» Kuten Sirola sanoi, tasavallan pelastamisen nimissä täytyi vastustaa kaikin keinoin kolmijäsenisen direktorion politiikkaa. Vain sosiaalidemokraatit pystyivät pelastamaan tilanteen, jos yleensä oli mitään pelastettavaa. Siksi, niin vaikeaa kuin se olikin, heidän piti uskaltaa ottaa tuo askel.[32] Monet pääkomitean jäsenet kannattivat Sirolaa.

Marraskuun 11. päivänä (u. l.) Wiik kirjoitti, että Manner ja Huttunen on valtuutettu matkustamaan Pietariin. »Sanoin, ettei tarvitse nyt kiirehtiä itsenäisyyskysymystä, jottei tuotettaisi bolševikeille lisää vaikeuksia. Schottmann vastasi, etteivät he pelkää mitään. Tämä hallitus on aivan toista maata... Jos

he 'uskalsivat' valita johtajakseen Leninin, niin he eivät pelkää ratkaista muitakaan kysymyksiä.»[33]

Marraskuun 13. päivänä (u. l.) Wiik kirjoitti, että Huttunen ja Sirola olivat kello yhdeksältä Smolnassa ja keskustelivat Leninin ja neuvostohallituksen muiden jäsenten kanssa. Kuten Huttunen kertoi, »he sanoivat, ettei Kerenskiä ole vielä voitettu. Ei tiedetä, mitä voimia on hänen käytössään. Puuttuu yhteyttä Pietarista rintamalle... Kollontai ja muut pitävät tilannetta perin vakavana... Ulkoasiain ministeriön ja työministeriön virkailijoiden lakko lisää vaikeuksia. Elintarvikkeita neljäksi päiväksi.» Edelleen Huttunen totesi, että Pietarissa vallinneesta huutavasta elintarvikepulasta huolimatta neuvostohallitus määräsi lähetettäväksi Suomeen jauhoja, joiden toimitusta oli pidättänyt Kerenskin hallitus.[34]

Tuona päivänä eduskunnan porvarillinen enemmistö torjui sosiaalidemokraattien »Me vaadimme» -julistuksessa esittämän ohjelman. Illalla vallankumouksellinen pääkomitea julisti yleislakon. Mutta Suomen sosiaalidemokraatit eivät pystyneet käyttämään marraskuun yleislakkoa ja sen aiheuttamaa työväenliikkeen vilkastumista työväenluokan valtaannousuun, vaikka proletaarisen vallankumouksen voitto olisi ollut tuolloin Suomessa mahdollinen.[35]

Koska sosiaalidemokraattien hallinnossa ja eduskuntaryhmässä vallitsi eripuraisuus toimintaohjelmasta, niin SDP:n johto päätti kutsua koolle ylimääräisen puoluekokouksen. Se pidettiin marraskuun 12.—14. (25.—27.) päivänä. Kokoukseen osallistuivat VSDTP(b):n Keskuskomitean edustajina Josef Stalin ja Aleksandra Kollontai. Kansallisuusasiain komissaarina ollut Stalin vahvisti puheessaan, että neuvostohallitus on tunnustanut ja tunnustaa yhä Suomen itsemääräämisoikeuden ja on valmis toteuttamaan tämän päätöksen.[36]

Puoluekokouksen työtä valaistiin laajasti Suomen sanomalehdissä. Eduskunnassa enemmistönä olleet porvarit tiesivät hyvin, että nuori neuvostovaltio on valmis myöntämään Suomelle itsenäisyyden. He eivät kuitenkaan tahtoneet kääntyä heidän luokka-asenteilleen vieraan hallituksen puoleen. Sitä paitsi he pelkäsivät, että bolševikkien esimerkin innoittamat vasemmistososiaalidemokraatit asettuvat työväenliikkeen johtoon ja ottavat vallan käsiinsä.

Tuohon aikaan Suomen porvaristo kävi työväenluokan tietämättä neuvotteluja saksalaisten imperialistien kanssa työväenliikkeen tukahduttamisesta Suomessa. Hallituksen päämies Per Svinhufvud oli lähettänyt erityisen asiamiehensä Edvard Hjeltin Saksaan, missä tämä tapasi Ludendorfin ja sai lupauksen avusta.[37] Saksan sodanjohto aikoi miehittämällä Suomen käyttää maan aluetta sillanpääasemana hyökätäkseen Neuvosto-Venäjää vastaan luoteesta.

Marraskuun 23. päivänä (6. joulukuuta) 1917 porvariston edustajat esittivät eduskunnan käsiteltäväksi ehdotuksen Suomen itsenäisyyden yksipuolisesta julistamisesta. Sosiaalidemokraatit vaativat taas, että itsenäisyyttä ajettaisiin Neuvosto-Venäjän kanssa solmittavan sopimuksen kautta. Ääntenenemmistöllä porvarilliset puolueet torjuivat tuon vaatimuksen. Julistettuaan yksipuolisesti maansa itsenäisyyden Suomen hallitus ei pyytänyt VSFNT:n Kansankomissaarien neuvostolta Suomen itsenäisyyden virallista tunnustamista, vaikka Suomi kuului yhä muodollisesti Venäjän valtakuntaan.

Kahden päivän kuluttua itsenäisyyden julistamisesta eduskunnassa eli 25. marraskuuta (v. l.) Pietariin saapui sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän valtuuskunta, johon kuuluivat Kullervo Manner, Evert Huttunen ja Eetu Salin. Valtuuskunta kävi Leninin puheilla. Sosiaalidemokraattien kysymykseen suhtautumisesta Suomen itsenäisyyteen Lenin lausui, että Kansankomissaarien Neuvosto tunnustaa Suomen oikeuden täydelliseen itsemääräämiseen. Hän ehdotti, että SDP ja eduskunta lähettävät virallisen vetoomuksen bolševikkipuolueelle tai Kansankomissaarien Neuvostolle.[38]

Wiik kirjoitti artikkelissaan »Miten Suomi itsenäistyi», että joulukuun lopussa hän sai toimekseen laatia bolševikkien Keskuskomitealle osoitettavan kirjelmän luonnoksen. »Laadin tällaisen luonnoksen, jota joulun toisena päivänä (26. joulukuuta u. l.— *J. D.*) käsiteltiin puolueen hallinnossa. O. W. Kuusinen muokkasi sen osin ja venäjänsi... Iltapäivällä E. Gylling, K. Manner ja minä lähdimme Pietariin...»[39]

Wiikin päiväkirjan mukaan valtuuskunta saapui Pietariin 27. joulukuuta torstaina (u. l.).[40] Artikkelissaan Wiik kirjoitti: »Paperit kainalossa lähdimme pian päivällisen jälkeen Smolnaan ja olimmekin kohta Leninin luona. Hallitusasioiden yli-

kuormittamana hän löysi silti aikaa keskustella kanssamme, ja me saimme tietää, että Suomen itsenäisyys, siinä määrin kuin se riippuu Leninistä, voi lähiaikoina muuttua todellisuudeksi. Leninille välitimme bolševikkien Keskuskomitealle osoitetun kirjelmän kopion ja peruskappaleen luovutimme jonkin ajan kuluttua Keskuskomitean sihteerille Helena Stasovalle.»[41]

Viimein myös Suomen porvarillinen eduskunta päätti pyytää neuvostohallitukselta Suomen itsenäisyyden tunnustamista. Tämän päätöksen olivat aiheuttaneet monet syyt. Ensinnäkin olivat rauenneet suomalaisen porvariston toiveet neuvostohallituksen pikaisesta kaatumisesta. Neuvostovalta lujitti päivä päivältä asemiaan sekä Venäjällä että kansainvälisellä näyttämöllä. Saksan hallituskin joutui tunnustamaan Venäjän uuden hallituksen ja aloittamaan neuvottelut sen kanssa. Saksa, Ruotsi ja muut kapitalistiset maat viivyttelivät Suomen itsenäisyyden tunnustamista. Näiden maiden hallitukset neuvoivat Suomen senaattia pyytämään itsenäisyyden tunnustamista Pietarista. Sitä vaativat myös Suomen työtätekevät joukot ja vasemmistososiaalidemokraatit.

Joulukuun 15. (28.) päivänä Smolnaan saapuivat Suomen porvarillisen hallituksen edustajat Carl Enckell ja K. A. Idman. Heidät otti vastaan Lenin, joka sanoi, että jos senaatti kääntyy Kansankomissaarien Neuvoston puoleen, niin tämä tunnustaa ehdottomasti Suomen itsenäisyyden. Tuosta käynnistä Idman on kertonut muistelmissaan.[42]

Joulukuun 16. (29.) päivänä senaatti kuunteli Enckellin ja Idmanin selostuksen neuvotteluista Leninin kanssa ja nimitti Svinhufvudin, Enckellin ja Idmanin valtuuskuntaan, jonka tuli viedä Kansankomissaarien Neuvostolle Suomen hallituksen virallinen pyyntö itsenäisyyden myöntämisestä Suomelle.

Joulukuun 18. (31.) päivänä kysymystä käsiteltiin Kansankomissaarien Neuvoston istunnossa. Myöhään yöllä neuvoston asiainhoitaja Bontš-Brujevitš luovutti suomalaiselle valtuuskunnalle VSFNT:n Kansankomissaarien Neuvoston asetuksen Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustamisesta.

Tämä Leninin allekirjoittama asiakirja on luonut perustan Neuvostoliiton ja Suomen välisten ystävällisten naapuruussuhteiden kehitykselle. Tammikuun 24. päivänä 1969 Leningradissa Leninin kohokuvan esittävän muistolaatan avajaisti-

laisuudessa Smolnassa Urho Kekkonen sanoi, että Lokakuun suurella vallankumouksella on ollut poikkeuksellisen suuri rooli Suomen kansan historiassa. Tuo rooli oli ratkaiseva, sillä Lokakuun suuri vallankumous loi edellytykset Suomen itsenäisen valtion muodostumiselle. Tämän vuoksi suomalaiset tuntevat syvää kiitollisuutta Lokakuun suurta vallankumousta ja sitä johtanutta suurta miestä kohtaan.[43]

Toukokuun 17. päivänä 1977 Kremlin Suuressa palatsissa presidentti Kekkosen kunniaksi tarjotussa lounaassa NKP:n Keskuskomitean pääsihteeri ja Neuvostoliiton Korkeimman neuvoston puheenjohtaja Leonid Brežnev korosti, että »nykyään voidaan täysin perustein sanoa: maidemme naapurisopu, johon V. I. Lenin uskoi vakaasti allekirjoittaessaan asetusta Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustamisesta, on vakiintunut neuvostoliittolais-suomalaisissa suhteissa, varttunut todella lujaksi ja vakaaksi.»[44]

JÄLKISANAT

Maidemme nykyisen naapurisovun peruskivenä on vuonna 1948 solmittu ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus. Urho Kekkosen kuvauksen mukaan se on alasin, jolla on taottu koko neuvostoliittolais-suomalaisten suhteiden nykyinen rakennus.

Kummankin naapurimaan etuja palveleva ystävyys olennoi yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten maiden rauhanomaisen rinnakkainolon leniniläisiä periaatteita. Kaupallis-taloudellinen, teollinen ja tieteellis-tekninen yhteistoiminta on tullut yhä vakaammaksi ja dynaamisemmaksi. Kauppavaihto laajenee vuosi vuodelta.

Taloudellisen yhteistoiminnan majakoiksi ovat tulleet Raahen metallitehdas, Loviisan ydinvoimala, Svetogorskin kombinaatti ja monet muut suuret teollisuuskohteet ja rakennustyömaat, joita on maidemme välisen rajan kummallakin puolen.

Erityisen tärkeä on vuoden 1977 toukokuussa allekirjoitettu Neuvostoliiton ja Suomen välinen vuoteen 1990 ulottuva kaupallis-taloudellisen, teollisen ja tieteellis-teknisen yhteistyön pitkän ajanjakson kehittämis- ja syventämisohjelma. Asiantuntijoiden mielestä tämä ohjelma merkitsee laadullisesti uudenlaista vaihetta neuvostoliittolais-suomalaisissa suhteissa. Asiakirjaa voidaan aiheellisesti pitää Euroopan suurpolitiikan merkkitapahtumana, joka edistää olennaisesti Euroopan turvallisuuskokouksen päätösasiakirjan soveltamista. Ensi kertaa sosiaaliselta ja talousjärjestelmältään erilaiset maat ovat viitoittaneet yhteistyönsä pääsuuntaukset näin pitkäksi ajaksi ja rakentavat yhteistoimintansa näin laajalle ja samalla konkreettiselle ja reaaliselle pohjalle. Solmimalla tämän yhteistyöohjelman Neuvostoliitto ja Suomi ovat uudemman kerran esiintyneet kansainvälisen yhteistoiminnan tienraivaajina ja näyttäneet esimerkkiä muille valtioille.

Neuvostoliittolais-suomalainen yhteistyö vaikuttaa suuresti Euroopan kansainvälisen tilanteen yleiseen tervehdyttämiseen. Se on jo monia vuosia edistänyt siirtymistä vastakkainasettelupolitiikasta rauhanomaiseen rinnakkainoloon ja kansainvälisen jännityksen lieventymiseen.

Neuvostoliiton ja Suomen väliset suhteet osoittavat koko maailmalle Leninin viitoittaman yhteiskuntajärjestelmältään erilaisten maiden rauhanomaisen rinnakkainolopolitiikan elinvoimaisuutta ja Euroopan turvallisuuskokouksen päätösasiakirjassa vahvistettujen kansainvälisten suhteiden periaatteiden soveltamisen hedelmällisyyttä.

Suurta osaa Neuvostoliiton ja Suomen välisen naapurisovun kehityksessä esittää yhteistoiminta kulttuurin, kansanopetuksen ja tieteellisen tiedonvaihdon alalla.

Katson tarpeelliseksi jatkaa etsintöjä Suomen arkistoissa, jotta saataisiin tietoon kaikki Leninin ja bolševikkien yhteyksiä suomalaisiin vallankumouksellisiin valaisevat asiakirjat. Sopii nähdäkseni vielä kerran käydä Suomen valtionarkistossa läpi passiivisen vastarintaliikkeen henkilöiltä ja sosiaalidemokraateilta jääneet paperit. Laajan tutkimuskentän tarjoaa mm. sota-arkisto, jossa saattaa olla Leninin ja bolševikkien toimintaa Suomessa koskevia asiakirjoja. Varsin mielenkiintoinen on Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen arkisto, jossa olen käynyt vain muutaman kerran enkä ole voinut tutkia sen talletteita. Tuossa arkistossa työskenteli pitkään Karl Wiik, joten voi hyvinkin olla, että juuri sinne hän kätki VSDTP:n asiakirjoja ja ehkä Leninin kirjeitä.

Määrätietoiset etsinnät Suomen arkistoissa auttavat selvittämään varsin arvokkaita ja mielenkiintoisia aineistoja, jotka tuovat esiin Neuvostoliiton ja Suomen kansojen välisen naapurisovun alkulähteet.

LÄHDEKIRJALLISUUTTA

ALKULAUSE

[1] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 253.

[2] Mts. 521.

[3] *Lenin*, Teokset, 6. osa, s. 236—237; 9. osa, s. 442—443; 16. osa, s. 68—71, 164—168; 17. osa, s. 435—436, 465.

[4] *Lenin*, Teokset, 6. osa, s. 14.

[5] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 3. osa, s. 432.

[6] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 6. osa, s. 277; Teokset, 24. osa, s. 286—291; 41. osa, s. 394—395.

[7] *Lenin*, Teokset, 24. osa, s. 327—330.

[8] *Lenin*, Teokset, 35. osa, s. 130—141, 144—146, 154—158, 161—162, 166—171, 173—179, 181—185, 191—193, 200—204, 250—252, 260—264; 36. osa, s. 51—52, 58, 263, 289, 292—293, 297—300, 319, 322—323, 325—326, 332—333, 336, 339, 357—363, 374—377, 379—389, 391—394; 43. osa, s. 19—20, 21, 205—207, 209—210, 387—388, 391—394, 482, 484—485, 487—488.

[9] Переписка В. И. Ленина и редакции газеты «Искра» с социал-демократическими организациями в России. 1900—1903 гг. В 3-х томах, Москва, 1969—1970.

[10] Переписка.., т. 1 (сентябрь 1900 г.— май 1902 г.), М., 1969, с. 115, 148, 163, 167.

[11] Ленинский сборник II, с. 194—292; V, с. 536, 538—539; XXVI, с. 143—144.

[12] *Крупская Н. К.* Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине. Москва, 1972. Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1. М., 1968, с. 236—237, 239, 268, 305, 306, 315—316, 318—325, 474—476.

[13] Боевая группа при ЦК РСДРП. 1905—1907. Москва, 1927; Леонид Борисович Красин. Годы подполья. Сб. М., 1928. Первая боевая организация большевиков. 1905—1907. М., 1934. *Буренин Н. Е.* Транспорт литературы через Финляндию в 1905 году.— Красная летопись, 4 (43)/1931; Люди большевистского подполья. М., 1958; Памятные годы. Воспоминания. Ленинград, 1967. *Коллонтай А. М.* Из моей жизни и работы. Одесса, 1921; Отрывки из дневника 1914 года. Л., 1924; Воспоминания об Ильиче. М., 1971. *Лядов М. Н.* Из жизни партии в 1903—1907 гг. М., 1956. *Смирнов В. М.* Воспоминания о В. И. Ленине; Революционная работа в Финляндии.— Пролетарская революция, 1 (48)/1926; Финляндия, красный тыл революции 1905 года.— Красная летопись, 5—6 (44—45)/1931; Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг. Л., 1933. *Стасова Е. Д.* Накануне. Страницы воспоминаний.— Новый мир, 11/1956; Страницы жизни. М., 1960; Воспоминания. М., 1969; Учитель и друг. (Muistelmia V. I. Leninistä, Petroskoi 1957, 1. osa, s. 379—389). *A. Taimi*, Sivuja eletystä, Petroskoi 1954.

[14] Последнее подполье Ильича. Воспоминания. М., 1934. Ленин — вождь Октября. Воспоминания петроградских рабочих. Л., 1956. Ленин в Октябре. Воспоминания. М., 1957, с. 255—257. Воспоминания о В. И. Ленине, в 3-х частях. М., 1956—1961. Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 2, с. 420—444, т. 5, М., 1969, с. 113—121. Об Ильиче. Воспоминания питерцев. Л., 1970. С Лениным вместе. Воспоминания. Документы. Петрозаводск, 1977.

[15] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 5, с. 148—156, 339—345. *O. W. Kuusinen*, Valitut teokset, Moskova 1973.

[16] Lenin suomalaisten muisteimissa, Helsinki 1969.

[17] *Боровков Г. А.* Борьба финских социал-демократов за самоопределение Финляндии (апрель—декабрь 1917 г.).— Скандинавский сборник, XIII. Таллин. 1968, с. 99—115. *Власова М. Н.* Всеобщая забастовка в Финляндии в октябре—ноябре 1905 года.— На рубеже, 6/1955, с. 222—236; Участие финских красногвардейцев в Свеаборгском восстании.— Скандинавский сборник, II. Таллин, 1957, с. 222—236; Пролетариат Финляндии в годы первой русской революции (1905—1907). Петрозаводск, 1961. *Ильинский Я. С.* Революция 1905 года в Финляндии.— Вопросы истории, 12/1955. *Киуру М. Х.* По зову партии. Из истории русских большевистских организаций в Финляндии.— На рубеже, 2/1959; Боевой резерв революционного Петрограда в 1917 году. Петрозаводск, 1965. *Коронен М. М.* Финны — участники Октября.— Вопросы истории, 6/1967; В. И. Ленин и финские революционеры.— Вопросы истории, 10/1969; Финские интернационалисты в борьбе за власть Советов. Л., 1969. *Похлебкин В. В.* СССР — Финляндия. М., 1975. *Старцев В. И.* В. И. Ленин в августе 1917 года.— Вопросы истории, 8/1967; От Разлива до Смольного. М., 1977. *Сюкияйнен И. И.* Революционные события 1905—1907 гг. в Финляндии.— Первая русская революция и международное рабочее движение, т. 1. М., 1955, с. 302—339; Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962. *Бартеньев Т., Комиссаров Ю.* Тридцать лет добрососедства. М., 1976.

[18] *P. Moskovski, V. Semjonov*, Lenin Suomessa, Moskova 1980. *Коронен М. М.* В. И. Ленин в Финляндии. Л., 1977.

1. luku

»ISKRAN» POHJOISREITTI (s. 9—28)

[1] *Lenin*, Teokset, 36. osa, s. 54—55.

[2] Mts. 46.

[3] *Фаерман Е.* Транспортировка «Искры» из-за границы и распространение её в России в 1901—1904 гг.— Музей революции СССР. Первый сборник. М., 1947, с. 54—92. *Шнитман А. М.* Из истории болгарского пути транспортировки ленинской «Искры» в Россию.— Научные

доклады высшей школы. Исторические науки, 4/1959, с. 173—188. *Королёва В. В.* Деятельность В. И. Ленина по организации доставки «Искры» в Россию (декабрь 1900— ноябрь 1903 г.).— Труды Казанского авиационного института. Выпуск 54. Общественные науки, 1962, с. 17—30. *Волин М. С.* Ленинская «Искра» (1900—1903 гг.). М., 1964. *Веселов А. Г.* Считать полноправным... Архангельск, 1966; Под полярной звездой. Архангельск, 1973. *Костин А. Ф.* Ленин — создатель партии нового типа (1894—1904 гг.). М., 1970. *Ольховский Е. Р.* Ленинская «Искра» в Петербурге. Л., 1975. *Новиков В. И.* Ленин и деятельность искровских групп в России. М., 1978.

[4] *Степанов В. Н.* Ленин и русская организация «Искры». М., 1968, с. 121—125.

[5] *Смирнов В. М.* Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг. Л., 1933, с. 24.

[6] Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm. Hinke Bergegrens samling. Brev av Carl Börjesson för år 1899—1900.

[7] *Lenin*, Teokset, 43. osa, s. 137.

[8] Suomen valtionarkisto (SVA), Kenraalikuvernöörin kanslia (KKK), 1901, Erikoisjaosto, Fb 39, n:o 77.

[9] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 468—478.

[10] Переписка.., т. 1, с. 108.

[11] *Lenin*, Teokset, 34. osa, s. 50.

[12] Yksityiskohtaisempaa tietoa tästä on kirjoissa: *Дашков Ю.* По ленинским местам Скандинавии. М., 1971, с. 9—15 sekä *Landtman Gunnar*, Studenter under Finlands kampår, 1898—1909, Helsingfors, 1940.

[13] *Буренин Н. Е.* Памятные годы. Л., 1967, с. 40—65.

[14] *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 25.

[15] Sama, s. 16—17.

[16] *Буренин Н. Е.*, mts. 105.

[17] SVA, Arvid Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av Smirnoff.

[18] Sama, V, Brev av K. Zilliacus, 1.

[19] Sama.

[20] Sama.

[21] Sama, IV, Brev av V. Smirnoff.

[22] *Степанов В. Н.*, mts. 122.

[23] Переписка.., т. 1, с. 523.

[24] Переписка.., т. 2 (июнь—декабрь 1902 г.), М., 1969, с. 13.

[25] Sama, s. 137.

[26] *Lenin*, Teokset, 43. osa, s. 46—47.

[27] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, II, 6.

[28] *Lenin*, Teokset, 6. osa, s. 165.

[29] *Lenin*, Teokset, 43. osa, s. 53.

[30] Переписка.., 2, с. 102.

[31] Sama, s. 165.

[32] Sama, s. 177.

[33] Sama, s. 181.

[34] Sama, s. 191.

[35] Sama, s. 279.

[36] Sama, s. 388.

[37] Sama, s. 411.

[38] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av K. Zilliacus, 1.

[39] Переписка.., т. 2, с. 446.

[40] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av K. Zilliacus, 1.

[41] Sama.

[42] *Буренин Н. Е.*, mts. 41—42.

[43] *Смирнов В. М.*, mts. 26.

[44] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Transport av literatur, 1.

[45] *Landtman Gunnar*, mts. 174—175.

[46] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av Zilliacus, 1.

[47] Sama, IV, Brev av Smirnoff.

[48] Переписка.., т. 2, с. 459.

[49] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av Zilliacus, 2.

[50] Переписка.., т. 3 (январь—август 1903 г.), М., 1970, с. 70—71.

[51] Sama, s. 81—82.

[52] Sama, s. 131.

[53] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av Zilliacus, 2.

[54] Sama, IV, Brev av Smirnoff.

[55] Переписка.., т. 3, с. 528.

[56] Sama, s. 545.

[57] Sama, s. 553, 556.

[58] Sama, s. 289.

[59] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av Smirnoff.

[60] SVA, KKK, Ed 4, n:o 1, s. 199.

[61] SVA, KKK, Ed 7, n:o 7, s. 26.

[62] SVA, KKK, Ed 9, n:o 2, s. 184.

[63] *K. Zilliacus*, Från ofärdstid och oroliga år, Helsingfors 1919, s. 98, 121.

[64] SVA, KKK, Ed 10, n:o 5, s. 20.

[65] Переписка.., т. 3, с. 375.

[66] SVA, KKK, Ed 10, n:o 7, s. 6.

[67] *Буренин Н. Е.* Транспортировка литературы через Финляндию в 1905 году.— Красная летопись, 4(43)/1931.

[68] SVA, KKK, Hd 79, n:o 2.

[69] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av Zilliacus, 2.

[70] *Смирнов В. М.*, mts. 21.

[71] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av Zilliacus, 2.

[72] Переписка.., т. 3, с. 464.

[73] SVA, KKK, Ed 10, n:o 7, s. 110.

2. luku

KIRJE SUOMEN KIRJEENVAIHTAJALLE (s. 29—39)

[1] Переписка В. И. Ленина и руководимых им учреждений РСДРП с партийными организациями. 1903—1905 гг., т. 1, М., 1974, с. 429.

[2] Ленинский сборник XXXIX. М., 1980, с. 47—49.

[3] *Lenin*, Teokset, 36. osa, s. 48.

[4] Искра, № 1—52. Выпуск I. Л., 1925, с. 14.
[5] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 518, 522.
[6] Переписка В. И. Ленина и редакции газеты «Искра».., т. 1, с. 524.
[7] Sama, s. 528.
[8] *Lenin*, Teokset, 6. osa, s. 237.
[9] Искра, № 1—52. Вып. IV. Л., 1927, с. 135.
[10] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av Smirnoff.
[11] Переписка.., т. 3, с. 530, 553, 573, 577.
[12] *Lenin*, Teokset, 6. osa, s. 438—447.
[13] Искра, № 1—52. Вып. VII. Л., 1929, с. 53.
[14] Sama, s. 73.
[15] Sama, s. 105.
[16] Переписка В. И. Ленина и руководимых им учреждений РСДРП.., т. 1, с. 443, 452.
[17] Искра, № 1—52. Вып. VII, с. 137.
[18] *Коллонтай А.* Финляндия и социализм. СПб., 1906, с. 75.
[19] *Власова М. Н.* Пролетариат Финляндии в годы первой русской революции (1905—1907). Петрозаводск, 1961, с. 37.
[20] Искра, № 1—52. Вып. VII, с. 164.
[21] SVA, KKK, Ed 11, n:o 9, s. 92.
[22] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av A. Neovius åt D. Neovius, 1899—1905.
[23] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av D. Neovius åt A. Neovius.
[24] Sama.
[25] Sama.
[26] Ленинский сборник XXXIX. М., 1980, с. 47—49.

3. luku

YHTEYSLINJA TOIMII (s. 40—47)

[1] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 9. osa, s. 382.
[2] *Lenin*, Teokset, 34. osa, s. 182.
[3] Переписка В. И. Ленина и руководимых им учреждений РСДРП.., т. 1, с. 203.
[4] Sama, s. 298.
[5] *Буренин Н. Е.* Памятные годы, с. 105—106.
[6] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av A. Törngren (1903—1912).
[7] *Витте С. Ю.* Воспоминания, т. 2. М., 1960, с. 206.
[8] SVA, KKK, Ed 14, n:o 5, s. 58—60.
[9] SVA, sota-arkisto (VK), n:o 9395.
[10] SVA, KKK, Hd 80, n:o 5.
[11] Sama.
[12] Stockholms tidningen, 23.6.1904.
[13] SVA, KKK, S 2, n:o 1.
[14] Vapaita Lehtisiä, 20.4.1904.
[15] SVA, KKK, S 1, n:o 45, s. 545.
[16] SVA, KKK, S 3, n:o 6a, s. 50—51.

[17] *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 36.
[18] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Transport av literatur, osa 1.
[19] Sama, osa 2.
[20] Sama, osa 1.
[21] *Lenin*, Teokset, 8. osa, s. 28.
[22] Вперёд и Пролетарий, вып. I—II. М., 1924.
[23] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av Törngren.
[24] Sama.
[25] *Буренин Н. Е.* Памятные годы, с. 105.
[26] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, venäläisiä kirjeitä.
[27] Sama.
[28] Sama, IV, Brev av A. Törngren.

4. luku

ASEITA VALLANKUMOUSTA VARTEN (s. 48—57)

[1] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 3. osa, s. 91.
[2] Вперёд и Пролетарий, вып. II. М., 1924, с. 53.
[3] *Левидова С. М., Салита Е. Г.* Е. Д. Стасова (Биографический очерк). Л., 1969, с. 133.
[4] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2. М., 1971, с. 113.
[5] *Крупская Н.* Ленин в Петербурге в 1905—1906 гг.— Борьба классов, 7—8/1935, с. 97.
[6] *Буренин Н. Е.* Памятные годы, с. 79—83, 132.
[7] ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, д. 488.
[8] Sama.
[9] *Розеноер С.* Нелегальный транспорт. М., 1932, с. 74.
[10] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av A. Törngren.
[11] *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 36.
[12] SVA, A. Törngrenin kokoelma, kansio XVI. Kirjeet vuodelta 1905.
[13] *Смирнов В. М.* Революционная работа в Финляндии. 1900—1907 гг.— Пролетарская революция, 1/1926, с. 137.
[14] SVA, A. Törngrenin kokoelma, kansio XVI.
[15] SVA, A. Törngrenin kokoelma. Tärkeimpien asiakirjojen kansio.
[16] Sama.
[17] Sama.
[18] Sama.
[19] Sama, kansio XVI.
[20] *A. Törngren*, Från Finlands strid för rätt och frihet, Helsingfors, 1942, s. 184.
[21] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, venäläisiä kirjeitä.
[22] SVA, A. Törngrenin kokoelma, kansio XVI.
[23] Sama, tärkeimpien asiakirjojen kansio.
[24] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av A. Törngren.
[25] Sama, V, sähkeet vuosilta 1905—1915.
[26] SVA, L. Mechelinin kokoelma, kansio 49.
[27] *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 37.
[28] *Смирнов В. М.*, mts. 31, 37; *Буренин Н. Е.* Памятные годы, с. 106.

[29] *Буренин Н. Е.*, mts. 290.
[30] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 137.
[31] *Буренин Н. Е.*, mts. 106.
[32] Первая боевая организация большевиков. 1905—1907. М., 1934. Леонид Борисович Красин. Сб. М., 1918. *Стасова Е. Д.* Страницы жизни и борьбы. М., 1957. *Буренин Н. Е.* Памятные годы, с. 226—233.
[33] *Апресян В. З.* Время не ждет. М., 1977.
[34] Красная летопись, 1/ 1926, с. 123—125.
[35] *Красин Л. Б.* /Никитич/. Дела давно минувших дней. М., 1934.
[36] SVA, KKK, Ed 16, kirjelmä n:o 650.
[37] Sama, n:ot 906, 1118, 1473, 1615, 1875.
[38] Sama, S 16.
[39] *Розеноер С.* Нелегальный транспорт, с. 74—75.
[40] Революция 1905 года и самодержавие. М.— Л., 1928, с. 29.
[41] Sama, s. 29—30.

5. luku

ENSIMMÄINEN KÄYNTI TUKHOLMASSA (s. 58—70)

[1] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 194.
[2] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. I, с. 305.
[3] *Lenin*, Teokset, 34. osa, s. 338.
[4] Mts. 341.
[5] Mts. 342.
[6] Mts. 343.
[7] Жизнь, не подвластная времени. Ленинградские писатели о Ленине. М.—Л., 1965, с. 18.
[8] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, IV, Brev av A. Törngren.
[9] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 304.
[10] *Lenin*, Teokset, 9. osa, s. 424.
[11] *Стасова Е. Д.* Воспоминания. М., 1969, с. 80.
[12] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 188—189.
[13] Työmies, 8.11.1905.
[14] Sama.
[15] SVA, KKK, Hd 80.
[16] Sama.
[17] Революция 1905 года и самодержавие. М.—Л., 1928, с. 149.
[18] SVA, A. Törngrenin kokoelma, kansio XVI.
[19] Sama, V. Törngrenin selostus Pietarissa oleskelustaan.
[20] Революция 1905 года и самодержавие, с. 21—22.
[21] *Lenin*, Teokset, 9. osa, s. 441—442.
[22] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, sähkeet, 1905—1915.
[23] Tästä Törngren on kertonut kirjansa »Taistelu perustuslain ja itsenäisyyden valmistelun puolesta vuosina 1901—1918» käsikirjoituksessa (SVA, A. Törngrenin kokoelma, kansio XV). Neoviuksen saapumista Helsinkiin 7. marraskuuta (u. 1.) koskeva ilmoitus oli »Hufvudstadsbladetissa» 9. marraskuuta 1905.

[24] SVA, A. Törngrenin kokoelma, kansio XVI. Kirjeet vuodelta 1905.
[25] *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 65.
[26] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, sähkeet, 1905—1915.
[27] Sama.
[28] Sama.
[29] Sama.
[30] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 189—190; Lenin, Teokset, 9. osa, s. 437—444.
[31] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 190.
[32] Sama, s. 191.
[33] Sama, s. 192.
[34] *Lenin*, Teokset, 9. osa, s. 441.
[35] *A. Törngren*, Från Finlands strid för rätt och frihet, s. 203.
[36] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, sähkeet, 1905—1915.
[37] SVA, A. Törngrenin kokoelma, kansio XVI.
[38] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 192—193.
[39] Sama, s. 193.
[40] *Lenin*, Teokset, 9. osa, s. 449.
[41] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 193.
[42] *Lenin*, Teokset, 10. osa, s. 3.
[43] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 305.
[44] *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 65.
[45] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 194.
[46] *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 65.
[47] Sama.
[48] Sama.
[49] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 195.
[50] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 5, с. 148.
[51] Stockholms adress-kalender, 1906, s. 443.
[52] SVA, A. Neoviuksen kokoelma, V, Brev av Mannerheim.
[53] Sama, V, Brev av Dagmar Neovius.
[54] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 194.
[55] ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, д. 580.
[56] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 305—306.

6. luku

TAMPEREEN KONFERENSSI (s. 71—77)

[1] SVA, KKK, S 4, n:o 21.
[2] Hufvudstadsbladet, 7.11.1905.
[3] Новая жизнь, 13 (26) ноября 1905 г.
[4] Hufvudstadsbladet, 23.11.1905.
[5] Sama, 22.11.1905.
[6] *Sylvi-Kyllikki Kilpi*, Lenin ja suomalaiset, Helsinki 1957, s. 38.

7 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 209.
8 Tammerfors Nyheter, 22.12.1905.
9 *Дашков Ю. Ф.* По ленинским местам Скандинавии. М., 1971, с. 85.
10 КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. 1, М., 1970, с. 132—138.
11 Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 311.
12 Tammerfors Nyheter, 29.12.1905.
13 Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 311.
14 Hämeen Yhteistyö, 18.12.1975.
15 *Коронен М. М.* В. И. Ленин и Финляндия. Л., 1977, с. 79—80.
16 Hämeen Yhteistyö, 18.12.1975.
17 *Коронен М. М.* Ленин и Финляндия, с. 80—81.
18 Hämeen Yhteistyö, 18.12.1975.
19 SVA, Eino Parmasen kokoelma, kansio X, 29.
20 Красный архив, 1/1934, с. 185, 186.
21 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 281—283.

7. luku

TOVERI WEBER VALMISTAUTUU EDUSTAJAKOKOUKSEEN (s. 78—86)

1 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 208, 218, 223.
2 *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 66—67.
3 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 229.
4 Severi Alanteen muistelmat ovat Suomi—Neuvostoliitto -Seuran hallussa.
5 Sama.
6 *S.-K. Kilpi*, Lenin ja suomalaiset, s. 43—44.
7 Красный архив, 3/1941, с. 30.
8 *Лядов М.* Из жизни партии. Воспоминания. М., 1956, с. 158—162.
9 Sama, s. 162.
10 *S.-K. Kilpi*, mts. 45.
11 SVA, KKK, 1907, I, Fb 337, XVII, 3, s. 1—4, 7, 8.
12 Sama, s. 60.
13 S. Alanteen muistelmat.
14 *S.-K. Kilpi*, mts. 52—53.

8. luku

»LÄHIMMÄSSÄ MAANPAOSSA» (s. 87—107)

1 SVA, KKK, 1906, V, Fb 281, XXXVII.
2 Sama.
3 Sama.

4 Sama.
5 Sama.
6 Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 319.
7 Ленинские места на Карельском перешейке. Л., 1976, с. 5—6.
8 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 272, 297, 298.
9 SVA, VK, n:o 3247.
10 Sama, n:o 13452.
11 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 313. Yksityiskohtaisemmin kertoo konferensseista kirja: *Усыскин Г. С.* Общегородские конференции петербургской организации РСДРП в революции 1905—1907 годов. Автореферат канд. дис. Л., 1973.
12 Красный архив, 1/1934, с. 203.
13 *Пышновская О. М., Усыскин Г. С.* Зеленогорск. Л., 1978, с. 95—98.
14 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 319.
15 Sama, s. 319—320.
16 Sama, s. 320.
17 SVA, KKK, 1907, I, Fb 330, 1, 7.
18 *Смирнов В. М.* Из революционной истории.., с. 20, 56.
19 SVA, KKK, 1907, I, Fb 330, 1, 7, s. 4.
20 *Лядов М.* Из жизни партии, с. 202.
21 SVA, KKK, 1907, I, Fb 339, XXIV, 2.
22 Sama.
23 Пролетарская революция, 6/1922, с. 59.
24 Пролетарская революция, 1/1926, с. 149.
25 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 333—334, 335.
26 Sama, s. 334.
27 Красная летопись, 1/1927, с. 38.
28 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 335.
29 Sama, s. 335, 339.
30 SVA, KKK, 1907, I, Fb 330, 1, 7, s. 30—31.
31 Красный архив, 1/1934, с. 210.
32 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 340.
33 Красный архив, 1/1934, с. 209—210.
34 SVA, KKK, 1907, I, Fb 330, 1, 7, s. 53—56.
35 Sama, Fb 330, 1, 14.
36 SVA, VK, n:o 4057, s. 15.
37 *S.-K. Kilpi*, mts. 50.
38 В.И.Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 344, 352.
39 SVA, KKK, 1907, I, Fb 330, 1, 12, s. 2.
40 Sama, Fb 330, 1, 9, s. 1, 4, 5.
41 *Усыскин Г. С.* Общегородские конференции петербургской.., с. 21—22.
42 *Lenin*, Teokset, 43. osa, s. 135.
43 В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 360.
44 Sama, s. 363.

[45] Muistelmia V. I. Leninistä, 1. osa, s. 488, 489.
[46] SVA, KKK, 1907, Fb 330, 1, 9, s. 9.
[47] Sama, s. 14—17.
[48] Sama, s. 30.
[49] *Усыскин Г. С.* Здесь жил Ильич.— Маршруты путешествий по памятным ленинским местам пригородов Ленинграда. Л., 1972, с. 96.
[50] *Шлихтер А.* Ильич, каким я его знал. М., 1970, с. 27.
[51] Sama, s. 27—28.
[52] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 278.
[53] SVA, KKK, 1907, I, Fb 337, XVII, s. 1.
[54] Sama, s. 2—12.
[55] SVA, VK, n:o 3335.
[56] SVA, KKK, 1907, I, Fb 337, XVII, s. 14, 19.
[57] Sama, s. 23—24.
[58] Sama, s. 27.
[59] Sama, s. 31—32.
[60] SVA, VK, n:o 3247, s. 237.
[61] Sama, n:o 5097, s. 174.
[62] Sama, s. 176.
[63] SVA, KKK, 1907, I, Fb 338, XXIV v.
[64] SVA, VK, n:o 3970, s. 27.
[65] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 366.
[66] SVA, VK, n:o 3247, s. 230.
[67] *Усыскин Г. С.* Здесь жил Ильич, с. 98—101.
[68] Sama, s. 101.
[69] SVA, KKK, 1907, I, Fb 340, XXV, 2.
[70] SVA, VK, n:o 3970, s. 17.
[71] SVA, KKK, 1908, I, Fb 392, XXVI.
[72] Sama, Fb 281, XXXX.
[73] Пролетарская революция, 1/1926, с. 151.
[74] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 324.
[75] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 2, с. 368.

9. luku

»ON TUIKI TÄRKEÄÄ SAADA KULJETUKSET... JÄRJESTYMÄÄN»
(s. 108—123)

[1] *Lenin*, Teokset, 35. osa, s. 132—133.
[2] Mts. 135.
[3] Mts. 136.
[4] Mts. 140.
[5] Mt., 36. osa, s. 285.

[6] *Lindley Charles*, Svenska transportarbetareförbundets historik, I, Stockholm, 1943, s. 338.
[7] Исторический архив, 3/1959, с. 41.
[8] *Lindley Charles*, mts. 339.
[9] Исторический архив, 3/1959, с. 34—37.
[10] *Дашков Ю. Ф.* По ленинским местам Скандинавии. М., 1971, с. 161—164.
[11] Ленинский сборник II, с. 208, 210.
[12] ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, д. 1575, 1602.
[13] *Lenin*, Teokset, 35. osa, s. 156.
[14] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 3. М., 1972, с. 318, 327.
[15] Sama, s. 328.
[16] Исторический архив, 3/1959, с. 39.
[17] Sama, s. 39, 41.
[18] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, n:o 26.
[19] Вопросы истории КПСС, 2/1978, с. 114.
[20] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, n:o 29, 1, 1.
[21] Вопросы истории КПСС, 2/1978, с. 112.
[22] *Дашков Ю. Ф., Орлова-Чернышева Н. В.* К истории переписки В. И. Ленина с К. Х. Вийком.— Вопросы истории КПСС, 2/1978, с. 112—115.
[23] Sama, s. 113—114.
[24] ЦПА ИМЛ, ф. 134, оп. 1, д. 428, л. 1.
[25] Sama, arkin kääntöpuoli.
[26] ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, д. 1681, л. 1.
[27] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, n:o 1, I, 1.
[28] Sama.
[29] Sama.
[30] *Kilbom Karl*, I hemligt uppdrag. Stockholm, 1954, s. 79, 82, 83, 100.
[31] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, n:o 1, I, 1.
[32] ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, д. 1684.
[33] Ленинский сборник, XI, с. 173.
[34] *Тёмкин Я. Г.* Ленин и международная социал-демократия. 1914—1917. М., 1968, с. 206—207.
[35] Ruotsi—Neuvostoliitto -Seuran vuosijulkaisu, Stockholm, 1948, s. 16—17.
[36] *Lenin*, Teokset, 36. osa, s. 332, 333.
[37] Mt., 35. osa, s. 175.
[38] ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, д. 1747.
[39] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, n:o 1, I, 1.
[40] *Kilbom Karl*, mts. 100.
[41] SVA, KKK, S 8, n:o 13.
[42] Sama.
[43] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, n:o 6, II, 4.

[44] Sama.
[45] Sama, n:o 1, I, 1.
[46] Sama.
[47] Sama, n:o 29, I, 3.
[48] Sama, n:o 1, I, 1.
[49] *Kilbom Karl*, Ur mitt livs äventur. Stockholm, 1953, s. 218.
[50] *Kilbom Karl*, I hemligt uppdrag, s. 160—161.

10. luku

VALLANKUMOUKSELLISEEN PIETARIIN (s. 124—134)

[1] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 5, с. 96.
[2] *Крутикова Н.* На крутом повороте. М., 1965, с. 84—86.
[3] SVA, VK 2921.
[4] Sama, 2948.
[5] SVA, S 11, n:o 41 v.
[6] SVA, VK 13747.
[7] Sama, 13567.
[8] Sama, 13690.
[9] Sama, 13747.
[10] Sama, 13687.
[11] Sama, 13690.
[12] Sama, 2874.
[13] Sama, 7235.
[14] SVA, S 10, n:o 44.
[15] SVA, VK 2874, s. 66.
[16] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 4. М., 1973, с. 53. ja kysely-kaavakkeen kopio sivun 68 ja 69 välissä.
[17] Muistelmia V. I. Leninistä, 1. osa, s. 591.
[18] SVA, VK 13690.
[19] Sama, 2874, s. 64.
[20] Sama, s. 61.
[21] *Крутикова Н.* На крутом повороте, с. 63.
[22] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 1, с. 455.
[23] SVA, VK 13690.
[24] *Юров Ю.* Путешествие по Ленинской адресной книжке. М., 1967, с. 46.
[25] SVA, VK 2874.
[26] *Юров Ю.*, mts. 44—45.
[27] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 4, с. 52.
[28] SVA, VK 9435.

[29] *Lenin*, Teokset, 24. osa, s. 9.
[30] SVA, VK 7235.
[31] Sama, 9436.
[32] *Иванов А.* Фриц Платтен. М., 1963, с. 51.
[33] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 4, с. 52.
[34] SVA, VK 7235.
[35] Sama.
[36] Sama.
[37] *Lenin*, Teokset, 24. osa, s. 108.
[38] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 4, с. 52, 53.
[39] SVA, VK 2874.
[40] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 4, с. 55.

11. luku

VIIMEISEN KERRAN MAANALAISENA (s. 135—152)

[1] *Дашков Ю. Ф.* По ленинским местам Скандинавии, с. 172.
[2] Sama, s. 170—171.
[3] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 36.
[4] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 2, с. 437. Lenin suomalaisten muistelmissa, Helsinki 1969, s. 83.
[5] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 2, с. 420—436. Ленин — вождь Октября. Воспоминания петроградских рабочих. Л., 1956, с. 174—180. Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 68, 93, 98.
[6] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 2, с. 428. Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 19.
[7] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 46.
[8] Sama, s. 47.
[9] Sama.
[10] *Ленин В. И.* Полное собрание сочинений, т. 34, с. 443—444.
[11] Sama, s. 444.
[12] Ленинский сборник XXI, с. 71—72.
[13] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 2, с. 439. Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 86.
[14] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 47.
[15] *Сюкияйнен И. И.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, с. 77.
[16] *Фиш Геннадий.* После июля в семнадцатом. М., 1970, с. 84—85.
[17] Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 105.
[18] Hufvudstadsbladet, 30.8.1917.
[19] Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 87, 104.
[20] *Lenin*, Teokset, 35. osa, s. 283.
[21] Воспоминания о Владимире Ильиче Ленине, в 5-ти томах, т. 2, с. 439. Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 20.

[22] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 52.
[23] Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 101.
[24] *Lenin*, Teokset, 35. osa, s. 288.
[25] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 52.
[26] Sama.
[27] *Lenin*, Teokset, 35. osa, s. 288.
[28] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 52.
[29] *Старцев В. И.* Источниковедческое исследование произведений В. И. Ленина 5 июля —14 сентября 1917 года. Автореферат док. дис. Л., 1973. Sama tutkija on kirjoittanut useita artikkeleita Leninin Suomessa kirjoittamista teoksista.
[30] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 4, с. 306.
[31] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 119—135.
[32] Mts. 12.
[33] *Lenin*, Teokset, 37. osa, s. 462.
[34] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 35—36.
[35] Mts. 103.
[36] Mts. 231.
[37] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 26—27, 106, 533—534.
[38] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, kansio 29, 1, 1.
[39] *Ленин В. И.* Полное собрание сочинений, т. 49, с. 460.
[40] Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 13, 14.
[41] *Ленин В. И.* Полное собрание сочинений, т. 33, с. 210—233.
[42] *Marx—Engels*, Valitut teokset (6 osaa), 3. osa, s. 116—117.
[43] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, kansio 29, 1, 1.
[44] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 57.
[45] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 7. osa, s. 230.
[46] Mts. 231.
[47] Mts. 291—292, 303—304.
[48] Mts. 304.
[49] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 4, с. 355.
[50] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 60.
[51] *Lenin*, Teokset, 26. osa, s. 257. *Воробцова Ю. И.* Деятельность представительства ЦК РСДРП(б) в Стокгольме. М., 1968, с. 128—131.
[52] *Lenin*, Teokset, 26. osa, s. 202.
[53] Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 117—124.
[54] *Lenin*, Teokset, 26. osa, s. 51—54.
[55] Mt., 43. osa, s. 578.
[56] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 61, 62, 63.
[57] Вопросы истории КПСС, 12/1963, с. 72—73; 1/1974, с. 114—115. Революционный Петроград. Год 1917. Л., 1977, с. 314. История КПСС, т. 3, кн. 1, М., 1967, с. 301.
[58] Lenin suomalaisten muistelmissa, s. 116.
[59] Muistelmia V. I. Leninistä, 1. osa, s. 643.

12. luku

SUOMEN ITSENÄISTYMINEN (s. 153—169)

[1] *Lenin*, Valitut teokset (10 osaa), 1. osa, s. 253, 482, 518—522; 3. osa, s. 418—420, 430—434; Teokset, 17. osa, s. 465; Valitut teokset (10 osaa), 5. osa, s. 52, 146—204; Teokset, 24. osa, s. 327—330.
[2] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 27.
[3] Sama, arkki 31.
[4] Hufvudstadsbladet, 12.5.1917.
[5] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 31.
[6] Sama, arkki 30.
[7] Революционное движение в России в апреле 1917 года. Апрельский кризис. Документы и материалы. М., 1958, с. 109.
[8] Sama, s. 108.
[9] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 31.
[10] *Lenin*, Teokset, 24. osa, s. 289.
[11] Mts. 328.
[12] *Antti Hyvönen*, Suurten tapahtumien vuodet, Helsinki 1977, s. 24.
[13] Волна (Гельсингфорс), № 55, 19.6.1917.
[14] *Carl Enckell*, Poliittiset muistelmani, I, Porvoo—Helsinki 1956, s. 89—90.
[15] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 35.
[16] Известия Гельсингфорского Совета депутатов армии, флота и рабочих, 17.7.1917.
[17] Владимир Ильич Ленин. Биография. М., 1970, с. 383.
[18] *A. Taimi*, Sivuja eletystä, s. 221.
[19] *Сюкияйнен И. И.*, mts. 93.
[20] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 47—48.
[21] Sama, arkki 49.
[22] Sama, arkki 50.
[23] *Сюкияйнен И. И.*, mts. 94—95.
[24] Hufvudstadsbladet, 26.9.1917.
[25] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 75.
[26] *A. Hyvönen*, mts. 58.
[27] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 76.
[28] Sama, arkit 76—77.
[29] *A. Taimi*, mts. 222.
[30] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, kansio 1, 2.
[31] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 78.
[32] Sama.
[33] Sama, arkki 80.
[34] Sama, arkki 82.
[35] *O. W. Kuusinen*, Valitut teokset, Moskova 1973, s. 13—14.

[36] *J. Stalin*, Teokset, 4. osa, s. 5—6.
[37] *Коронен М. М.* В. И. Ленин и Финляндия, с. 223.
[38] В. И. Ленин. Биографическая хроника, т. 5. М., 1974, с. 85—86.
[39] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, kansio 1, 2.
[40] ЦПА ИМЛ, ф. 4, оп. 1, д. 113, л. 133.
[41] SVA, K. H. Wiikin kokoelma, kansio 1, 2.
[42] *K. G. Idman*, Maamme itsenäistymisen vuosilta. Muistelmia, Porvoo—Helsinki 1953, s. 216—217.
[43] *Кекконен У. К.* Финляндия и Советский Союз. М., 1975, с. 52.
[44] Правда, 18.5.1977.

SISÄLLYS

Alkulause 3

1. luku. »Iskran» pohjoisreitti 9
2. luku. Kirje Suomen kirjeenvaihtajalle 29
3. luku. Yhteyslinja toimii 40
4. luku. Aseita vallankumousta varten 48
5. luku. Ensimmäinen käynti Tukholmassa 58
6. luku. Tampereen konferenssi 71
7. luku. Toveri Weber valmistautuu edustajakokoukseen 78
8. luku. »Lähimmässä maanpaossa» 87
9. luku. »On tuiki tärkeää saada kuljetukset... järjestymään» 108
10. luku. Vallankumouksellisen Pietariin 124
11. luku. Viimeisen kerran maanalaisena 135
12. luku. Suomen itsenäistyminen 153

Jälkisanat 170
Lähdekirjallisuutta 172

LUKIJALLE

Kustannusliike Progress pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

Zubovski bulvar 17,
Moskova, Neuvostoliitto

ИБ № 11845

Редактор русского текста К. Тарасенко. Контрольный редактор Л. Коломайнен. Редактор Э. Фролова. Художник С. Михайлов. Художественный редактор Г. Чижевский. Технический редактор М. Фотеева. Корректоры Б. Лайдинен, Л. Суомалайнен.

Сдано в набор 7.07.82. Подписано в печать 19.01.83. Формат $84 \times 108^{1}/_{32}$. Бумага офсетная. Гарнитура таймс. Печать офсетная. Условн. печ. л. 10,08. Уч.-изд. л. 11,52. Тираж 2715 экз. Заказ 850. Цена 81 коп. Издат. № 35649.

Ордена Трудового Красного Знамени издательство «Прогресс» Государственного Комитета СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Москва 119021, Зубовский бульвар, 17. Можайский полиграфкомбинат Союзполиграфпрома при Государственном комитете СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Можайск, ул. Мира, 93.